

MUHASEBE VE DENETİME

BAKİŞ

Accounting and Auditing Review

Muhasebe Eğitiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma

Öğr. Gör. Dr. Meltem GÜL

Türkiye’de Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleriyle Performansının Değerlendirmesi

Doç. Dr. Muharrem UMUT

Bağımsız Denetçilerin Denetim Standartlarını Uygularken Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi: Bir Alan Araştırması

Dr. Öğr. Üyesi Erhan POLAT - Doç. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI

Dr. Öğr. Üyesi Ebru YAY ÖZER

Yeni Dönemde İç Denetçinin İç Kontrol Denetimi: İhtiyaçlar ve Beklentiler

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÖZÇELİK

Ertelenmiş Vergi Bileşenlerinin BIST100 Endeksine Kayıtlı İşletmelerin 2013Q1-2022Q4 Dönemleri Arası Performansları Üzerine Etkisi

Yunus ÖZER - Prof. Dr. A.R. Zafer SAYAR

Kalite Maliyetlerinin Hesaplanması, Uygulanması ve Sürdürülebilirliğinin Etkin Kılınması

Prof. Dr. Çağrı KÖROĞLU - Mehmet ANBARCI - Can SUHHA

Fonksiyonel Para ve Türkiye Uygulamaları

Prof. Dr. Göksel YÜCEL - Prof. Dr. Burcu ADILOĞLU - Dr. Öğr. Üyesi Merve ÖZ

Paya Dayalı Kitle Fonlama Modelinde Taraflara İlişkin Muhasebe Uygulamaları

Öğr. Gör. Dr. Bahri Ozan YAMAN - Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU

Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK

İşletme ve Muhasebe Müfredatında Yapay Zekânın Yeri: Türkiye ve Diğer Ülke Üniversite Müfredatlarının Karşılaştırmalı Analizi

Dr. Zeliha KALDIRIM – Dr. Yusuf KALDIRIM

TÜRMOB ADINA SAHİBİ / Owner on behalf of TURMOB

Emre KARTALOĞLU

&

Genel Yayın Yönetmeni / Executive Editor

Yahya ARIKAN

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible For Desk Editor

Ebru EKEN

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı / Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

&

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Cemal İBİŞ

Prof. Dr. Semih ÖZ

Prof. Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

İncek Kızılcaşar Mah. 2669.Sk. No:19 Gölbaşı/ANKARA

Tel: (0.312) 586 00 00

E-mail : ebrueken@turmob.org.tr

<https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbakis>

&

Dört ayda bir yayımlanır / Published three times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Grafik Tasarım

Tuncay TEKYILDIZ

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ Dergisi, dört ayda bir yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergide yer alan yazılarda öne sürülen fikirler, yazarların kişisel görüşleridir.

Copyright ©

Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi'nin yayımcı kuruluş olarak belirtilmesi ve atıfta bulunulması şartıyla izin verilir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makale Adı ve Yazarları	Makale Türü	Sayfa No
Muhasebe Eğitiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma <i>A Research on the Sustainability of Accounting Education</i> Öğr. Gör. Dr. Meltem GÜL	Araştırma	1
Türkiye’de Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleriyle Performansının Değerlendirmesi <i>Performance Evaluation of Non-Life Insurance Companies In Türkiye Using TOPSIS and Grey Relational Analysis Methods</i> Doç. Dr. Muharrem UMUT	Araştırma	17
Bağımsız Denetçilerin Denetim Standartlarını Uygularken Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi: Bir Alan Araştırması <i>Determining the Problems Faced By Independent Auditors When Applying Auditing Standards: A Field Study</i> Dr. Öğr. Üyesi Erhan POLAT - Doç. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI - Dr. Öğr. Üyesi Ebru YAY ÖZER	Araştırma	43
Yeni Dönemde İç Denetçinin İç Kontrol Denetimi: İhtiyaçlar ve Beklentiler <i>Internal Control Audit of Internal Auditors In the New Era: The Needs and Expectations</i> Dr. Öğr. Üyesi Musa ÖZÇELİK	Araştırma	61
Ertelenmiş Vergi Bileşenlerinin BIST100 Endeksine Kayıtlı İşletmelerin 2013Q1-2022Q4 Dönemleri Arası Performansları Üzerine Etkisi <i>The Effect of Deferred Tax Components on the Performance of Firms Registered In the BIST 100 Index Between The Periods 2013Q1-2022Q4</i> Yunus ÖZER - Prof. Dr. A.R. Zafer SAYAR	Araştırma	87
Kalite Maliyetlerinin Hesaplanması, Uygulanması ve Sürdürülebilirliğinin Etkin Kılınması <i>Calculation, Implementation of Quality Costs and Making Its Sustainability Effective</i> Prof. Dr. Çağrı KÖROĞLU - Mehmet ANBARCI - Can SUHHA	İnceleme	105
Fonksiyonel Para ve Türkiye Uygulamaları <i>Functional Currency and Its Applications In Türkiye</i> Prof. Dr. Göksel YÜCEL - Prof. Dr. Burcu ADILOĞLU - Dr. Öğr. Üyesi Merve ÖZ	Araştırma	123

Makale Adı ve Yazarları	Makale Türü	Sayfa No
<p>Paya Dayalı Kitle Fonlama Modelinde Taraflara İlişkin Muhasebe Uygulamaları <i>Accounting Applications Related To Parties Within the Share-Based Crowdfunding Model</i> Öğr. Gör. Dr. Bahri Ozan YAMAN - Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU - Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK</p>	Araştırma	135
<p>İşletme ve Muhasebe Müfredatında Yapay Zekânın Yeri: Türkiye ve Diğer Ülke Üniversite Müfredatlarının Karşılaştırmalı Analizi <i>The Place of Artificial Intelligence In Business and Accounting Curriculum: Comparative Analysis of University Curriculum In Türkiye and Other Countries</i> Dr. Zeliha KALDIRIM – Dr. Yusuf KALDIRIM</p>	Araştırma	157

MUHASEBE EĞİTİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 07.03.2024

Kabul Tarihi : 22.07.2024

Türü : Araştırma

DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1448421

Öğr. Gör. Dr. Meltem GÜL*

Bibliyografik Bilgiler

Gül, M. (2024). "Muhasebe Eğitiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 1-16) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1448421>

ÖZ

Sürdürülebilirlik kavramının artan önemi, yükseköğretim müfredatlarında da sürdürülebilirliğin yer alması gerekliliğini doğurmuştur. Özellikle geleceğin muhasebe meslek mensuplarını yetiştiren işletme bölümlerinin müfredatlarında sürdürülebilirlik muhasebesi ile ilgili derslere yer vermeleri beklenmektedir. Bu nedenle çalışmada, sürdürülebilirlik kavramının muhasebe eğitimindeki karşılığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma alanı olarak Türkiye'deki araştırma üniversiteleri tercih edilmiştir. Doküman analizi yöntemiyle müfredatlarda doğrudan sürdürülebilirlik muhasebesi ile ilgili dersler ve ders içeriklerine bakılarak sürdürülebilirlik konulu dersler belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sürdürülebilirlik muhasebesi ile ilgili tek dersin Atatürk Üniversitesi yüksek lisans programında mevcut olduğu görülmüştür. Genel olarak sürdürülebilirlik muhasebesi ile ilgili derslerin çok yetersiz olduğu, işletme sürdürülebilirliği ile ilgili derslerin ise kısmen müfredatlarda yer aldığı görülmüştür. Ayrıca çalışmada araştırma üniversiteleri içerisinde AACSB akreditasyonu olan üniversitelere yer verilmiştir. Muhasebe alanında önemli bir kalite göstergesi olan AACSB'nin genel kriterlerinden biri sürdürülebilirlik olduğundan bu durumun müfredatlara olan etkisi incelenmiştir. AACSB akreditasyonuna sahip tüm üniversitelerde sürdürülebilirlik temalı derslere yer verildiği görülmüştür. Yükseköğretim muhasebe eğitiminde ve uluslararası literatürde konuyla alakalı sınırlı

* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim Organizasyon Bölümü, m.gul@firat.edu.tr.
orcid.org/0000-0002-8085-0704

sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın tüm muhasebe akademisyenlerinin ilgisini çekmekle birlikte müfredatlar oluşturulurken katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Muhasebe, Eğitim

JEL Kodları: M40, M41, M49

A RESEARCH ON THE SUSTAINABILITY OF ACCOUNTING EDUCATION

ABSTRACT

The increasing importance of the concept of sustainability has necessitated the inclusion of sustainability in higher education curricula. In particular it is expected that business departments, which train future accounting professionals, will include courses on sustainability accounting in their curricula. For this reason, the study aimed to determine the equivalent of the concept of sustainability in accounting education. Research universities in Turkey were chosen as the research area. With the document analysis method, courses directly related to sustainability accounting in the curricula and courses on sustainability were determined by looking at the course contents. According to the results obtained, it was seen that the only course on sustainability accounting was available in the Atatürk University master's program. In general, it has been observed that courses on sustainability accounting are very insufficient, and courses on business sustainability are partially included in the curriculum. Additionally, the study included universities with AACSB accreditation among research universities. Since sustainability is one of the general criteria of AACSB, which is an important quality indicator in the field of accounting, the effect of this situation on the curricula was examined. It has been observed that all universities with AACSB accreditation include sustainability-themed courses.

It has been observed that there are a limited number of studies on the subject in higher education accounting education and international literature. It is thought that this study will attract the attention of all accounting academics and will contribute to the creation of curricula.

Keywords: Sustainability, Accounting, Education

JEL Codes: M40, M41, M49

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramı, neredeyse toplumun her alanında vazgeçilmez bir durum haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik muhasebesi kavramı, şirketler tarafından gerçekleştirilen ticari işlemlerin (ekonomik, çevresel ve sosyal faktörler dikkate alınarak) ele alınmasını, sonuçların sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla açıklanmasını, sürdürülebilirlik kurumsal performansı hakkında topluma yeterli bilginin sağlanmasını içermektedir (Gimenez vd, 2012). Sürdürülebilirlik muhasebesi, birden fazla boyutu (ekonomi, çevre ve toplum) ve bunların dinamik ilişkilerini ifade eden muhasebe ve sürdürülebilirlik arasındaki bağlantılarla ilişkilidir.

Yükseköğretim de kendi payına sürdürülebilirlik alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sürdürülebilirliğin en fazla kendine yer bulacağı alanlardan biri olan muhasebede, etik uygulamaların gittikçe önem kazanması, karar vericilerin finansal raporlama bilgilerine duyduğu ihtiyaç, artık finansal olmayan bilgilerin de raporlanması gerekliliği, sürdürülebilirliğin önemini arttırmıştır. Muhasebenin karar verici rolünün bulunması ve bu rolü üstlenirken gelecekte ortaya çıkabilecek çevresel sorunları önlemeye yönelik katkıda bulunmak için sürdürülebilirlik eğitimi almış olmaları önemlidir. Geleceğin muhasebe meslek mensuplarını yetiştiren yükseköğretim kurumlarında bu gelişmelere uygun eğitim verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. 21. Yüzyılda artık yükseköğretim programlarından, öğrencilerini sürdürülebilirlik konusunda hem bilgi hem de yeterlilik geliştirmeleri konusunda hazırlaması beklenmektedir (Hazelton ve Haigh, 2010). Sürdürülebilirliğin muhasebe eğitiminde uygulanmasına yönelik önemli akademik çalışmalar bulunmaktadır (Hazelton ve Haigh, 2010; Boyce vd., 2012; Gray ve Collison, 2002).

Bu çalışmada, sürdürülebilirlik kavramının muhasebe eğitimindeki karşılığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, sürdürülebilirlik konusuna muhasebe eğitiminde yer veren çalışmaların literatür özetine değinilmiş olup, ardından Türkiye’de araştırma üniversitesi statüsündeki üniversitelerin işletme lisans ve lisansüstü programları incelenerek muhasebe sürdürülebilirliğine yönelik içerikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Son yıllarda sürdürülebilirliğin müfredatlardaki durumunu inceleyen çalışmalar oldukça artmıştır. Aşağıda sunulan literatür taramasından da anlaşılacağı üzere, muhasebe sürdürülebilirliğinin müfredatlarda yer almasının hem öğrenci faydasına olacağı hem de dış paydaşlara katkı sağlayacağı yönünde görüşler olmasına rağmen, müfredatlardaki mevcut durumunun yetersiz olduğu görüşü hakimdir.

Botes vd. (2014) Yeni Zeland’deki yükseköğretim kurumlarında muhasebe eğitimi düzeyinde sürdürülebilirlik eğitiminin ne ölçüde ve ne kadar etkili olduğunu incelemeyi konu edindikleri çalışmada muhasebe eğitimcileri tarafından verilen sürdürülebilirlik eğitiminin büyük ölçüde geçici bir temel olduğunu, üniversitelerde sürdürülebilir kalkınma konusunda daha iyi eğitim yönelimleri sağlamak için daha fazla araştırma yapılması gerektiğini savunmuşlardır.

King ve Atkins (2016) değişim yaratıcı konumundaki muhasebecinin “işletme, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği iyileştirecek değişimi başarması” gerektiğini ileri sürmektedir. Sonuç olarak, paydaşların sürdürülebilirlik raporlamasına giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu bir ortamda muhasebeciler, sürdürülebilirlik uygulamaları üzerinde önemli etki sahibi kişiler olarak algılanmaktadır. Ancak muhasebe müfredatlarında sürdürülebilirlik muhasebesi derslerinin bulunmaması, sürdürülebilirlik muhasebesinin uygulanmasında ve anlaşılmasında engellere yol açtığı görüşündedirler.

Ahmed (2019) muhasebe programlarının sürdürülebilirliği müfredatlarına ne ölçüde entegre ettiğini araştırmak için Birleşik Arap Emirlikleri üniversitelerinde sunulan muhasebe müfredatını incelemiştir. Bulguları, üniversitelerin öğrencilere bu konuda bazı eğitim programları sunmasına rağmen, üniversitelerin muhasebe programlarında bağımsız bir ders olarak sürdürülebilirlik muhasebesi dersi sunmadıklarını ortaya çıkarmıştır.

Liu vd. (2020) ABD’deki muhasebe öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarını incelemiş ve öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmanın farklı boyutlarının, özellikle de çevre boyutunun öğretilmesine yönelik olumlu tutumlara sahip olduklarını, bu öğrencilerin sosyal boyuta ilişkin ise daha az olumlu tutuma sahip olduklarını tespit etmiştir.

Yüksel (2020) Türkiye’de lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren üniversitelerin müfredatlarını inceleyerek içerik analizine tabi tutmuştur. Elde edilen sonuçlara göre sürdürülebilirlik içerikli ders sayısının az olduğu görülmüştür.

Al Hazaima vd. (2021) Ürdün’de sürdürülebilirlik eğitiminin muhasebe müfredatına entegre edilmesinin önemi konusunda meslek mensupları üzerinde bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Mevcut müfredatın geleceğin muhasebecileri ve işletme yöneticilerinin sürdürülebilirlik perspektifinden eğitim ihtiyaçlarını karşılamadığına dair bir görüş birliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergün vd, (2022) Times Higher Education-THE 2021 yılı sıralamasını baz alarak Türkiye ve diğer ülke üniversitelerindeki muhasebe eğitim müfredatının sürdürülebilirliği üzerine bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre sürdürülebilirlik konulu derslerde genel olarak bir eksiklik olduğu ancak bu eksikliğin Türkiye’deki üniversitelerde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ebaid (2022) Suudi Arabistan’daki muhasebe lisans öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma konularının muhasebe eğitimine entegrasyonuna ilişkin öğrenci algılarını araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin çoğunluğunun sürdürülebilir kalkınma kavramını medyadan duymuş olmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın toplum için önemini algılamasına rağmen, entegrasyon konusundaki belirgin zayıflık nedeniyle bu kavramı anlama düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özerhan ve Sultanoğlu (2022) Türkiye’deki üniversitelerin muhasebe eğitim müfredatlarındaki sürdürülebilirlik konulu dersleri inceledikleri çalışmalarında, AACSB üyesi üniversitelerden sadece beşinde sürdürülebilirlik konulu dersin bulunduğu, lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren üniversitelerden ise sadece Başkent üniversitesinde sürdürülebilirlik konulu dersin yer aldığı tespit edilmiştir.

Sharma ve Stewart (2022) Yeni Zelanda’daki işletme okullarının sürdürülebilirlik derslerinin muhasebe müfredatına entegrasyonunu ve öğretim elemanlarının ve öğrencilerin sürdürülebilirlik eğitimine ilişkin algılarını anlamayı araştırmışlardır. Muhasebe müfredatında sunulan sürdürülebilirlik eğitimi sayesinde işletme okullarının, müfredatının dış paydaşların beklentilerini karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Araştırmanın amacı Türkiye’deki araştırma üniversitelerindeki muhasebe eğitiminde sürdürülebilirlik konulu derslerin müfredatlarda ne ölçüde yer aldığı tespit edilmesidir. Bu sebeple çalışmanın inceleme alanını Türkiye’deki 23 araştırma üniversitesi oluşturmuştur. Bu üniversiteler araştırma kapasitesi, araştırma kalitesi ve etkileşim ve işbirliği kriterlerini birlikte karşıladıkları koşulda araştırma üniversitesi olarak seçilmektedir. Söz konusu üniversitelerin yayın, atıf, proje, doktora öğrencisi ve mezunu, akredite programlar, uluslararası öğrenci ve öğretim üyesi sayısı gibi kriterler açısından diğer üniversitelere oranla ön planda oldukları göz önüne alınarak, araştırma üniversitesi olmanın muhasebe eğitimindeki müfredatlardaki sürdürülebilirlik ilişkisi araştırılmak istenmiştir. Bu sebeple çalışmaya araştırma üni-

versiteleri dahil edilmiştir. Araştırma üniversitelerinin hiçbirinde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi verilmediğinden işletme bölüm müfredatları dikkate alınmıştır. Lisansüstü düzeyde ise öncelikle muhasebe programı müfredatları değerlendirilmiş, muhasebe programı olmayan üniversitelerde ise işletme programları dikkate alınmıştır. Üniversitelerin web sitelerinde yer alan müfredatları incelenerek bulgular ortaya konulmuştur. Araştırma nitel bir değerlendirme içermektedir. Doküman analizi yöntemi kullanılarak müfredatlardaki sürdürülebilirlik muhasebesi konulu dersler tespit edilmeye çalışılmıştır. Doküman analizi yazılı materyallerin incelenmesi olarak ifade edilmektedir. Genellikle eğitim alanında yapılan çalışmalar için kullanıldığı belirtilmiştir (Sak vd, 2021). Ancak ders isimlerinden yola çıkarak sadece muhasebe kelimesi olmadan sürdürülebilirlik konulu tüm dersler çalışma kapsamına alınmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 1. Türkiye’deki Araştırma Üniversiteleri

Ankara Üniversitesi	Boğaziçi Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çukurova Üniversitesi	Dokuz Eylül Üniversitesi
Ege Üniversitesi	Fırat Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi	Gazi Üniversitesi
Gebze Teknik Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi
Bilkent Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi
Yıldız Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi
İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Marmara Üniversitesi
Koç Üniversitesi	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Sabancı Üniversitesi	

Kaynak: <https://www.yok.gov.tr>

Türkiye’de 208 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerden 23’ü araştırma üniversitesi statüsündedir. Tablo 1’de Türkiye’deki araştırma üniversiteleri yer almıştır. Araştırma üniversitelerinden Gazi Üniversitesi, İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji üniversitelerinde ilgili fakülte bulunmadığından araştırma kapsamı dışında tutulmuşlardır. Araştırma üniversitelerinin 3’ü vakıf üniversitesi 20’si devlet üniversitesi statüsündedir. Bu üniversiteler araştırma kapasitesi, araştırma kalitesi ve etki-leşim ve işbirliği kriterlerini birlikte karşıladıkları koşulda araştırma üniversitesi olarak seçilmektedir.

Tablo 2. Uluslararası Muhasebe ve İşletme Akreditasyonu Bulunan Araştırma Üniversiteleri

Üniversite	Uluslararası Akreditasyon		
Boğaziçi Üniversitesi	AACSB (International -The Association to Advance Collegiate Schools of Business)	EFMD (European Foundation for Management Development)	ACCA (Association of Chartered Certified Accountants)
Koç Üniversitesi	AACSB	EQUIS (The European Quality Improvement System)	AMBA (The Association of MBAs)
Dokuz Eylül Üniversitesi	AACSB		
Gebze Teknik Üniversitesi	AACSB		
Bilkent Üniversitesi	AACSB		
İstanbul Üniversitesi	AACSB		
Marmara Üniversitesi	AACSB		
Sabancı Üniversitesi	AACSB		
Ege Üniversitesi		FIBAA (The Foundation for International Business Administration Accreditation)	
Erciyes Üniversitesi		AQAS (Agentur für Qualitätssicherung durch Akkreditierung von Studiengängen E.V.)	

Tablo 2’de araştırma üniversiteleri içerisinde uluslararası muhasebe ve işletme akreditasyonu bulunan üniversiteler yer almaktadır. Eğitimde kalite göstergesi olarak kabul edilen akreditasyonun 10 araştırma üniversitesinde bulunduğu görülmüştür. Bu üniversitelerden Koç ve Boğaziçi Üniversitelerinin üçlü akreditasyona sahip olduğu, en fazla tercih edilen akreditasyonun ise AACSB olduğu görülmüştür. Üniversitelerin sahip olduğu, akreditasyonların tamamı işletme alanındadır. Muhasebe alanında akreditasyonu bulunan üniversite bulunmamaktadır. Araştırma üniversitesi olmanın genel kriterlerinden biri akredite edilen program sayısıdır. Bu bakımdan 23 araştırma üniversitesinin 10’u işletme programı açısından bu kriteri yerine getirmiştir.

Tablo 3. Ulusal İşletme Akreditasyonu Bulunan Araştırma Üniversiteleri

Üniversite	Ulusal Akreditasyon
Ankara Üniversitesi	Star Akreditasyonu
Atatürk Üniversitesi	Star Akreditasyonu
Yıldız Teknik Üniversitesi	Star Akreditasyonu

Tablo 3'te araştırma üniversiteleri içerisinde ulusal düzeyde işletme akreditasyonu bulunan üniversiteler yer almaktadır. Sadece 3 üniversitenin ulusal düzeyde işletme akreditasyonuna sahip olduğu görülmektedir. Araştırma üniversitesi seçilmenin kriterleri arasında yer alan akredite edilmiş program sayısı söz konusu 3 üniversite tarafından işletme alanı için sağlanmıştır.

Tablo 4. Araştırma Üniversitelerindeki İşletme Lisans Bölümlerindeki Sürdürülebilirlik Konusuyla İlgili Dersler ve İçerikleri

Üniversite	Kategori	Ders Adı	Ders İçeriği
Boğaziçi Üniversitesi	Seçmeli	İş Ahlakı, Kurumsal Yönetim	Yönetimde dürüstlük ve sosyal sorumluluk, etik sorunların analizinde disiplinler arası yaklaşım, şirketin uzun vadeli ekonomik değeri, kurumsal yönetimdeki güncel konular
Bursa Uludağ Üniversitesi	Seçmeli	İşletmelerde Çevre Yönetimi ve Sürdürülebilirlik	İşletmelerin çevresel ve sosyal sorumlulukları, sürdürülebilirlik standartları, çevresel maliyetler ve muhasebesi
Ege Üniversitesi	Seçmeli	Çevre Yönetimi	Çevresel karar alma kriterleri, kirlilik önlenmesi enerji koruması, çevresel muhasebe ve sorumluluk
Gebze Teknik Üniversitesi	Zorunlu-Seçmeli	İş Ahlakı (z) Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Sürdürülebilirlik	İş etiği, etik değerlere verilen önem, sosyal sorumluluk, Kurumsal sosyal sorumluluk ve iş etiği, sürdürülebilirlik Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik,
Hacettepe Üniversitesi	Seçmeli	İş Ahlakı	İş ahlakı, Kurumsal sosyal sorumluluk, sürdürülebilir kalkınma,

İstanbul Üniversitesi	Seçmeli	İşletmelerde Sürdürülebilirlik Yönetimi, İş Etiği, Kurumsal yönetim	Kurumsal sürdürülebilirlik Sürdürülebilirliğin iç ve dış dinamikleri, Etik teoriler, sosyal sorumluluk, çevre etiği Sosyal sorumluluk, iş etiği,
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Seçmeli	Meslek Etiği	Ahlak ve etik kavramları, mesleki faaliyetlerde karşılaşılan etik sorunlar
Koç Üniversitesi	Seçmeli	Kurumsal Sorumluluk	Ticari kurumların çevresel, sosyal, ahlaki sorumlulukları, Sürdürülebilir ticari sonuçlar
Marmara Üniversitesi	Seçmeli	Kurumsal Yönetim ve Muhasebe	Kurumsal yönetimin tanımı, temel kavramları, sürdürülebilirlik endeksi, iş etiği
Sabancı Üniversitesi	Seçmeli	Kurumsal Yönetim ve Sosyal Sorumluluk	Ders içeriğine ulaşamamıştır.
Yıldız Teknik Üniversitesi	Seçmeli	Kurumlarda Entegre Raporlama ve Sürdürülebilir Değer Yaratma	Entegre düşünce sürdürülebilir değer yaratma ilişkisinin teorik temelleri, sürdürülebilir iş modeli, entegre raporlamada güvence denetimi

Tablo 4'te araştırma üniversitelerindeki işletme lisans bölümlerinde sürdürülebilirlik konusuna yer veren üniversiteler ve verilen dersler ile içerikleri yer almaktadır. 23 araştırma üniversitesinin hiçbirinde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren bölüm bulunmamaktadır. Lisans düzeyinde işletme eğitimi veren 20 araştırma üniversitesinden ise 11 araştırma üniversitesi müfredatında sürdürülebilirlik konulu derslere yer verildiği görülmektedir. Bu derslerin hiçbirisi doğrudan sürdürülebilirlikle ilgili olmayıp, sürdürülebilirlikle içerik olarak uyuşan bağlantılı derslerden oluşmaktadır. Sürdürülebilirlik muhasebesine yönelik olarak ise sadece 2 üniversitenin ders içeriğinde konuya değinildiği görülmektedir. Sürdürülebilirlik konulu derslerde ele alınan ders içeriklerinin ise ağırlıklı olarak etik konusu üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Düzeyde Muhasebe Eğitimi Veren Araştırma Üniversiteleri ve Sürdürülebilirlik Konusuyla İlgili Dersler

Üniversite	Yüksek Lisans	Doktora	Kategori	Ders Adı	Ders İçeriği
Atatürk Üniversitesi	✓	Yok	Seçmeli	Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Raporlaması	Sürdürülebilirliğin tarihsel gelişimi, sürdürülebilirlik muhasebesi, çevre muhasebesi, borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksi
Çukurova Üniversitesi	Yok	Yok			
Dokuz Eylül Üniversitesi	Yok				
Erciyes Üniversitesi	Yok	Yok			
Hacettepe Üniversitesi	Yok				
Karadeniz Teknik Üniversitesi	✓		Seçmeli	Çevre Muhasebesi, Muhasebe Meslek Etiği Eğitimi,	İşletmelerde doğal çevre ilişkilerinin muhasebe üzerine etkisi, çevre muhasebesinin diğer muhasebe dalları ile ilişkisi, Muhasebe Meslek Etiği Eğitimine Yönelik Düzenlemeler,

Tablo 5’te lisansüstü düzeyde muhasebe eğitimi veren araştırma üniversiteleri yer almaktadır. 23 araştırma üniversitesinin 6’sında yüksek lisans ve doktora düzeyinde muhasebe eğitimi verilmektedir. Bu 6 üniversite içerisinde ise sadece 2 üniversitede müfredatlarında sürdürülebilirlik konusunu içeren derslerin bulunduğu görülmektedir. Atatürk Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi yüksek lisans düzeyinde muhasebe eğitim müfredatına sürdürülebilirlik muhasebesi konulu derslere yer vermektedirler. Atatürk üniversitesinin bu anlamda ders adı ve içeriği bakımından tam anlamıyla sürdürülebilirlik muhasebesine yer veren tek üniversite olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Araştırma Üniversitelerindeki Lisansüstü İşletme Programlarındaki Sürdürülebilirlik Konusuyla İlgili Dersler

Üniversite	Yüksek Lisans	Doktora	Kategori	Ders İçeriği
Ankara Üniversitesi	İşletmelerde Kurumsal Yönetim	Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Raporlama	Seçmeli	Kurumsal yönetim ilkeleri, sosyal sorumluluk Sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilirlik raporlaması
Boğaziçi Üniversitesi	Etik Sorunların Yönetimi ve Sürdürülebilirlik	Yok	Zorunlu	Etik kavramı, sürdürülebilirlik, etik ve işletme ilişkisi
Bursa Uludağ Üniversitesi	Yok	Muhasebe Etiği ve Hile Denetimi	Seçmeli	Etik kavramı, muhasebe meslek etiği, iç kontrol sistemi, hata ve hile kavramları
Dokuz Eylül Üniversitesi		Sürdürülebilir Stratejik Yönetim	Seçmeli	Sürdürülebilirlik yönetimi, sürdürülebilir stratejik yönetim için çevresel analiz
Ege Üniversitesi	Yok	Sürdürülebilir Yönetim	Seçmeli	Sürdürülebilirliğin önemi, sürdürülebilirlikte çevre unsurları, sürdürülebilirlik ve kalite süreci
Fırat Üniversitesi	Sosyal Sorumluluk	Doktora programı yok	Seçmeli	Ders içeriğine ulaşamamıştır.
Gebze Teknik Üniversitesi	İş Yaşamında Etik	Muhasebe Etiği	Seçmeli	Etik değerler, etik davranışlar, sosyal sorumluluk Muhasebe etik ilkeleri, etik davranış, krizlerde muhasebe mesleği
Bilkent Üniversitesi	Yok	İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Sosyal Etki	Seçmeli	Türkiye’de sürdürülebilirlik, Avrupa yeşil mutabakatı ve iş dünyasındaki etkileri
Ortadoğu Teknik Üniversitesi	Etik ve Sosyal Sorumluluk	Yok	Seçmeli	Ders içeriğine ulaşamamıştır.
Yıldız Teknik Üniversitesi	İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve Sosyal Sorumluluk	Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İşletme Stratejileri	Seçmeli	Kurumsal sosyal sorumluluk ilkeleri, sürdürülebilirlik ile ilgili konular, etik, Sosyal sorumluluk alanları, sosyal sorumluluk yönetimi, iş ahlakı

Tablo 6’da araştırma üniversitelerindeki lisansüstü işletme programlarındaki sürdürülebilirlik konusuyla ilgili ders bulunan üniversiteler ve dersler yer almaktadır. Araştırma üniversitelerinin 10’unda lisansüstü işletme programlarının yer aldığı görülmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesinin yüksek lisans düzeyinde muhasebe programı olduğu için lisansüstü düzeyde muhasebe eğitimi veren üniversiteler kısmında yer almıştır. Ancak yüksek lisans programlarında konuyla alakalı ders müfredatlarında yer almamaktadır. Araştırma üniversiteleri içerisinde işletme lisansüstü düzeyde doktora programı bulunmayan tek üniversite Fırat Üniversitesidir. Söz konusu müfredatlarda yer alan dersler ve içerikleri ele alındığında derslerin doğrudan sürdürülebilirlik muhasebesiyle ilgili olmadığı işletme sürdürülebilirliği ile ilgili olduğu içerik açısından ise daha çok etik konusuna odaklanıldığı görülmektedir.

Tablo 7. Ders İçeriği Karşılaştırması ve Öneri Ders İçeriği

İşletme Lisans Bölümleri Ağırlıklı Ortak Ders İçerikleri	Öneri Ders İçeriği	Lisansüstü İşletme/Muhasebe Programları Ağırlıklı Ortak Ders İçerikleri	Öneri Ders İçeriği
Etik, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Çevresel Sürdürülebilirlik	Entegre Raporlama, Çevreye İlişkin Muhasebe Yaklaşımları, Muhasebe Açısından Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik Endeksi,	Muhasebe Meslek Etiği, Çevre Muhasebesi, Kurumsal Yönetim, Sürdürülebilirlik Kavramı	Sürdürülebilirliğin Tarihsel Gelişimi, Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Sürdürülebilirlik Raporlaması, Çevre Muhasebesi, Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi

Tablo 7’de araştırmaya dahil olan üniversitelerin işletme lisans ve lisansüstü bölümleri müfredatlarında yer alan sürdürülebilirlik konulu derslerde anlatılan içerikler ve sürdürülebilirlik muhasebesiyle ilgili öneri ders içeriği yer almaktadır. Lisans bölümlerinde sürdürülebilirlik muhasebesine yönelik bir ders bulunmamasıyla birlikte, müfredatlarda yer alan derslerin sürdürülebilirlikle bağlantılı derslerden oluştuğu görülmektedir. Bu kapsamda ele alınan konuların da ağırlıklı olarak etik üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Lisansüstü programlarda ise iki üniversite müfredatı sürdürülebilirlik muhasebesi konularına değinmektedir. Ele alınan konuların ise ağırlıklı olarak muhasebe meslek etiği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Oluşturulan öneri ders içeriğinde ise lisans bölümlerinde ve lisansüstü programlarda sürdürülebilirliği muhasebe açısından ele alan konulara yer verilmiştir. Bu kapsamda Atatürk Üniversitesi’nin müfredatındaki ders ve içeriği öneri olarak sunulabileceği gibi, ayrı bir ders olarak müfredatlarda yer almasının mümkün olmadığı üniversitelerde ise, var olan derslere içerik açısından **tablodaki konulara yer verilmesi sağlanabilir**. Sürdürülebilirlik muhasebesi hakkında öğrencilerde farkındalık yaratmak ve öğrencilerin bu konuda daha bilinçli olmasını sağlamak açısından sürdürülebilirlik muhasebesine müfredatlarda yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

5. SONUÇ

Muhasebe eğitimi, tüm organizasyonlarda muhasebe, mali, idari ve organizasyonel işler gibi önemli işlevleri yerine getirecek gelecek nesil muhasebe meslek mensuplarının yetiştirilmesinden sorumludur. Bu işlevler, sürdürülebilirlik konularının önemli bir yere sahip olması gereken şirketlerde karar alma ve strateji geliştirme sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Boulianne vd. 2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitiminin kökeninde muhasebe eğitimi bulunmaktadır. Muhasebeciler sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Muhasebeciler, şirketlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kaydettiği ilerlemeyi ölçen, değerlendiren ve açıklayan kişilerdir. Muhasebeciler aynı zamanda bilgi asimetrisini azaltan, yatırım risklerini değerlendiren, entegre raporlar hazırlayan ve denetleyen, sürdürülebilirlik muhasebesi standartlarını sağlayan ve test eden kişilerdir. Bu açıdan muhasebeciler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli rol oynamaktadır (Makarenko ve Plastun, 2017).

Sürdürülebilirlik kavramının artan öneminden ötürü yükseköğretim kurumlarında da müfredatlarda yer alması kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada muhasebe eğitimi veren lisans ve lisansüstü programlardaki sürdürülebilirlik temalı derslerin müfredatlardaki yer alma boyutu irdelenmiştir. Örneklem olarak Türkiye'deki araştırma üniversiteleri tercih edilmiştir. Araştırma üniversiteleri içerisinde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren program bulunmadığından, muhasebe derslerinin ağırlıklı olarak yer aldığı işletme programları inceleme kapsamına alınmıştır. 23 Araştırma üniversitesi müfredatının incelendiği çalışmada Gazi Üniversitesi, İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji üniversitelerinde ilgili program olmadığından kapsam dışı tutulmuştur. 23 Araştırma üniversitesinin 20'si devlet 3'ü ise vakıf üniversitesi statüsündedir. Eğitimde kalite göstergesi olarak kabul edilen uluslararası akreditasyonun 10 üniversite tarafından sağlandığı görülmektedir. Erciyes Üniversitesi dışında uluslararası işletme akreditasyonu bulunan tüm üniversitelerin müfredatlarında sürdürülebilirlik temalı derslere yer verildiği görülmüştür. Uluslararası akreditasyon kuruluşlarından olan AACSB'nin akredite ettiği okullarda aradığı genel kriterlerden biri sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilirlik kriterinin akreditasyonun üç ana teması olan stratejik yönetim ve inovasyon, öğrenme başarısı ve toplumsal etki alanlarında yer alması beklenmektedir. Bu sebeple öğrenme başarısındaki müfredat bölümünde sürdürülebilirlik kriterinin sağlanması beklenmektedir (<https://www.aacsb.edu/>). Bu açıdan bakıldığında AACSB akreditasyonuna sahip tüm üniversitelerin müfredatında bu kriterin sağlanarak sürdürülebilirlik konulu derslere yer verdikleri görülmektedir. **Üniversitelerin sahip olduğu uluslararası akreditasyon ile sürdürülebilirlik temalı derslerin müfredatlarda yer alması arasında ilişki olduğu görülmektedir.** 3 üniversitenin ise ulusal düzeyde işletme akreditasyonuna sahip olduğu görülmektedir. Ankara Üniversitesi dışında diğer iki üniversitenin müfredatında sürdürülebilirlik temalı derslerin bulunduğu görülmüştür. Araştırma üniversitelerinin hiçbirinde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi verilmemekle birlikte, 6 üniversitede lisansüstü düzeyde muhasebe eğitimi verildiği görülmüştür. Bu üniversiteler içerisinde sadece Atatürk Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin ders müfredatlarında doğrudan sürdürülebilirlik muhasebesiyle ilişkili derslerin yer aldığı görülmüştür. 11 araştırma üniversitesinin işletme lisans müfredatlarında sürdürülebilirlik temalı derslerin yer aldığı gözlenmiştir. Bu derslerin tüm üniversitelerde seçmeli ders kategorisinde verildiği, sadece Gebze Teknik Üniversitesinde zorunlu ders kategorisinde de müfredatlarda yer aldığı görülmektedir. Doğrudan sürdürülebilirlik muhasebesiyle ilgili ders isimlerinin hiçbir üniversitede yer almadığı, bu derslerin işletme sürdürülebilirliği ile ilgili olduğu ancak Bursa Uludağ Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesinin ders içeriklerinde

sürdürülebilirlik muhasebesinin yer aldığı görülmüştür. 10 araştırma üniversitesinin işletme lisansüstü müfredatlarında sürdürülebilirlik ile ilgili derslerin yer aldığı görülmektedir. 6 üniversitenin yüksek lisans programında sürdürülebilirlik konulu derslerin yer aldığı, bu derslerin sadece Boğaziçi Üniversitesinde zorunlu ders kategorisinde verildiği görülmüştür. Ancak muhasebe sürdürülebilirliği ile ilgili derslerin hiçbir yüksek lisans programında verilmediği görülmüştür. 7 üniversitenin ise doktora programında sürdürülebilirlik konulu derslerin yer aldığı, bu üniversitelerin 3'ünde muhasebe sürdürülebilirliği ile ilgili derslerin yer aldığı görülmüştür. Araştırma üniversitesi olmasına rağmen işletme düzeyinde doktora programı bulunmayan tek üniversitenin ise Fırat Üniversitesi olduğu görülmektedir.

Sürdürülebilirliğin müfredatlarda yeterli düzeyde yer almadığı, özellikle muhasebe sürdürülebilirliği ile ilgili derslerin müfredatlardaki durumunun çok sınırlı olduğu araştırmadan elde edilen sonuçlar arasındadır. Konuyla alakalı yapılan uluslararası literatür değerlendirmesinden elde edilen sonuçlar da Türkiye'deki sonuçlarla örtüşmektedir. Müfredatlardaki sürdürülebilirlik ile ilgili derslerin ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmadığı savunulmaktadır. (Botes, 2014; King ve Atkins, 2016; Ahmed, 2019; Ebaid, 2022). Her ne kadar sürdürülebilirliğin muhasebe eğitimi açısından önemli olduğu savunulsa da gerek ülkemizde gerekse yurt dışındaki üniversitelerde yapılan çalışmalar, sürdürülebilirliğin muhasebe müfredatına entegrasyon hızının yavaş olduğunu göstermektedir (Gomes vd, 2021; Al Hazaima vd, 2021; Boyce vd, 2019).

Muhasebe alanının sürdürülebilirlik konularını muhasebe müfredatına daha iyi entegre ederek öğrencilere muhasebenin temel becerilerinin ötesine geçen beceriler kazanması sağlanabilir. Muhasebe müfredatları oluşturulurken sürdürülebilirlik muhasebesinin de ayrı bir ders olarak yer alması ya da var olan ders içeriklerine eklenmesi sağlanabilir. Gelecekteki çalışmalarda daha genellenebilir sonuçlara ulaşmak için daha fazla üniversiteden daha büyük örneklemeler incelenebilir.

KAYNAKÇA

Ahmed, A. (2019). Integrating Global Sustainability Elements Into Accounting Programs: UAE University Business Education Case Study, *The Business and Management Review*, 10(3), 1-11.

Al-Hazaima, H., Low, M., & Sharma, U. (2021). Perceptions of Salient Stakeholders on the Integration of Sustainability Education Into The Accounting Curriculum: A Jordanian Study. *Meditari Accountancy Research*, 29(2), 371-402.

Botes, V., Low, M., & Chapman, J. (2014). Is Accounting Education Sufficiently Sustainable? *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 5(1), 95-124.

Boulianne, E., Keddie, L. & Postaire, M. (2018). Non Coverage of Sustainability Within The French Professional Accounting Education Program, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 9(3), 313-335.

Boyce, G., Greer, S., Blair, B., & Davids, C (2012). Expanding The Horizons Of Accounting Education: Incorporating social and critical perspectives

Ebaid, I. E. S. (2022). Sustainability And Accounting Education: Perspectives Of Undergraduate Accounting Students İn Saudi Arabia. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 14(4), 1371-1393.

Ergün, İ., Kaldırım, Z., & Özcan, İ. (2022). İşletme ve Muhasebe Eğitimi Müfredatı Yeterince Sürdürülebilir mi? Türkiye ve Diğer Ülke Üniversitelerinin Müfredatlarının Doküman Analizi ile Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(Özel Sayı), 314-324.

Gimenez, C., Sierra, V., & Rodon, J. (2012). Sustainability Operations: Their Impact On The Triple Bottom Line, *Int. J. Prod. Econ.* 140, 149–159.

Gray, R., & Collison D. (2002). Can't See The Wood For The Trees, Can't See The Trees For The Numbers? Accounting Education, Sustainability And The Public Interest, *Critical Perspectives on Accounting*, 13, 5–6.

Gomes, S., Jorge, S. & Eugenio, T. (2021). Teaching Sustainable Development in Business Sciences Degrees: Evidence from Portugal, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 12.

Hazelton, J., & Haigh, M. (2010). Incorporating Sustainability Into Accounting Curricula: Lessons Learnt From An Action Research Study, *Accounting Education*, 19(2), 159-178.

King, M. & Atkins, J. (2016). *The Chief Value Officer: Accountants Can Save the Planet*, Greenleaf Publishing Book, Austin.

Liu, X., Chen, Y., Yang, Y., Liu, B., Ma, C., Craig, G. & Gao, F. (2020). Understanding Vocational Accounting Students' Attitudes Towards Sustainable Development, *Journal of Vocational Education and Training*, 72(2), 161-172.

Makarenko, I., & Plastun, A. (2017), The Role of Accounting in Sustainable Development, *Accounting and Financial Control*, 1(2), 4-12.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.

Sharma, U., & Stewart, B. (2022). Enhancing Sustainability Education in The Accounting Curriculum: An Effective Learning Strategy. *Pacific Accounting Review*, 34(4), 614-633.

Özerhan, Y. & Sultanoğlu, B. (2022). Muhasebe Eğitiminde "Sürdürülebilirlik – Türkiye'deki Üniversitelerde Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25. Yıl Özel Sayısı , 325-334 .

Yüksel, F. (2020). Sustainability in Accounting Curriculum of Turkey Higher Education Institutions . *Turkish Online, Journal of Qualitative Inquiry*, 11(3), 393-416 .

<https://www.ankara.edu.tr/programlar> (Erişim Tarihi 02.11.2023)

<https://obs.atauni.edu.tr/moduller/> (Erişim Tarihi 02.11.2023)

<https://mgmt.bogazici.edu.tr/tr> (Erişim Tarihi 02.11.2023)
<https://uludag.edu.tr/> (Erişim Tarihi 02.11.2023)
<https://ebs.cu.edu.tr/> (Erişim Tarihi 02.11.2023)
<https://isletme.deu.edu.tr/> (Erişim Tarihi 02.11.2023)
<https://ebp.ege.edu.tr/> (Erişim Tarihi 06.11.2023)
<https://dbp.erciyes.edu.tr/Program/> (Erişim Tarihi 06.11.2023)
<https://isletme.firat.edu.tr/page/4607> (Erişim Tarihi 06.11.2023)
<https://abl.gtu.edu.tr/ects> (Erişim Tarihi 07.11.2023)
<https://akts.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi 07.11.2023)
<http://fb.a.bilkent.edu.tr/programs/> (Erişim Tarihi 07.11.2023)
<https://islmuh.itu.edu.tr/akademik/> (Erişim Tarihi 07.11.2023)
<https://ebs.istanbul.edu.tr/> (Erişim Tarihi 13.11.2023)
<https://katalog.ktu.edu.tr/DersBilgiPaketi/> (Erişim Tarihi 13.11.2023)
<https://case.ku.edu.tr/akademik/isletme/> (Erişim Tarihi 20.11.2023)
<https://isletme.marmara.edu.tr/> (Erişim Tarihi 20.11.2023)
<https://sbs.sabanciuniv.edu/tr> (Erişim Tarihi 21.11.2023)
<http://www.bologna.yildiz.edu.tr> (Erişim Tarihi 21.11.2023)
<https://ba.metu.edu.tr> (Erişim Tarihi 21-11.2023)
<https://www.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi 05.01.2024)
<https://www.aacsb.edu/> (Erişim Tarihi 25.06.2024)

TÜRKİYE’DE HAYAT DIŞI SİGORTA ŞİRKETLERİNİN TOPSIS VE GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMLERİYLE PERFORMANSININ DEĞERLENDİRMESİ

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 16.04.2024
Kabul Tarihi : 03.07.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1469033

Doç. Dr. Muharrem Umut*

Bibliyografik Bilgiler

Umut, M. (2024). “Türkiye’de Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Topsis ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleriyle Performansının Değerlendirmesi” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 17-42) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1469033>

ÖZ

Sigorta şirketleri gerek finansal sektörde gerekse reel ekonomide üstlendikleri riskler ve karşılığında sundukları teminatlar bakımından önemli rol oynamaktadırlar. Kişilerin ve işletmelerin hayatlarına ve faaliyetlerine güvenle devam edebilmesi için anılan şirketlerin varlıkları ve performansları önemlidir. Aksi durumda güvencesiz kalan bireyler ve işletmelerin faaliyetleri aksayacak ve hasar gerçekleştiğinde sigorta şirketleri tazminatları ödeyemeyebilecektir. Bu nedenle kamu otoritesi tarafından gerek yerinde gerekse uzaktan denetim yapılarak devamlı olarak performanslarının ölçülmesi hayati önemi haizdir. Bu çerçevede çalışmada trafik, kasko, yangın ve deprem gibi prim üretimi ve poliçe sayısı yüksek branşlarda ruhsat sahibi hayat dışı sigorta şirketlerinin 2013-2022 yılları itibarıyla performansları ölçülmüştür. Söz konusu ölçümede etkin olan finansal oranlar eşliğinde TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleri kullanılmıştır. TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleri benzer sonuçlar üretmiş olup performans sıralamaları açısından her iki yöntem bakımından çok büyük farklılık bulunmadığı ve tutarlılık gösterdiği tespit edilmiştir.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Sigortacılık Bölümü, muharrem.umut@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9213-1440>

Anahtar Kelimeler: Sigorta şirketleri, Finansal sektör, Denetim, TOPSIS, Gri ilişkisel analiz

Jel Sınıflandırılması: G20, G22, M48

PERFORMANCE EVALUATION OF NON-LIFE INSURANCE COMPANIES IN TÜRKİYE USING TOPSIS AND GREY RELATIONAL ANALYSIS METHODS

ABSTRACT

Insurance companies play a significant role both in the financial market and in the national economy in terms of the risks undertaking and the guarantees providing. The assets and performance of these companies are important for individuals and businesses to continue their lives and activities with confidence. Otherwise, individuals and businesses left without assurance may experience disruptions in their activities. And thus insurance companies may not be able to pay compensation when damages occur. Therefore, continuous measurement of their performance through on-site and off-site auditing by public authorities is of vital importance. In this context, the performance of non-life insurers licensed in branches with high premium production and policy numbers such as auto, kasko, fire, and earthquake insurances has been measured as of 2013-2022. TOPSIS and Grey Relational Analysis methods were employed in conjunction with effective financial ratios in the measurement. The TOPSIS and Grey Relational Analysis methods have produced similar results, indicating that there are no significant differences in performance rankings between the two methods and that they exhibit consistency.

Keywords: Insurance companies, Financial sector, Auditing, TOPSIS, Grey relational analysis.

JEL Codes: G20, G22, M48

1. GİRİŞ

Sigorta gerçek veya tüzel kişilerin günlük yaşamlarında karşılanacakları risklere karşı teminat veya koruma sağlayan bir kavramı ifade etmektedir (Yayla, 2019). Diğer bir deyişle bir risk transfer sistemi olarak bilinmektedir. Nitekim kişiler olası risklere karşı bir prim karşılığında sigorta şirketlerine risklerini devretmekte ve sigortacılar da üstlendikleri risklere karşı teminat vermektedirler. Riskler gerçekleştiğinde ise tazminat ödemektedirler (Uralcan, 201). Dolayısıyla sigorta şirketlerinin risk ve hasarın yönetilmesinde etkinlikleri ve performansları çok önemlidir. Zira söz konusu süreçler iyi yönetilmez ise şirketleri bekleyen akıbet, faaliyetlerinin durması olacaktır.

2007 yılında yasalaşan ve baştan sona yenilenen 5684 sayılı Sigortacılık Kanuna göre Sigorta şirketleri Türkiye’de yalnızca hayat ve hayat dışı olarak faaliyette bulunabilmektedirler (5684 Sayılı Kanun, 5. madde, 2024). Diğer bir deyişle 2007 yılına kadar hayat ya da hayat dışı birlikte (karma) kurulma ve faaliyette bulunma imkanlarına sahipken bu tarihten sonra yalnızca birinde faaliyette bulunmak zo-

rundadırlar. Ayrıca 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununu çerçevesinde faaliyette bulunan bireysel emeklilik şirketleri bulunmaktadır (4631 sayılı Kanun, 2024). Sigorta şirketlerinin de kendilerini sigorta ettirdikleri şirketler olan reasürans şirketleri ise ayrı bir faaliyet yapısı bulunmaktadır. Bu anlamda reasürans şirketleri daha güçlü bir kapasite ve yapıya sahiptirler (Dinç, 2006).

Görülebileceği üzere yapıları itibariyle ülkemiz sigortacılık ve finansal sektörde faaliyet gösteren farklı şirket türleri bulunmakta ve reel ekonomiye önemli katkıda bulunmaktadır. Zira sigortacılık bankacılık sektöründen sonra finansal piyasalara en çok katkı sağlayan sektördür. Nitekim Türkiye Sigorta Birliği (TSB) 2022 yılı sonu verilerine göre bireysel emeklilik şirketleriyle birlikte toplam sigortacılık sektörü 780,5 milyar TL ile finansal piyasalarda yüzde 4,8'lik bir paya sahiptir. Teminat tutarı olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) 24 katı ile yaklaşık 360 trilyon TL ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Uzun vadeli hayat ve emeklilik fonları dahil toplam ekonomiye sağladığı fon tutarı ise 644 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ayrıca doğrudan ve dolaylı olarak yaklaşık 200.000 kişiye istihdam sağlamaktadır (TSB, 2022).

Diğer taraftan sigorta şirketleri sundukları teminatın devam etmesi ve artırılması için kapasitelerinin ve performanslarının devamlı olarak artması gerekmektedir. Aksi durumda sigorta şirketleri kişilere ve teminat ihtiyacı duyan şirketlere yeterli koruma sağlayamayacak ve böylece korumaya ihtiyaç duyan bireyler ve şirketler güvenli bir şekilde yaşamlarına ve faaliyetlerine devam edemeyeceklerdir. Kamu otoritesi ise sigorta şirketlerini yerinde ve uzaktan denetim yaparak faaliyetlerini ve performanslarını takip etmekte gerektiğinde ise müdahale etmektedir. Yeni mevzuat ihtiyacı olduğunda ise gerekli yasal alt yapı ve düzenlemeler hayata geçirilmektedir.

Bu itibarla finans sektörüne ve reel ekonomiye önemli katkısı olan sigorta şirketlerinin kapasite, etkinlik, performans gibi hususların devamlı olarak ölçülmesi ve takip edilmesi hayati önemdedir. Çalışmada, etkinlik ve performanslarının ölçülmesini teminen Türkiye sigortacılık piyasasında çalışan hayat dışı branşlarındaki sigorta şirketleri seçilmiştir. Zira TSB verilerine göre 2022 yılı sonu itibariyle 231,2 milyar TL prim üretimi gerçekleştiren sektörün 200,7 milyar TL'sini hayat dışı alanında faaliyet gösteren sigorta şirketleri gerçekleştirmiştir (TSB, İstatistikler, 2022). Diğer bir deyişle hayat dışı sektörü toplam sigortacılık sektörünün yüzde 86,8'ini oluşturmakta olup önemli bir ağırlığa sahiptir.

Çalışmada hayat dışı sigorta şirketlerinin 2013-2022 yılları arasını içeren 10 yıllık verileri dikkate alınarak etkinlik ve performansları sektörde yaygın olarak kullanılan finansal oranlar eşliğinde ölçmede etkin yöntemler olarak bilinen TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz ile ölçülmekte ve değerlendirilmektedir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Çalışmanın merkezinde Türkiye'de ruhsat sahibi hayat dışı branşı sigorta şirketleri olduğu için literatür taraması ve araştırması yalnızca ülkemizde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca hayat şirketleri ve emeklilik şirketlerine yönelik de çalışmaların yapıldığı görülmüş ancak yine çalışmanın konusu hayat dışı sigorta şirketleri olduğu için bu branştaki şirketlerle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Dalkılıç (2012) tarafından yapılan çalışmada, hayat dışı sektörünün 2008-2010 yılları arasındaki etkinlikleri Veri Zarflama Analizi (VZA), BCC modeli ve MALMQUIST toplam faktör üretkenlik göstergesi ile ölçülmüştür.

Akyüz ve Kaya (2013) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de faaliyette bulunan hayat dışı firmaları ile bireysel emeklilik ve hayat branşı firmalarının 2007-2011 yılları arasındaki verileri alınarak 10 adet finansal oran üzerinden çok kriterli karar verme yöntemi olan TOPSIS yöntemiyle etkinlikleri ölçülmüş, en başarılı ve en başarısız yıllar tespit edilerek performans puanları elde edilmiştir.

Altan ve Yıldırım (2019)’ın yaptıkları çalışmada, 2012-2016 yılları arasında hayat dışı branşı ve hayat/emeklilik şirketlerinin başarılı ve başarısız seneleri 10 adet finansal oran kullanılarak TOPSIS yöntemiyle performansları ölçülmüş ve tespit edilmeye çalışılmıştır.

Özcan (2019) tarafından yapılan çalışmada, hayat dışı sigorta şirketlerinin 2009-2017 yılları arasındaki performansları yine 10 adet finansal oran kullanılarak TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle ölçülmüş, akabinde en başarılı ve en başarısız dönemleri tayin edilmiştir.

Dinler (2021) tarafından yapılan çalışmada, tek bir yıl olarak 2020 yılı seçilmiş ve bu yıldaki hayat dışı sigorta şirketlerinin performansları çeşitli finansal kriterler eşliğinde Gri İlişkisel Analiz metoduyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Köse ve Dikme (2021)’nin çalışmalarında, 38 adet hayat dışı şirketlerin 2013-2017 yılları arasındaki performansları çeşitli finansal kriterler kullanılarak TOPSIS yöntemiyle ölçülmeye çalışılmış ve yıllar itibarıyla etkin olan şirketler belirlenmiştir.

Pehlivan ve Akpınar (2022)’in yaptıkları çalışmada ise, 33 hayat dışı şirketleri seçilerek 2015-2019 yılları arasındaki performansları COPRAS yöntemiyle ölçülmüş ve etkinliği en yüksek sigorta şirketi ile belirleyici gücü en fazla olan finansal oran tespit edilmiştir.

Koca ve Bingöl (2022) ise çalışmalarında, 26 hayat dışı branşı şirketinin FINNET veri tabanından alınan finansal göstergelerle 2016-2020 yılları arasındaki performansları CRITIC ve MARCOS yöntemleri ile ölçülmüş ve en önemli finansal gösterge ile etkinliği yüksek sigorta şirketleri belirlenmiş ve sektörel pazar payları ile tutarlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Akyüz (2022) ise çalışmasında, hayat dışı branşında çalışan sigortacıların 2014-2020 yılları arasındaki verileri dikkate alınarak optimal metodun belirlenmesi ile yöntemin tespitine yönelik olarak çeşitli finansal oranlar kullanılmış ve korelasyon analizi ile yöntem sonuçları arasındaki bağlantı incelenmiştir. Çalışma sonunda TOPSIS ve MABAC finansal etkinlik sıralamaları arasında pozitif bir korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır.

Demir (2022) tarafından yapılan çalışmada, hayat dışı alanında tek bir hayat şirketi seçilerek 2013-2020 yılları arasındaki performansı PSI-SD ve MABAC metotları kullanılarak ölçülmüş ve en başarılı ve başarısız yıllar tespit edilmiştir. Ayrıca kullanılan modelin güvenilirliği açısından duyarlılık testlerinden faydalanılmıştır.

Akpınar ve Pehlivan (2023) ise çalışmalarında, 33 adet hayat dışı şirketlerinin 2015-2020 yılları arasındaki performansları Gri Entropi ve EDAS Yöntemleri ile ölçülmeye çalışılmış ve etkin olan finansal oranlar ile şirketler tespit edilmiştir.

Görüleceği üzere literatürde hayat dışı sigorta şirketlerinin belirli bir yılda veya belirli kısa aralıklarda sigorta şirketlerinin performansları yıllar itibariyle ölçülmüş ve etkileme oranı en yüksek olan finansal oran ve etkin şirketler tespit edilmeye çalışılmıştır. Mevcut çalışmada ise uzun zaman aralığında daha doğru sonuçlara ulaşmak için 10 yıllık zaman içinde kârlılık, prim üretimi, sermaye, hasar ve tazminat ödeme verilerini içerecek şekilde sektörde yaygın olan finansal oranlar kullanılarak hayat dışı sigorta şirketlerinin performansları ölçülmeye çalışılmıştır.

3. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu çalışmada Türkiye’deki hayat dışı branşı sigortacılık alanında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin performans analizlerinin yapılması neticesinde mevcut durumlarının ortaya konması ile hayat dışı alanındaki şirketlerin Türkiye’deki birbirlerine göre konumunun önemli ve belirgin olup olmadığı soruna yanıt bulunulması hedeflenmiştir.

3.2. Araştırmada Değerlendirilen Şirketler

2022 yılı itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren 70 sigorta şirketi oluşturmaktadır. Bunların 45’si hayat dışı branşı, 21’i hayat branşı ve emeklilik ve 4’ü reasürans şirkettir. Hayat dışı sektörü toplam sigortacılık sektörünün yüzde 86,8’ini oluşturmaktadır. Analizin gerçekleştirilmesi amacıyla 2013-2022 yılları arasında devamlı faaliyet gösteren 28 hayat dışı sigorta şirketi seçilmiştir. Çalışma, Türkiye Sigorta Birliğinin kamuya açık yıllık raporlarından toplanan ikincil verilere dayanarak yürütülmüştür.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Değişken Kodu
Aktif Kârlılık Oranı	D1
Özkaynak Kârlılık Oranı	D2
Aktif Devir Hızı Oranı	D3
Kaldıraç Oranı	D4
Likidite Oranı	D5
Tazminat Tediye Oranı	D6
Konservasyon Oranı	D7
Brüt Yazılan Primlerin Doğal Logaritması	D8

Tablo 2. Araştırmada Analize Dahil Edilen Sigorta Şirketleri

Şirket Adı	Şirket Kodu
Aksigorta A.Ş.	Ş1
Allianz Sigorta A.Ş.	Ş2
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	Ş3
Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	Ş4
Atradius Crédito y Caución S.A. de Seguros y Reaseguros	Ş5
Axa Sigorta A.Ş.	Ş6
BNP Paribas Cardif Sigorta A.Ş.	Ş7
Chubb European Group SE	Ş8
Coface Sigorta A.Ş.	Ş9
Corpus Sigorta A.Ş.	Ş10
Dubai Sigorta A.Ş.	Ş11
Euler Hermes Sigorta A.Ş.	Ş12
Eureko Sigorta A.Ş.	Ş13
Generali Sigorta A.Ş.	Ş14
Groupama Sigorta A.Ş.	Ş15
Gulf Sigorta A.Ş.	Ş16
HDI Sigorta A.Ş.	Ş17
Bereket Sigorta A.Ş.	Ş18
Koru Sigorta A.Ş.	Ş19
Magdeburger Sigorta A.Ş.	Ş20
Mapfre Sigorta A.Ş.	Ş21
Neova Katılım Sigorta A.Ş.	Ş22
Ray Sigorta A.Ş.	Ş23
Sompo Sigorta A.Ş.	Ş24
Şeker Sigorta A.Ş.	Ş25
Türk Nippon Sigorta A.Ş.	Ş26
Unico Sigorta A.Ş.	Ş27
Zurich Sigorta A.Ş.	Ş28

3.3. Verilerin Analizi

Günümüzde şirketlerin finansal performans ölçümünde birçok yöntem tercih edilmektedir. Anılan yöntemler içinde TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) metotları tercih edilmiştir. Çalışmada sadece 2022 yılı için yöntemler ayrıntılı olarak verilmiş olup diğer yıllara ilişkin TOPSIS ve GİA ile elde edilen sonuçlar Ekteki tablolarda verilmiştir.

3.3.1. TOPSIS Yöntemi

TOPSIS analizi en iyi kararın verilmesi için tercih edilen bir metottur. 1981 yılında Hwang ve Yoon'un geliştirdiği TOPSIS 6 aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu aşamalar aşağıdaki gibidir (Hwang ve Yoon, 1981; Lai, Liu ve Hwang, 1994; Dumanoğlu ve Ergül, 2010);

Adım 1: Karar matrisinin (A) oluşturulması

$$A_{ij} = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{vmatrix}$$

Burada m karar noktalarının sayısını, n değerlendirme faktörlerinin sayısını göstermektedir.

Tablo 3. Karar Matrisinin Oluşturulması

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	-0.009	-0.062	0.534	0.848	1.155	0.406	0.506	10.132
Ş2	0.042	0.136	0.611	0.693	1.263	0.502	0.891	10.348
Ş3	0.037	0.187	0.572	0.803	1.162	0.371	0.739	10.376
Ş4	0.030	0.314	0.750	0.904	1.039	0.382	0.770	9.509
Ş5	0.054	0.180	0.292	0.700	1.884	0.068	0.579	8.292
Ş6	0.080	0.296	0.489	0.729	1.381	0.404	0.780	10.124
Ş7	0.068	0.262	0.676	0.739	2.802	0.703	0.996	9.061
Ş8	0.171	0.436	0.322	0.607	1.632	0.059	0.476	9.220
Ş9	0.146	0.429	0.340	0.659	1.879	0.127	0.497	8.574
Ş10	0.112	0.485	0.486	0.768	1.157	0.301	0.738	9.381
Ş11	-0.008	-0.030	0.169	0.736	1.399	0.090	0.221	8.811
Ş12	0.089	0.263	0.251	0.661	1.685	0.034	0.312	8.497
Ş13	0.064	0.230	0.480	0.721	1.330	0.163	0.533	9.685

Ş14	-0.109	-0.488	0.366	0.778	1.266	0.302	0.678	8.821
Ş15	-0.061	-1.142	0.751	0.947	1.065	0.471	0.834	9.622
Ş16	0.080	0.221	0.535	0.640	2.393	0.176	0.753	9.335
Ş17	-0.020	-0.141	0.671	0.857	1.153	0.382	0.712	10.141
Ş18	0.018	0.234	0.457	0.924	1.085	0.426	0.320	9.687
Ş19	-0.066	-0.987	0.641	0.933	0.956	0.438	0.753	9.094
Ş20	-0.432	-2.014	0.795	1.214	0.778	0.488	0.839	8.891
Ş21	-0.057	-0.916	0.615	0.938	1.006	0.466	0.724	9.779
Ş22	0.001	0.009	0.532	0.893	1.099	0.396	0.713	9.755
Ş23	0.033	0.202	0.502	0.836	1.138	0.282	0.445	9.789
Ş24	0.039	0.190	0.536	0.797	1.214	0.292	0.634	10.004
Ş25	0.045	0.174	0.383	0.743	1.108	0.286	0.586	8.905
Ş26	-0.044	-0.753	0.799	0.942	1.014	0.546	0.779	9.269
Ş27	0.103	0.467	0.697	0.779	0.936	0.439	0.862	9.477
Ş28	0.052	0.181	0.402	0.711	1.292	0.318	0.673	9.385

Adım 2: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

Karar matrisinin (A) unsurlarından yararlanılarak aşağıdaki denklemle yeni bir karar matrisi oluşturulmaktadır;

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{ij}^2}}$$

(k = 1, ..., m; j = 1, ..., n)

Tablo 4. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	-0.016	-0.020	0.184	0.197	0.156	0.208	0.140	0.203
Ş2	0.073	0.044	0.211	0.161	0.170	0.257	0.248	0.207
Ş3	0.064	0.061	0.197	0.187	0.157	0.190	0.205	0.208
Ş4	0.053	0.102	0.258	0.210	0.140	0.195	0.214	0.190
Ş5	0.094	0.058	0.101	0.163	0.254	0.035	0.161	0.166
Ş6	0.140	0.096	0.168	0.169	0.186	0.207	0.217	0.203
Ş7	0.119	0.085	0.233	0.172	0.378	0.359	0.277	0.181
Ş8	0.298	0.141	0.111	0.141	0.220	0.030	0.132	0.185
Ş9	0.254	0.139	0.117	0.153	0.253	0.065	0.138	0.172
Ş10	0.196	0.157	0.167	0.178	0.156	0.154	0.205	0.188
Ş11	-0.014	-0.010	0.058	0.171	0.189	0.046	0.061	0.176
Ş12	0.155	0.085	0.087	0.154	0.227	0.017	0.087	0.170
Ş13	0.112	0.074	0.165	0.168	0.179	0.083	0.148	0.194
Ş14	-0.189	-0.158	0.126	0.181	0.171	0.155	0.188	0.177
Ş15	-0.106	-0.370	0.259	0.220	0.144	0.241	0.232	0.193
Ş16	0.139	0.072	0.184	0.149	0.323	0.090	0.209	0.187
Ş17	-0.035	-0.046	0.231	0.199	0.155	0.195	0.198	0.203
Ş18	0.031	0.076	0.157	0.215	0.146	0.218	0.089	0.194
Ş19	-0.114	-0.320	0.221	0.217	0.129	0.224	0.209	0.182
Ş20	-0.752	-0.652	0.274	0.282	0.105	0.250	0.233	0.178
Ş21	-0.099	-0.297	0.212	0.218	0.136	0.239	0.201	0.196
Ş22	0.002	0.003	0.183	0.207	0.148	0.203	0.198	0.195
Ş23	0.057	0.065	0.173	0.194	0.153	0.144	0.124	0.196
Ş24	0.067	0.061	0.185	0.185	0.164	0.149	0.176	0.200
Ş25	0.078	0.056	0.132	0.173	0.149	0.146	0.163	0.178
Ş26	-0.076	-0.244	0.275	0.219	0.137	0.279	0.217	0.185
Ş27	0.179	0.151	0.240	0.181	0.126	0.225	0.240	0.190
Ş28	0.091	0.058	0.139	0.165	0.174	0.163	0.187	0.188

Adım 3: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

Öncelikle ağırlık değerleri (W_j) oluşturulur. Çalışmada W_j değeri olarak 0,125 alınmıştır. Bu oran değişken sayısının 1'e bölünmesiyle elde edilmiştir. ($1/8=0,125$) Değerin belirlenmesinin ardından, R matrisinin her bir sütunundaki W_j değer ile çarpılır. Sonrasında V matrisi elde edilir.

Tablo 5. Ağırlıklı Standart Karar Matrisi

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	-0.002	-0.003	0.023	0.025	0.019	0.026	0.018	0.025
Ş2	0.009	0.005	0.026	0.020	0.021	0.032	0.031	0.026
Ş3	0.008	0.008	0.025	0.023	0.020	0.024	0.026	0.026
Ş4	0.007	0.013	0.032	0.026	0.018	0.024	0.027	0.024
Ş5	0.012	0.007	0.013	0.020	0.032	0.004	0.020	0.021
Ş6	0.017	0.012	0.021	0.021	0.023	0.026	0.027	0.025
Ş7	0.015	0.011	0.029	0.021	0.047	0.045	0.035	0.023
Ş8	0.037	0.018	0.014	0.018	0.027	0.004	0.017	0.023
Ş9	0.032	0.017	0.015	0.019	0.032	0.008	0.017	0.021
Ş10	0.024	0.020	0.021	0.022	0.019	0.019	0.026	0.023
Ş11	-0.002	-0.001	0.007	0.021	0.024	0.006	0.008	0.022
Ş12	0.019	0.011	0.011	0.019	0.028	0.002	0.011	0.021
Ş13	0.014	0.009	0.021	0.021	0.022	0.010	0.019	0.024
Ş14	-0.024	-0.020	0.016	0.023	0.021	0.019	0.024	0.022
Ş15	-0.013	-0.046	0.032	0.027	0.018	0.030	0.029	0.024
Ş16	0.017	0.009	0.023	0.019	0.040	0.011	0.026	0.023
Ş17	-0.004	-0.006	0.029	0.025	0.019	0.024	0.025	0.025
Ş18	0.004	0.009	0.020	0.027	0.018	0.027	0.011	0.024
Ş19	-0.014	-0.040	0.028	0.027	0.016	0.028	0.026	0.023
Ş20	-0.094	-0.082	0.034	0.035	0.013	0.031	0.029	0.022
Ş21	-0.012	-0.037	0.026	0.027	0.017	0.030	0.025	0.024
Ş22	0.000	0.000	0.023	0.026	0.019	0.025	0.025	0.024
Ş23	0.007	0.008	0.022	0.024	0.019	0.018	0.015	0.024
Ş24	0.008	0.008	0.023	0.023	0.020	0.019	0.022	0.025
Ş25	0.010	0.007	0.016	0.022	0.019	0.018	0.020	0.022
Ş26	-0.009	-0.030	0.034	0.027	0.017	0.035	0.027	0.023
Ş27	0.022	0.019	0.030	0.023	0.016	0.028	0.030	0.024
Ş28	0.011	0.007	0.017	0.021	0.022	0.020	0.023	0.023

Adım 4: İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerinin Oluşturulması

En büyük ile en düşük değişken seçilerek elde edilmektedir. İdeal çözüm serisini elde etmek için aşağıdaki denklem kullanılır;

$A^+ = \{(\max v_{ij} | j \in J1), (\min v_{ij} | j \in J2)\} \Rightarrow A^+ = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\}$ her bir sütuna ait değişkenin maksimum değeri

$A^- = \{(\min v_{ij} | j \in J1), (\max v_{ij} | j \in J2)\} \Rightarrow A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ her bir sütuna ait değişkenin minimum değeri

Adım 5: İdeal ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklık Değerlerinin Oluşturulması

İdeal ve negatif ideal noktalarına olan uzaklık değerleri aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır;

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad , \quad S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

Adım 6: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

İdeal çözüme benzerlik alttaki denklemle hesaplanmaktadır;

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$$

C_i^* değeri $0 \leq C_i^* \leq 1$ aralığında değer alır ve $C_i^* = 1$ ideal çözüm, $C_i^* = 0$ negatif ideal çözüme yakınlığı ifade eder.

En son adımda performans sıralaması yapılmaktadır.

Tablo 6. Şirketlerin Performans Değerleri ve Sıralamaları

Şirket Kodu	2022	
	Değeri	Sıralama
Ş27	0.89265	1
Ş7	0.88826	2
Ş10	0.88168	3
Ş6	0.87648	4
Ş4	0.86633	5
Ş2	0.86365	6
Ş16	0.86152	7
Ş9	0.85948	8
Ş3	0.85794	9
Ş8	0.85142	10
Ş24	0.85087	11
Ş28	0.84975	12
Ş13	0.84537	13
Ş23	0.84194	14
Ş18	0.84012	15
Ş25	0.84005	16
Ş22	0.83583	17
Ş5	0.82930	18
Ş12	0.82499	19
Ş1	0.82440	20
Ş17	0.82373	21
Ş11	0.78731	22
Ş26	0.78368	23
Ş21	0.76474	24
Ş14	0.76299	25
Ş19	0.75676	26
Ş15	0.75361	27
Ş20	0.62432	28

TOPSIS yöntemi kullanılarak 2022 yılında hesaplanan değerler doğrultusunda Tablo 6'da görüldüğü üzere Ş27 finansal performansı en yüksek olan şirkettir. Bu şirketleri sırasıyla Ş7 ve Ş10 takip etmiştir. En düşük finansal performansa sahip şirket ise Ş20 olmuştur.

3.3.2. Gri İlişkisel Analiz Yöntemi

Araştırmada ikinci olarak, Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz yöntemiyle performansa dayalı sıralama yapılmaktadır (Cable, 1996; Chan ve Tong, 2007;). Gri İlişkisel Analiz aşağıdaki şekilde 6 adımdan oluşur (Kuo, Yang ve Huang, 2008; Akkurt ve Umut, 2023);

Adım1: Karar matrisinin oluşturulması

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & X_{mn} \end{bmatrix}$$

Tablo 7. Normalize Edilen Karar Matrisi

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	-0.009	-0.062	0.534	0.848	1.155	0.406	0.506	10.132
Ş2	0.042	0.136	0.611	0.693	1.263	0.502	0.891	10.348
Ş3	0.037	0.187	0.572	0.803	1.162	0.371	0.739	10.376
Ş4	0.030	0.314	0.750	0.904	1.039	0.382	0.770	9.509
Ş5	0.054	0.180	0.292	0.700	1.884	0.068	0.579	8.292
Ş6	0.080	0.296	0.489	0.729	1.381	0.404	0.780	10.124
Ş7	0.068	0.262	0.676	0.739	2.802	0.703	0.996	9.061
Ş8	0.171	0.436	0.322	0.607	1.632	0.059	0.476	9.220
Ş9	0.146	0.429	0.340	0.659	1.879	0.127	0.497	8.574
Ş10	0.112	0.485	0.486	0.768	1.157	0.301	0.738	9.381
Ş11	-0.008	-0.030	0.169	0.736	1.399	0.090	0.221	8.811
Ş12	0.089	0.263	0.251	0.661	1.685	0.034	0.312	8.497
Ş13	0.064	0.230	0.480	0.721	1.330	0.163	0.533	9.685
Ş14	-0.109	-0.488	0.366	0.778	1.266	0.302	0.678	8.821
Ş15	-0.061	-1.142	0.751	0.947	1.065	0.471	0.834	9.622
Ş16	0.080	0.221	0.535	0.640	2.393	0.176	0.753	9.335
Ş17	-0.020	-0.141	0.671	0.857	1.153	0.382	0.712	10.141
Ş18	0.018	0.234	0.457	0.924	1.085	0.426	0.320	9.687
Ş19	-0.066	-0.987	0.641	0.933	0.956	0.438	0.753	9.094
Ş20	-0.432	-2.014	0.795	1.214	0.778	0.488	0.839	8.891

Ş21	-0.057	-0.916	0.615	0.938	1.006	0.466	0.724	9.779
Ş22	0.001	0.009	0.532	0.893	1.099	0.396	0.713	9.755
Ş23	0.033	0.202	0.502	0.836	1.138	0.282	0.445	9.789
Ş24	0.039	0.190	0.536	0.797	1.214	0.292	0.634	10.004
Ş25	0.045	0.174	0.383	0.743	1.108	0.286	0.586	8.905
Ş26	-0.044	-0.753	0.799	0.942	1.014	0.546	0.779	9.269
Ş27	0.103	0.467	0.697	0.779	0.936	0.439	0.862	9.477
Ş28	0.052	0.181	0.402	0.711	1.292	0.318	0.673	9.385

Adım2: Referans serisi ve karşılaştırma matrisinin belirlenmesi

Referans serisi, $x_0 = (x_0(j))$

$j= 1,2, \dots, n$ şeklinde gösterilir.

Referans serisi ilgili değişkenlerdeki elde edilen verilerin maksimum değerlerini göstermektedir. Her bir referans serisi ilgili değişkendeki maksimum değerdir.

Adım3: Karar matrisinin normalize edilmesi

$$x_i^* = \frac{x_i(j) - \min x_i(j)}{\max x_i(j) - \min x_i(j)}$$

Adım4: Mutlak değer matrisinin hesaplanması

x_0 ile x_i^* arasındaki farkın mutlak değeri alınarak yeni matris oluşturulmaktadır.

Tablo 8. Mutlak Değer Tablosu

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	1.055	1.128	0.331	0.302	0.588	0.422	0.492	0.023
Ş2	0.757	0.720	0.234	0.429	0.549	0.285	0.105	0.003
Ş3	0.785	0.614	0.284	0.339	0.585	0.472	0.258	0.000
Ş4	0.824	0.353	0.061	0.256	0.629	0.456	0.227	0.084
Ş5	0.685	0.628	0.634	0.424	0.328	0.904	0.419	0.201
Ş6	0.532	0.389	0.388	0.399	0.507	0.425	0.217	0.024
Ş7	0.601	0.460	0.154	0.392	0.000	0.000	0.000	0.127
Ş8	0.000	0.101	0.597	0.500	0.418	0.916	0.522	0.111

Ş9	0.147	0.116	0.574	0.457	0.329	0.819	0.501	0.174
Ş10	0.344	0.000	0.391	0.367	0.587	0.572	0.259	0.096
Ş11	1.046	1.061	0.788	0.394	0.501	0.871	0.778	0.151
Ş12	0.481	0.458	0.685	0.455	0.399	0.952	0.687	0.181
Ş13	0.626	0.526	0.399	0.406	0.525	0.769	0.465	0.067
Ş14	1.634	2.007	0.541	0.360	0.548	0.570	0.319	0.150
Ş15	1.356	3.356	0.059	0.221	0.620	0.330	0.163	0.073
Ş16	0.535	0.544	0.331	0.473	0.146	0.749	0.244	0.100
Ş17	1.118	1.291	0.160	0.295	0.589	0.456	0.285	0.023
Ş18	0.897	0.518	0.428	0.239	0.613	0.394	0.679	0.066
Ş19	1.383	3.036	0.197	0.231	0.659	0.377	0.244	0.124
Ş20	3.522	5.155	0.005	0.000	0.722	0.305	0.157	0.143
Ş21	1.331	2.890	0.230	0.228	0.641	0.336	0.273	0.058
Ş22	0.995	0.982	0.334	0.265	0.608	0.436	0.284	0.060
Ş23	0.807	0.584	0.371	0.311	0.594	0.598	0.553	0.057
Ş24	0.775	0.608	0.328	0.344	0.567	0.585	0.363	0.036
Ş25	0.739	0.641	0.521	0.388	0.605	0.592	0.411	0.142
Ş26	1.254	2.553	0.000	0.224	0.638	0.223	0.218	0.107
Ş27	0.399	0.038	0.127	0.358	0.666	0.375	0.135	0.087
Ş28	0.695	0.627	0.496	0.414	0.539	0.548	0.324	0.095

Adım5: Gri ilişkisel katsayı matrisinin belirlenmesi

$$Y_{0i}(j) = \frac{\Delta_{min} + \zeta \Delta_{max}}{\Delta_{0i}(j) + \zeta \Delta_{max}}$$

$\Delta_{0i}(j)$: Δ_i : fark veri dizisinde yer alan j değerini gösterir.

ζ : ayırıcı katsayıdır ve 0 ile 1 aralığındadır. Genellikle 0,5 olarak alınmaktadır.

Tablo 9. Gri İlişkisel Katsayı Matrisi

2022								
Şirket Kodu/ Değişkenler	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
Ş1	0.322	0.307	0.602	0.624	0.460	0.542	0.504	0.955
Ş2	0.398	0.410	0.681	0.538	0.477	0.637	0.826	0.995
Ş3	0.389	0.449	0.638	0.596	0.461	0.514	0.660	1.000
Ş4	0.378	0.586	0.891	0.661	0.443	0.523	0.687	0.857
Ş5	0.422	0.443	0.441	0.541	0.604	0.356	0.544	0.713
Ş6	0.485	0.563	0.563	0.556	0.496	0.540	0.698	0.954
Ş7	0.454	0.521	0.764	0.561	1.000	1.000	1.000	0.798
Ş8	1.000	0.833	0.456	0.500	0.545	0.353	0.489	0.818
Ş9	0.773	0.812	0.466	0.522	0.603	0.379	0.499	0.742
Ş10	0.592	1.000	0.561	0.576	0.460	0.467	0.658	0.839
Ş11	0.323	0.320	0.388	0.559	0.500	0.365	0.391	0.768
Ş12	0.510	0.522	0.422	0.523	0.556	0.344	0.421	0.734
Ş13	0.444	0.487	0.556	0.552	0.488	0.394	0.518	0.882
Ş14	0.234	0.199	0.480	0.582	0.477	0.467	0.610	0.769
Ş15	0.269	0.130	0.894	0.694	0.446	0.602	0.754	0.873
Ş16	0.483	0.479	0.602	0.514	0.774	0.400	0.672	0.833
Ş17	0.309	0.279	0.758	0.629	0.459	0.523	0.637	0.957
Ş18	0.358	0.491	0.539	0.677	0.449	0.560	0.424	0.883
Ş19	0.265	0.141	0.717	0.684	0.431	0.570	0.672	0.802
Ş20	0.124	0.088	0.990	1.000	0.409	0.621	0.761	0.777
Ş21	0.273	0.148	0.685	0.687	0.438	0.598	0.647	0.897
Ş22	0.335	0.337	0.599	0.654	0.451	0.534	0.638	0.893
Ş23	0.382	0.461	0.574	0.616	0.457	0.455	0.475	0.898
Ş24	0.392	0.451	0.604	0.592	0.469	0.461	0.579	0.933
Ş25	0.404	0.438	0.490	0.563	0.453	0.458	0.549	0.779
Ş26	0.285	0.164	1.000	0.690	0.439	0.691	0.697	0.824
Ş27	0.556	0.930	0.797	0.583	0.429	0.572	0.788	0.852
Ş28	0.418	0.443	0.502	0.547	0.481	0.477	0.607	0.840

Adım6: Gri ilişkisel derecelerin hesaplanması

$r_{0i} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n Y_{0i}(j)$ ve $i= 1,2,3,\dots, m$ şeklinde hesaplanmaktadır.

Tablo 10. Gri İlişki Derecesi

2022		
Şirket Kodu	Gri İlişki Derecesi	Sıralama
Ş7	0.762	1
Ş27	0.688	2
Ş10	0.644	3
Ş4	0.628	4
Ş8	0.624	5
Ş2	0.620	6
Ş6	0.607	7
Ş9	0.600	8
Ş26	0.599	9
Ş20	0.596	10
Ş16	0.595	11
Ş3	0.588	12
Ş15	0.583	13
Ş17	0.569	14
Ş24	0.560	15
Ş22	0.555	16
Ş18	0.548	17
Ş21	0.546	18
Ş13	0.540	19
Ş23	0.540	20
Ş28	0.539	21
Ş1	0.539	22
Ş19	0.535	23
Ş25	0.517	24
Ş5	0.508	25
Ş12	0.504	26
Ş14	0.477	27
Ş11	0.452	28

Tablo 10’ da görüldüğü üzere, GİA yöntemi kullanılarak 2022 yılında hesaplanan değerler doğrultusunda Ş7 finansal performansı en yüksek olan şirkettir. Bu şirketi sırasıyla Ş27 ve Ş10 takip etmiştir. En düşük finansal performansa sahip şirket ise Ş11 olmuştur.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında sigortacılık sektöründe hayat dışı branşlarda 2013-2022 yılları arasında faaliyette olan şirketlerin finansal etkinlikleri, finansal (bilanço ve gelir) tablolarından alınan veriler aracılığıyla hesaplanan rasyolar ile TOPSIS ve GİA yöntemine göre araştırılmıştır. TOPSIS ve GİA çalışmanın ilgili bölümünde açıklandığı için bu bölümde analizler sonuçları temel veriler ve bulgular ışığında tartışılmıştır.

Çalışmada ilk olarak şirketlere ait TOPSIS performans skorları elde edilmiş ve performans sıralamaları skora göre gerçekleştirilmiştir. TOPSIS performans skor ve sıralamaları Ek-1’de sunulmuştur. EK-1 incelendiğinde şirketlerin performans sıralamalarının dalgalı bir seyir halinde olduğu görülmektedir.

E-1’de hayat dışı sigorta piyasasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerine ait finansal performans sıralamaları TOPSIS analizine göre değerlendirildiğinde yıl bazında ilk beş şirket içinde en fazla konum elde eden şirketler Ş7, Ş2, Ş22, Ş24 ve Ş4 olarak sayılabilmektedir.

Çalışmada şirketler için analiz uygulanırken tutarlı olup olmadığının gösterilmesini teminen başka bir yöntem olan GİA kullanılmıştır. GİA metodunun diğerlerine göre avantajı, finansal performans ve etkinlik değişkenleri için modele örnek değerler girilerek analizin gerçekleştirilmesidir. Zira analiz kapsamında oluşturulan referans değerleri sektörel maksimum değeri ifade etmektedir. Maksimum değer ile en uygun aralıklar bulunmaktadır. Yapılan araştırma çerçevesinde değişkenlere ait örnek değer şeklinde sektördeki maksimum değerler kullanılmıştır.

Hayat dışı branşında çalışan sigorta şirketlerin GİA yöntemine göre elde edilen performans skorları ve sıralamaları EK-2’de sunulmuştur. EK-2 incelendiğinde GİA yöntemi kapsamında en çok finansal performans puanına sahip şirketler Ş7, Ş2, Ş26, Ş6 ve Ş4 olarak sıralanabilir. Çalışma kapsamındaki şirketler içinde en kötü finansal sıralaması olan şirketler ise Ş11, Ş14, Ş12, Ş5 ve Ş13 şeklinde sıralanabilir.

TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemlerinin beraber değerlendirilmesi neticesinde ise, EK-1, EK-2 ve yukarıda ver verilen yorumlar göz önünde alındığında performans sıralamaları ile ilgili olarak her iki yöntem açısından çok farklılık bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu durum ise iki yöntemin birlikte kullanıldığı zaman benzer sonuçlar verdiğini ve beraber kullanılacak yöntemler olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.

5. SONUÇ

Reel ekonomide ve finansal sektörde güvence sunan ve riskleri teminat altına alan sigortacılık sektöründe hayat dışı sigorta şirketleri çok önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Günlük yaşamda yangın, deprem, işyeri, trafik ve kasko gibi yaygın olarak kullanılan sigortalara karşı teminat sunun bu şirketlerin etkinlik ve performansları ölçülmesi ve takibi gerek kamu otoritesi gerekse sektör için önemlidir. Zira sektörde oluşabilecek bir olumsuzluk tüm şirketlere sirayet edebilecek ve diğer şirketlerin de

performansına olumsuz etki edebilecektir. Bununla birlikte teminat sunduğu sigortalıları da hasar ve tazminat ödemeleri bakımından menfi etkileyebilecektir.

Çalışmada hayat dışı sigorta şirketlerinin performanslarının ölçülmesini teminen finansal oranlar eşliğinde TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleri kullanılmıştır. Analizler sonucunda şirketlerin performans puanlarının ortalama olarak 2018-2020 yılları arasında belirli bir ölçekte düşüş gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 2013-2022 yılları içinde finansal performans sıralamasında en çok ilk sırada yer edinen şirket Ş7 olmuştur. Gri İlişkisel Analiz yöntemine göre ise finansal performans sıralamasında Ş7 şirketi 2015, 2017, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yılları itibarıyla ilk sırada yer almıştır. Bununla birlikte Ş11 şirketinin 2017 ve 2022 yılları arasında en kötü finansal performans sunan şirket olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada, Altan ve Yıldırım (2019), Özcan (2019), Dinler (2021), Köse ve Dikme (2021), Pehlivan ve Akpınar (2022) ve Koca ve Bingöl (2022) tarafından yapılan çalışmalar ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Nihayetinde, çalışmada kullanılan yöntemlerden farklı olarak ilerideki çalışmalarda diğer yöntemler ile sadece hayat dışı şirketlerinin değil aynı zamanda hayat ve emeklilik şirketlerinin birlikte veya ayrı ayrı performans ölçümlerinin yapılması ve ilgili taraflara düzenleme ve denetim için yol gösterici olması büyük fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- 4631 sayılı Kanun. (2024, 04 11). *Mevzuat*. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu: <https://www.seddk.gov.tr/tr/mevzuat> adresinden alındı.
- 5684 Sayılı Kanun 5. madde. (2024, 04 11). *Mevzuat*. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurulu: <https://www.seddk.gov.tr/tr/mevzuat> adresinden alındı.
- Akkurt, E. ve Umut, M. (2023). Tamamlayıcı Sağlık Sigortası Üretiminde Sigorta Şirketlerinin Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Performanslarının Ölçümü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 332-346.
- Akpınar, Ö., & Pehlivan, E. (2023). Gri Entropi ve EDAS Yöntemleri ile Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Performansının Değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(45), 1298-1323.
- Akyüz, G. Ç. (2022). Hayat dışı sigorta şirketlerinin finansal performans analizinde TOPSIS ve MABAC yöntemlerinin değerlendirilmesi. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(4), 891-912.
- Akyüz, Y., & Zübeyde, K. A. Y. A. (2013). Türkiye’de Hayat Dışı ve Hayat/Emeklilik Sigorta Sektörünün Finansal Performans Analiz Ve Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 355-371.
- Altan, İ. M., & Yıldırım, M. (2019). Sigorta sektörünün finansal performansının Entropi Ağırlıklandırılmış TOPSIS yöntemiyle analizi ve değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 345-358.
- Chan, J.W.K., & Tong, T. K. L. (2007), “Multi-criteria Material Selections and-of-life Product Strategy: Grey Relational Analysis Approach”, *Materials and Design*, Vol. 28, No.5, 1539-1546.
- Dalkılıç, N. (2012). Türkiye’de hayat dışı sigortacılık sektöründe etkinlik analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (55), 71-90.
- Demir, G. (2022). Hayat dışı sigorta sektöründe kurumsal performansın PSI-SD tabanlı MABAC metodu ile ölçülmesi: Anadolu Sigorta örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 112-136.
- Diñç, M. M. (2006). *Sistemik riskler ve sistemik risklerin yönetimi için Reasürans uygulamaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Dinler, S. (2021). Türkiye’de faaliyet gösteren hayat dışı sigorta şirketlerinin Gri İlişkisel Analizi ile performansının değerlendirilmesi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 200-212.
- Dumanoğlu, E. ve Ergül, N. (2010). İMKB’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 48, 101-111.
- Gable, G. D. (1996), “Grey Analysis” Sandia National Labs., Albuquerque, NM (United States).
- Gözde, K. O. C. A., & BİNGÖL, M. S. (2022). Hayat-dışı sigorta şirketlerinin performanslarının CRITIC tabanlı MARCOS yöntemi ile değerlendirilmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 70-83.
- Hwang, C.L. and Yoon, K. (1981) *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications*. Springer-Verlag, New York.
- Işık, Ö. (2019). Türkiye’de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının CRITIC tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle değerlendirilmesi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(1), 542-562.
- Köse, A., & Dikme, B. (2021). Türk sigorta sektöründe hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren şirketlerin performanslarının değerlendirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(24), 171-188.
- Kuo, Y., Yang, T. ve Huang, G.W. (2008), “The Use of Grey Rational Analysis in Solving Multiple Attribute Decision-Making Problems”, *Computers & Industrial Engineering*, 80-93.

Lai, Y.J., Liu, T.Y., Hwang, C.L., 1994. TOPSIS for MODM. *European Journal of Operational Research* 76 (3), 486–500.

Pehlivan, E., & Akpınar, Ö. (2022). Türk Sigorta Sektöründe Faaliyet Gösteren Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Performans Değerlendirmesine Yönelik Ampirik Bir Uygulama. *Öneri Dergisi*, 17(58), 516-548.

TSB. (2022). *İstatistikler*. Türkiye Sigorta Birliği: <https://tsb.org.tr/tr/istatistik/genel-sigorta-verileri/prim-adet-adresinden-alindi>

TSB. (2022). *Sektör Raporu*. İstanbul: Türkiye Sigorta Birliği. https://tsb.org.tr/content/Broadcasts/TSB_SEKTOR_raporu_final.pdf adresinden alındı

Uralcan, G. Ş. (2011). *Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi*. İstanbul: Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı 2011, HiperLink.

Yayla, Ş. O. (2019). Sigortacılık ve Türkiye’de sigorta sektörünün durumu. *Liberal Düşünce Dergisi*, s. 107-125.

EKLER**EK-1 SİGORTA ŞİRKETLERİNİN PERFORMANS PUANLARI VE SIRALAMALARI (TOPSIS)**

2013			2014			2015			2016			2017		
Ş1	0.93414	6	Ş1	0.88263	24	Ş1	0.86092	18	Ş1	0.83886	14	Ş1	0.77798	10
Ş2	0.92751	10	Ş2	0.89342	20	Ş2	0.88804	11	Ş2	0.85722	6	Ş2	0.80372	3
Ş3	0.91312	17	Ş3	0.89064	21	Ş3	0.88704	12	Ş3	0.83571	16	Ş3	0.76867	12
Ş4	0.91534	16	Ş4	0.90478	13	Ş4	0.91192	6	Ş4	0.86615	4	Ş4	0.80862	1
Ş5	0.93007	9	Ş5	0.90250	14	Ş5	0.70596	28	Ş5	0.60781	28	Ş5	0.74884	19
Ş6	0.93025	8	Ş6	0.89464	19	Ş6	0.86516	16	Ş6	0.83819	15	Ş6	0.70994	23
Ş7	0.91897	15	Ş7	0.89489	18	Ş7	0.86039	19	Ş7	0.85715	7	Ş7	0.80816	2
Ş8	0.84623	22	Ş8	0.92906	2	Ş8	0.92893	1	Ş8	0.84810	9	Ş8	0.79593	6
Ş9	0.83829	24	Ş9	0.90014	16	Ş9	0.85047	21	Ş9	0.82826	17	Ş9	0.76269	14
Ş10	0.87420	19	Ş10	0.90619	12	Ş10	0.74585	25	Ş10	0.69593	26	Ş10	0.52438	28
Ş11	0.84843	21	Ş11	0.92405	4	Ş11	0.92043	4	Ş11	0.82461	18	Ş11	0.69650	24
Ş12	0.84953	20	Ş12	0.93258	1	Ş12	0.77496	23	Ş12	0.75106	25	Ş12	0.67601	26
Ş13	0.94006	3	Ş13	0.91946	6	Ş13	0.92137	3	Ş13	0.84001	13	Ş13	0.75959	16
Ş14	0.71966	27	Ş14	0.88803	22	Ş14	0.73912	26	Ş14	0.79298	22	Ş14	0.68264	25
Ş15	0.92335	12	Ş15	0.91129	9	Ş15	0.85832	20	Ş15	0.82385	19	Ş15	0.72882	22
Ş16	0.84145	23	Ş16	0.89603	17	Ş16	0.86359	17	Ş16	0.81977	20	Ş16	0.74646	20
Ş17	0.95407	2	Ş17	0.90945	11	Ş17	0.90789	7	Ş17	0.84099	12	Ş17	0.76619	13
Ş18	0.95644	1	Ş18	0.91247	8	Ş18	0.89915	9	Ş18	0.84695	11	Ş18	0.75763	17
Ş19	0.71794	28	Ş19	0.73000	27	Ş19	0.72763	27	Ş19	0.67306	27	Ş19	0.78953	9
Ş20	0.79369	26	Ş20	0.79400	26	Ş20	0.75017	24	Ş20	0.76809	24	Ş20	0.64655	27
Ş21	0.92161	14	Ş21	0.88352	23	Ş21	0.86806	15	Ş21	0.84980	8	Ş21	0.79695	5
Ş22	0.92238	13	Ş22	0.87868	25	Ş22	0.86978	14	Ş22	0.87634	1	Ş22	0.80355	4
Ş23	0.92523	11	Ş23	0.92272	5	Ş23	0.89244	10	Ş23	0.84696	10	Ş23	0.74635	21
Ş24	0.93997	4	Ş24	0.90992	10	Ş24	0.89918	8	Ş24	0.85841	5	Ş24	0.79068	8
Ş25	0.93994	5	Ş25	0.91449	7	Ş25	0.92463	2	Ş25	0.86929	2	Ş25	0.76025	15
Ş26	0.79856	25	Ş26	0.90156	15	Ş26	0.87146	13	Ş26	0.86848	3	Ş26	0.79168	7
Ş27	0.88875	18	Ş27	0.70775	28	Ş27	0.84124	22	Ş27	0.77830	23	Ş27	0.77720	11
Ş28	0.93209	7	Ş28	0.92847	3	Ş28	0.91601	5	Ş28	0.81804	21	Ş28	0.75475	18

2018			2019			2020			2021			2022		
Ş1	0.71035	7	Ş1	0.61381	3	Ş1	0.55196	7	Ş1	0.72809	13	Ş1	0.82440	20
Ş2	0.71538	6	Ş2	0.60555	5	Ş2	0.55165	8	Ş2	0.76467	3	Ş2	0.86365	6
Ş3	0.70041	12	Ş3	0.57255	12	Ş3	0.48585	17	Ş3	0.72769	14	Ş3	0.85794	9
Ş4	0.72032	4	Ş4	0.57408	11	Ş4	0.50238	14	Ş4	0.74220	8	Ş4	0.86633	5
Ş5	0.58593	27	Ş5	0.42456	28	Ş5	0.45589	22	Ş5	0.72334	15	Ş5	0.82930	18
Ş6	0.70625	8	Ş6	0.57007	13	Ş6	0.50695	13	Ş6	0.76371	4	Ş6	0.87648	4
Ş7	0.73756	2	Ş7	0.66785	1	Ş7	0.64851	1	Ş7	0.79436	1	Ş7	0.88826	2
Ş8	0.70051	11	Ş8	0.52342	22	Ş8	0.45846	20	Ş8	0.73552	11	Ş8	0.85142	10
Ş9	0.67460	21	Ş9	0.64197	2	Ş9	0.57013	6	Ş9	0.75602	5	Ş9	0.85948	8
Ş10	0.67890	18	Ş10	0.57520	10	Ş10	0.63918	2	Ş10	0.74651	7	Ş10	0.88168	3
Ş11	0.67001	23	Ş11	0.47346	26	Ş11	0.37358	27	Ş11	0.69219	23	Ş11	0.78731	22
Ş12	0.67405	22	Ş12	0.48452	24	Ş12	0.39009	26	Ş12	0.70580	21	Ş12	0.82499	19
Ş13	0.67555	20	Ş13	0.53938	21	Ş13	0.43728	25	Ş13	0.70164	22	Ş13	0.84537	13
Ş14	0.64872	26	Ş14	0.49532	23	Ş14	0.37254	28	Ş14	0.67716	25	Ş14	0.76299	25
Ş15	0.68884	16	Ş15	0.54035	20	Ş15	0.45327	23	Ş15	0.72185	16	Ş15	0.75361	27
Ş16	0.70380	9	Ş16	0.57700	9	Ş16	0.48901	16	Ş16	0.74833	6	Ş16	0.86152	7
Ş17	0.68924	15	Ş17	0.54202	19	Ş17	0.48554	18	Ş17	0.73154	12	Ş17	0.82373	21
Ş18	0.65439	25	Ş18	0.54671	18	Ş18	0.53667	9	Ş18	0.67424	26	Ş18	0.84012	15
Ş19	0.73773	1	Ş19	0.61174	4	Ş19	0.58614	4	Ş19	0.73997	10	Ş19	0.75676	26
Ş20	0.66051	24	Ş20	0.47587	25	Ş20	0.58326	5	Ş20	0.67369	27	Ş20	0.62432	28
Ş21	0.69224	14	Ş21	0.54689	17	Ş21	0.51478	10	Ş21	0.71749	17	Ş21	0.76474	24
Ş22	0.71655	5	Ş22	0.59080	8	Ş22	0.51075	12	Ş22	0.74152	9	Ş22	0.83583	17
Ş23	0.67915	17	Ş23	0.55050	16	Ş23	0.44188	24	Ş23	0.71095	20	Ş23	0.84194	14
Ş24	0.70380	10	Ş24	0.60088	6	Ş24	0.49415	15	Ş24	0.71130	19	Ş24	0.85087	11
Ş25	0.67821	19	Ş25	0.56663	14	Ş25	0.45662	21	Ş25	0.71159	18	Ş25	0.84005	16
Ş26	0.72228	3	Ş26	0.60069	7	Ş26	0.51459	11	Ş26	0.57608	28	Ş26	0.78368	23
Ş27	0.49994	28	Ş27	0.43520	27	Ş27	0.59632	3	Ş27	0.77092	2	Ş27	0.89265	1
Ş28	0.69444	13	Ş28	0.55344	15	Ş28	0.46310	19	Ş28	0.69191	24	Ş28	0.84975	12

EK-2 SİGORTA ŞİRKETLERİNİN PUANLARI VE SIRALAMALARI (GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ)

2013			2014			2015			2016			2017		
Ş1	0.690	1	Ş1	0.609	5	Ş1	0.532	11	Ş1	0.512	14	Ş1	0.564	11
Ş2	0.605	5	Ş2	0.657	2	Ş2	0.582	4	Ş2	0.554	8	Ş2	0.625	3
Ş3	0.594	6	Ş3	0.582	7	Ş3	0.556	9	Ş3	0.516	13	Ş3	0.557	12
Ş4	0.516	18	Ş4	0.520	14	Ş4	0.511	13	Ş4	0.569	6	Ş4	0.609	6
Ş5	0.493	21	Ş5	0.383	28	Ş5	0.392	28	Ş5	0.402	28	Ş5	0.538	13
Ş6	0.607	4	Ş6	0.627	3	Ş6	0.546	10	Ş6	0.518	12	Ş6	0.526	17
Ş7	0.543	11	Ş7	0.603	6	Ş7	0.621	1	Ş7	0.580	4	Ş7	0.743	1
Ş8	0.413	26	Ş8	0.399	27	Ş8	0.466	26	Ş8	0.500	15	Ş8	0.606	7
Ş9	0.579	9	Ş9	0.467	19	Ş9	0.487	19	Ş9	0.461	23	Ş9	0.505	24
Ş10	0.513	19	Ş10	0.464	20	Ş10	0.565	8	Ş10	0.411	27	Ş10	0.523	19
Ş11	0.477	24	Ş11	0.478	17	Ş11	0.478	23	Ş11	0.471	22	Ş11	0.469	26
Ş12	0.410	27	Ş12	0.406	26	Ş12	0.397	27	Ş12	0.563	7	Ş12	0.432	28
Ş13	0.522	16	Ş13	0.507	16	Ş13	0.497	15	Ş13	0.493	17	Ş13	0.516	21
Ş14	0.429	25	Ş14	0.443	23	Ş14	0.572	6	Ş14	0.439	25	Ş14	0.465	27
Ş15	0.532	14	Ş15	0.521	13	Ş15	0.482	21	Ş15	0.486	19	Ş15	0.506	23
Ş16	0.384	28	Ş16	0.428	25	Ş16	0.467	25	Ş16	0.419	26	Ş16	0.499	25
Ş17	0.590	7	Ş17	0.538	11	Ş17	0.506	14	Ş17	0.495	16	Ş17	0.527	15
Ş18	0.538	13	Ş18	0.463	21	Ş18	0.478	24	Ş18	0.492	18	Ş18	0.524	18
Ş19	0.587	8	Ş19	0.579	9	Ş19	0.496	16	Ş19	0.535	10	Ş19	0.716	2
Ş20	0.577	10	Ş20	0.580	8	Ş20	0.568	7	Ş20	0.476	20	Ş20	0.527	16
Ş21	0.625	3	Ş21	0.617	4	Ş21	0.600	3	Ş21	0.543	9	Ş21	0.594	9
Ş22	0.687	2	Ş22	0.665	1	Ş22	0.607	2	Ş22	0.646	1	Ş22	0.622	4
Ş23	0.499	20	Ş23	0.475	18	Ş23	0.481	22	Ş23	0.519	11	Ş23	0.508	22
Ş24	0.540	12	Ş24	0.550	10	Ş24	0.531	12	Ş24	0.569	5	Ş24	0.616	5
Ş25	0.521	17	Ş25	0.535	12	Ş25	0.581	5	Ş25	0.621	2	Ş25	0.519	20
Ş26	0.485	23	Ş26	0.463	22	Ş26	0.489	17	Ş26	0.586	3	Ş26	0.595	8
Ş27	0.529	15	Ş27	0.429	24	Ş27	0.487	20	Ş27	0.459	24	Ş27	0.567	10
Ş28	0.490	22	Ş28	0.509	15	Ş28	0.489	18	Ş28	0.472	21	Ş28	0.536	14

2018			2019			2020			2021			2022		
Ş1	0.576	8	Ş1	0.654	4	Ş1	0.614	8	Ş1	0.563	11	Ş1	0.539	22
Ş2	0.582	5	Ş2	0.616	6	Ş2	0.620	6	Ş2	0.602	4	Ş2	0.620	6
Ş3	0.567	10	Ş3	0.586	11	Ş3	0.582	14	Ş3	0.559	14	Ş3	0.588	12
Ş4	0.579	7	Ş4	0.590	10	Ş4	0.575	17	Ş4	0.569	7	Ş4	0.628	4
Ş5	0.438	28	Ş5	0.445	28	Ş5	0.513	25	Ş5	0.519	21	Ş5	0.508	25
Ş6	0.588	4	Ş6	0.584	12	Ş6	0.587	11	Ş6	0.574	6	Ş6	0.607	7
Ş7	0.684	2	Ş7	0.738	1	Ş7	0.743	1	Ş7	0.739	1	Ş7	0.762	1
Ş8	0.531	18	Ş8	0.507	24	Ş8	0.525	24	Ş8	0.567	9	Ş8	0.624	5
Ş9	0.495	26	Ş9	0.678	3	Ş9	0.605	9	Ş9	0.565	10	Ş9	0.600	8
Ş10	0.570	9	Ş10	0.601	7	Ş10	0.726	2	Ş10	0.555	16	Ş10	0.644	3
Ş11	0.501	25	Ş11	0.474	26	Ş11	0.499	26	Ş11	0.479	28	Ş11	0.452	28
Ş12	0.544	13	Ş12	0.459	27	Ş12	0.474	28	Ş12	0.508	23	Ş12	0.504	26
Ş13	0.507	24	Ş13	0.525	23	Ş13	0.526	23	Ş13	0.502	25	Ş13	0.540	19
Ş14	0.489	27	Ş14	0.496	25	Ş14	0.491	27	Ş14	0.489	27	Ş14	0.477	27
Ş15	0.527	20	Ş15	0.555	17	Ş15	0.577	16	Ş15	0.569	8	Ş15	0.583	13
Ş16	0.541	15	Ş16	0.552	18	Ş16	0.541	20	Ş16	0.549	18	Ş16	0.595	11
Ş17	0.534	17	Ş17	0.551	19	Ş17	0.580	15	Ş17	0.561	13	Ş17	0.569	14
Ş18	0.529	19	Ş18	0.568	15	Ş18	0.600	10	Ş18	0.530	19	Ş18	0.548	17
Ş19	0.728	1	Ş19	0.685	2	Ş19	0.659	4	Ş19	0.562	12	Ş19	0.535	23
Ş20	0.544	14	Ş20	0.576	14	Ş20	0.676	3	Ş20	0.682	2	Ş20	0.596	10
Ş21	0.561	11	Ş21	0.577	13	Ş21	0.585	12	Ş21	0.551	17	Ş21	0.546	18
Ş22	0.580	6	Ş22	0.600	8	Ş22	0.583	13	Ş22	0.556	15	Ş22	0.555	16
Ş23	0.517	22	Ş23	0.547	21	Ş23	0.544	19	Ş23	0.520	20	Ş23	0.540	20
Ş24	0.552	12	Ş24	0.598	9	Ş24	0.555	18	Ş24	0.512	22	Ş24	0.560	15
Ş25	0.512	23	Ş25	0.563	16	Ş25	0.538	21	Ş25	0.504	24	Ş25	0.517	24
Ş26	0.599	3	Ş26	0.630	5	Ş26	0.614	7	Ş26	0.582	5	Ş26	0.599	9
Ş27	0.517	21	Ş27	0.544	22	Ş27	0.659	5	Ş27	0.624	3	Ş27	0.688	2

BAĞIMSIZ DENETÇİLERİN DENETİM STANDARTLARINI UYGULARKEN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARIN TESPİT EDİLMESİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 25.04.2024
Kabul Tarihi : 12.08.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1473411

Dr. Öğr. Üyesi Erhan POLAT**
Doç. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI***
Dr. Öğr. Üyesi Ebru YAY ÖZER****

Bibliyografik Bilgiler

Polat, E., Güngör Karyagdi, N., & Yay Özer, E. (2024). "Bağımsız Denetçilerin Denetim Standartlarını Uygularken Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi: Bir Alan Araştırması" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 43-60) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1473411>

ÖZ

Ülkelerin sürekli gelişen ve değişen pazar hacimleri ve buna bağlı olarak artan rekabet koşullarına uyum sağlayabilmeleri standartların uygulanması ve denetimini bütün işletmeler ve denetimle ilgilenen taraflar için önemli hale getirmiştir. Bu zorunluluğa bağlı olarak işletmeler gerek muhasebe gerekse de denetim standartlarının benimsenmesi ve uygulanması noktasında girişimlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, uluslararası gelişmeler dikkate alınarak standartların kullanılması ve uyumlaştırılması kapsamında yetkili kurum/kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ancak standartların kullanılması zaman zaman denetim işini üstlenen denetçilerin ve işletmelerin bazı sorunlarla karşı karşıya getirmekte; bu sorunlar ise işletmelerin raporlama sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada denetçilerin bilgi düzeyi, denetçilerin standartlara ilişkin tutumu ile denetim standartlarını uygularken karşılaştıkları sorunlar arasındaki ilişkiler tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda denetçilerin bilgi düzeyi ile denetçilerin tutumları ve denetimde karşılaşılan sorunlar arasında ilişki tespit edilmiştir. Buna göre denetçilerin bilgi düzeyi arttıkça, tutumun arttığı ve karşılaşılan sorunların azalacağı varsayılmaktadır.

* Bu araştırma Mardin Artuklu Üniversitesi BAP kapsamında (MAÜ.BAP.23.MYO.008) desteklenmiştir.

** Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, erhanpolat@artuklu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-1478-637X.

*** Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, ngkaryagdi@beu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-3938-4147

**** Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ebruyayozer@artuklu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3713-1667

Anahtar Kelimeler: Standart, Denetim, Denetim Standartları,

Jel Kodları: M40, M41

DETERMINING THE PROBLEMS FACED BY INDEPENDENT AUDITORS WHEN APPLYING AUDITING STANDARDS: A FIELD STUDY

ABSTRACT

The ability of countries to adapt to constantly developing and changing market volumes and increasing competition conditions has made the implementation and auditing of standards important for all businesses and parties interested in auditing. Depending on this obligation, businesses have taken initiatives to adopt and implement both accounting and auditing standards. In this context, studies have started to be carried out by authorized institutions/organizations within the scope of the use and harmonization of standards, taking into account international developments. However, the use of standards sometimes causes some problems for auditors and enterprises undertaking audit work, and these problems negatively affect the reporting process of enterprises. In this study, it is aimed to determine the relationships between the knowledge level of auditors, auditors' attitudes towards standards and the problems encountered while applying auditing standards. As a result of the research, a relationship was found between the knowledge level of auditors, auditors' attitudes and problems encountered in auditing. Accordingly, it is assumed that as the knowledge level of the auditors increases, the attitude will increase and the problems encountered will decrease.

Keywords: Standard, Audit, Auditing Standards,

Jel Codes: M40, M41

1. GİRİŞ

Kâr amaçlı olsun ya da olmasın, tüm ekonomik birimler faaliyetlerini yürütürken sürekli olarak bilgiye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç, hem işletme yöneticileri hem de işletmeyle ilgili diğer karar vericiler için kritiktir. Karar verme sürecinde kullanılan bilgilerin güvenilir, şeffaf ve karşılaştırılabilir olması, alınan tüm kararlarda büyük bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, bu bilgilerin denetime tabi tutulması da büyük bir gerekliliktir. Kaliteli bir denetim fonksiyonunun varlığı, alınan kararların ve denetim sürecinin etkin ve başarılı olmasında büyük rol oynar. Muhasebe bilgi sistemi tarafından hazırlanan mali tabloların oluşturulmasında kullanılan kayıtların ve belgelerin belirlenen ilke ve kurallara uygun olup olmadığının incelenmesi, hem denetim işlevi hem de standartların uygulanabilirliği açısından gereklidir. Bu sebeple denetim ve denetim standartları son zamanlarda daha fazla dikkat çekmiştir. Özellikle, son yıllarda yaşanan Enron ve Worldcom gibi finansal skandallar, denetim faaliyetlerine yeni düzen ve disiplin getirilmesini kaçınılmaz kılmıştır (Babayeva, 2011:1).

Uluslararası boyutta geçerlilik kazanan standartların oluşturulması, ekonomik olaylarda hem karar alma sürecinde hem de finansal yapıyı güçlendirmede büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, uluslararası kamuoyu tarafından standartların geliştirilmesine ilişkin uluslararası kuruluşlara çağrılar yapılmıştır (Soyer, 2005: 17). Şeffaf ve güvenilir tabloların oluşturulmasının yanı sıra bilgi kullanıcılarına güven sağlamak ve denetimi standart bir kalitede yürütebilmek amacıyla birçok kurum ve kuruluş devreye girmiştir. Bunlardan en önemlisi, denetim standartlarının ülkeler tarafından benimsenmesi, uygulanması ve uyumlaştırılması kapsamında çalışmalara yön veren Uluslararası Denetim Standartları (International Standards on Auditing, ISA)'nı yayınlayan Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants, IFAC)'dur. 1977 yılında kurulan IFAC'ın, 135'ten fazla ülkede 180'den fazla üye kuruluşu bulunmaktadır (IFAC, 2020). IFAC, uluslararası finansal raporlamada tekdüzelik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla muhasebe standartlarının ve kılavuzlarının belirlenmesinde öncü bir kuruluştur. Kuruluş, muhasebe mesleğindeki en iyi uygulamaları geliştirmek ve savunmak için üye kuruluşlar, standart belirleme kurulları, düzenleyiciler ve diğer paydaşlarla işbirliği yapmaktadır (Clarke vd., 2019).

Türkiye'de standartların geliştirilmesi ve uygulanmasına temel olacak esasların belirlenmesi kapsamında çalışmalar yapan kurumların başında Kamu Gözetim Kurumu (KGK) gelmektedir. Finansal bilgilerin anlaşılır, güvenilir ve açık bir şekilde sunulması amacıyla, denetim ve denetim standartlarının uyumlaştırılması ve yasalara uygun hale getirilmesi yönündeki çalışmalar giderek önem kazanmaktadır. KGK, düzenli aralıklarla standartların geliştirilmesi, bu standartların kullanılmasına ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması, eğitim ve seminerlerin düzenlenmesi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çalışmalar, finansal raporlamanın kalitesini artırmak ve uluslararası standartlara uyumu sağlamak amacıyla hızla ilerlemektedir.

Ancak, denetim standartlarına ilişkin yapılan çalışmalarda ilgili taraflar zaman zaman sorunlarla karşılaşmaktadır. Standartların ilk olarak IFAC tarafından yayınlanması, anlaşılma noktasında ve geniş bir alana yayılması nedeniyle birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Standartların işletmeler bazında değil, genel olarak ele alınması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin, KOBİ'lerin denetimi aşamasında muhasebe firmalarının devreye girmesi, standartların anlaşılmasını ve kullanılmasını zaman zaman zorlaştırmakta ve bu durum başka sorunları da gündeme getirmektedir. Denetim sürecini yürüten personelin standartlara tam olarak hâkim olmaması, çeviri kaynaklı anlama güçlükleri yaşaması veya bağımsız denetim anlayışına aykırı durumların ortaya çıkması da karşılaşılan diğer sorunlar arasındadır (Biçer, 2012:177-179).

Bütün bu bilgiler ışığında çalışmada, denetim standartların uygulanması noktasında karşılaşılan sorunların ortaya konulması ve denetim işlevini yürüten denetçilerin konuya ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye'de bağımsız denetim sertifikasına sahip denetçiler üzerinde alan çalışması yapılmıştır. Yapılan alan çalışmasına 400 denetçi katılım sağlamıştır. Yapılan analizler sonucunda 11 anketin analize uygun olmadığı gerekçesiyle çıkarılmıştır. Analizler SPSS programı ile analiz edilmiştir.

2. BAĞIMSIZ DENETİM

Bağımsız denetim, finansal tabloların doğruluğu ve performansının değerlendirilmesi amacıyla bağımsız bir üçüncü tarafça gerçekleştirilen denetim sürecidir. Bağımsız denetçiler, mali tabloların hazırlanmasında yer alan bilgilerin doğruluğunu ve şeffaflığını sağlamak için kontrollü denetim düzenlemelerine uygun olarak hareket ederler. Bu süreçte, kurumsal mali durumları ve performansları objektif bir şekilde değerlendirirler ve paydaşlara güvenilir bilgi sunmada önemli bir rol oynarlar. Denetçilerin bağımsızlığı, çıkar çatışmalarını önler, profesyonel eleştirel düşüncüyü teşvik eder ve denetimi sıkı bir şekilde uygulamaya olanak tanır. Bağımsız denetimin temel amacı, finansal tabloların doğruluğunu sağlamak ve şeffaflığı artırmak için denetim sürecini yönetmektir (Tepalagul & Ling, 2014).

Bağımsız denetimin amaçları ve faydaları çok yönlüdür ve mali raporlamanın güvenilirliğini ve bütünlüğünü sağlamak açısından hayati öneme sahiptir. Bağımsız denetim, mali tabloların kalitesini ve güvenilirliğini artırmaya hizmet ederek paydaşlara sunulan bilgilerin doğruluğu konusunda güvence sağlar. Dış denetimleri çevreleyen yasa ve düzenlemelerin getirilmesi, denetim sürecindeki kilit paydaşların motivasyonlarına ve algılarına hitap ederek denetim kalitesini ve bağımsızlığını geliştirmeyi amaçlamaktadır (Nguyen & Kend, 2017; Nguyen vd., 2022) . Ayrıca denetim rotasyonlarının ve sıkı düzenlemelerin denetim kalitesini olumlu yönde etkilediği, denetim görevlerine yeni bir bakış açısı getirdiği ve finansal raporlama kalitesini iyileştirdiği gösterilmiştir (Kalanjati vd., 2019).

Bağımsız denetçiler, finansal bilgilerin bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Kanunda belirtildiği gibi tanımlanmış bir dizi yetki ve sorumlulukla kuruluşların hesaplarını denetlemekle görevlidirler. Bağımsız denetçilerin temel görevlerinden biri, yönetimin denetçi seçimi üzerindeki etkisi ve müşterilerin mali gücü gibi faktörler tarafından tehlikeye atılabilecek operasyonel bağımsızlığı korumaktır (Dhaliwal vd., 2014). Bağımsızlığa yönelik bu riskleri azaltmak için denetçilerin çalışmalarında yüksek düzeyde şüphecilik, dürüstlük ve adaleti sürdürmeleri gerekir. Denetçilerin, denetimlerinin kalitesini artırmak için uzmanlık ve deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca düzenleyici reformlar ve denetim komitelerinin gözetimi, denetçi bağımsızlığının izlenmesi ve sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Daha bağımsız bir denetçi, hileli faaliyetleri ortaya çıkarmak için daha iyi donanıma sahip olduğundan, denetçilerin sahtekârlığı tespit etme kapasitesi bağımsızlıklarıyla yakından bağlantılıdır (Widyastari vd., 2023). Ayrıca denetim komitesinin sorumluluğu, denetçilerin bağımsızlığını tehlikeye atabilecek her türlü etkinin azaltılmasını da içerir (Bouain & Hrichi, 2019) .

Denetim standartları, denetim süreçlerinin kalitesini ve güvenilirliğini sağlamak için denetçileri çalışmalarında yönlendiren temel kılavuzlardır. Bu standartlar, denetçilerin izlemesi gereken prosedürlerin çerçevesini sağlar (Dewing & Russell, 2014). Denetim kalitesi genellikle bu standartlara bağlılıkla tanımlanır ve mali tabloların doğruluğunu ve bütünlüğünü garanti altına almak için öngörülen prosedürleri takip etmenin önemi vurgulanır (Lennox vd., 2014) .

Denetim standartlarının önemi, denetim uygulamalarında tutarlılığın ve kalitenin korunmasında, denetçilerin denetim kalitesi ilkeleri doğrultusunda objektif ve bağımsız çalışmasına olanak sağlamasında yatmaktadır (Fakhfakh, 2015). Bu standartlar, denetim mesleğinin gelişen taleplerini karşılamak ve ortaya çıkan sorunları ele almak için sürekli olarak gelişmektedir (Christensen vd., 2015). Denetim standartları, net beklentiler ve ölçütler oluşturarak denetim kalitesinin artırılmasına ve finansal raporla-

manın güvenilirliğinin korunmasına katkıda bulunur (Nagy & Cenker, 2002). Ayrıca, denetçilere riskleri değerlendirmede, düzenleyici gerekliliklere uygunluğu sağlamada ve denetimlerin genel etkinliğini arttırmada yardımcı olurlar (Saputra & Yusuf, 2019). Bu standartlara bağlı kalmak, denetçilerin sorumluluklarını yerine getirirken yeterliliklerini, objektifliklerini ve profesyonelliklerini göstermeleri açısından hayati önem taşımaktadır (Taqi, 2020). Sonuç olarak denetim standartları, denetçilerin faaliyet gösterdiği sınırları çizerek, denetimleri dürüstlük, tarafsızlık ve kaliteyle yürütme konusunda onlara rehberlik eder. Bu standartlar, denetim uygulamalarında tutarlılık, güvenilirlik ve şeffaflığın sağlanması ve sonuçta finansal raporlamanın güvenilirliğinin ve kurumsal yönetimin etkinliğinin desteklenmesi açısından vazgeçilmezdir.

Denetim süreci, genellikle üç aşamada gerçekleşir: planlama, uygulama ve raporlama. Planlama aşamasında, denetim ekibi işletmenin ve sektörünü anlamak için kapsamlı bir araştırma yapar. Ardından, uygulama ve inceleme aşamasında, denetim planı uygulanır ve finansal bilgiler detaylı olarak incelenir (Jones & Smith, 2020). Son olarak, raporlama aşamasında, denetim ekibi bulgularını ve sonuçlarını işletmenin yönetimine ve diğer ilgili taraflara raporlar (Brown, 2018).

Bu aşamaların her biri, denetçilerin işlerini titizlikle ve sistematik bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak tanır. Ayrıca, her aşamanın tamamlanması, denetimin etkinliği ve güvenilirliği için kritiktir. Bağımsız denetim sürecinin bu aşamaları, hem denetçilerin hem de denetlenen işletmelerin finansal bilgilerinin doğruluğunu sağlamak için önemlidir.

3. BAĞIMSIZ DENETİM STANDARTLARI

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları (International Standards on Auditing - ISA), ilk olarak 1975 yılında Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) tarafından yayınlandı. Bağımsız denetim standartları, finansal raporlamanın güvenilirliğini ve eksiksizliğini korumada temel öneme sahiptir. Denetçilere tarafsızlık, yeterlilik ve etik davranışı sürdürme konusunda rehberlik ederek, düzenleyici gereklilikleri ve paydaş beklentilerini karşılayan yüksek kaliteli denetim hizmetleri sunmalarını sağlarlar. Bu standartlar, denetledikleri kuruluşlardan bağımsız olmalarını zorunlu kılarak, denetçilerin işlerini ön yargı veya müdahale olmadan yürütebilmelerini sağlar (Cohen & Sayag, 2010).

Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetim Standartları Kurulu (IAASB) tarafından yayımlanan standartlar, Türkiye’de 2 Kasım 2011 tarihinde 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 660 sayılı kanun hükmündeki kararname ile bağımsız denetim standartlarının uygulanma yetkisi Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna verilmiştir (mevzuat.gov.tr). Amerikan Ruhsatlı Kamu Muhasebeciler Enstitüsü (The American Institute of Certified Public Accountants - AICPA) tarafından kurulan Denetim Yöntemleri Komitesi (The Committee on Auditing Procedures), genel kabul görmüş denetim standartlarını belirlemiştir. Bu standartlar 1982 yılında yayımlanmış olup, genel kabul görmüş denetim standartları “genel standartlar, çalışma alanı standartları ve raporlama standartları” olmak üzere üç temel başlık altında ifade edilmiştir (Türker, 2006: 92). Denetim standartları genellikle üç başlık altında incelenmektedir ve bu standartlara ilişkin bilgiler şu şekilde sıralanmaktadır (Koca, 2019: 17).

a. Genel Standartları

- ✓ Mesleki Eğitim ve Yeterlilik Standardı
- ✓ Bağımsızlık Standardı
- ✓ Mesleki Dikkat ve Özen Standardı

b. Çalışma Alanı Standartları

- ✓ Planlama ve Yardımcıların Gözlenmesi Standardı
- ✓ İç Kontrolün İncelenmesi Standardı
- ✓ Kanıt Toplama Standardı

c. Raporlama Standartları

- ✓ Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini Uygulamada Değişmezlik Standardı
- ✓ Yeterli Açıklama Standardı
- ✓ Görüş Bildirme Standardı

4. DENETİM STANDARTLARININ UYGULANMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Standartların anlaşılabilmesi, işletmelerin finansal tablolarının hazırlanmasında risk taşıma ihtimalini artırır. Bu durum, denetimin kalitesi ve güvenilirliği açısından çeşitli sorunları beraberinde getirir. Örneğin, denetçilerin karşılaştığı sorunlardan biri denetim sürecinin karmaşıklığıdır. Denetçiler genellikle zaman baskısı altında çalışmakta ve detayları gözden kaçırma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Westermann vd., 2014). Ayrıca, denetçilerin denetim standartlarına uyum sağlamaları da zor olabilir ve bu standartlar genellikle karmaşık olduğundan, denetçilerin sürekli olarak güncel kalmalarını gerektirebilir (Torre vd., 2018).

Tespit edilen yaygın sorunlardan biri, denetim standartlarının varlığına rağmen denetim kalitesi sorunlarının devam etmesidir (Griffith vd., 2014). Sınırlı kontrollerin, standartlara uygun davranılmamasının uygunsuz muhasebe kayıtlarının oluşmasına olanak tanınması, işletme yönetiminin iç kontrolde önemli zayıflıkları düzeltmemesi ya da gecikmesi gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır (Biçer, 2012: 81). Diğer bir önemli sorun, denetçilerin denetim yapacakları kurum veya kuruluşun işleyişine ilişkin sınırlı bilgiye sahip olmalarıdır. Bu durum, denetçilerin gerekli verilere erişim sağlamakta zorlanmalarına ve denetim sürecinin etkinliğini azaltmalarına neden olabilir (Motubatse vd., 2015). Ayrıca, denetçilerin kendi performanslarıyla ilgili sorunlar da karşılaşılabilecekleri bir diğer konudur. Denetçiler, stresli ve yoğun çalışma koşullarında çalışmakta ve sürekli olarak eğitim almaları gerekmektedir, ancak bu da zaman ve kaynak sıkıntısı yaratabilmektedir (Thottoli vd., 2019).

Hem muhasebe hem de denetim standartlarına ilişkin hükümlerin algılanması ve uygulanması eğitimle mümkün olmaktadır. Yapılan araştırmalara bakıldığında, gerek işletmelerde gerekse muhasebe bürolarında standartların uygulanmasıyla ilgili eğitim sorunlarının yaşandığı görülmektedir. Standartların

çeviri niteliğinde olması anlaşılmasını zorlaştırdığı gibi, yasal alt yapının da tam olarak anlaşılabilmesi standartları uygulayanlar açısından zorluklar oluşturmaktadır. Bu sebeple, standartların yasal alt yapıya uygun şekilde geliştirilmesinde fayda vardır. Ayrıca, her ülkenin farklı uygulamalarının olması da işletmeleri standartları uygulama noktasında sorunlarla karşı karşıya getirmektedir (Evcı, 2008: 168-169).

Standartların uygulanması konusunda ortaya çıkan bir diğer önemli sorun ise, işletmelerin muhasebede gerçeğe uygun kayıt işleminin denetim alanında gerçekleştirilmesidir. Gerçeğe uygun kayıt işlemine ilişkin bilgilerin yerine getirilmesi konusunda yetkin personellerin olmaması, teknik bilgilerin pratiğe dönüşmesinde zorlukların yaşanması gibi durumlarda sorunlar oluşturabilmektedir. Bu sebeple, Kamu Gözetim Kurumu tarafından gerek muhasebe gerekse denetim standartlarıyla ilgili eğitimlerin ve yetkinlik kazanmış personel sayısının artırılması beklenmektedir (Ağkan, 2017: 21).

Standartların uygulanmasıyla ilgili karşılaşılan bir diğer sorun ise, işletmelerin iç yapılarından ve denetim mekanizmalarından kaynaklanan sorunlardır. Standartları uygulayan yeterli personelin olmaması ve etkin bir denetim mekanizmasının bulunmaması, standartların uygulanması ve denetlenmesi gibi konularda dışarıdan hizmet alımını gerektirebilir. Bu durum ise işletmelerin maliyetlerini artırarak onlara ek bir yük getirebilir (Evcı, 2008: 168-169).

Denetim standartlarının Türkçe'ye çevrilmesi açıklık projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Ancak çeviriden kaynaklanan bazı sorunlar, standartların tam olarak uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, denetçilerde kavram karmaşası, standartlara uyum sağlayamama gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır (Biçer, 2012: 217). Özetle, denetim standartlarının uygulanmasında karşılaşılan sorunlar, denetim mesleği içindeki sistematik sorunlardan, risk değerlendirmesi ve standartlara uyum ile ilgili belirli zorluklara kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu zorlukların üstesinden gelmek, denetimlerin kalitesini ve etkinliğini artırmak ve mali raporlamanın güvenilirliğini sağlamak açısından önemlidir.

5. LİTERATÜR İNCELENMESİ

Denetim süreçlerinin etkin ve başarılı bir şekilde yürütülmesi, hem işletmelerin hem de denetim faaliyetlerinden sorumlu kişilerin ve kuruluşların kurallara uygun hareket etmesiyle yakından ilişkilidir. Bu kapsamda sürece katkı sağlayan ve ilgililere yol gösterici rehber niteliğinde olan denetim standartlarına yönelik ulusal ve uluslararası alanda birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak, denetim standartlarıyla ilgili karşılaşılan sorunların denetçiler açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmaların fazla olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda, bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Denetim standartları, standartların uygulanması ve denetim standartlarında karşılaşılan sorunlarla ilgili yapılmış akademik çalışmaların bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Raiborn (1981), denetimde karşılaşılan sorunları belirlemeye çalışmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki denetim şirketlerinde aktif olarak çalışan 295 denetçi ile görüşmeler yapılmıştır. Anket çalışması sonucunda, işletmelerin mülkiyetinin yöneticiler elinde yoğunlaşmasının denetime zarar verdiği, yönetim kademesinde ve muhasebe alanında çalışan personellerin yeterli bilgiye sahip olmadığı, edinilen bilgilerin ilgililere aktarılmasında iletişim sorunlarının yaşanması gibi bir takım sorunların var olduğu ve bu sorunların denetim standartlarının kullanılmasını, denetim kalitesini olumsuz etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir.

Kier & Lavesson (2010), İsveç'teki denetim firmalarının denetim raporlarını incelemişlerdir. Çalışmada incelenen firmaların hazırladığı 757 denetim raporu analiz edilmiştir. Araştırmanın temel amacı, denetim raporlarının genel kabul görmüş ilkelere ve denetim standartlarına uygun olup olmadığını belirlemektir. Araştırma sonucunda, İsveç'te genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak denetlenen şirketlerde, şirket büyüklüğü, kullanılan denetim firması, denetim sürecinin planlanması gibi konularda standartlara uyumsuzluk tespit edilmiştir. Bu noktalara dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanmış ve bu hususlara dikkat edilmezse, denetim raporlarının sorunlu çıkabileceği öne sürülmüştür.

Ojo (2010), çalışmasında 2008-2009 Mali krizinden sonra denetim standartlarının uygulamayı nasıl etkilediğini incelemiş ve bu standartların döngüsellik üzerindeki etkisini, IASB ve Bankacılık Denetim Komitesi gibi standart koyucu kurullar tarafından elde edilen başarı düzeyinin denetim standartlarının uygulanmasında ne kadar etkili olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda, denetim standartlarının uygulanmasının şeffaflık, gerçeğe uygun işlem yapılmasını kolaylaştırma, IASB'nin hedeflerine ulaşma ve diğer ülkelere uyum sağlama açısından olumlu etkilerinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Babayeva (2011), Türkiye ve Azerbaycan'da uluslararası denetim standartlarının uygulanmasını karşılaştırmıştır. Çalışmada, Türkiye'deki 93 ve Azerbaycan'daki 50 denetim şirketi incelenmiştir. Survey ve mülakatlarla veri toplanmış, ardından kişisel değerlendirmeler yapılmıştır. Her iki ülkedeki standartlar arasında benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Azerbaycan'da bazı standartların Uluslararası Denetim Standartları'na karşılık gelmediği, kamunun aydınlatılmasında standartların yetersiz kullanıldığı ve denetim kalitesinin yetersizliği gibi sonuçlara varılmıştır.

Cömert (2012), uluslararası denetim standartları çerçevesinde önemlilik kavramını ve bu kavramın ışığında kullanılacak yöntemleri ele aldığı çalışmasında, ISA 320 ve ISA 450'nin denetim sürecinin planlanması ve yürütülmesindeki önemine odaklanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, finansal tabloların hazırlanmasında önemlilik düzeyinin göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Aksi halde, gerçeğe uygun bir rapor görüşünün verilemeyeceği ve kabul edilebilir bir önemlilik düzeyine dayanmanın gerekliliği belirtilmiştir.

Biçer (2012), KOBİ'lerin denetimi ve karşılaşılabilecek sorunların belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırma, İstanbul ve Ankara illerinde muhasebe organizasyonlarında en az 10 yıl çalışmış, denetim alanında uzman 6 bağımsız denetçi ve akademik çalışmaları olan 6 akademisyenle görüşmeler yoluyla yürütülmüştür. Sonuçlar, UDS'lere geçiş sürecinde deneyimli, eğitimli ve bilgili personel sayısının yetersiz olduğunu, denetimde bağımsızlığın tam olarak sağlanmasında sorunlar yaşandığını, mesleki kurallara uyumda ikilemler yaşandığını ve KOBİ sahipleri ile yöneticilerinin denetim süreciyle ilgili bilgi ve kontrollerinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Uyar (2015), çalışmasında sınırlı bağımsız denetimi ele almayı amaçlamıştır. Bu çerçevede, sınırlı bağımsız denetim kavramı, sürecinde yapılması gereken işlemler, raporlama ve raporların içeriği gibi konuları ele almıştır. Araştırmacı, Borsa İstanbul'da işlem gören ve bankacılık sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin 95 denetim raporunu inceleyerek standartlar kapsamında değerlendirmelerde bulunmuştur. Araştırma sonuçları, standartların daha sade bir dil kullanması ve daha etkili bir denetim mekanizmasına sahip olması gerektiğini göstermektedir.

Felix ve Osiregbemhe (2016), Nijerya bankacılık sektöründeki denetçilerin standartlara uyumunu incelemiştir. Standartlara uyumun eksik olması, hazırlanan raporların banka sahiplerine ve yatırımcılara zarar vermiştir. Araştırma, Nijerya'daki bankacılık sektöründe uygulanan denetim standartlarının denetçiler üzerindeki etkisini belirlemeyi hedeflemiştir. Sonuçlar, denetçi performansı ile standartlara uyum arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Standartlara uygun raporların daha az hata ile hazırlandığı ve standartların daha fazla önemsenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Sarıdoğan'ın (2021) çalışması, muhasebe ve denetim standartlarının dünya çapındaki etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. 2019 verilerine dayanarak yapılan 141 firma analizi, ülkelerdeki şeffaflık ve kurumsal yönetim seviyelerinin artmasıyla birlikte denetim ve muhasebe standartlarının gücünün artacağını ortaya koymuştur. Ayrıca, finansal sistemin gelişmesi ve GSYİH'nin büyümesinin, denetim ve muhasebe standartlarının daha geniş çapta benimsenmesine katkı sağlayabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

6. YÖNTEM VE BULGULAR

Araştırmada, denetim standartlarının uygulanmasındaki sorunların belirlenmesi amacıyla anket tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmanın kapsamında, denetim faaliyetlerinin bağımsız denetçiler tarafından yürütüldüğü göz önünde bulundurularak, alan çalışması bağımsız denetçileri hedef almıştır. Türkiye'de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'na kayıtlı ve tescil yetkisi almış 2.806 Yeminli Mali Müşavir ve 14.293 Mali Müşavir bulunmaktadır. Bu nedenle, örneklem kümesi olarak en az 375 denetçiyle anket yapılması planlanmıştır (Ural & Kılıç, 2006). Yapılan alan çalışmasına 400 bağımsız denetçi katılmış ve analiz için 11 anket uygun olmadığı gerekçesiyle çıkarılmıştır, böylece toplamda 389 anket analiz edilmiştir. Verilerin analizi için SPSS istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Anket, toplamda 55 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. İlk olarak, demografik verilerin tanımlanması amacıyla 13 önermeye yer verilmiştir. Araştırmanın konusu hakkında analiz yapabilmek amacıyla Bağımsız Denetim Standartları hakkında bilgi, tutum ve karşılaşılan sorunlar alt boyutları test edilmiştir. Anketteki maddeler, 5'li likert ölçeğine göre oluşturulmuştur. Anket maddeleri, Biçer (2012) ve Babayeva (2011) tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen bilgiler ile konuyla ilgili çalışmalarda bulunmuş akademisyenler ve alanında uzman bağımsız denetçilerin görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere Göre Frekans Dağılımı

		N	%	Ortalama	s.s
Cinsiyet	Kadın	259	66,6	1,33	,47
	Erkek	130	33,4		
	Toplam	389	100		
Yaş	25-35	82	21,1	2,27	,91
	36-44	159	40,9		
	45-54	106	27,2		
	55 +	42	10,8		
	Toplam	389	100		
Öğrenim Durumu	Lisans	233	59,9	1,47	,62
	Yüksek Lisans	128	32,9		
	Doktora	28	7,2		
	Toplam	389	100		
Firmanızın Çalışma Durumu	Bölgesel	170	43,7	1,68	,67
	Ulusal	173	44,5		
	Uluslararası	46	11,8		
	Toplam	389	100		
Firmanızın Faaliyet Yılı	5 yıldan az	48	12,3	2,6	,91
	5-10 yıl	115	29,6		
	11-20 yıl	158	40,6		
	20 yıldan fazla	68	17,5		
	Toplam	389	100		

Araştırmaya katılan katılımcılara ilişkin demografik özelliklerin frekans dağılımları Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre; araştırmaya katılan bağımsız denetçilerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde; katılımcıların çoğunlukla erkek olduğu (%66,6), yaş sınıflandırmasında 36-44 yaş aralığında oldukları ve mezun oldukları akademik seviyeye göre lisans mezunlarının daha fazla olduğu (%40,9) görülmüştür. Denetçilerin çalıştıkları firma açısından ise bölgesel ve ulusal çalışma alanına sahip firma sayısının fazla olduğu görülmüştür. Firmaların faaliyet yılı sınıflandırmasında ise 11-20 yıl arasında faaliyet gösteren 158 adet firma olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayılarına göre analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizleri

Boyutlar	Cronbach Alpha Katsayısı
Denetim Standartlarına İlişkin Bilgi Düzeyi (DSİBD)	,916
Denetim Standartlarına İlişkin Tutum (DSİT)	,833
Denetim Standartlarının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar (DSUKS)	,969

Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach Alpha katsayılarına bakıldığında, DSİBD, DSİT ve DSUKS ölçeği için $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ güven aralığı içinde “yüksek derecede güvenilir” olduğu belirlenmiştir (Kılıç, 2016: 48). Dolayısıyla, her üç ölçek de güvenilir olarak kabul edilerek analizler yapılmıştır.

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçklere İlişkin Veriler

Boyutlar	N	Ortalama	ss
DSİBD	389	3,93	,923
DSİT	389	3,61	,665
DSUKS	389	3,63	,862

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre, katılımcıların DSİBD ortalaması 3,93 olarak belirlenmiştir, bu da genel olarak katılımcıların denetim standartları konusundaki bilgi düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Standart sapmanın 0,923 olması ise verilerin orta derecede değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Ayrıca DSİT ortalama puanı 3.61 olarak hesaplanmıştır, yani katılımcıların tutumlarının ortalama seviyede olduğunu göstermektedir. Tutum ölçeğinin standart sapması ise 0,665'tir, bu da tutumların daha homojen olduğunu göstermektedir. DSUKS boyutunda ise ortalama puan 3,63 olarak tespit edilmiştir, bu da katılımcıların bu alanda orta düzeyde sorunlar yaşadığını göstermektedir. Ancak, standart sapmanın 0,862 olması, bu konuda dağılımın orta derecede değişken olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, katılımcıların denetim standartlarına ilişkin bilgi düzeyinin yüksek olduğunu ancak uygulama ve tutum açısından orta düzeyde sorunlar yaşadıklarını göstermektedir.

Çalışmanın bu aşamasında araştırma kapsamında aralarındaki ilişkinin yönü ve şiddeti ile ilgili sonuçları tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen korelasyon katsayısı (r) ve anlamlılık değeri (p) matrisler şeklinde verilmiştir. Korelasyon analizi test sonucu Tablo 4'te verilmiştir. Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, DSİT ile DSİBD arasında 0.338 ($p < 0.01$) pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu ilişki, katılımcıların denetim standartlarına yönelik olumlu tutumlarının, bilgi düzeylerinin artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, DSUKS ile DSİT arasında 0.136 ($p < 0.01$), DSİBD ile DSUKS arasında ise 0.464 ($p < 0.01$) pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 4. Araştırmada Kullanılan Boyutlar Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Boyutlar		DSİBD	DSİT	DSUKS
DSİBD	r	1		
DSİT	r	,338**	1	
DSUKS	r	,136**	,464**	1

**0,01 düzeyinde anlamlı ilişki vardır.

Bu bulgular, katılımcıların DSİT ve DSİBD'nin, DSUKS la ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak, bu ilişkilerin korelasyon katsayıları düşük ila orta düzeydedir, bu da diğer değişkenlerin etkisinin olduğunu veya başka faktörlerin rol oynayabileceğini düşündürülebilir.

DSİT ile DSİBD arasındaki ilişki regresyon modeli kurularak incelenmiştir. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Denetim Standartlarına İlişkin Bilgi Düzeyi İle Denetim Standartlarına İlişkin Tutum düzeyi Regresyon Analizi

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişken	B	t	p
DSİT	DSİBD	,338	7,063	,000
$R^2 = ,338$				
$F_{\text{model}} = 49.880$ (p=0,001, p<0,01)				

Analiz sonucuna göre, regresyon modelinin açıklama gücü $R^2 = 0,338$ ’dir, bu da modelin bağımlı değişkendeki varyansın yaklaşık %33,8’ini açıkladığı anlamına gelir. Ayrıca, modelin anlamlılığını değerlendirmek için F-testi kullanılmıştır. F-model istatistiği 49,880 olarak bulunmuş ve bu istatistik için $p < 0,001$ olarak rapor edilmiştir. Bu da modelin anlamlı olduğunu ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu gösterir. Sonuç olarak, bu regresyon modeli, DSİBD ile DSİT arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. DSİBD arttıkça, DSİT’nin de olumlu yönde değiştiğini öne sürmektedir. Buna göre model anlamlı çıkmıştır (p<0,000).

Tablo 6’da DSUKS ile DSİBD arasındaki ilişki regresyon modeli kurularak incelenmiştir. Analize göre, DSİBD’nin DSUKS üzerindeki etkisi pozitif yönlüdür (B=0,136). Bu, DSİBD ‘deki her bir birimlik artışın, DSUKS ‘deki ortalama puanı 0,136 birim artırdığını gösterir. Regresyon modelinin açıklama gücü $R^2 = 0,136$ ’dır, bu da modelin bağımlı değişkendeki varyansın yaklaşık %13,6’sını açıkladığı anlamına gelir. Ayrıca, modelin anlamlılığını değerlendirmek için F-testi kullanılmıştır. F-model istatistiği 7,318 olarak bulunmuş ve bu istatistik için $p < 0,001$ olarak rapor edilmiştir. Bu da modelin anlamlı olduğunu ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu gösterir. Bu regresyon modeli, DSİBD ile DSUKS arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Regrasyon sonuçlarına bakıldığında denetçilerin bilgi düzeyinin yüksek olması, DSUKS düşük düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 6. Denetim Standartlarına İlişkin Bilgi Düzeyi, Denetim Standartlarının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunların Regrasyon Analizleri

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişken	B	t	p
DSUKS	DSİBD	,136	2.705	,007
$R^2 = ,136$				
$F_{\text{model}} = 7.318$ (p=0,001, p<0,01)				

Tablo 7’de bağımsız t testi sonuçlarına yer verilmiştir. Bağımsız t-testi sonuçlarına göre, cinsiyetin DSİBD üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05). Ancak, DSİT ve DSUKS üzerinde cinsiyetin etkili olduğu belirlenmiştir (p<0,05).

Tablo 7. Bağımsız Denetçilerin Cinsiyetine Göre Farklılık Sonuçları

	Cinsiyet	n	X	ss	t	p
DSİBD	Erkek	259	3,96	,937	,599	0,550
	Kadın	130	3,90	,898		
DSİT	Erkek	259	3,68	,672	2,552	0,011*
	Kadın	130	3,50	,637		
DSUKS	Erkek	259	3,73	,832	3,116	0,002*
	Kadın	130	3,44	,893		

Yapılan analize göre, erkek katılımcıların DSİT ve DSUKS puanlarının kadın katılımcılardan belirgin olarak yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, cinsiyetin denetim süreçleri üzerindeki algılar ve deneyimler açısından önemli bir faktör olabileceğini göstermektedir.

Üç veya daha fazla grup arasındaki ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için ANOVA testi kullanılmıştır. Tablo 8’de denetim firmalarının çalışma alanlarına göre aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Anova testi sonuçlarına göre, firmanın çalışma alanının (Bölgesel, Ulusal, Uluslararası) DSİBD üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ancak, DSİT boyutunda, farklı çalışma alanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bölgesel ve ulusal çalışma alanları arasında DSİT puanlarında belirgin bir fark görülmemekle birlikte, uluslararası çalışma alanında DSİT puanları önemli ölçüde daha düşüktür. Benzer şekilde, DSUKS boyutunda da farklı çalışma alanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu sonuçlar, çalışma alanlarının denetim süreçleri üzerindeki algıları ve zorlukları etkileyebileceğini göstermektedir. Özellikle uluslararası alanda çalışanların, denetim standartlarına ve uygulanmasındaki sorunlara ilişkin daha düşük tutumlar sergiledikleri ve daha fazla sorun yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Tablo 8. Firmanın Çalışma Alanı İle Boyutlar Arasındaki İlişki

	Firmanın Çalışma Alanı	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
DSİB	Bölgesel (1)	170	3,92	,958	,716	,489	
	Ulusal (2)	173	3,98	,924			
	Uluslararası (3)	46	3,80	,779			
DSİT	Bölgesel (1)	170	3,68	,657	10,383	,000	1,2>3
	Ulusal (2)	173	3,65	,641			
	Uluslararası (3)	46	3,20	,653			
DSUKS	Bölgesel (1)	170	3,68	,863	2,220	,110	
	Ulusal (2)	173	3,64	,856			
	Uluslararası (3)	46	3,38	,862			

$P<0,05$

Çalışmaya katılan bağımsız denetçilerin yaş gruplarına göre grup ortalamaları arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Buna göre 36-44 yaş grubunda olanlar ile 55 ve üstü yaş grubunda olanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Farklılığın nedeni DSUKS’nin 36- 44 yaş grubunda daha fazla olmasıdır.

Tablo 9. Katılımcıların Yaşları ile boyutlar arasındaki ilişki

	Firmanın Çalışma Alanı	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
DSİB	25-35 (1)	82	3,91	,902			
	36-44(2)	159	3,97	,926	1,028	,380	
	45-54(3)	106	3,98	,855			
	55 ve üstü(4)	42	3,71	1,103			
DSİT	25-35 (1)	82	3,48	,665			
	36-44(2)	159	3,69	,742	2,130	,096	
	45-54(3)	106	3,61	,565			
	55 ve üstü 4)	42	3,55	,549			
DSUKS	25-35 (1)	82	3,60	,832			
	36-44(2)	159	3,80	,814	4,775	0,003	2>4
	45-54(3)	106	3,54	,893			
	55 ve üstü(4)	42	3,30	,905			

Katılımcıların eğitim durumlarına göre grup ortalamaları arasındaki farklılık analizleri Tablo 10’ da gösterilmiştir. Buna göre denetim standart ilişkin tutum ve denetim standartlarında karşılaşılan sorunlar boyutlarında lisans düzeyinde mezun olanların yüksek lisans düzeyinde mezun olanlardan farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo10. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Boyutlar Arasındaki İlişki

	Firmanın Çalışma Alanı	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
DSİB	Lisans (1)	233	3,95	1,015			
	Yük. Lis. (2)	128	3,90	,802	,094	,910	
	Doktora(3)	28	3,98	,594			
DSİT	Lisans (1)	233	3,74	,652			
	Yük. Lis. (2)	128	3,39	,642	12,762	,000	1>2
	Doktora(3)	28	3,53	,610			
DSUKS	Lisans. (1)	233	3,74	,843			
	Yük. Lis(2)	128	3,49	,878	4,450	,012	1>2
	Doktora (3)	28	3,41	,836			

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, bağımsız denetçilerin bilgi düzeyi, tutum ve karşılaştıkları sorunlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmayı amaçlamıştır. Araştırmada katılımcıların denetim standartlarına ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olduğu ancak bu standartlara yönelik tutum açısından orta düzeyde olduğu ve uygulamada bazı zorluklarla karşılaştıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan istatistiki analizler, bilgi düzeyi ile denetim standartlarına yönelik tutum arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve bununla birlikte bilgi düzeyi arttıkça tutumun da arttığı gözlemlenmiştir. Öte taraftan, daha yüksek bilgi seviyelerinin denetim standartlarının uygulanmasında karşılaşılan sorunların azaldığını ortaya çıkartmıştır. Bu sonuç, Felix ve Osiregbemhe (2016), Sarıdoğan (2021), Biçer (2012) ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca cinsiyet ve yaş gibi demografik özelliklerin denetim sürecindeki algı ve deneyimleri etkilediğinin tespit edilmesi, denetim uygulamalarında cinsiyet eşitliği gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Araştırma ayrıca, alınan eğitim düzeyine bağlı olarak tutumlardaki farklılıkları ve karşılaşılan zorlukları göstererek eğitim düzeylerinin önemini ortaya çıkartmıştır. Bu sonuç, Raiborn (1981) çalışmasından elde edilen sonuçlar ile benzeşmektedir. Sonuç olarak denetçilerin bilgi düzeyinin denetime ilişkin tutumu ve denetimde karşılaşılan sorunları etkilediği görülmüştür. Bu nedenle denetçilerin bilgi düzeylerinin artırılması denetimin etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasında önem arz etmektedir. Bu çalışma Türkiye'deki bağımsız denetçileri ele aldığından dolayı, bundan sonraki çalışmalarda uluslararası karşılaştırmaların yapılması diğer araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağkan, F. (2017). Türkiye muhasebe standartlarının uygulanmasında karşılaşılan sorunlar. Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi *Dergisi*, 1(1), 17-23.
- AICPA. (2020). AICPA Professional Standards. Retrieved from <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-c-00580.pdf>
- Babayeva, L. (2011). Uluslararası denetim standartları uygulamaları: türkiye-azerbaycan karşılaştırması (yayımlanmış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biçer, A. A. (2012). Uluslararası denetim standartları'na göre türkiye'de kobi denetimi ve karşılaşılabilecek zorluklar üzerine bir araştırma (yayımlanmış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bouain, W. & Hrichi, Y. (2019). The factors of reinforcing global independence of the external auditor: case of tunisian enterprises. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 9(1), 51. <https://doi.org/10.5296/ijaf.v9i1.13992>
- Brown, V., Gissel, J., & Neely, D. (2016). Audit quality indicators: perceptions of junior-level auditors. *Managerial Auditing Journal*, 31(8/9), 949-980. <https://doi.org/10.1108/maj-01-2016-1300>
- Christensen, B., Glover, S., Omer, T., & Shelley, M. (2015). Understanding audit quality: insights from audit professionals and investors. *Contemporary Accounting Research*, 33(4), 1648-1684. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12212>
- Clarke, F., Dean, G., & Persson, M. (2019). Antecedents of the international association for accounting education and research (1966–1983): a review of early initiatives to develop an international academic accounting association. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 30(2), 163-178. <https://doi.org/10.1111/jifm.12096>
- Cohen, A. & Sayag, G. (2010). The effectiveness of internal auditing: an empirical examination of its determinants in israeli organisations. *Australian Accounting Review*, 20(3), 296-307. <https://doi.org/10.1111/j.1835-2561.2010.00092.x>
- Cömert, N. (2012). Uluslararası denetim standartları kapsamında önemlilik düzeyinin belirlenmesinde kullanılabilir yöntemler. *Mali Çözüm Dergisi*, 109, 29-50.
- Dewing, I., & Russell, Peter. (2014). Auditing standards. *Europe and the Governance of Global Finance*, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199683963.003.0007>.
- Dhaliwal, D., Lamoreaux, P., Lennox, C., & Mauler, L. (2014). Management influence on auditor selection and subsequent impairments of auditor independence during the post-sox period. *Contemporary Accounting Research*, 32(2), 575-607. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12079>
- Evcı, S. (2008). Türkiye Muhasebe (Finansal Raporlama) Standartları ve Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fakhfakh, M. (2015). The readability of international illustration of auditor's report: an advanced reflection on the compromise between normative principles and linguistic requirements. *Journal of Economics Finance and Administrative Science*, 20(38), 21-29. <https://doi.org/10.1016/j.jefas.2015.02.001>
- Felix, E. D., & Osiregbemhe, I. (2016). Audit Standards and Performance of Auditors': Evidence From Nigerian Banking Industry. 3rd International Conference on African Development (241-244). African: Covenant University Press.
- Griffith, E., Hammersley, J., & Kadous, K. (2014). Audits of complex estimates as verification of management numbers: how institutional pressures shape practice. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 833-863. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12104>

- IFAC. (2020). Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements. Retrieved from <https://www.ifac.org/publications-resources/handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-and-0>
- Jones, A., & Smith, B. (2020). The impact of audit quality on investor confidence and market perception. *Journal of Accounting Research*, 25(2), 123-145.
- Kalanjati, D., Nasution, D., Jonnergård, K., & Sutedjo, S. (2019). Auditor rotations and audit quality. *Asian Review of Accounting*, 27(4), 639-660. <https://doi.org/10.1108/ara-10-2018-0182>
- KILIÇ, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kier, H., & Lavesson, M. (2010). The Impact of Audit Standards in Audit Reports in Swedish Listed Companies. Kristianstad University Business Economy and Administration.
- Koca, N. (2019). Bağımsız Denetçinin Mesleki Bağlılığının Denetimde Kalite Algısına Etkisi: Bir Alan Çalışması (Yayımlanmış Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: K.Maraş.
- Motubatse, N., Barac, K., & Odendaal, E. (2015). Perceived challenges faced by the internal audit function in the south african public sector: a case study of the national treasury. *African Journal of Science Technology Innovation and Development*, 7(6), 401-407. <https://doi.org/10.1080/20421338.2015.1096510>
- Nagy, A. and Cenker, W. (2002). An assessment of the newly defined internal audit function. *Managerial Auditing Journal*, 17(3), 130-137. <https://doi.org/10.1108/02686900210419912>
- Nguyen, L., Kend, M., & Luong, H. (2022). Audit quality and independence concerns after major audit reforms within a developing country: stakeholder perceptions from vietnam. *Managerial Auditing Journal*, 38(3), 314-335. <https://doi.org/10.1108/maj-03-2022-3475>
- Nguyen, P. and Kend, M. (2017). The perceived motivations behind the introduction of the law on external audit in vietnam. *Managerial Auditing Journal*, 32(1), 90-108. <https://doi.org/10.1108/maj-01-2016-1299>
- Ojo, M. (2010). The role of the IASB and auditing standards in the aftermath of the 2008/2009 financial crisis. *European Law Journal*, 16(5), 604-623.
- Raiborn, D. D. (1981). An Empirical Study of Audit Problems Encountered With Small Business Engagemenets. Texas University.
- Saputra, I. and Yusuf, A. (2019). The role of internal audit in corporate governance and contribution to determine audit fees for external audits. *Journal of Finance and Accounting*, 7(1), 1-5. <https://doi.org/10.12691/jfa-7-1-1>
- Sarıdoğan, A. A. (2021). An empirical analysis for determinants of strength of auditing and accounting standards. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 6(1), 188-193.
- Soyer, S. (2005). Uluslararası Denetim Standartları (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Taqi, M. (2020). How far has audit quality been researched?. *Journal of Islamic Economic Literatures*, 1(1). <https://doi.org/10.58968/jiel.v1i1.52>
- Tepalagul, N. and Ling, L. (2014). Auditor independence and audit quality. *Journal of Accounting Auditing & Finance*, 30(1), 101-121. <https://doi.org/10.1177/0148558x14544505>
- Thottoli, M. M., Thomas, K. V., & Ahmed, E. R. (2019). Adoption of audit software by audit firms: a qualitative study. *Journal of Information and Computational Science*, 9(9), 768-776.
- Torre, M., Botes, V., Dumay, J., Rea, M., & Odendaal, E. (2018). The fall and rise of intellectual capital accounting: new prospects from the big data revolution. *Meditari Accountancy Research*, 26(3), 381-399. <https://doi.org/10.1108/medar-05-2018-0344>

Türker, M. (2006). Uluslararası Denetim Standartları'na Yakınsama ve Türkiye Denetim Standartlarının Oluşturulması. *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi* 7(19), 87-98.

Ural, A., & Kılıç, İ. (2006). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Detay Yayınevi.

Uyar, S. (2015). Denetim standartlarına göre sınırlı bağımsız denetim (finansal tabloların gözden geçirilmesi). *Mali Çözüm Dergisi(Temmuz-Ağustos)*, 15-39.

Westermann, K., Bedard, J., & Earley, C. (2014). Learning the “craft” of auditing: a dynamic view of auditors' on-the-job learning. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 864-896. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12107>

Widyastari, N., Badera, I., & Sisdyani, E. (2023). Does skepticism moderates the effect of auditor work experience, independence, and auditor training on auditor ability to detect fraud?. *International Journal of Business Economics & Management*, 6(1), 18-26. <https://doi.org/10.21744/ijbem.v6n1.2066>

<https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.660.pdf>. (Erişim tarihi: 20/02/2024).

YENİ DÖNEMDE İÇ DENETÇİNİN İÇ KONTROL DENETİMİ: İHTİYAÇLAR VE BEKLENTİLER

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 26.04.2024
Kabul Tarihi : 22.08.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mbbakis.1473894

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÖZÇELİK*

Bibliyografik Bilgiler

Özçelik, M. (2024). “Yeni Dönemde İç Denetçinin İç Kontrol Denetimi: İhtiyaçlar Ve Beklentiler” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 61-86) <https://doi.org/10.55322/mbbakis.1473894>

ÖZ

Bilgi teknolojilerindeki süregelen gelişmeler ve operasyonel süreçlerdeki değişiklikler bağlamında iç denetçiler zor bir dönemde faaliyet göstermekte ve bir dizi önemli değişiklikle karşı karşıya kalmaktadır. Araştırmanın amacı yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimi nasıl olmalıdır, iç denetçilerin bu dönüşüm sürecinde ihtiyaç ve beklentileri nelerdir sorularına yanıt aramaktır. Bu çalışma yapılandırılmış görüşme aracılığıyla veri toplamayı içeren nitel bir çalışma uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcıları iç kontrol faaliyetlerinin denetiminde görev alan deneyimli kamu iç denetçilerinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimi ana teması kapsamında “mevcut durum”, “nasıl olmalı?” ve “ihtiyaç ve beklentiler” olmak üzere üç temaya odaklanılmıştır. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde kamu iç denetim birimlerinin yeni döneme adaptasyon sürecinin tamamlanmadığı görülmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmeler iç denetçiler tarafından olumlu karşılanmaktadır ancak teknolojik çözümlere ulaşımında ve bu teknolojik araçların modern teknolojiler ile güncellenmesinde sorunlar yaşanabilir. Ayrıca iç denetçilerin yetkinliklerinin artırılması gerekebilir. Yeni dönemde bilgi teknolojilerinin denetimi ve etik konularının ön plana çıkacağı düşünülmektedir.

* Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Mersin, Türkiye.
Orcid Id: 0000-0002-2175-3605, musaozcelik@tarsus.edu.tr

Anahtar Kelimeler: İç Denetim, İç Kontrol, Dijital Dönüşüm, Sürekli Denetim, Kamu İç Denetimi

JEL Sınıflandırması: M42, O33

INTERNAL CONTROL AUDIT OF INTERNAL AUDITORS IN THE NEW ERA: THE NEEDS AND EXPECTATIONS

ABSTRACT

In the context of ongoing developments in information technology and changes in operational processes, internal auditors are operating in a challenging period and facing several significant changes. This research aims to seek answers to the questions of how internal auditors should audit internal control in the new era and what the needs and expectations of internal auditors are in this transformation process. This research followed a qualitative design involving data collection through structured interviews. The participants of the study consisted of experienced public internal auditors involved in the audit of internal control activities. The data collected within the scope of the research was analyzed using the content analysis method. The content analysis focused on three themes: “the current situation”, “how should it be?” and “needs and expectations” under the main theme of internal control audit of internal auditors in the new era. Based on the general results, the adaptation process of public internal audit units to the new era has not been completed. Technological developments are welcomed by internal auditors; however, there may be problems in accessing technological solutions and updating these technological tools with modern technologies. In addition, the competencies of internal auditors may need to be increased. In the new period, the audit of information technologies and ethical issues are expected to come to the forefront.

Keywords: Internal Audit, Internal Control, Digital Transformation, Continuous Auditing, Public Sector Internal Audit

JEL Classification: M42, O33

1. GİRİŞ

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından iç denetim bir kurumun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (The Institute of Internal Auditors [IIA], t.y.). Finansal raporlamanın bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlamak için şirket içindeki yöneticileri ve diğerlerini desteklemede iç denetimin artan önemi dünyadaki düzenleyiciler tarafından vurgulanmıştır (Caratas & Spatariu, 2014, s.530). İç denetim risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistematik ve disiplinli bir yaklaşım getirerek bir kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. İç denetçiler sorumlulukların etkin bir şekilde yerine getirilmesinde kuruma yardımcı olmakla, uygun maliyetli kontrollerin oluşturulmasını teşvik etmekle, riskleri değerlendirmekle ve bu riskleri azaltmak

için tedbirler önermekle görevlidir. Yönetim ekibinin ayrılmaz bir parçası olan iç denetçiler, üst yönetime inceledikleri faaliyetler hakkında analizler, değerlendirmeler, danışmanlık ve bilgi sağlamaktadır (Selimoğlu & Özbek, 2018, s.102; IIA, t.y.).

Günümüzde özellikle Covid-19 ile hız kazanan dijitalleşme süreci ile birlikte iç denetçiler zor bir dönemde faaliyet göstermekte ve bir dizi önemli değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki süregelen gelişmeler ve operasyonel süreçlerdeki değişiklikler bağlamında iç denetim birimlerinin faaliyetlerini yürütmek için ihtiyaç duydukları insan kaynağını gözden geçirmesi gerekmektedir (Furtună & Ciucioi, 2019, s.453). Bu hızlı değişime ayak uydurmada temel görev iç denetçilere düşmektedir. İç denetçiler bu koşullar altında risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmeye ve geliştirmeye çalışmaktadır (Caratas & Spatariu, 2014, s.530). Bu da iç denetçilerin mevcut bilgi, beceri ve yetenekleri ve denetim anlayışlarının değişmesi ile mümkün olabilir (Bircan, 2020, s.81). İç denetim Vakfı (Internal Audit Foundation) tarafından sunulan rapora göre de iç denetimde yeni beceri ve yeteneklere ihtiyaç olduğu, iç denetçilerin sürekli olarak eğitimlere tabi tutulması gerektiği ve genç yeteneklere iç denetim ekiplerinde yer verilmesi gerektiği üzerine vurgu yapılmıştır. Bilgi teknolojilerinin denetimi için bu konuda uzman kişilere denetim ekibinde yer verilmesi gerektiği üzerine de durulmuştur (Internal Audit Foundation, 2022, ss.7-11). Ayrıca iç denetim fonksiyonunun etkinliğini artırmak için bu süreçte yenilikçi uygulamaların belirlenmesi gerekli hale gelmektedir (Furtună & Ciucioi, 2019, s.453).

Bu araştırma iç denetimde iç kontrol faaliyetlerinin denetimine odaklanmıştır. İç kontrol denetimi iç denetimin önemli faaliyet alanlarından biridir. Araştırmanın amacı yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimi nasıl olmalıdır, iç denetçilerin bu dönüşüm sürecinde ihtiyaç ve beklentileri nelerdir sorularına yanıt aramaktır. Bu kapsamda iç denetçilerin görüşlerine başvurularak elde edilen bulguların literatüre ve uygulayıcılara katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada sırasıyla iç denetim faaliyetleri, iç kontrol kavramı, iç denetim ve iç kontrol ilişkisi ve yeni dönemde iç denetimin evrimi konularına değinilmiştir. Daha sonra konu ile ilgili literatür taraması, yöntem, bulgular, sonuç ve tartışma bölümlerine yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Bu başlık altında, iç denetim faaliyetleri ve yeni dönemde iç denetim evrimi konularına yer verilerek mevcut literatür sunulmuştur. Literatür yeni dönemde iç denetimle ilgili çalışmalar, dijital dönüşüm ve iç denetim ilişkisini araştıran çalışmalar ve Covid-19 ve iç denetim ilişkisini araştıran çalışmalar olmak üzere üç ayrı kategoride sınıflandırılmıştır.

2.1. İç Denetim Faaliyetleri

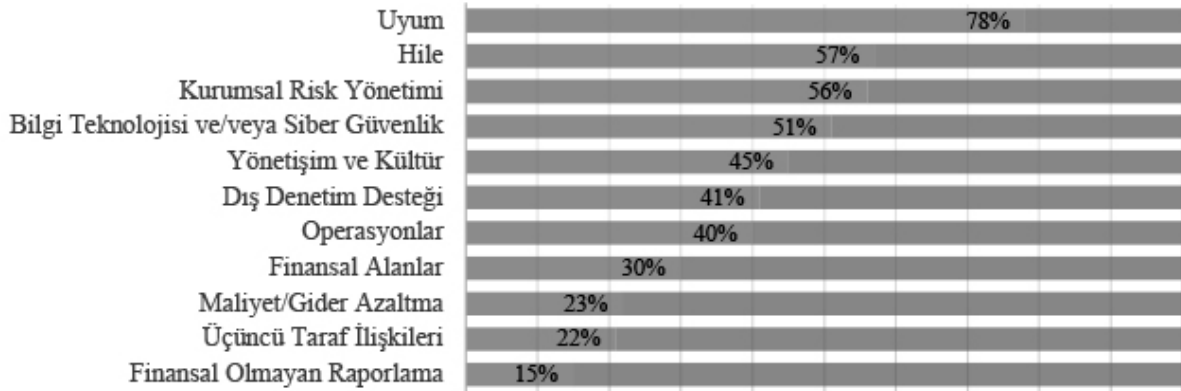
İç denetimin kurumlarda yönetim adına yapılan bir faaliyet olması iç denetimi diğer denetim türlerinden ayırmaktadır. İç denetçiler kurumlarda yönetim adına çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır (Bozkurt, 2010, s.134). İç denetimin temel faaliyetleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Hermanson & Rittenberg, 2003, s.55):

- Risk yönetimi: İç denetim, risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve azaltılmasına yönelik önemli bir rol oynamaktadır.

- İç kontrollerin etkinliğini denetlemek: İç denetim, iş süreçlerinin ve iç kontrol mekanizmalarının etkinliğini değerlendirerek güvenilir bir bakış açısı sunmaktadır.
- Mevzuat uyumu: İç denetim, ilgili yasal düzenlemelere ve standartlara uyumun sağlanmasına yardımcı olmaktadır.
- Danışmanlık ve operasyonel faaliyetler: İç denetim, şirketin daha iyi performans göstermesi ve süreçlerin iyileştirilmesi için tavsiyelerde bulunmaktadır.

Kurumlarda iç denetim ve iç kontrol yakın ilişkide olan ve karşılıklı olarak birbirini etkileyen iki farklı kavramdır. Başarılı bir iç denetim için gerekli olan kontrol mekanizmalarının oluşturularak uygulanması kurum içerisindeki iç kontrol sistemi tarafından gerçekleştirilmektedir (Sabuncu, 2017, s.161). Kurum içerisindeki iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek ise iç denetimin önemli faaliyet alanlarından biridir. Kurum içerisindeki iç kontrollerin işlerliği, yeterliliği ve başarısı iç denetim birimleri tarafından denetlenmektedir. Bu yönüyle iç denetim kurumlar için önemli bir yönetim kontrol aracıdır (Güredin, 2014, s.20).

İç denetim, faaliyetlerini yerine getirirken müdahil olduğu alanlar da bulunmaktadır. İç Denetim Vakfı (Internal Audit Foundation) tarafından yapılan bir çalışmaya göre iç denetim birimlerinin önemli ölçüde müdahil olduğu alanlar belirlenmiştir. Bu alanlar Şekil 1’de gösterilmiştir (Internal Audit Foundation, 2022, s.9).

Şekil 1. İç Denetim Birimlerinin Müdahil Olduğu Önemli Alanlar

Kaynak: (Internal Audit Foundation, 2022, s.9)

Şekil 1’e göre iç denetim birimlerinin müdahil olduğu en önemli alan yüzde 78 ile uyumken, bunu hile (yüzde 57) ve kurumsal risk yönetimi (yüzde 56) takip etmektedir. Ayrıca iç denetim birimlerinin yüzde 51 ile bilgi teknolojisi ve/veya siber güvenlik üzerinde de önemli bir zaman harcadığı görülmektedir (Internal Audit Foundation, 2022, s.9).

2.1.1. İç Kontrol Kavramı

İç kontrol, kuruluşun varlıklarını ve kaynaklarını korumak, iç faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini artırmak, yönetim ilkelerine uygunluğu sağlamak, finansal verilerin doğruluğunu güvence altına almak ve iç bilgi akışını tam, doğru ve zamanında sağlamak amacıyla kurum yönetimi tarafından oluşturulan bir yapıdır (Özer & Sağlar, 2020, s.272). 1992 yılında yayımlanan COSO - İç Kontrol Bütünleşik Çerçeve'de ise iç kontrolün bir kısım talimatname ve formlardan ibaret olmadığı, bir süreç olduğu; kişilerin etkisine açık olduğu, önemli ölçüde teminat sağlayabildiği ancak kesin bir güvence vermediği hususları üzerinde durulmuştur (Kurt & Uçma, 2013, s.83).

ABD'de yaşanan muhasebe ve denetim skandalları ile bozulan kamu güveninin yeniden tesis edilmesi için Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) çıkartılmıştır. Bu yasa kapsamında yapılan düzenlemelerle kurumların amaçlarına ulaşabilmeleri ve finansal raporlamanın güvenilirliğinin sağlanması için kurumlarda iç kontrolün oluşturularak etkin olarak uygulanması zorunlu hale gelmiştir (Atmaca, 2012, s.193; Tetik & Karaca, 2021).

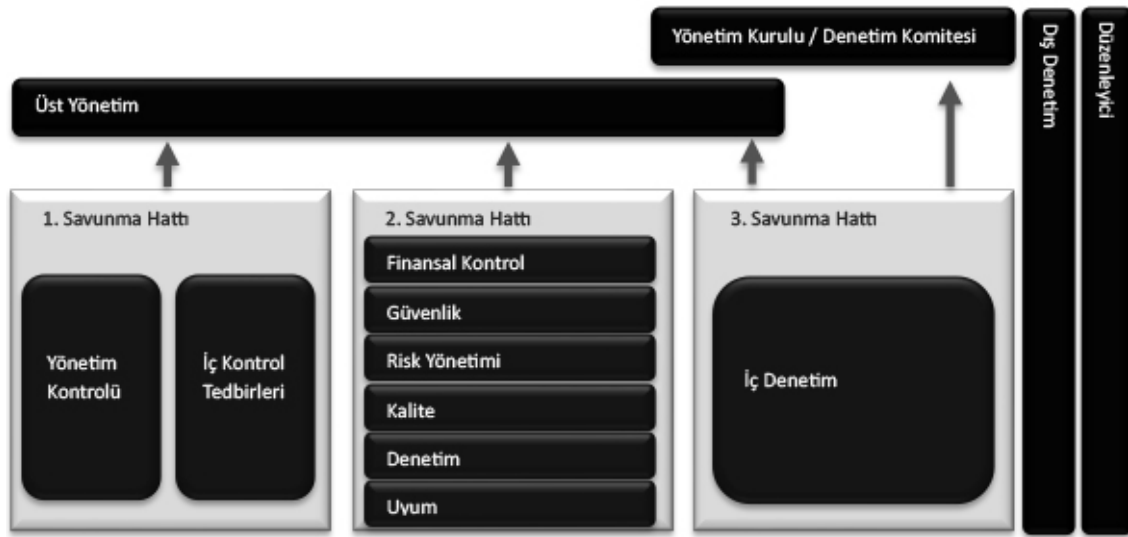
İlk iç kontrol çerçevesinin yayınlanmasından sonra, küresel düzeydeki teknolojik ilerlemeler iş dünyasını daha da karmaşık hale getirerek köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişikliklerin bir sonucu olarak, menfaat gruplarının iç kontrolün hesap verebilirlik ve şeffaflık konusundaki beklentileri artmıştır. Teknolojik dönüşümle birlikte, iç kontrol sistemi dijital bir yapıya evrilmiştir. Güncellenen iç kontrol bütünleşik çerçevesi ile kurumların iç kontrol sistemlerinin çevrelerindeki değişimlere uyum sağlayarak hedeflerine ulaşma olasılığını artırması hedeflenmiştir (Eray, 2020, ss.76-77; Tetik & Karaca, 2021). Güncellenen çerçevede yapılan değişiklikler şunlardır (Tığdemir, 2014, s.24):

- Raporlama sistemlerinde ve süreçlerde teknolojinin rolüne ilişkin ek rehberlik,
- Kurumsal yönetim kavramının öneminin artması,
- Değişen iş modelleri ve küreselleşmeye odaklanma,
- Bilgi teknolojilerinin giderek öneminin artması,
- Finansal ve finansal olmayan iç ve dış raporlama faaliyetlerini kapsayacak şekilde raporlama hedeflerinin genişlemesi,
- Hile riskinin değerlendirilmesi ve önlenmesinde iç kontrolün rolüne vurgu yapılması.

2.1.2. İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi

İç denetim ve iç kontrol benzer olarak görünebilir. Her iki birim de süreçlerin iyileştirilmesi ve kurumun hedef ve amaçlarının yerine getirilmesi için çalışmaktadır. Nihai amaçları aynı olmasına rağmen iç denetim ve iç kontrolün işlevleri farklıdır (Kızıllıboğa & Özşahin, 2013, s.231). İç denetim risklerin yönetilmesine yardımcı olurken, iç kontrol denetimler gerçekleştirmektedir (Hightower, 2008, s.27). Başka bir ifade ile iç denetim bir fonksiyon, iç kontrol ise bir sistemdir. İç denetim riskleri azaltmak için uygulamaya konulan kontrollerin etkinliğini değerlendirmektedir. Dolayısıyla, iç denetim riskleri tanımlamaktan veya kontrolleri uygulamaya koymaktan sorumlu değildir. Ancak iç denetim, danışmanlık

faaliyetleriyle bu sürece yardımcı olabilir. İç denetim iç kontrolün geliştirdiği çözümlerin ve süreçlerin uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Faaliyetlerle ilgili riskleri belirlemek ve güvenilir kontroller geliştirmek iç kontrolün görevidir (Manoukian, 2016). Bu açıklamalar kapsamında, iç kontrolün daha geniş bir anlama sahip olduğu ve iç denetimin de kurumdaki iç kontrol sistemini denetleyen bir kontrol unsuru olduğu söylenebilir (İbiş & Çatıktaş, 2012). Günümüzde iç denetimin iç kontrol sistemlerinin gözetiminin sağlanmasında sorumluluğunun arttığı gözlemlenmektedir (Caratas & Spatariu, 2014, s.531). Dahası, iç denetçiler etkin iç kontrol ve yüksek kaliteli finansal raporlama ile ilişkilendirilmektedir (Naiker & Sharma, 2009). Şekil 2’de kurumlarda risk yönetiminde üçlü savunma hattı modeliyle iç kontrol ve iç denetim ilişkisi açıklanmıştır.

Şekil 2. Üçlü Savunma Hattı Modeli

Kaynak: (IIA, 2013, s.2)

Şekil 2’ye göre ilk savunma hattında yönetim kontrolleri ve iç kontrol tedbirleri bulunmaktadır. Bunlar kurumun operasyonel yönetimini ifade etmektedir. Operasyonel yönetim riskleri sahiplenir, riskleri yönetir ve iç kontrol süreçlerini uygular. İkinci savunma hattında finansal kontrol, güvenlik, risk yönetimi, kalite, denetim ve uyum yer almaktadır. Birinci savunma hattının iyi tasarlandığından ve iyi işlediğinden, bu hatta emin olunmaktadır. Bunlar yönetim fonksiyonlarıdır ve birinci savunma hattından bağımsız değildir. Üçüncü savunma hattında ise iç denetim yer almaktadır. İç denetim, en üst düzeyde tarafsızlık ve bağımsızlığa dayalı olarak kontroller, risk yönetimi ve yönetim hakkında en kapsamlı güvenceyi sağlamaktadır. Birinci ve ikinci savunma hatları üst yönetime, iç denetim ise yönetim organına raporlama yapmaktadır. İç denetim birimi aynı zamanda üst yönetime hatalı süreçlerin iyileştirilmesi veya hataların düzeltilmesi için tavsiyelerde bulunmaktadır. İç Denetim, diğer savunma hatlarından daha bağımsızdır. Bu sayede bir kurumdaki süreçlerin durumu hakkında güvenilir raporlama teşvik

edilmektedir. Modelde dış denetim ve düzenleyiciler de yer almaktadır. Bunlar bir kuruluşta kullanılan yönetim ve kontroller üzerinde etkisi olacak diğer güçleri temsil etmektedir (IIA, 2013, s.6).

2.2. Yeni Dönemde İç Denetimin Evrimi

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler iş yapış şekillerini etkilemiş, yeni risklerin ortaya çıkmasına ve iç denetim gerekliliklerinin genişlemesine neden olmuştur. Bu değişim, iç denetimin kapsamının artmasına ve yeni fonksiyonların eklenmesine sebep olmuştur (Bircan, 2020, s.81). Bu durum denetimin işlevleri, hedefleri, işletme yönetimi beklentileri, denetçi profilleri ve denetçi görevlerinde önemli değişikliklere yol açmaktadır (Bircan, 2020, s.71). Böylece iç denetimde dönüşüm ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Caratas & Spatarui, 2014, s.532). İç denetimin artık, siber risklerin değerlendirilmesi, kurumsal kültürün incelenmesi ve usulsüzlüklerin önlenmesi gibi alanları da içermesi gerekmektedir. İşletme yönetimi için önemli konular arasında teknoloji adaptasyonu, risk yönetimi ve geleceği öngörme yer aldığından, iç denetim daha dinamik ve yenilikçi bir yapıya dönüşmelidir. Bu yeni anlayış, iç denetçinin geleceği öngörme yeteneğine odaklanmaktadır (Bircan, 2020, s.81). Tablo 1’de iç denetimin mevcut ve gelecekteki durumu ile ilgili karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 1. İç Denetimin Mevcut ve Gelecekteki Durumu

	Mevcut Durum	Gelecekteki Durum
Görev	-Bağımsız güvence işlevi	-Bağımsız güvence işlevi -Yönetim danışmanlığı
İç denetim modelleri	-Risk temelli iç denetim planına dayalı kontrol güvencesi	-Risk merkezli: Kontrol güvencesine ek olarak risk yönetimi sürecinin etkinliğinin güvencesi
Beceri	-Geleneksel beceriler	-Genişletilmiş beceriler: BT, iş modelleri, veri madenciliği ve analizi, sosyal sorumluluk.
Yöntem	-Ayrıntılı yöntemler -Yıllık plan ve beş yıllık plan	-İlkelere dayalı yaklaşım -Yıllık planlarda esneklik ve daha az zaman ayırma
İşletme içindeki algı	-Kontrol ve güvence fonksiyonu	-Hizmet sağlayıcı

Kaynak: (Stanciu, 2012)

Bircan (2020, s.81) ise iç denetim birimlerinin yeni dönemde taşıması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Dinamik bir yapıya sahip olmak,
- Geleneksel iç denetim faaliyetlerine ek olarak kurumsal kültür, siber riskler, suistimal ve usulsüzlükler ile yapay zekâ ve dijital uygulamaların denetimi konusunda uzmanlaşmak ve entegrasyon sağlamak,

- Yeni teknolojileri ve yetenekleri iç denetim süreçlerine entegre etmek ve kullanmak,
- Veri analitiğini stratejik karar alma süreçlerinde kullanma yeteneğine sahip olmak,
- Geleceği öngörebilmek ve proaktif risk yönetimi sağlamak,
- Organizasyona yeni teknolojiler ve yetenekler kazandırmak ve danışmanlık sağlamak,
- Yeni teknolojilerin getirdiği riskleri önceden değerlendirmek ve yönetmek,
- Yenilikçi denetim yaklaşımlarına ve tekniklerine açık olmak,
- Yenilikçi iç denetim fonksiyonlarını benimsemek,
- Değişim ve yenilikleri sürekli takip etmek ve sürekli gözetimde bulunmak.

Tablo 1'e ve Bircan (2020, s.81)'in bulgularına bakıldığında iç denetimin görev ve sorumluluklarının genişlediği görülmektedir. Ayrıca iç denetçilerin becerilerinin de artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2'de yeni dönemde iç denetimle ilgili literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 2. Yeni Dönemde İç Denetimle İlgili Çalışmalar

Yazar	Yöntem	Amaç	Bulgular
Nagy & Cenker (2002)	Görüşme	Çalışmanın amacı, halka açık 11 işletmenin iç denetim yöneticileri ile yapılandırılmış görüşmeler yaparak iç denetim kavramının yeni tanımının değerlendirilmesini özetlemektir.	Çalışma bulguları, iç denetçilerin bakış açılarında ve hedeflerinde büyük farklılıklar olmakla birlikte iç denetimin genel kapsamında operasyonel faaliyetlere doğru bir kayma meydana geldiğini göstermiştir. Görüşme yapılan iç denetçilerin büyük bir oranı iç denetçinin geleneksel rolünün tamamen terk edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.
Demirbaş (2005)	Derleme	Çalışmanın amacı, iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinde meydana gelen değişimleri ortaya koymaktır.	Çalışmada iç denetimin risk odaklı denetime yoğunlaştığı ifade edilmiştir. Çalışmada ayrıca teknolojik gelişmelerin iç denetçinin işlerini kolaylaştırdığı ancak denetimde karmaşıklığı artırdığı belirtilmiştir.
Bayram (2013)	Görüşme	Çalışmanın amacı, bankalarda iç denetim üzerine yeni bir model önerisi sunmaktır.	Çalışma bulguları, iç denetçilerin özlük haklarının Yönetim Kurulu tarafından belirlenmesinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca çalışma, iç denetim sisteminin sağlıklı işlemesi için asgari iç denetçi sayısı ve şartlarının yasal olarak belirlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bulgulara göre iç denetçilerin eğitim alması ve uluslararası yetki belgesi edinmesi, risk odaklı iç denetim yaklaşımına geçiş, denetim kalitesinin ölçülmesi ve caydırıcı yaptırımların uygulanması gibi önlemlerin alınması gereklidir. Bu önerilerin, etkili bir iç denetim yapısının kurulması ve finansal sistemdeki güvenin artırılmasına katkı sağlayabileceği belirtilmiştir.

Caratas & Spataru (2014)	Derleme	Çalışmanın amacı, yeni dönemde bir kurumda iç denetimin rolünü sunmaktır.	Çalışmada, kurumlarda iç denetimin rolünün tam olarak anlaşılmadığı belirtilmiştir. Mevcut durumda iç denetçiler değerlendirmelerini sadece yöneticiler ve denetim komitesiyle paylaşmaktadır ancak çalışma bu bilgilerin diğer paydaşlarla da paylaşılarak daha fazla şeffaflık sağlanmasını savunmaktadır. Bu şeffaflık hissedarların güvenini artırabilir ve yönetimin etkinliğinin bir ölçüsü olarak hizmet edebilir.
Chambers & Odar (2015)	Derleme	Çalışmanın amacı, iç denetimin görev ve sorumluluklarının genişletilmesi gerekliliğini ortaya koymaktır.	Çalışmada iç denetimin amaca uygun kullanılmadığı ve geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte iç denetimin, kurumsal yönetimi daha etkin bir şekilde denetlemek ve yönetim kurullarına daha güvenilir güvence sağlamak için kurumsal yönetim alanına odaklanması gerektiği belirtilmiştir.
Sabuncu (2018)	Derleme	Çalışmanın amacı, iç denetimin tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu inceleyerek iç denetimdeki gelişmeleri ve değişiklikleri değerlendirmektir.	Çalışma, iç denetimin üst yönetimi temsil ederek eleştirel faaliyetlerde bulunması ve destek alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte çalışmada, iç denetimin gelecekteki dijital dönüşüm ve büyük veri analizi gibi teknolojik faktörlere uyum sağlayarak kendini yeniden konumlandırması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yapay zekânın, tekrarlayan görevlerde verimliliği artırarak insan kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olabileceği ifade edilmiştir.
Xiaofei (2020)	Derleme	Çalışmanın amacı, işletmelerde artan dijital riskler ile birlikte iç denetçilere dijital risklerin denetimi ile ilgili düşen görevleri araştırmaktır.	Çalışmada iç denetimin tanımının risk önleme ve kontrol yönüne doğru değişmesi gerektiği ve iç denetimin teknolojik yenilik, büyük veri kullanımı, dijitalleşme ve iç denetçi kalitesinin iyileştirilmesi açısından geliştirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.
Bircan (2020)	Anket	Çalışmanın amacı, iç denetçilerin iç denetimdeki yapısal dönüşüm ve değişim sürecine yönelik farkındalığını değerlendirmek ve beklentilerini ölçmektir.	Çalışmada iç denetçilerde zihinsel değişim ve dönüşüm farkındalığının yüksek olduğu ancak bu değişimleri uygulamada bazı eksikliklerin bulunduğu sonucuna varılmıştır. İç denetim uygulamalarında tam bir değişim ve dönüşüm sağlanabilmesi için kurum yöneticilerinin iç denetçileri bu sürece hazırlamaları ve profesyonel yeteneklerini geliştirmelerine yönelik destek vermeleri gerekmektedir. Ayrıca, yeni teknolojik araçların iç denetim süreçlerine entegre edilmesi ve iç denetçilere eğitim verilmesi önemlidir. Özellikle siber risklerin denetimi ve kurumsal kültürün denetimi konularında iç denetçilerin yetkinliklerinin artırılması gerekmektedir.
Kahyaoglu & Aksoy (2021)	Derleme	Çalışmanın amacı, yeni dönemde önem kazanan yapay zekâ uygulamalarının iç denetim ve risk değerlendirme üzerindeki etkilerini analiz etmektir.	Çalışmada, yeni dijital iş dünyasında iç denetim ve risk değerlendirmede görev alan iç denetçilerin dijital yetkinliklerini artırması gerektiği belirtilmiştir. Denetim planlarına etğın daha çok dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca geleneksel denetim yaklaşımlarının yetersiz kalabileceği bu yeni ortamda, iç denetim ve risk değerlendirmenin güncellenmesi ve dijital araçların kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Çalışmada yapay zekânın eksiklikleri olduğu ve iyileştirmeye açık olduğu, iç denetim ve risk değerlendirmenin bu eksiklikleri tespit etmek ve potansiyel riskleri erken değerlendirmek için stratejik bir mekanizma olarak düşünölebileceği önerilmiştir.

Tablo 2’de yer alan çalışmaların bulgularına göre iç denetimin bir dönüşüme uğramaya başladığı ve iç denetçilerin rollerinin değişmesi gerektiği ifade edilmiştir. Literatür ayrıca bu dönüşüm sürecinde kullanılan teknolojik araçların iç denetimde yeni riskler ve fırsatları beraberinde getirdiğini, iç denetçilerin yeni döneme uyum sağlayabilmeleri için eğitim gibi çeşitli desteklere ihtiyaçları olduğunu ve iç denetim birimlerinin yeni dönemde gelişimi için ihtiyaçlarının belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Günümüzde özellikle Covid-19 ile hız kazanan dijitalleşme süreci ile birlikte iç denetçiler zor bir dönemde faaliyet göstermekte ve bir dizi önemli değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Aşağıda yer alan başlıklarda dijital dönüşüm ve Covid-19 ile iç denetim arasındaki ilişki üzerine durulmuştur.

2.2.1. Dijital Dönüşüm ve İç Denetim

Teknolojideki değişiklikler, kurumların risk profillerini değiştirerek iç denetimin faaliyet alanlarını genişletmiştir (İşgüden, 2012, s.108). Teknolojik ilerlemeler ile birlikte yapay zekâ ile otomasyon teknolojileri, iç denetim birimlerinde otomasyonun denetim kapsamını iyileştirme, süreçleri hızlandırma ve iç denetçileri rutin görevlerden kurtararak daha fazla değer yaratan faaliyetlere odaklanma imkânı sunmaktadır (Selimoğlu, 2006; İşgüden, 2012, s.109; Internal Audit Foundation, 2019, s.4). Bazı iç denetim birimleri bu teknolojiyi kullanırken bazıları ise iç denetim süreçlerine nasıl yerleştireceklerini düşünmektedir. Ancak bu teknolojinin maliyeti ve ortaya çıkardığı yeni riskler üzerine çalışılmalıdır (Internal Audit Foundation, 2019, s.4). İç denetçiler, hızla gelişen teknoloji, bilgi teknolojilerinin tüm örgütsel işlevlerde kullanılması, çeşitli bilgi kaynaklarının yönetim tarafından kullanımının artması ve bilgi sistemlerinin veri güvenilirliği konusundaki artan şüphe gibi faktörleri göz önünde bulundurarak bilgi teknolojileriyle ilgili riskleri ve fırsatları anlamalı ve değerlendirmelidir (Sawyer ve diğerleri, 2005, s.539). Tablo 3’te dijital dönüşüm ve iç denetim ilişkisini araştıran çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3. Dijital Dönüşüm ve İç Denetim İlişkisini Araştıran Çalışmalar

Yazar	Yöntem	Amaç	Bulgular
Özen & Gürel (2020)	Derleme	Çalışmanın amacı, geleneksel denetim ile modern denetimi karşılaştırmak ve dijital ikiz yönetimi üzerine bilgi vermektir.	Çalışmada dijital ikizin, hataların önceden engellenmesi ve risklerin azaltılması amacıyla sürekli denetim sağlayabileceği belirtilmiştir. Dijital ikiz güvenilir, eş zamanlı ve verimli denetim faaliyetlerini mümkün kılmaktadır. Endüstri 4.0’ın getirdiği dijitalleşme ile çağdaş denetim konsepti daha yaygın hale gelmektedir.
Akmeşe (2020)	Derleme	Çalışmanın amacı, kamu sektörünün dijital dönüşüm sürecindeki temel unsurlarını ele almak ve iç denetimin organizasyona siber güvenlik ve dijital güvence alanlarında nasıl katkı sağlayabileceği üzerinde durmaktır.	Çalışmada siber saldırıların etkilerinin; iş süreçlerinin dijitalleşmesi, süreç otomasyonu, veri güvenliği ve gizliliği gibi unsurların değişmesine neden olabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede iç denetim birimi, kurumun siber güvenlik stratejisine yönelik güvence ve danışmanlık hizmetini sağlaması durumunda, etkin bir teknoloji ve dijital risk yönetimi mekanizmasının geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Köse & Polat (2021)	Derleme	Çalışmanın amacı, yeni dijital teknolojilerin denetim üzerindeki etkilerini araştırmaktır.	Çalışmada dijital dönüşümün denetim mesleği için tercih değil zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Dijital teknolojileri denetim süreçlerine dâhil etmek, denetim kurumlarının varlığını ve işlevselliğini sürdürülebilirliği için önemlidir.
Tharouma & Oudaı (2022)	Derleme	Çalışmanın amacı, dijital dönüşümün iç denetim fonksiyonu üzerindeki etkilerine ilişkin en son araştırma bulgularını sunmaktır.	Çalışma, dijital dönüşüm kapsamında iç denetim kalitesinin iş değeri yaratılmasına ve raporlama kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dijital dönüşüm mekanizmalarının kullanılması, iç denetçinin kapsamlı bir değerlendirme yapmasına ve önemli noktaları içeren periyodik raporlar hazırlamasına yardımcı olmaktadır.
Yeşilçelebi (2022a)	Bibliyometrik Analiz	Çalışmanın amacı, denetimde dijital dönüşüm gelişmelerini ve temel dinamikleri ortaya koymaktır.	Çalışmada; teknolojik yenilik, bilgi teknolojisi, veri analitiği, denetim, sürekli denetim, yönetim ve raporlama olmak üzere yedi araştırma alanı ön plana çıkmıştır.
Varol (2023)	Derleme	Çalışmanın amacı, dijitalleşmenin muhasebe ve denetim meslekleri üzerindeki etkisini araştırmak ve yapay zekânın bu mesleklerin gelecekteki yerini ve durumunu nasıl değiştirebileceğini belirlemektir.	Çalışmada, Türkiye'de dijital dönüşüm ve yapay zekâ teknolojilerinin muhasebe ve denetim mesleklerini dönüştürebileceği ortaya konulmuştur. Bu teknolojilerin yaygınlaşması ile birlikte muhasebecilerin görev tanımlarının değişeceği öngörülmektedir. Çalışmada ayrıca mali tabloların denetiminin otomatikleşeceği ve iç denetimin daha etkin ve verimli olacağı belirtilmektedir.
Hashem, Mubarak, & Abu-Musa (2023)	Ampirik	Çalışmanın amacı, Blok Zinciri Teknolojisinin denetim kalitesini nasıl etkileyeceğini incelemektir.	Çalışmada bankacılık sektöründe Blok Zinciri ve denetim kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuçlar, denetçilerin bu teknolojiyi denetim faaliyetlerine dâhil etmelerine ve denetim uygulamalarını geliştirmelerine olanak tanıyan açık ve tutarlı bir yasal sistem ve yeni denetim standartlarının oluşturulması ihtiyacının altını çizmektedir.

Tablo 3'te yer alan çalışmaların bulgularına göre teknolojik gelişmelerin iç denetimin kapsamı, kalitesi ve etkinliği gibi konular üzerinde etkisinin olabileceği üzerine durulmuştur. Literatürde ayrıca iç denetimin bir dönüşüme uğradığı ve yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

2.2.2. Covid-19 ve İç Denetim

Son yıllarda iç denetimde dijital araçların kullanımı ve esnek yaklaşımlar artmıştır. Ancak bu süreç Covid-19 pandemisi ile birlikte hız kazanarak iç denetim faaliyetlerinde değişikliklere ve denetimde dijital araçların ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Selimoğlu & Saldı, 2021, ss.13-14). Bu sebeple Tablo 4'te Covid-19 ve iç denetim ilişkisini araştıran çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 4. Covid-19 ve İç Denetim İlişisini Araştıran Çalışmalar

Yazar	Yöntem	Amaç	Bulgular
Altuk (2021)	Derleme	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi döneminde iç denetimde yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymaktır.	Çalışmada Covid-19 pandemisi döneminde yerinde denetim yapılamadığı belirtilerek yaşanan sorunlara çözüm olarak uzaktan denetim yöntemi önerilmiştir. İşletmelerin sürekli denetime geçmelerinin, iç denetim faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlayabileceği ifade edilmiştir.
Willy (2021)	Anket	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi sırasında uzaktan denetim ve çevik denetimin iç denetimin performansı üzerindeki etkisini belirlemektir.	Çalışmada uzaktan denetim ve çevik denetimin iç denetim performansını etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca Covid-19 pandemisi gibi durumlarda iç denetim performansını iyileştirmenin bir yolunun uzaktan denetim olduğu ifade edilmektedir.
Florea & Florea (2021)	Derleme	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi sırasında uygulanan uzaktan çalışma ve teknoloji kullanımının iç denetimde ortaya çıkardığı avantaj ve dezavantajları açıklamaktır.	Çalışmada uzaktan çalışmanın siber güvenlik risklerini artırabileceği ve iç denetçiler için ek altyapı gerektirebileceği ancak maliyetleri düşürebileceği açıklanmıştır.
Diab (2021)	Görüşme	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisinin denetim ve güvence süreçleri ve prosedürleri üzerindeki ciddi etkilerini vurgulamaktır.	Çalışmada Covid-19'un yeni suistimal risklerinin ortaya çıkması, risk değerlendirmesinde ve muhasebe tahminlerinde değişikliklere yol açması ve önceki denetim planlarında gerekli revizyonların yapılması da dâhil olmak üzere tüm denetim süreci üzerinde önemli etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum hem sonraki olayların ele alınışını hem de denetçi tarafından verilen görüşün türünü etkilemektedir. Bu çalışma, denetçilerin ve standart koyucuların dikkatini denetim sürecinde ve prosedürlerinde gerekli değişikliklere yöneltmesi gerektiğini ifade etmektedir.
Ağdeniz & Çetin (2021)	Görüşme	Çalışmanın amacı, uzaktan çalışma döneminde iç denetim faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirildiğini açıklayarak potansiyel riskleri tanımlamak ve sınırlılıkları belirlemektir.	Çalışmada denetim faaliyetlerini yerine getiren üniversite iç denetim birimlerinin geleneksel denetim anlayışıyla denetime devam ettikleri ve gerçekleştirilen denetimlerde iletişim eksikliğinin önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir.
Selimoğlu & Saldı (2021)	Derleme	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi döneminde iç denetimin sürdürülebilirlik yol haritasındaki değişiklikleri incelemektir.	Çalışmada Covid-19 pandemisi döneminde sürdürülebilirliğin kontrol edilmesi için gerekli olan iç denetim fonksiyonlarının temel prensipleri ve amaçlarının genellikle değişmediği ifade edilmiştir. Ancak, denetim ekiplerinin bu fonksiyonları nasıl kullandıkları, kullandıkları platformlar, uyguladıkları yöntemler ve araçlar gibi alanlarda değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin uyum süreçlerini etkilediği ve etkilemeye devam edeceği belirtilmiştir.

Hazaea ve diğerleri (2022)	Anket	Çalışmanın amacı, Suudi Arabistan ve Yemen'de denetim ücretleri, denetim prosedürleri ve denetçi maaşları olmak üzere üç denetim unsurunun incelenmesine dayalı olarak Covid-19'un iç denetim kalitesi üzerindeki etkisini belirlemektir.	Çalışmada, Covid-19'un denetim ücretleri, denetim prosedürleri ve iç denetçilerin maaşları üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle denetim kalitesinin önemli ölçüde etkilendiği belirtilmiştir.
Eulerich ve diğerleri (2022)	Anket	Çalışmanın amacı, uzaktan ve geleneksel denetimin verimliliği ve etkinliğini karşılaştırmaktır.	Çalışmada iç denetçilerin uzaktan ve geleneksel denetimlerin verimliliği ve etkinliği ile paydaşların bu denetimlerin sonuçlarına olan güveni arasında bir fark görmedikleri belirtilmiştir. Bununla birlikte, verimlilik ve etkililik algılarının, iç denetçilerin uzaktan denetimlerle ilgili deneyimleri arttıkça arttığını da gözlemlenmiştir. Ayrıca yönetimin veya denetim komitesinin değil, denetlenen kurumun desteğinin, algılanan uzaktan denetim başarısının önemli bir belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir.
Yeşilçelebi (2022b)	Derleme	Çalışmanın amacı, Covid-19'un iç denetim kapsamında kurumsal risk yönetimi üzerindeki etkilerini teorik olarak incelemektir.	Bulgulara göre, Covid-19 pandemisi ile birlikte iç denetimde risk yönetimi anlayışı olarak çevik denetim önem kazanmıştır.
Widodo & Nugroho (2022)	Nitel Veri Analizi	Çalışmanın amacı, Endonezya'da Covid-19'un iç denetim prosedürleri üzerindeki etkisini analiz etmektir.	Çalışmada Covid-19 pandemisi sırasında iç denetim prosedürünün uygulanmasında çeşitli değişikliklerin olduğu belirtilmiştir. Bulgulara göre özel kurumlarda uygulamanın tüm aşamalarında, kamuda ise inceleme hariç diğer tüm aşamalarda denetim prosedürlerinin uzaktan veya çevrimiçi olarak gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca uzaktan denetim uygulamaları ile birlikte geleneksel denetim uygulamalarını birleştirenlerin de olduğu ifade edilmiştir.
Kljajić ve diğerleri (2022)	Görüşme	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi döneminde iç denetimle ilgili olası çözümleri tartışmaktır.	Çalışmada iç denetimde uzaktan denetimin avantajlarının dezavantajlarından daha fazla olduğu belirtilmiştir. Pandemi döneminde gerçekleştirilen denetimlerin kalite düzeyi ya artmış ya da aynı kalmıştır. Bulgulara göre ayrıca zaman tasarrufu ve seyahatle ilgili maliyetlerde önemli bir azalma olduğu görülmüştür.
Dyhati & Wahyudi (2022)	Anket	Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemi koşullarında kamu sektörü iç denetiminin etkinliği üzerinde dürüstlük, objektiflik ve yönetim desteğinin etkisini ölçmektir.	Çalışma bulgularına göre dürüstlüğün iç denetim etkinliği üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Objektiflik iç denetimin etkinliğini belirleyen önemli bir faktördür. İç denetçi, kişisel veya üçüncü taraf çıkarlarından etkilenmeden dengeli bir değerlendirme yapmalıdır. Yönetim desteği iç denetimin etkinliğini artırabilir. Pandemi koşullarında bu destek daha çok önemlidir. Eğitim, yeni teknoloji ve uygun olanaklar iç denetim sürecini güçlendirebilir.

Tablo 4’te yer alan çalışmaların bulgularına göre Covid-19 döneminde iç denetim prosedürlerinin değiştiği, iç denetçilerin kullandığı araç ve yöntemlerin değişerek uzaktan denetim ve çevik denetim gibi kavramların öneminin arttığı görülmektedir. Literatürde ayrıca bu sürece uyum sağlayamayan iç denetim birimlerinin olduğu ve iç denetim ekiplerinin bilgi teknolojilerindeki becerilerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmektedir.

3. YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın yöntemi, veri seti, katılımcıları, soruları ve temaları ilgili bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma yapılandırılmış görüşme aracılığıyla veri toplamayı içeren nitel bir araştırma uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Toplanan veriler ayrıntılı olarak incelenmiş ve veri setinde sık tekrarlanan veya katılımcıların vurgu yaptığı olay ve olgular sistematik bir şekilde ayrıştırılarak tümevarımsal yöntemle kodlar çıkarılmıştır. Bu kodlardan ise kategoriler ve temalar oluşturulmuştur (Crabtree & Miller, 1999; Bengtsson, 2016; Merriam & Grenier, 2019; Baltacı, 2019).

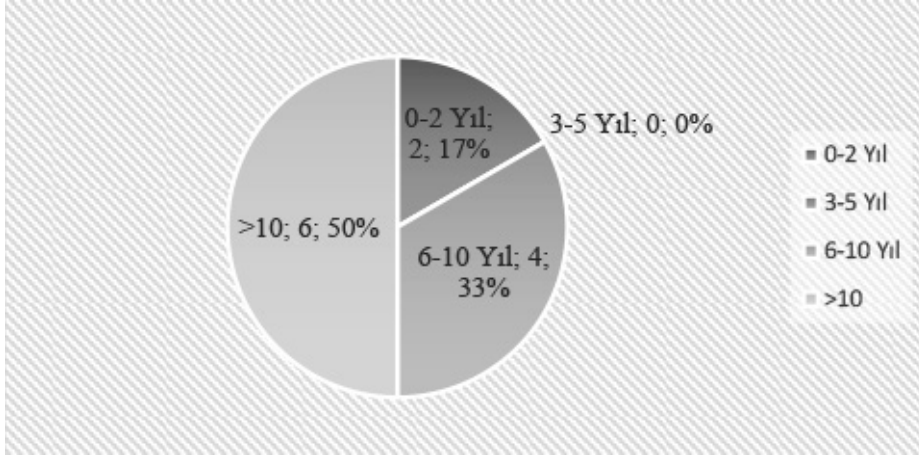
3.2. Veri Seti

Yapılandırılmış görüşme bir demografik soru, altı çoktan seçmeli soru ve 11 açık uçlu sorudan oluşmaktadır (Ek 1: Anket Soruları). Sorular oluşturulurken literatür ve araştırma kapsamında cevap aranan sorular dikkate alınmıştır.

3.3. Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları iç kontrol faaliyetlerinin denetiminde görev alan deneyimli kamu iç denetçilerinden oluşmaktadır. Nitel bir çalışma olması ve bu tür çalışmaların emek yoğun olması nedeniyle çalışma, sayıca daha az katılımcılarla gerçekleştirilmiştir (Dörnyei, 2007, s.38). Bu kapsamda gönüllülük esasıyla katılım sağlayan 12 kamu iç denetçisinden çevrimiçi ortamda veri toplanmıştır. Veri toplamada kullanılan formda, katılımcıların kimliklerini ortaya çıkaracak “görev yapılan kurum” gibi özel bilgiler istenmemiştir. Katılımcıların iç denetçi olarak görev süreleri Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların İç Denetçi Olarak Görev Süreleri

Şekil 3'e bakıldığında katılımcıların yüzde 50'si on yıl ve üzeri tecrübeye sahipken diğer yüzde 50'si ise 10 yıldan daha az tecrübeye sahiptir. Bu yönüyle dengeli bir dağılım söz konusudur. Çalışma kapsamında özel sektörde görev yapan iç denetçilere ulaşılamamıştır. Bu durum çalışmanın kısıdını oluşturmaktadır.

3.4. Araştırma Soruları ve Temalar

Çalışmanın amacı ve literatürde yer alan çalışmaların bulguları neticesinde oluşturulan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Araştırma Sorusu 1: İç denetçinin iç kontrol denetiminde mevcut durum nedir?

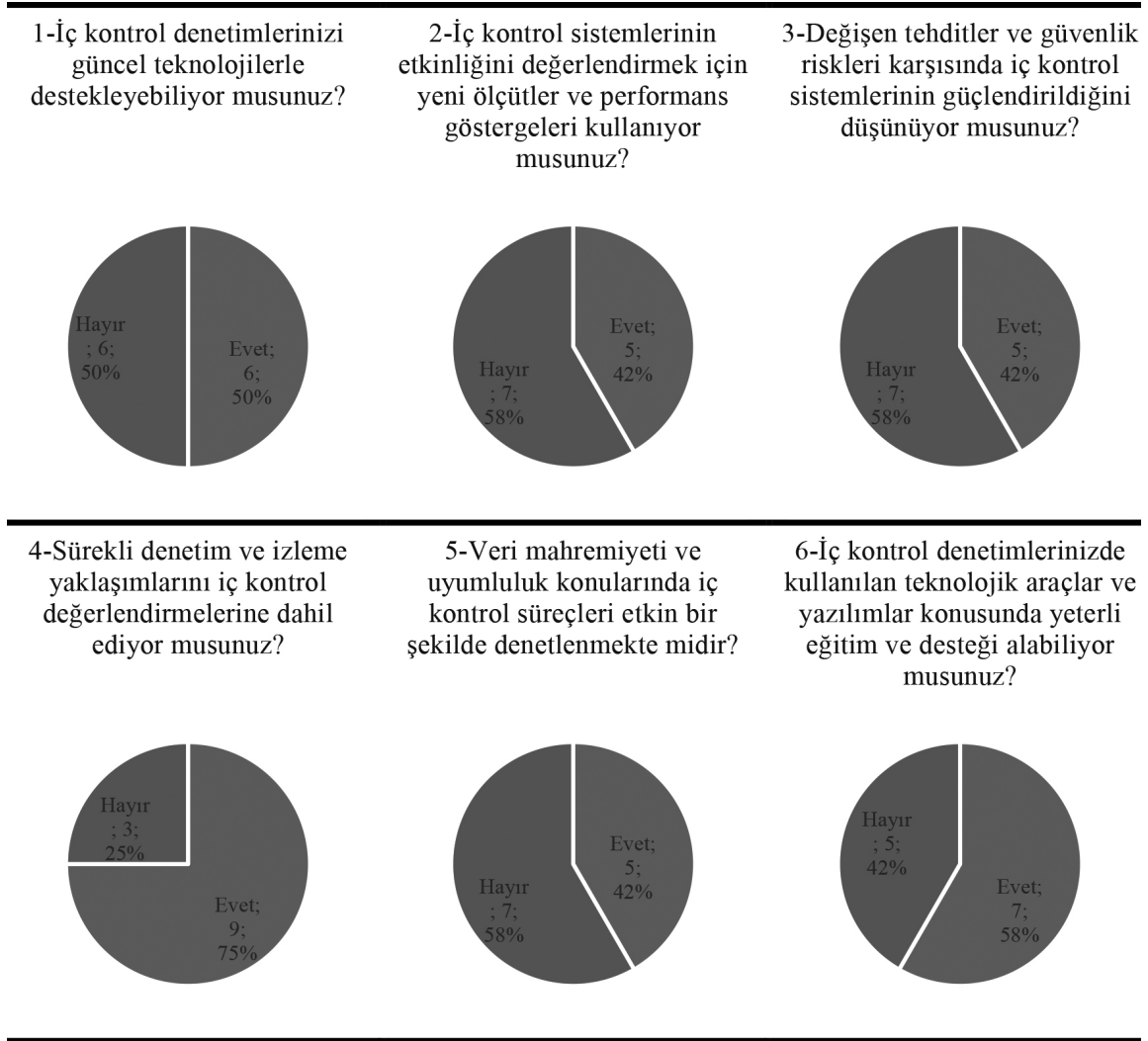
Araştırma Sorusu 2: İç denetçinin iç kontrol denetimi yeni dönemde nasıl olmalıdır?

Araştırma Sorusu 3: İç kontrol denetimlerinde iç denetçilerin ihtiyaç ve beklentileri nelerdir?

Çalışma üç ana tema üzerinde şekillenmiştir. Birinci araştırma sorusu ile ilgili olan ana tema "mevcut durum" olup, ikinci araştırma sorusu ile ilgili olan ana tema "nasıl olmalı", üçüncü araştırma sorusu ile ilgili ana tema ise "ihtiyaçlar ve beklentiler" dir.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında uygulanan ankette yer alan çoktan seçmeli sorulara ilişkin istatistikler Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Çoktan Seçmeli Soru İstatistikleri

Şekil 4'e bakıldığında çalışmaya katılan iç denetçilerin yüzde 50'si iç kontrol denetimlerini güncel teknolojiler ile destekleyememektedir. Buna paralel olarak da iç denetçilerin yüzde 42'si iç kontrol denetimlerinde kullandıkları teknolojik araç ve gereçler konusunda yeterli eğitim ve desteği alamadığını belirtmiştir. Bu durum veri mahremiyeti ve uyumluluk ile yeni ölçütler ve performans göstergeleri sorularına verilen yanıtlara da yansımaktadır. Katılımcıların yüzde 58'i, denetimlerde veri mahremiyeti ve uyumluluğun etkin bir şekilde denetlenmediği, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek için yeni ölçütler ve performans göstergeleri kullanmadığını belirtmiştir. Ancak bu sonuçların aksine katılımcıların yüzde 75'i sürekli denetim ve izleme yaklaşımını iç kontrol değerlendirmelerine dâhil ettiğini ifade etmektedir.

Tablo 5'te yapılandırılmış görüşmeden elde edilen verilerin içerik analizine yer verilmiştir.

Tablo 5. İçerik Analizi Anahtar Kelimeleri

Ana Tema	Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimini	Mevcut durum	Yaygın zorluklar	Teknolojik araç gereç eksikliği İç denetçilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlayamaması Personel gereksinimleri ve yetkinlik Mevzuatta yer alan boşluklar Mevcut sistemi göz ardı etme eğilimi İç denetçilerin kayıtsızlık ve isteksizliği Risklerin yeni döneme göre güncellenmemesi Veri sistemlerinin entegre olmaması
		Teknolojik gelişmelerin etkisi	Hız ve verimlilik artışı Hata ve usulsüzlüklerin tespitinde kolaylık Veriye ulaşımında kolaylık Denetim evreninde değişim
		Yararlanılan araçlar	Rutin kontroller Kurum içi yazılımlar (İçden, Kaysis, Qdms) Klasik araçlar (Excel)
	Nasıl olmalı?	Yararlanılabilecek araçlar	Yapay zekâ destekli araçlar Yeni iç denetçi yazılımı Sürekli izleme sağlayacak entegre yazılım Mevcut yazılımların güncellenmesi Makine öğrenmesi ve nesnelerin interneti gibi teknolojiler
		Nasıl güçlendirilebilir	Risk ve fırsatların yeniden tanımlanması Rutin ve etkin izleme Siber güvenlik Entegrasyon Yeni teknolojilerin kullanımı Yetkin iç denetçilerin artırılması İç kontrolün anlaşılması Merkezi risk havuzu
		Odak	Risk odaklı denetim Performans Etik Bilgi ve iletişim güvenliği İç denetçilerin niteliği İç kontrol ortamının etkinliği
		Kalite güvencesi ve kalite kontrolü	Dış denetim Kurumlar arası uyum Eğitim Yaptırım yetkisi
		İhtiyaç ve beklentiler	Dijital dönüşüme uyum
	Beceri ve yetkinlikler		Bilgi teknolojileri Hukuki ve mali yetkinlikler İletişim becerileri
	Ölçütler ve performans göstergeleri		Denetim ve bulgu sayısı Stratejik planlar ile uyumlu göstergeler Kurumlar arası kıyaslama
	Teknolojik çözümlerden beklenti		Denetim hızında artış Denetim etkinliğinde artış Caydırıcılık Veri analizi ve yorumlama Entegrasyon Sürekli veri akışı

İçerik analizinde, yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimi ana teması kapsamında üç temaya odaklanılmıştır. Bunlar iç denetçinin iç kontrol denetiminde “mevcut durum”, iç denetçinin iç kontrol denetimi yeni dönemde “nasıl olmalı” ve iç denetçilerin “ihtiyaç ve beklentileri” nelerdir olarak sıralanabilir. Bu kapsamda öncelikle iç denetçinin iç kontrol denetiminde mevcut durum nedir sorusu; yaygın zorluklar, teknolojik gelişmelerin etkisi ve yararlanılan araçlar olmak üzere üç alt temada incelenmiştir. İç denetçilerin yeni dönemde iç kontrol denetimlerinde karşılaştığı en yaygın zorluklar teknolojik araç gereç eksikliği, iç denetçilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlayamaması, yetkin personel eksikliği, iç denetçilerin kayıtsızlık ve isteksizliği, mevzuatta yer alan boşluklar, risklerin yeni döneme göre güncellenmemesi ve veri sistemlerinin entegre olmaması olarak sıralanabilir. Bulgulara göre mevcut durumda teknolojik gelişmelerin iç denetçinin iç kontrol denetiminde hız ve verimliliği artırdığı, hata ve usulsüzlüklerin tespitinde ve veriye ulaşımında kolaylık sağladığı ve denetim evreninde değişime yol açtığı ifade edilmiştir. Ayrıca mevcut durumda, iç denetçilerin iç kontrol denetiminde yararlandıkları araçlar ise rutin kontrollerin yanı sıra kurum içi yazılımlar (İçden, Kaysis, Qdms) ve klasik araçlar (Excel) olarak belirtilmiştir.

İç denetçinin iç kontrol denetimi yeni dönemde nasıl olmalıdır sorusu; yararlanılabilecek araçlar, nasıl güçlendirilebilir, odak ve kalite güvencesi ve kalite kontrolü olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. İç kontrol faaliyetlerinin denetim sürecinin daha etkili olabilmesi için yararlanılabilecek araçlar olarak; yapay zekâ destekli araçlar, yeni iç denetçi yazılımı ve sürekli izleme sağlayacak entegre yazılımlar ön plana çıkmıştır. Ayrıca mevcut yazılımların güncellenmesi gerekliliği ve makine öğrenmesi ve nesnelerin interneti gibi teknolojilerin kullanılması gerektiği ifade edilmektedir. Yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetiminin nasıl güçlendirilmesi gerektiği sorusuna ise risk ve fırsatların yeniden tanımlanması, rutin ve etkin izleme, siber güvenlik, yazılımların entegrasyonu, yeni teknolojilerin kullanımı, yetkin iç denetçilerin artırılması, iç kontrolün anlaşılması ve merkezi risk havuzu ile güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yeni dönemde iç denetçilerin iç kontrol denetiminde risk odaklı denetim, performans, etik, bilgi ve iletişim güvenliği, iç denetçilerin niteliği ve iç kontrol ortamının etkinliği konularına odaklanılması gerektiği ifade edilmektedir. Yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetiminde kalite güvencesi ve kalite kontrolünün dış denetim, kurumlar arası uyum, iç denetçilere eğitim ve yaptırım yetkisi ile sağlanabileceği iddia edilmektedir.

İç kontrol denetimlerinde iç denetçilerin ihtiyaç ve beklentileri nelerdir sorusu ise dijital dönüşüme uyum, beceri ve yetkinlikler, ölçütler ve performans göstergeleri, teknolojik çözümlerden beklenti olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. İç kontrol denetimlerinde dijital dönüşüme uyumlu hale gelmek için merkezi bir yazılım geliştirilmesi, iç denetçilerin yetkinliğinin artırılması, verilerin dijital ortama aktarılması, mali kaynak sağlanması ve iç denetçilerin teşvik edilmesi gerektiği belirtilmektedir. İç kontrol denetimlerinin etkinliğini artırmak için iç denetçilerin bilgi teknolojileri, hukuki ve mali yetkinlikler ve iletişim becerileri konularında beceri ve yetkinliklerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. İç denetçiler iç kontrol denetiminde kullanılan teknolojik çözümlerden denetim hızında artış, denetim etkinliğinde artış, hile ve usulsüzlüklerde caydırıcılık, veri analizi ve yorumlama, entegrasyon ve sürekli veri akışı beklentisi içerisindedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Finansal raporlamanın bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlamak için kurum içindeki yöneticileri ve diğerlerini desteklemede iç denetimin önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüzde özellikle Covid-19 ile hız kazanan dijitalleşme süreci ile birlikte iç denetçiler zor bir dönemde faaliyet göstermekte ve bir dizi önemli değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu da iç denetimin kalitesinin düşmesine sebep olabilmektedir (Hazaea & diğerleri, 2022). Bilgi teknolojilerindeki süregelen gelişmeler ve operasyonel süreçlerdeki değişiklikler bağlamında iç denetim birimlerinin, faaliyetlerini yürütmek için ihtiyaç duydukları insan kaynağını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu hızlı değişime ayak uydurmada temel görev, iç denetçilere düşmektedir. Bu sebeple iç denetçilerin görüşlerine başvurmak çözüm önerileri sunmak için önemlidir. Bu araştırma da iç denetimin önemli faaliyet alanlarından biri olan iç kontrol faaliyetlerinin denetimine odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetimi nasıl olmalıdır, iç denetçilerin bu dönüşüm sürecinde ihtiyaç ve beklentileri nelerdir sorularına yanıt aramaktır.

Bulgulara göre yeni dönemde iç denetçilerin iç kontrol denetimlerinde karşılaştıkları birtakım zorluklar vardır. Bunlar özetle; teknolojik araç gereç eksikliği, iç denetçilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlayamaması, yetkin iç denetçilerin eksikliği, mevzuatta yer alan boşluklar, iç denetçilerin kayıtsızlık ve isteksizliği, risklerin güncellenmemesi ve veri sistemlerinin entegre olmaması olarak sıralanabilir. Bu zorluklara rağmen yeni dönem, iç denetçinin iç kontrol denetiminde hız ve verimlilik artışı, hata ve usulsüzlüklerin tespitinde kolaylık ve veriye ulaşımında kolaylık gibi avantajları da beraberinde getirebilir. Çalışma bulgularına göre iç denetçiler iç kontrol denetimlerini güncel teknolojiler ile destekleyememektedir ve kurumlarından teknolojik araç ve gereçler konusunda yeterli eğitim ve desteği alamamaktadır. Bu durum veri mahremiyeti ve uyumluluk ile yeni ölçütler ve performans göstergeleri sorularına verilen yanıtlara da yansımaktadır. Katılımcıların yüzde 58'i, denetimlerde veri mahremiyeti ve uyumluluğun etkin bir şekilde denetlenmediği, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek için yeni ölçütler ve performans göstergeleri kullanmadığını belirtmiştir. Ancak bu sonuçların aksine katılımcıların yüzde 75'i sürekli denetim ve izleme yaklaşımını iç kontrol değerlendirmelerine dâhil ettiğini ifade etmektedir. Bu da esasen iç denetçilerin denetimlerinde bilgi teknolojilerini kullandığını ancak güncel teknolojilerden geri kaldığını ve teknolojiyle birlikte değişen süreçlere adaptasyonun yetersiz olduğunu gösterebilir.

Mevcut durumda iç denetçiler iç kontrol denetimlerinde rutin kontrolleri, kurum içi yazılımları ve klasik araçları kullanmaktadır. Ancak iç denetçiler, iç kontrol faaliyetlerinin denetim sürecinin daha etkili olabilmesi yapay zekâ, makine öğrenmesi ve nesnelerin interneti gibi teknolojilerle desteklenmiş ve sürekli izleme sağlayacak entegre yazılımlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. İç kontrol sisteminin güçlendirilerek sürekli olarak izlenebilmesi için ise risklerin yeniden tanımlanması, siber güvenlik ve yazılımlar arası entegrasyonun sağlanması, yetkin iç denetçilerin artması ve denetimde yeni teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması gerektiği ifade edilmiştir. Yeni dönemde odaklanılması gereken konular ise bunlarla paralellik göstermekle birlikte iç denetçiler ayrıca etik ve performans konularına odaklanması gerektiğini de belirtmişlerdir. Denetimde kalite güvencesi ve kalite kontrolünün sağlanması için ise dış denetim, kurumlar arası uyum, iç denetçilerin eğitimi ve iç denetçilere yaptırım yetkisi verilmesi önerilmektedir. Bu bulgu Dyhati ve Wahyudi (2022)'nin bulguları ile örtüşmektedir. Dyhati ve Wahyudi

(2022) ile Fesli ve Alici (2024) iç denetçilerin eğitimi ve yeni teknolojiler ve uygun olanakların sağlanmasıyla iç denetim sürecinin güçlendirilebileceğini savunmaktadır.

Yeni dönemde iç denetçilerin bir takım ihtiyaç ve beklentileri de bulunmaktadır. İç denetçiler iç kontrol denetimlerinde kullanılan teknolojik çözümlerden denetim hızında artış, denetim etkinliğinde artış, hile ve usulsüzlüklerde caydırıcılık, veri analizi ve yorumlama, entegrasyon ve sürekli veri akışı beklentisi içerisindedir. Bulgular iç kontrol faaliyetlerinin denetiminde dijital dönüşüme tam olarak uyum sağlanmadığını ve teknolojik araçlardan bu beklentilerin karşılanmadığını göstermektedir. Bu sürece uyum için yeni yazılımlara, verilerin dijital ortama aktarılmasına, iç denetçilerin yetkinliklerinin artırılmasına ve iç denetçilerin teşvik edilmesine ihtiyaç duyulabilir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde kamu iç denetim birimlerinin yeni döneme adaptasyon sürecinin tamamlanmadığı görülmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmeler iç denetçiler tarafından olumlu karşılanmaktadır ancak teknolojik çözümlere ulaşımında ve bu teknolojik araçların modern teknolojiler ile güncellenmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca iç denetçilerin yetkinliklerinin artırılması gerekebilir. Bu bulgular Bircan (2020)'nin bulguları ile örtüşmektedir. Yeni dönemde bilgi teknolojilerinin denetimi ve etik konularının ön plana çıkacağı düşünülmektedir. İlgili otoriteler tarafından iç denetim birimlerine gerekli desteğin sunulması ve mevzuatın güncellenmesi kamu iç denetim birimlerinin etkinliğini artırabilir. Diab (2021) ve Hashem ve diğerleri (2023)'de yeni dönemde denetim süreçlerinin ve prosedürlerinin güncellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu çalışma kamu iç denetçileri örneğini ele almıştır. Gelecek çalışmalar özel sektörde görev yapan iç denetçiler üzerine çalışmalar yaparak kamu ve özel sektör iç denetim birimlerinin karşılaştırmasını yapabilir.

KAYNAKÇA

- Ağdeniz, Ş., & Çetin, C. (2021). Uzaktan iç denetim ve uzaktan iç denetimin sınırlılıkları. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23, 58-80. <https://doi.org/10.31460/mbdd.831324>
- Akmeşe, S. (2020). Kamuda dijital dönüşümün siber güvenlik ve dijital güvence boyutları ve iç denetimin rolü. *Denetim*, (20), 108-119.
- Altuk, V. E. (2021). COVID-19 salgınının iç denetim üzerindeki etkileri: Bir çözüm önerisi olarak uzaktan denetim. *Denetim*, (22), 15-26.
- Atmaca, M. (2012). Muhasebe skandallarının önlenmesinde iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 191-205.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bayram, N. (2013). Bankalarda iç denetimin yeniden yapılandırılması. *Öneri Dergisi*, 10(40), 15-34.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, (2), 8-14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
- Bircan, N. G. (2020). İç denetimde yapısal değişim ve dönüşüm: İç denetçilerin farkındalığı ve beklentileri üzerine bir araştırma. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, (63), 67-83.
- Caratas, M. A., & Spatariu, E. C. (2014). Contemporary approaches in internal audit. *Procedia Economics and Finance*, (15), 530-537. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00503-6](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00503-6)
- Chambers, A. D., & Odar, M. (2015). A new vision for internal audit. *Managerial auditing journal*, 30(1), 34-55. <https://doi.org/10.1108/MAJ-08-2014-1073>
- Crabtree, B. F., & Miller, W. L. (1999). *Doing qualitative research*. Sage Publications.
- Demirbaş, M. (2005). İç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin kapsamında meydana gelen değişimler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 167-188.
- Diab, A. (2021). The implications of the COVID-19 pandemic for the auditing and assurance processes. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 24(5), 1-8.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. Oxford University Press.
- Dyhati, A. S., Wahyudi, T., & Azwardi (2022). The effect of integrity, objectivity and management support on the effectiveness of internal audit of the government sector in the COVID-19 pandemic condition. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 8(4), 197-218.
- Eray, A. T. (2020). *Türkiye’de iç kontrolün performansı: Bir model önerisi* (Doktora Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eulerich, M., Wagener, M., & Wood, D. A. (2022). Evidence on internal audit effectiveness from transitioning to remote audits because of COVID-19. *Journal of Information Systems*, 36(3), 219-234. <https://doi.org/10.2308/ISYS-2021-021>
- Fesli, G., & Alıcı, O. V. (2024). Büyükşehir belediyelerinde iç denetim ve teftiş kurullarının etkinliği. *Denetim*, (29), 47-64. <https://doi.org/10.58348/denetisim.1335538>
- Florea, R., & Florea, R. (2021). Implications of COVID-19 Crisis on risk management, audit and controls activities. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 24(2), 39-49.
- Furtună, C., & Ciucioi, A. (2019). Internal audit in the era of continuous transformation. survey of internal auditors in romania. *Audit Financiar*, 17(155), 452-472.

Güredin, E., (2014). *Denetim ve güvence hizmetleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Hashem, R. E. E. D. R., Mubarak, A. R. I., & Abu-Musa, A. A. E. S. (2023). The impact of blockchain technology on audit process quality: an empirical study on the banking sector. *International Journal of Auditing and Accounting Studies*, 5(1), 87-118. <https://DOI: 10.47509/IJAAS.2023.v05i01.04>

Hazaea, S. A., Tabash, M. I., Rahman, A. A. A., Khatib, S. F., Zhu, J., & Chong, H. G. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on audit quality: Lessons and opportunities. *Emerging Science Journal*, 6(February), 71-86. <http://dx.doi.org/10.28991/esj-2022-SPER-06>

Hermanson, D. R., & Rittenberg, L. E. (2003). Internal audit and organizational governance. İçinde A. D. Bailey, A. A. Gramling, & S. Ramamoorti (Ed.), *Research opportunities in internal auditing* (ss. 25-71). The Institute of Internal Auditors Research Foundation.

Hightower, R. (2008). *Internal controls policies and procedures*. John Wiley & Sons.

Internal Audit Foundation, (2022). *Internal Audit: A Global View, 2022 Premier Global Research*. <https://www.theiaa.org/en/content/research/foundation/2022/global-view/> adresinden alındı.

Internal Audit Foundation, (2019). *A Structured Methodology for Leveraging Automation to Modernize the Internal Audit Function, Moving Internal Audit Deeper Into the Digital Age: Part 1*. <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/advisory/articles/moving-internal-audit-into-robotic-process-automation.html> adresinden alındı.

İbiş, C., & Çatıktaş, Ö. (2012). İşletmelerde iç kontrol sistemine genel bakış. *Sayıştay Dergisi*, (85), 95-121.

İşgüden, B. (2012). *Bilgi teknolojilerinin iç denetimde yarattığı değişimler ve iç denetim birimlerinin değişimleri değerlendirmesine yönelik İMKB-100 işletmelerinde bir uygulama* (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Kahyaoglu, S. B., & Aksoy, T. (2021). Artificial intelligence in internal audit and risk assessment. *Financial ecosystem and strategy in the digital era: Global approaches and new opportunities* (ss. 179-192). Cham: Springer International Publishing.

Kızılboga, R., & Özşahin, F. (2013). Etkin bir iç kontrol sisteminin iç denetim faaliyetine ve iç denetçilere katkısı. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 220-236.

Kljajić, M., Mizdraković, V., & Hadrović-Zekić, B. (2022). Internal audit in the COVID-19 environment: Key aspects and perspectives of remote auditing. *The European Journal of Applied Economics*, 19(1), 30-41.

Köse, H. Ö., & Polat, N. (2021). Dijital dönüşüm ve denetimin geleceğine etkisi. *Sayıştay Dergisi*, 32(123), 9-41. <https://doi.org/10.52836/sayistay.1068328>

Kurt, G., & Uçma, T. (2013). COSO iç kontrol-bütünleşik çerçeve güncelleme projesinin yenilikleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 15(2), 99-109.

Manoukian, J. (2016). What's the difference between internal audit & internal control?. *Wolters Kluwer*. <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/whats-the-difference-between-internal-audit-internal-control> adresinden alındı.

Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco: CA: Jossey-Bass Publishers.

Nagy, A. L., & Cenker, W. J. (2002). An assessment of the newly defined internal audit function. *Managerial Auditing Journal*, 17(3), 130-137. <https://doi.org/10.1108/02686900210419912>

Naiker, V., & Sharma, D.S. (2009). Former audit partners on the audit committee and internal control deficiencies. *The Accounting Review*, 84(2), 559-587. <https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.2.559>

Özen, A., & Gürel, F. N. (2020). Kamu denetiminde dijital dönüşüm: Dijital ikiz yöntemi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 16-23.

- Özer, Ş., & Sağlar, J. (2020). Pandemi döneminde kamu idarelerinde e-iç kontrol sisteminin önemi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 259-276. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.747016>
- Sabuncu, B. (2018). İç denetim anlayışındaki değişiklikler ve gelişmeler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, (20), 779-789.
- Sabuncu, B., (2017). İşletmelerde iç denetim ve iç kontrol ilişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 161.
- Sawyer, L. B., Dittenhofer, M. A., & Scheiner, J. H. (2005). *Sawyer's internal auditing: the practice of modern internal auditing* (5. Baskı). USA: Institution of Internal Auditing.
- Selimoğlu, S. K., & Özbek, C. Y. (2018). İç denetim-uluslararası iç denetim standartları ile uyumlu. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Selimoğlu, S. K., & Saldı, M. (2021). COVID-19 etkisinde sürdürülebilirliğin sağlanması ve iç denetimin değişen rotası. *Denetişim*, (22), 5-14.
- Selimoğlu, S.K. (2006). Sürekli denetim ve raporlama aracı olarak: ACL ve Türkiye’de ACL kullanan işletmelere yönelik bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 8(4), 147-173.
- Stanciu, V. (2012). Internal audit-rising to the challenge. *7th International Conference Accounting and Management Information Systems*, 13-14 Haziran, 2012, Bucharest, Romania.
- Tetik, N., & Karaca, H. (2021). İç kontrol kavramı ve uygulamalarının tarihsel gelişimi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (2021 Özel Sayı), 189-204.
- Tharouma, S., & Oudai, M. (2022). A Review of the literature on internal audit in the era of digital transformation. *Finance and Business Economies Review*, 6(4), 215-225. <https://doi.org/10.58205/fber.v6i4.123>
- The Institute of Internal Auditors [IIA] (2013). *IIA position paper: the three lines of defense in effective risk management and control*. <https://theiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/pp-the-three-lines-of-defense-in-effective-risk-management-and-control.pdf> adresinden alındı.
- The Institute of Internal Auditors [IIA], (t.y.), *Internal auditing: Adding value across the board*, https://www.the-iaa.org/globalassets/documents/about-us/promote-the-profession/informational-resources/internal_auditing-adding_value_across_the_board.pdf adresinden alındı.
- Tığdemir, S. (2014). COSO 2013’ün yol haritası. *KPMG Gündem*, (19), 24-25.
- Varol, N. (2023). Dijital dönüşüm ve yapay zekâ: muhasebenin ve denetimin geleceği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(2), 162-184.
- Widodo, N., & Nugroho, S. (2022). Analysis of the impact of Covid-19 on the implementation of internal audit procedures in Indonesia. *Jurnal AKSI (Akuntansi dan Sistem Informasi)*, 7(1). <https://doi.org/10.32486/aksi.v7i1.234>
- Willy, S. (2021). The effect of remote audit and agility on the performance of the internal audit (sp1) during the Covid-19 pandemic to realize good corporate governance (GCG). *Asian Journal of Law and Governance*, 3(3), 19-24.
- Xiaofei, X. (2020). Internal audit strategies for dealing with digital risk in the digital economy. *2nd International Scientific and Practical Conference on Digital Economy (ISCDE 2020)* (ss. 184-187). Rusya: Atlantis Press.
- Yeşilçelebi, G. (2022a). Denetimde dijital dönüşüm: Bilimetric bir inceleme. *Sayıştay Dergisi*, 33(126), 381-408. <https://doi.org/10.52836/sayistay.1143867>
- Yeşilçelebi, G. (2022b). İç denetim bağlamında covid-19’un kurumsal risk yönetimi süreçleri üzerine etkileri. *Denetişim*, (25), 77-93.

EKLER**Ek 1: Anket Soruları**

1. İç denetçi olarak kaç yıldır görev yapmaktasınız?
  - o 0-2 yıl
  - o 3-5 yıl
  - o 6-10 yıl
  - o 10 yıldan fazla
2. İç kontrol değerlendirmelerinizi güncel teknolojilerle destekleyebiliyor musunuz? (Evet/Hayır)
3. İç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek için yeni ölçütler ve performans göstergeleri kullanıyor musunuz? (Evet/Hayır)
4. Değişen tehditler ve güvenlik riskleri karşısında iç kontrol sistemlerinin güçlendirildiğini düşünüyor musunuz? (Evet/Hayır)
5. Sürekli denetim ve izleme yaklaşımlarını iç kontrol değerlendirmelerine dahil ediyor musunuz? (Evet/Hayır)
6. Veri mahremiyeti ve uyumluluk konularında iç kontrol süreçleri etkin bir şekilde denetlenmekte midir? (Evet/Hayır)
7. İç kontrol denetimlerinizde kullanılan teknolojik araçlar ve yazılımlar konusunda yeterli eğitim ve desteği alabiliyor musunuz? (Evet/Hayır)

AÇIK UÇLU SORULAR**Mevcut Durum**

1. Yeni dönemde iç kontrol faaliyetlerini denetlerken karşılaştığınız en yaygın zorluklar nelerdir?
2. Yeni dönemdeki teknolojik gelişmeler, iç kontrol denetimlerinizde nasıl bir etkiye sahip oldu?
3. İç kontrol faaliyetlerini denetlemek için hangi araçlardan yararlanıyorsunuz?

Nasıl Olmalı?

4. İç kontrol faaliyetlerinin denetim sürecinin daha etkili olabilmesi için hangi teknolojik araçlardan yararlanılabilir?
5. Yeni dönemdeki teknolojik değişiklikler ve güncel tehditler göz önünde bulundurularak, iç kontrol sistemi nasıl güçlendirilebilir ve sürekli olarak izlenebilir?
6. Yeni dönemde iç denetçinin iç kontrol denetiminde hangi alanlara daha fazla odaklanması gerektiğini düşünüyorsunuz?
7. Yeni dönemde iç kontrol denetimlerinde kalite güvencesi ve kalite kontrolü nasıl sağlanabilir?

İhtiyaçlar /Beklentiler

8. İç kontrol denetimlerinde dijital dönüşüme uyumlu hale gelmek için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?
9. İç kontrol denetimlerinin etkinliğini artırmak için iç denetçilerin hangi beceri ve yetkinlikleri geliştirmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?
10. Yeni dönemde iç kontrol denetimlerinin etkinliğini ölçmek için kullanılacak yeni ölçütler ve performans göstergeleri neler olmalıdır?
11. İç kontrol denetimlerinde kullanılan teknolojik çözümlerden beklentileriniz nelerdir?

ERTELENMİŞ VERGİ BİLEŞENLERİNİN BIST100 ENDEKSİNE KAYITLI İŞLETMELERİN 2013Q1- 2022Q4 DÖNEMLERİ ARASI PERFORMANSLARI ÜZERİNE ETKİSİ*

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 30.04.2024
Kabul Tarihi : 01.07.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mbakis.1476007

Yunus ÖZER**
Prof. Dr. A.R. Zafer SAYAR***

Bibliyografik Bilgiler

Özer, Y., & Sayar, A., R., Z., (2024). “Ertelenmiş Vergi Bileşenlerinin BIST100 Endeksine Kayıtlı İşletmelerin 2013q1-2022q4 Dönemleri Arası Performansları Üzerine Etkisi” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 87-104) <https://doi.org/10.55322/mbakis.1476007>

ÖZ

Payları Borsa İstanbul’da işlem gören işletmelerin Türkiye’de mali açıdan uymaları gereken iki farklı kural seti bulunmaktadır. Bunlardan birincisi uluslararası standartlar tercüme edilerek oluşturulan Türk finansal raporlama ve muhasebe standartları (TFRS, TMS); ikincisi ise Türk Vergi Mevzuatıdır. Söz konusu kural setlerinin farklı amaçlar taşımaları sebebiyle işletmeler faaliyetleri sonucunda elde etmiş oldukları kar tutarını farklı şekilde hesaplamaktadır. İşletmelerin, standartlar uyarınca hesapladığı kara ticari kar; vergi mevzuatı uyarınca hesapladığı kara ise mali kar adı verilmektedir. Söz konusu kar tutarları arasındaki fark sürekli olabileceği gibi geçici de olabilmektedir. İki kar tutarı arasındaki farkın geçici olması durumunda ertelenmiş vergi uygulaması gündeme gelmektedir. Bu çalışmada hesaplanan ertelenmiş vergi bileşenlerinin işletmelerin hisse senedi fiyatları üzerinde etkisinin olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; ertelenmiş vergi bileşenlerinin doğrudan hisse senedi

* Bu çalışma “Ertelenmiş Vergi Uygulaması ve BIST100 Şirketlerinin Performansı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden üretilerek hazırlanmıştır.

** Vergi Müfettişi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.
ozeryunus@student.atilim.edu.tr, orcid.org/0009-0004-2207-5756.

*** Atılım Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, zafer.sayar@atilim.edu.tr, orcid.org/0000-0002-2731-8209.

fiyatları üzerinde güçlü bir etkisinin olmadığı, dönem karının ise hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisinin güçlü olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte dönem karı tutarının bir kısmını ertelenmiş vergi geliri/gideri oluşturduğundan ertelenmiş verginin hisse senedi fiyatları üzerinde dolaylı olarak etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Ertenlenmiş Vergi, Ticari Kar, Mali Kar, Hisse Senedi Fiyatı.

Jel Sınıflandırılması: H25, M41.

THE EFFECT OF DEFERRED TAX COMPONENTS ON THE PERFORMANCE OF FIRMS REGISTERED IN THE BIST100 INDEX BETWEEN THE PERIODS 2013Q1-2022Q4

ABSTRACT

There are two different sets of rules that firms whose shares are traded on Borsa Istanbul must comply with financially in Turkey. The first of these is Turkish financial reporting and accounting standards (TFRS, TMS), which were created by translating international standards; The second is Turkish Tax Legislation. Since these rule sets have different purposes, firms calculate the amount of profit they earn as a result of their activities differently. Commercial profit calculated by firms in accordance with standards; The profit calculated in accordance with tax legislation is called financial profit. The difference between the profit amounts in question may be permanent or temporary. If the difference between two profit amounts is temporary, deferred tax application comes to the fore. The aim of this study is to investigate whether the calculated deferred tax components have an effect on the stock prices of firms. Multiple regression analysis was used as the research method. According to the research results; It has been determined that deferred tax components do not have a strong effect directly on stock prices, while period profit has a strong effect on stock prices. However, since a part of the period profit amount is deferred tax income/expense, it is possible to say that deferred tax has an indirect effect on stock prices.

Keywords: Deferred Tax, Commercial Profit, Financial Profit, Stock Price.

Gel Classification: H25, M41.

1. ERTELENMİŞ VERGİ KAVRAMI, HESAPLANMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1.1. Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası ticaretin ve çok uluslu işletmelerin artması; finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda uluslararası standartların olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde belli dönemlerde çeşitli kuruluşlar oluşturulmuş ve söz konusu kuruluşlar uluslararası standartların oluşturulması ve geliştirilmesini sağlamışlardır. Standartların tarihsel gelişimi ayrı bir çalışma konusu oluşturacağından ayrıntısına burada yer verilmemiştir.

Bununla birlikte Avrupa Birliği'ne üye ülkeler 2005 yılından itibaren uluslararası finansal raporlama ve muhasebe standartlarını uygulamaya başlamıştır (Kocamaz, 2012: 107). Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler içinde olan Türkiye'de de, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan uluslararası standartlar aynen tercüme edilerek uygulanmaya başlanmıştır (Erdoğan ve Dinç, 2009: 155). International Financial Reporting Standarts (IFRS) ve International Accounting Standarts (IAS), set olarak alınarak aynen tercüme edilmiş ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) adıyla 28 Mart 2006 tarih ve 26122 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de TFRS/TMS'ye uyma zorunluluğu Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Hazine denetimine tabi olan işletmeler için bulunmaktadır. Bunun yanında söz konusu işletmeler, finansal işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda Türk Vergi Mevzuatı hükümlerine de uymak zorundadır.

İşletmelerin uymak zorunda oldukları bu iki kural seti farklı amaçlar taşımaktadır. Standartların amacı, işletmelerin tüm finansal işlemlerinin gerçeğe uygun şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasıdır. Vergi mevzuatının amacı ise kanunlara uygun şekilde vergi matrahının belirlenmesidir.

İşletmelerin uymak zorunda oldukları iki kural setinin farklı amaçlar taşımaları sebebiyle işletmeler tarafından iki farklı kar kalemi hesaplanmaktadır. Standartlar uyarınca hesaplanan kara, ticari kar adı verilmektedir ve işletmelerin elde etmiş olduğu tüm gelirler ve yapmış olduğu tüm giderler dikkate alınarak bulunur. Vergi mevzuatı uyarınca hesaplanan kara ise mali kar adı verilmektedir. Vergi mevzuatına göre, işletmelerin elde etmiş olduğu bazı gelirler vergiden istisna olabilir. Aynı şekilde işletmelerin yapmış olduğu bazı giderler vergi kanunlarına göre kabul edilmeyebilir. Mali kar; vergiden istisna gelirler ve kanunen kabul edilmeyen giderler de dikkate alınarak hesaplanan karıdır.

1.2. Ertelenmiş Vergi Kavramı

İşletmelerin hesapladıkları ticari kar tutarları ile mali kar tutarları zaman zaman farklı olabilmektedir. Söz konusu farklar sürekli veya geçici olabilmektedir. Farkların sürekli olması; yalnızca cari dönemde değil gelecek dönemlerde de iki kar tutarının farklı olmasını, bir başka ifadeyle ticari kar ile mali kar arasındaki farkın hiç kapanmayacak olmasını ifade etmektedir. Örnek olarak; ödenen vergi cezaları, ticari karın hesaplanmasında gider olarak dikkate alınırken vergi kanunlarında hiçbir şekilde gider olarak kabul edilmediği için matrahın (mali karın) hesaplanmasında gider olarak dikkate alınmaz. Bir başka örnek; iştirak karları, vergiden istisna olduğu için mali karın tespitinde gelir olarak dikkate alınmazken, ticari karın hesaplanmasında gelir unsuru olarak dikkate alınmaktadır.

Farkların geçici olması ise; ticari kar ile mali kar arasında fark olduğunu ancak bu farkın gelecek dönemlerde ortadan kalkacağını ifade etmektedir (Demir, 2001: 127). Örnek olarak; kıdem tazminatı karşılıklarının, ticari karın hesaplanmasında gider olarak dikkate alınması, mali karın hesaplanmasında ise ancak işletme tarafından ödendiğinde indirim konusu yapılması verilebilir. Veya ticari karın hesaplanmasında dikkate alınan faiz gelirinin, mali karın tespitinde tahsil edildiğinde dikkate alınması durumu (Akdoğan, 2006: 3).

Ticari kar ile mali kar arasında geçici farkların oluşması durumunda ertelenmiş vergi kavramı gündeme gelmektedir. Geçici farklar, indirilebilir geçici farklar ve vergilendirilebilir geçici farklar olarak ikiye

ayrılmaktadır. İndirilebilir geçici farkların olması durumunda ertelenmiş vergi varlığı, vergilendirilebilir geçici farkların olması durumunda ise ertelenmiş vergi yükümlülüğü oluşacaktır (Yıldıztekin, 2013: 299).

Ertelenmiş vergi varlığı, mali karın ticari kardan fazla olması sebebiyle fazla ödenen verginin gelecek dönemlerde indirilebileceği durumlarda söz konusu olmaktadır. Ertelenmiş vergi yükümlülüğü ise mali karın ticari kardan az olduğu durumlarda az ödenen verginin gelecek dönemlerde vergilendirileceği durumlarda söz konusu olmaktadır.

1.3. Ertelenmiş Verginin Hesaplanması

Ertelenmiş vergilerin doğru bir şekilde hesaplanması ve finansal tablolara yansıtılması için öncelikle ticari kar ile mali kar arasında oluşan geçici farkların doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

Öncelikle finansal durum tablosunun aktif ve pasifinde yer alan her hesap için ayrı ayrı geçici fark oluşup oluşmadığı, oluşuyor ise farkın indirilebilir geçici fark mı vergilendirilebilir geçici fark mı olduğu belirlenmelidir. Sonrasında ise aktif ve pasif hesaplar kendi aralarında netleştirilmelidir. Aktif ve pasif hesaplarda meydana gelen geçici farklar kendi içlerinde toplanmalı ve vergilendirilebilir ya da indirilebilir geçici fark olarak finansal durum tablosunun aktif ve pasifinde üstün olan geçici fark hesaplanmalıdır (Göğüş Sümer, 2010: 23).

Geçici farkların belirlenmesinden sonra, vergilendirilebilir geçici farkların cari dönem vergi oranı ile çarpılması sonucunda ertelenmiş vergi yükümlülüğü; indirilebilir geçici farkların cari dönem vergi oranı ile çarpılması sonucunda ise ertelenmiş vergi varlığı bulunacaktır. İndirilebilir geçici farkların yanında kullanılmamış mali zararlar ve vergi avantajları tutarının da cari dönem vergi oranı ile çarpılması sonucunda ertelenmiş vergi varlığı bulunacaktır. Ayrıca geçici farkların ortadan kalkacağı dönemde vergi oranında bir değişiklik olması durumunda hesaplamalarda bu durumun da dikkate alınması gerekmektedir.

Hesaplanan ertelenmiş vergi varlığı finansal durum tablosunun aktif tarafına, ertelenmiş vergi yükümlülüğü de pasif tarafına kaydedilecektir. Ertelenmiş vergi varlığı ile ertelenmiş vergi yükümlülüğü arasındaki pozitif fark ertelenmiş vergi geliri, negatif fark da ertelenmiş vergi gideri olarak kar/zarar tablosuna kaydedilecektir (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007: 5).

1.4. Ertelenmiş Verginin Muhasebeleştirilmesi

Finansal Tabloların Sunuluşuna İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı'nın (TMS 1) 56'ncı maddesinde; "Dönen ve duran varlıklar ile kısa ve uzun vadeli yükümlülükleri finansal durum tablosunda ayrı sınıflar olarak sunması durumunda işletme, ertelenmiş vergi varlıklarını (yükümlülüklerini), dönen varlık (kısa vadeli yükümlülük) olarak sınıflandırmaz." hükmü yer almaktadır. Söz konusu standart hükmü; ertelenmiş vergi varlıklarının finansal durum tablosunun aktif tarafında duran varlıklar içerisinde, ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin ise finansal durum tablosunun pasif tarafında uzun vadeli yabancı kaynaklar içerisinde yer almasını öngörmektedir. Bununla birlikte hangi hesapların kullanılacağı belirtilmemiştir. Türkiye Muhasebe Sisteminde kullanılan Tek Düzen Hesap Planı (TDHP) da TFRS/TMS ile uyumlu değildir ve söz konusu hesap planında da ertelenmiş vergilerin muhasebeleştirilmesiyle ilgili hesaplar bulunmamaktadır.

Buna karşın ertelenmiş vergi varlık ve yükümlülüklerinin muhasebeleştirilmesi için en uygun hesap gruplarının TDHP’de dönem ayırıcı hesaplar olan 18, 28, 38, 48 No.lu hesap grupları olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü nitelikleri itibarıyla ertelenmiş vergi varlıkları peşin ödenmiş giderler gibi; ertelenmiş vergi borçları ise peşin tahsil edilmiş gelirler gibidir. Bu hesaplar, dönemi geldiğinde sonuç hesaplarına aktarılarak, bir giderin ödenmesi ya da bir gelirin tahsili gündeme gelmektedir.

Vergiye tabi geçici farklar ve indirilebilir geçici farklardan doğan ertelenmiş vergilerin dönem karı/zararına olan etkilerini hesaplamak için ertelenmiş vergi varlığı ile ertelenmiş vergi yükümlülüğü arasındaki farktan doğan ertelenmiş vergi geliri ve giderinin de kar veya zarar tablosunda muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

TDHP’nin, TFRS/TMS ile uyumunu sağlamak amacıyla Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından 2018 yılında taslak olarak hazırlanan ve halen taslak olarak duran Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağında ertelenmiş vergiler ile ilgili kullanılacak hesaplar açıklama ve işleyişleri ile birlikte yer almaktadır. Söz konusu taslağa göre kullanılması gereken hesaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Hesap Planı Taslağına Göre Ertelenmiş Vergiler ile İlgili Kullanılacak Hesaplar

289 Ertelenmiş Vergi Varlığı
370 Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülükler Karşılıkları
489 Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü
690 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Karı veya Zararı
691 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Yasal Vergi Gideri (-)
692 Sürdürülen Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir – Gider Etkisi ±
693 Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net Karı veya Zararı

2. LİTERATÜR TARAMASI

Geçmişte yapılan araştırmalar; finansal tablolarda yer alan ertelenmiş vergiler ile hisse senedi getirileri, kar büyümesi, firma değeri ve dolayısıyla hisse senedi fiyatları arasında ilişki olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Konu ile ilgili ilk çalışmalar, Beaver ve Dukes (1972) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, ertelenmiş vergi gelirinin/(giderinin) hisse başına karı etkileyip etkilemediğini araştırmış, yapılan araştırmalar; ertelenmiş vergi geliri/(gideri) içeren karın ertelenmiş vergi içermeyen kara göre piyasa getirisiyle daha yakın ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Beaver ve Dukes, 1972).

Rayburn (1986), vergi tahakkuklarının nakit akışlarına ek olarak piyasaya ilave bilgi sağladığını ortaya çıkarmıştır (Rayburn, 1986).

Amir, Kirschenheiter ve Willard (1997), ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğü doğuran geçici farklardan hangilerinin hisse senedi fiyatları üzerinde etkisi olduğunu araştırmıştır. Yapılan araştırma; piyasanın, ertelenmiş vergi varlık ve yükümlülüklerini tersine dönme olasılığı ile dönemine göre değerlendirdiğini göstermiştir (Amir, Kirschenheiter ve Willard, 1997).

Amir ve Sougiannis (1999) ise, gelecekte kullanılacak olan mali zarar ve vergi avantajları nedeniyle oluşan ertelenmiş vergi varlıklarının şirketin kar beklentisini etkileyip etkilemediği ve kar beklentisi nedeniyle gelecek dönemlere aktarılan ertelenmiş vergi varlıklarının, hisse senedi fiyatlarını etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Yapılan araştırma; ertelenmiş vergi varlıkları ve hisse senedi fiyatları arasında pozitif bir korelasyon olduğunu tespit etmiş ve piyasanın ertelenmiş vergi varlıklarını tıpkı gerçek varlıklar gibi değerlendirdiğini göstermiştir (Amir ve Sougiannis, 1999).

Benzer bir biçimde, Dhaliwal, Trezevant ve Wilkins (2000), yaptıkları araştırma sonucunda; piyasanın, finansal durum tablosunda bulunmayan ancak tablo dipnotlarında bulunan ertelenmiş vergi yükümlülüklerine ait açıklamaları gerçek bir yükümlülük şeklinde değerlendirdiğini; ayrıca söz konusu açıklamaların şirketin hisse senetleri değerini de etkilediğini ortaya koymuştur (Dhaliwal, Trezevant ve Wilkins, 2000).

Lev ve Nissim (2004), beklenen mali kar ile ticari kar arasında bulunan farkın, kar büyümesi (earning growth) ve karın kalitesi üzerinde olan etkisini araştırmıştır. Yapılan araştırmada; “mali kar / ticari kar” oranının, ticari kar ve nakit akışlarından elde edilemeyen bilgilerin elde edilmesini sağladığını ve “mali kar / ticari kar” oranının ilerideki (en fazla 5 yıl) kar artışı beklentilerine yönelik bilgi verdiğini, cari “fiyat / kazanç” oranıyla güçlü, gelecekteki hisse senedi getirisiyle zayıf bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Yazarlar ayrıca “mali kar / ticari kar” oranının, hisse senetlerinin 1 yıllık getirileri ile arasında pozitif korelasyon olduğunu ortaya koymuşlardır (Lev ve Nissim, 2004).

Hanlon vd. (2005) beklenen mali kar ve ticari kardan piyasa getirisini daha başarılı açıklayanın hangisi olduğuna ilişkin yapılan araştırmada, her iki karın da getirileri açıklama konusunda başarılı olduğunu, fakat ticari karın bu ilişkinin kurulmasında daha yararlı olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, karda meydana gelen değişimle ilgili önbilgiye sahip olunması halinde gelecekteki getirileri değerlendirmek amacıyla portföy getirileri üzerinde inceleme yapmışlardır. Bunun sonucunda; mali karda yaşanan değişimin emarelerinin ve oranının bilinmesinin, piyasa getirisinden ortalama olarak % 27,4 (% 21,1) getiri sağlandığını tespit etmişlerdir (Hanlon, Laplante ve Shevlin, 2005).

Thomas ve Zhang (2011), beklenen mali kar ve ilerideki piyasa getirisi arasında bulunan ilişkiyi belirlerken ticari karı kullanmışlardır. Yazarlar, hisse senetlerinin ileride oluşacak getirilerinin, ticari kar ve mali kar ile ilgili sürpriz faktörler (cari çeyrek karı ile 4 çeyrek önceki kar arasındaki fark) ile regresyonu neticesinde, piyasa getirisiyle ilişkili beklenen mali kar ile ilgili sürprizin en fazla gelecek 6 ay için olduğunu ortaya koymuşlardır (Thomas ve Zhang, 2011).

Weber (2009) ise yalnızca iyi bilgi sunmayan işletmelerde, “mali kar / ticari kar” oranıyla ileride oluşacak getiriler arasında ilişki bulunduğunu; mali kar / ticari kar oranına ilişkin istatistiksel olarak önemli öngörü hatalarının bulunduğunu ve mali kar ile ticari kar arasında olan fark arttıkça, söz konusu hatanın da arttığını ifade etmiştir. Yazar bulduğu bu sonuçları, finansal analistlerin vergisel bilgileri tahmin etmede başarısız olmalarının sebeplerinden biri olarak göstermiştir (Weber, 2009).

Kumar ve Visvanathan (2003) ile Jung (2004), hisse senedi fiyatları ile değerlendirme karşılıkları ile ilgili yapılan açıklamaların, açıklamaların gerçekleştirildiği kısa bir süre içerisinde, farklı yönere hareket ettiğini; bu olayın ise karı yöneten işletmelerde daha etkin olduğunu ortaya koymuşlardır (Kumar ve Visvanathan, 2003) (Jung, 2004).

Frischmann vd. (2008) ile Robinson ve Schmidt (2013), ertelenmiş vergi varlıklarının piyasa tarafından nasıl karşılandığını araştırmış ve piyasanın ertelenmiş vergi varlıklarını olumlu bir vergi planlaması şeklinde gördüğünü belirlemişlerdir. Frischmann vd. (2008) ertelenmiş vergi varlığı tutarlarının anormal getiriler ile olan ilişkisini ortaya koymuş; Robinson ve Schmidt (2013) de bu pozitif ilişkinin kamuoyunu iyi bilgilendiren işletmelerde daha az olduğunu belirtmiştir. Ortaya çıkan sonuç; piyasa vergi planlamasını olumlu görse de, bunun potansiyel birtakım maliyetlerinin olabileceğini düşünmektedir (Frischmann, Shevlin ve Wilson, 2008) (Robinson ve Schmidt, 2013).

Herbohn vd. (2010) gelecek dönemlere devredilen geçmiş yıl zararlarından kaynaklanan ertelenmiş vergi varlığının finansal tablolara aktarılmaması yoluyla işletme yönetiminin piyasaya işletmenin ilerideki performansı ile ilgili gösterge sunduklarını ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle, finansal tablolara yansıtılmayarak mahsup edilmeyen geçmiş yıl zararının gelecek dönemlere aktarılması nedeniyle doğan ertelenmiş vergi varlığındaki artış ya da (azalma), ilerideki vergi avantajlarından faydalanma noktasında işletme yönetiminin kaygılarını ya da (iyimserliğini) piyasaya aktarmada kullanılan bir araçtır (Herbohn, Tutticci ve Khor, 2010).

Diehl (2013), IFRS uygulamalarında ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğü doğuran geçici farklardan hangilerinin özellikle hisse senetleri fiyatları üzerinde etkisinin olduğuna ilişkin 600 şirket üzerinde yaptığı araştırmada, yatırımcıların duran varlıklara amortisman ayrılması ve gerçeğe uygun değer uygulamaları nedeniyle doğan ertelenmiş vergilere, hisse senedi fiyatlarının belirlenmesine ilişkin analizlerinde güveneceklerini belirtmiş; diğer oluşan geçici farkların ise hisse senedi fiyatları üzerinde önemli etkiler oluşturmadığı; bununla birlikte IFRS uygulamalarının US GAAP uygulamalarına nazaran hisse senedi fiyatları üzerinde daha az etkisi olduğu sonucuna varmıştır (Diehl, 2013).

3. ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, Borsa İstanbul'da işlem gören ve BIST 100 endeksine dahil olan işletmelerde, ertelenmiş vergilerin işletmelerin hisse senedi fiyatlarına etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Önemi

KGK tarafından yayımlanan TMS Uygulama Kapsamına İlişkin Kurul Kararı uyarınca; yalnızca Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Hazine denetimine tabi olan işletmeler standartlara uyma zorunluluğu kapsamına alınmıştır.

Her ne kadar tüm işletmeler zorunluluk kapsamına alınmamış olsa da TMS ve TFRS'nin uygulanmaya başlamasıyla, ertelenmiş vergilerin finansal raporlamanın yapılması aşamasındaki yeri ve önemi görülmeye başlanmıştır.

Bu noktada ertelenmiş vergilerin finansal tablolara yansıtılmasında ertelenmiş vergi doğuran unsurların doğru tespit edilmesi ve tutarların finansal tablolara doğru bir şekilde aktarılması konunun karmaşıklığı açısından büyük önem arz etmektedir.

Ertelenmiş vergilerin finansal tablolara doğru bir şekilde aktarılmasıyla işletmelerin cari dönem ve gelecek dönemlerdeki vergi yüklerinin doğru bir şekilde belirlenmesi; dönem karının ve yatırımcıların elde edeceği getirilerin doğru öngörülmesi sağlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Ertelenmiş verginin hisse senedi fiyatına etkisi; Borsa İstanbul’da işlem gören BIST 100 endeksine dahil olan işletmelerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayımladıkları konsolide finansal tabloları ve her bir tablonun KAP’ta yayımlanma tarihinden sonraki ilk borsa gününün hisse senedi kapanış fiyatları üzerinden incelenmiştir. İşletmelerin hisse senedi kapanış fiyatı verileri “Yahoo Finance” üzerinden elde edilmiştir. Söz konusu işletmelerin 2013 ila 2022 yıllarına ilişkin finansal tablo verileri ile hisse senedi kapanış fiyatları araştırma konusunu oluşturmaktadır. BIST 100 endeksine dahil olan işletmelerin Türkiye’de mali ve reel sektördeki gelişmelere yön vermesi nedeniyle araştırma konusunun bu işletmeler olması uygun görülmüştür.

Araştırılacak dönem 2013 ila 2022 yılları arasını kapsadığı için en az 01.01.2013 tarihinden itibaren BIST 100 endeksine dahil olmayan işletmeler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu sebeple araştırma kapsamı dışında bırakılan 31 işletme bulunmaktadır. Ayrıca kazançlarının kurumlar vergisinden istisna olması sebebiyle ertelenmiş vergi hesaplamayan 4 gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketi de (AKFGY, EKGYO, ISGYO, SNGYO) araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak araştırma konusu, BIST 100 endeksinde işlem gören 65 şirketten oluşmaktadır. Araştırma konusuna dahil olan 65 şirketin sektörlere ve alt sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Araştırmaya Dahil Edilen Şirketlerin Sektörlere ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı

SEKTÖR	ALT SEKTÖR	ŞİRKET SAYISI	YÜZDESİ
Bilgi ve İletişim	Telekomünikasyon	2	%3
Elektrik, Gaz ve Su	Elektrik, Gaz ve Buhar	2	%3
İmalat Sanayi	Ana Metal Sanayi	4	%6
	Gıda, İçecek ve Tütün	4	%6
	Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	6	%9
	Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	9	%14
	Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayi	5	%8
	Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri	1	%2
İnşaat ve Bayındırlık	İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1	%2

Madencilik ve Taş Ocakçılığı	Ham Petrol ve Doğal Gaz Çıkartılması	1	%2
	Metal Cevheri Madenciliği	2	%3
Mali Kuruluşlar	Aracı Kurumlar	1	%2
	Bankalar	9	%14
	Holdingleler ve Yatırım Şirketleri	13	%20
Teknoloji Sanayi	Savunma Sanayi	1	%2
Toptan ve Perakende Ticaret	Perakende Ticaret	2	%3
	Toptan Ticaret	1	%2
Ulaştırma ve Depolama	Ulaştırma ve Depolama	1	%2
TOPLAM		65	%100

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Ertelenmiş verginin hisse senedi fiyatına etkisinin olup olmadığının araştırılmasında; nicel araştırma yöntemlerinden olan “regresyon analizi yöntemi” kullanılmıştır. Modeldeki bağımlı değişken olan işletmelerin hisse senedi fiyatlarının bilgisi “Yahoo Finance” internet sayfasında yer alan tarihsel fiyat bilgileri esas alınarak elde edilmiştir. Bağımsız değişken olan ertelenmiş vergi geliri/(gideri) ve kontrol değişkeni dönem karı ise işletmelerin KAP’ta yayımladıkları finansal tablolarından alınarak işlenmiştir.

Verilerin elde edilmesinden sonra, IBM SPSS 29.0 programı kullanılarak veri seti Regresyon Analizine (En Küçük Kareler Yöntemi) tabi tutulmuştur. Söz konusu regresyon modeli öncelikle araştırma kapsamındaki tüm şirketleri kapsayacak şekilde toplu olarak; daha sonra her sektör, alt sektör ve şirket için ayrı ayrı kurulmuş olup analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

3.4. Bulgular

Öncelikle aşağıdaki tabloda, tüm sektörlerin geneli için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, veri setinde bulunan her bir değişkenin ortalaması, standart sapması ve gözlem sayısı yer almaktadır.

Tablo 3: Tüm Sektörler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Tanımlayıcı İstatistikler		
	Ortalama	Standart Sapma	Gözlem Sayısı
Hisse Kapanış Fiyatı	35.677520154999930	188.265738221077020	2600
Dönem Karı/ (Zararı)	1374384644.25	5164111687.383	2600
Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri)	112705764.49	774424391.831	2600

Tabloya göre, tüm şirketlerde 2013/Q1-2022/Q4 dönemleri arasında ertelenmiş vergi gelirlerinin ortalaması 112.705.764,49 TL tutarındadır. Dönem karlarının ortalaması ise 1.374.384.644,25 TL’dir. Bu durum analiz yapılan 10 yıllık dönem boyunca 65 şirketin dönem karlarının ortalama olarak % 8,20’sinin ertelenmiş vergi gelirlerinden oluştuğunu göstermektedir. Gözlem sayımız ise 2600’dür.

Tek yönlü varyans (ANOVA) testi sonucunda çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4: Tüm Sektörler İçin Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA ^a						
Model		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
1	Regresyon	2418.765	2	1209.382	.034	.966 ^b
	Artık	92116506.536	2597	35470.353		
	Toplam	92118925.300	2599			
a. Bağımlı Değişken: Hisse Kapanış Fiyatı						
b. Tahminciler: (Sabit), Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri), Dönem Karı/ (Zararı)						

Tabloda görüleceği üzere, $p = 0,966$ 'dır. 0,05'ten büyük bir p değeri ortaya çıkmıştır. Bu durumda 2 bağımsız değişkenin de bağımlı değişken ile arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi yok demektir.

Aşağıda yer alan "Katsayılar" tablosundaki p değerleri ise, her bağımsız değişkenin ayrı ayrı bağımlı değişkenle olan ilişkisinin anlamlılık değerini göstermektedir. Söz konusu p değerleri de 0,05'ten büyüktür.

Tablo 5: Tüm Sektörler İçin Katsayılar Tablosu

Model	(Sabit)	Dönem Karı/ (Zararı)	Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri)
Standartlaştırılmamış Katsayılar			
B	35.583	1.698E-10	-1.237E-9
Standart Hata	3.824	.000	.000
Standartlaştırılmış Katsayılar			
Beta		.005	-.005
t	9.306	.212	-.232
p	<.001	.832	.817
Yarı Kısmi Korelasyon (Part)		.004	-.005
Eşdoğrusallık İstatistiği (VIF)		1.254	1.254
Düzeltilmiş R ² Değeri			-.001
Bağımlı Değişken: Hisse Senedi Fiyatı			

Yukarıdaki analiz bulgularına göre; tüm sektörlerin genelinde dönem karı ve ertelenmiş vergi geliri ile hisse senedi fiyatı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı; bir başka ifadeyle

dönem karı ve ertelenmiş vergi gelirinin hisse senedi fiyatını olumlu veya olumsuz yönde etkilediğine yönelik olarak herhangi bir sonuca varılamayacağı görülmektedir. Bununla birlikte araştırmanın ana sektörler, alt sektörler ve işletmeler bazında ayrı ayrı yapılması durumunda sonuçların farklılaştığı görülmüştür.

İnşaat ve bayındırlık, toptan ve perakende ticaret ile ulaştırma ve depolama ana sektörlerinde, dönem karı ve ertelenmiş vergi gelirinin hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Söz konusu ana sektörlerle ilişkin katsayılar tabloları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6: İnşaat ve Bayındırlık Sektörü İçin Katsayılar Tablosu

Model	(Sabit)	Dönem Karı/ (Zararı)	Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri)
Standartlaştırılmamış Katsayılar			
B	3.881	1.629E-9	1.643E-8
Standart Hata	.705	.000	.000
Standartlaştırılmış Katsayılar			
Beta		.479	1.074
t	5.505	4.448	9.972
P	<.001	<.001	<.001
Yarı Kısmi Korelasyon (Part)		.374	.838
Eşdoğrusallık İstatistiği (VIF)		1.643	1.643
Düzeltilmiş R ² Değeri			.725
Bağımlı Değişken: Hisse Senedi Fiyatı			

Tablo 7: Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü İçin Katsayılar Tablosu

Model	(Sabit)	Dönem Karı/ (Zararı)	Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri)
Standartlaştırılmamış Katsayılar			
B	21.982	1.720E-8	2.967E-8
Standart Hata	1.697	.000	.000
Standartlaştırılmış Katsayılar			
Beta		.729	.161
t	12.949	10.490	2.313
P	<.001	<.001	.022
Yarı Kısmi Korelasyon (Part)		.509	.112
Eşdoğrusallık İstatistiği (VIF)		2.051	2.051
Düzeltilmiş R ² Değeri			.720
Bağımlı Değişken: Hisse Senedi Fiyatı			

Tablo 8: Ulaştırma ve Depolama Sektörü İçin Katsayılar Tablosu

Model	(Sabit)	Dönem Karı/ (Zararı)	Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri)
Standartlaştırılmamış Katsayılar			
B	10.186	3.916E-9	1.671E-8
Standart Hata	1.012	.000	.000
Standartlaştırılmış Katsayılar			
Beta		1.462	.568
t	10.064	16.538	6.425
P	<.001	<.001	<.001
Yarı Kısmi Korelasyon (Part)		.608	.236
Eşdoğrusallık İstatistiği (VIF)		5.777	5.777
Düzeltilmiş R ² Değeri			.947
Bağımlı Değişken: Hisse Senedi Fiyatı			

Bilgi ve iletişim, elektrik gaz ve su, madencilik ve taş ocakçılığı, teknoloji sanayi ana sektörlerinde ertelenmiş vergi gelirin hisse senedi fiyatını olumlu veya olumsuz yönde etkilediğine yönelik olarak herhangi bir sonuca varılamamıştır. Bununla birlikte dönem karının hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

İmalat sanayi ve mali kuruluşlar ana sektörlerinde, dönem karı ve ertelenmiş vergi gelirin hisse senedi fiyatını olumlu veya olumsuz yönde etkilediğine yönelik olarak herhangi bir sonuca varılamamıştır. Bununla birlikte analizler söz konusu ana sektörlerin alt sektörleri için ayrı ayrı yapıldığında sonuçların farklılaştığı görülmektedir.

Analizler her şirket için ayrı ayrı yapıldığında ise aşağıda yer alan tabloda görüleceği üzere, 33 şirkette dönem karı ve ertelenmiş vergi gelirin hisse senedi fiyatını etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu 33 şirketin tamamında dönem karının hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkilediği görülmekte iken ertelenmiş vergi gelirin hisse senedi fiyatına etkisi noktasında durum değişmektedir. 33 şirketten 22'sinde ertelenmiş vergi geliri hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkilerken 11'inde olumsuz yönde etkilemektedir. Bir başka deyişle 11 şirketin finansal tablolarında yer alan ertelenmiş vergi geliri arttıkça söz konusu şirketlerin hisse senedi fiyatlarında azalma görülmüştür.

Tablo 9: Şirketler İçin Katsayılar Tablosu

Şirket	Ertelenmiş Vergi Geliri/ (Gideri) β	Dönem Karı/(Zararı) β	Düzeltilmiş R ² Değeri
AEFES	-.469	.424	.680
AGHOL	"Anlamsız"	.916	.808
AKBNK	"Anlamsız"	.857	.722

AKCNS	"Anlamsız"	.631	.834
AKSA	-.456	1.328	.934
AKSEN	.153	.858	.938
ALARK	-.347	1.197	.941
ALBRK	"Anlamsız"	.741	.486
ARCLK	.518	.457	.799
ASELS	"Anlamsız"	.794	.809
BERA	"Anlamsız"	.889	.602
BIMAS	-.402	1.216	.840
BRSAN	"Anlamsız"	.857	.727
BRYAT	"Anlamsız"	.942	.765
BUCIM	"Anlamsız"	.793	.343
CCOLA	-.285	.645	.801
CIMSA	"Anlamsız"	.942	.911
DOAS	"Anlamsız"	1.048	.921
DOHOL	.606	.325	.748
ECILC	1.458	2.237	.807
ECZYT	"Anlamsız"	.810	.654
EGEEN	-.189	.960	.845
ENKAI	1.074	.479	.725
EREGL	"Anlamsız"	.858	.801
FROTO	"Anlamsız"	.946	.870
GARAN	.258	.744	.810
GLYHO	"Anlamsız"	.571	.227
GUBRF	.179	.821	.743
HALKB	"Anlamsız"	"Anlamsız"	.008
HEKTS	.161	.826	.897
IPEKE	-.309	1.035	.720
ISCTR	.289	.723	.896
ISMEN	"Anlamsız"	1.030	.906
IZMDC	"Anlamsız"	.448	.085
KARSN	.513	.344	.501
KCHOL	.410	.596	.922
KONYA	.390	.682	.641

KORDS	“Anlamsız”	.938	.874
KOZAA	-.240	1.002	.715
KOZAL	-.241	.983	.719
KRDMD	“Anlamsız”	.809	.629
MGROS	.331	.606	.676
OTKAR	“Anlamsız”	.743	.785
OYAKC	“Anlamsız”	.980	.948
PETKM	“Anlamsız”	.794	.821
SAHOL	.118	.953	.948
SASA	“Anlamsız”	.748	.903
SISE	.226	.782	.946
SKBNK	“Anlamsız”	.639	.314
TAVHL	.397	.456	.379
TCELL	“Anlamsız”	.741	.706
THYAO	.568	1.462	.947
TKFEN	-.209	.935	.716
TOASO	-.161	1.054	.885
TSKB	.299	.680	.829
TTKOM	.616	.508	.748
TTRAK	“Anlamsız”	.774	.885
TUKAS	“Anlamsız”	.923	.844
TUPRS	“Anlamsız”	.965	.822
ULKER	.813	.582	.509
VAKBN	“Anlamsız”	.576	.338
VESBE	“Anlamsız”	.685	.732
VESTL	.431	.491	.680
YKBNK	.281	.725	.867
ZOREN	“Anlamsız”	“Anlamsız”	.085

Ertelenmiş vergi gelirinin hisse senedi fiyatını olumlu yönde en çok etkilediği iki şirket; ECILC ve ENKAI kodlu şirketlerdir. Olumsuz yönde en çok etkilediği iki şirket ise AEFES ve AKSA kodlu şirketlerdir.

4. SONUÇ

Küreselleşme, uluslararası ticaret ve çok uluslu şirketlerin artmasıyla birlikte finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesinde ve raporlanmasında uluslararası standartların geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Bu kapsamda ABD ve Avrupa birliği ülkelerinde uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları geliştirilerek finansal işlemlerin tekdüze olarak kayıt altına alınması sağlanmıştır. Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları, Avrupa Birliği ile yakın ilişkileri olan Türkiye’de de Türkçe’ye aynen tercüme edilerek uygulanmaya başlanmıştır.

Uluslararası standartların geliştirilmesiyle finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketler arasında eşgüdüm sağlanmıştır. Buna karşılık her ülkenin vergi mevzuatı farklıdır ve finansal işlemler muhasebeleştirilirken vergisel düzenlemelerin etkisi bulunmaktadır. Bir başka deyişle şirketler finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasında hem bulunduğu ülkenin vergi mevzuatını hem de uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını dikkate almak zorundadır.

Her ne kadar şirketler hem ulusal vergi mevzuatı hükümlerini hem de uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını dikkate almak zorunda olsa da bu iki kural seti farklı amaçlar taşımaktadır.

Vergi mevzuatının amacı vergiye tabi karın (vergi matrahının) belirlenmesidir. Bu sebeple ilgili ülke mevzuatına göre işletmelerin yapmış olduğu bazı giderler vergi matrahının belirlenmesinde indirim olarak kabul edilmeyebilir. Aynı şekilde işletmelerin elde etmiş olduğu bazı gelirler de vergiden istisna tutulabilir. Bu durumlar tamamen ülkelerin kendi politikalarına göre belirlediği vergi mevzuatından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde vergi mevzuatına göre hesaplanan kara mali kar adı verilmektedir.

Uluslararası standartların amacı ise, işletmelerin finansal işlemlerinin gerçeğe uygun şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasıdır. Dolayısıyla işletmelerin işleri ile ilgili yapmış oldukları tüm giderler ve elde etmiş oldukları tüm gelirler karın hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Bu şekilde hesaplanan kara ticari kar adı verilmektedir.

Yukarıda anlatılan sebeplerle zaman zaman mali kar ile ticari kar arasında farklılıklar olabilmektedir. Örneğin bir şirket, elde etmiş olduğu bir geliri standartlar uyarınca ticari kar hesabında dikkate almış; ancak bulunduğu ülke vergi mevzuatı uyarınca söz konusu gelir vergiden istisna bir gelir olduğu için mali karın hesabında dikkate almamış olabilir. Aynı durum şirketlerin yapmış oldukları giderlerde de meydana gelebilir.

Mali kar ile ticari kar arasında meydana gelen farklılıklar; ülkelerin vergi düzenlemelerindeki farklılıklar sebebiyle bazen sürekli olduğu gibi bazen de geçici bir nitelik arz etmektedir. Örneğin Türk vergi mevzuatına göre bir işletmenin, bir şarta bağlı olmaksızın kanunen kabul edilmeyen giderinin veya vergiden istisna gelirinin olması durumunda mali kar ile ticari kar arasındaki fark sürekli bir farktır. Ancak bu durum bir şarta bağlı olduğunda durum değişmektedir ve mali kar ile ticari kar arasındaki fark geçici bir nitelik arz etmektedir. Örneğin Türk vergi mevzuatına göre ayrılan kıdem tazminatı karşılıkları ancak ödendiğinde gider yazılabilir. Bununla beraber standartlar uyarınca kıdem tazminatı ayrıldığı anda muhasebeleştirilmeli ve ticari kar hesabında dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla mali kar ile ticari kar arasında kıdem tazminatı karşılıklarından kaynaklanan bu farklılık kıdem tazminatları işletme tarafından ödendiğinde ortadan kalkacaktır ve geçici bir nitelik arz etmektedir.

Bir başka örnekte ise, yine Türk vergi mevzuatında faiz gelirleri, dönemsellik ilkesi uyarınca tahakkuk ettiği anda finansal durum tablolarına kaydedilirler. Vergi kanunları uyarınca, faiz gelirleri tahsil edilince

ceye dek vergiye tabi olmayan gelir kabul edilmektedir. İşletmeler bazen faiz gelirlerini tahakkuk ettiği dönemde tahsil edememektedir. Bu halde, faiz geliri vergiye tabi olmayacağından mali kar ile ticari kar arasında faiz geliri tahsil edilinceye kadar vergiye tabi geçici bir fark ortaya çıkar.

Yukarıdaki örneklerde anlatıldığı gibi mali kar ile ticari kar arasındaki farklılığın geçici bir nitelik arz etmesi durumunda ertelenmiş vergi uygulaması gündeme gelmektedir. Dönemsellik ilkesi uyarınca ertelenmiş vergi hesaplanması mali kar ve ticari kar arasında bir köprü görevi görmektedir. Mali kar ile ticari kar arasındaki farklılık; gelecekte bir vergi yükümlülüğü doğuruyorsa, yukarıdaki faiz geliri örneği gibi, ertelenmiş bir vergi yükümlülüğü; gelecekte bir vergi avantajı sağlıyorsa, yukarıdaki kıdem tazminatı karşılıkları örneği gibi, ertelenmiş bir vergi varlığı söz konusudur.

İşletmeler tarafından hesaplanan ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü tutarlarının finansal durum tablosunun aktif ve pasif bölümlerinde dönem ayırıcı hesaplar olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ertelenmiş vergi varlığı ile ertelenmiş vergi yükümlülüğü arasındaki fark da kar veya zarar tablosuna işletmeler tarafından ertelenmiş vergi geliri/gideri olarak kaydedilmelidir. Ertelenmiş verginin hesaplanması bu çalışmanın 1.3 bölümünde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

İşletmeler tarafından kar veya zarar tablosunda ertelenmiş vergi geliri/gideri olarak kaydedilen tutarlar, dönem karının bir unsuru olmaktadır. Çünkü işletmelerin toplam vergi karşılıkları; dönem vergisi ile ertelenmiş vergi geliri/giderinin toplamından oluşmaktadır. Dönem karı ise, vergi öncesi kardan toplam vergi karşılığının çıkartılması sonucunda hesaplanmaktadır. Böylelikle işletmelerin finansal tablolarında yer alan dönem karı tutarları, ertelenmiş vergi bileşenlerinden doğrudan etkilenmektedir.

İşletmelerin en önemli amacının kar elde etmek olması ve ertelenmiş vergi unsurlarının da karın önemli bir kalemi olması sebepleri dolayısıyla ertelenmiş verginin işletme performansları üzerinde etkisinin olduğu açıktır. Nitekim geçmişte yapılan araştırmalar; finansal tablolarda yer alan ertelenmiş vergiler ile hisse senedi getirileri, kar büyümesi, firma değeri ve dolayısıyla hisse senedi fiyatları arasında ilişki olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada da Borsa İstanbul'da işlem gören ve BIST 100 endeksine dahil olan şirketlerde, 2013-2022 yılları arasında ertelenmiş vergi bileşenlerinin; hisse senedi fiyatları üzerinde etkisinin olup olmadığı, etkisi var ise söz konusu etkinin ne yönde olduğu, yıllara ve sektörlere göre değişkenlik gösterip göstermediğinin araştırılması amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmalar ve sonuçlarına, çalışmanın 3.4 bölümünde yer verilmiştir. Yapılan analizlerin tüm sektörlerin geneli, her ana sektör, her alt sektör ve her bir şirket için ayrı ayrı yapıldığı düşünüldüğünde, ertelenmiş vergi bileşenlerinin doğrudan hisse senedi fiyatlarını etkilediğini söylemek genellikle (bazı şirketler haricinde) mümkün bulunmamaktadır. Bununla birlikte dönem karının hisse senedi fiyatlarını etkilediği ve söz konusu etkinin güçlü olduğu yapılan analizlerde görülmektedir. İşletmelerin dönem karı tutarları yükseldikçe hisse senedi fiyatları da yükselmiştir. Bir başka ifadeyle BIST 100 endeksine dahil olan şirketlerin yatırımcılarının açıklanan finansal tablolardaki dönem karı tutarlarını dikkate alarak yatırım yaptıkları sonucuna ulaşılabilir.

Bununla birlikte dönem karı tutarlarının bir kısmı ertelenmiş vergi geliri/giderinden oluştuğundan ertelenmiş verginin dolaylı olarak da hisse senedi fiyatları üzerinde etkisi olduğu kabul edilebilir.

Bu araştırma, Türkiye’de mali ve reel sektördeki gelişmelere yön vermesi nedeniyle BIST 100 endeksinde dahil olan şirketler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın farklı şirketler ve farklı ülke borsalarına kayıtlı şirketler üzerinde yapılması durumunda farklı sonuçlar doğacağı muhtemeldir. Ertelemiş verginin hisse senedi fiyatlarını etkileme gücü aynı zamanda o piyasanın etkinlik gücünü veren göstergelerden biri olarak kabul edilmelidir. Bu sebeple bu araştırmanın farklı ülke borsalarında yapılması çalışmamızın önerilerinden biridir.

Ertelemiş verginin etkilerinin doğru tespit edilebilmesi için öncelikle ertelenmiş vergi bileşenlerinin doğru bir şekilde hesaplanıp muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar TMS 12 Gelir Vergileri Standardı, gelir vergilerinin muhasebeleştirilmesini düzenlese de Türkiye’de uygulanan Tek Düzen Hesap Planında ertelenmiş verginin muhasebeleştirilmesi ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye’de muhasebe sisteminde uygulanan Tekdüzen Hesap Planı (TDHP), TMS ile uyum içinde değildir ve TMS’nin gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Dolayısıyla TDHP’nin TMS ile uyumlaştırılması gerekmektedir. Çalışmamızın önerilerinden birini de bu husus oluşturmaktadır.

Ayrıca küreselleşmenin etkisi, her ülkenin özellikle ekonomik olarak birbirleriyle yakın ilişkiler içinde olması, uluslararası ticaretin kaçınılmaz olması sebepleri dolayısıyla Türkiye’de faaliyet gösteren her işletmenin uluslararası standartlara uyması dünya finansal sistemine tam entegrasyon için önem taşımaktadır. Türkiye’de ise şu anda standartlara uyma zorunluluğu sadece SPK, BDDK ve Hazine denetimine tabi olan şirketler için bulunmaktadır. Standartlara uyma zorunluluğunun Türkiye’deki tüm şirketler için getirilmesi çalışmamızın bir diğer önerisini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. (2006). UMS 12-Gelir Vergileri Standart Hükümlerine Göre Dönem Karından İndirilecek Vergi Giderinin Hesaplanması ve Ertelemiş Vergilerin Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 17, 1-18.
- Amir, E. ve Sougiannis, T. (1999). Analysts' Interpretation And Investors' Valuation Of Tax Carryforwards. *Contemporary Accounting Research*, 16(1), 1-33.
- Amir, E., Kirschenheiter, M. ve Willard, K. (1997). The valuation of deferred taxes. *Contemporary Accounting Research*, 14(4), 597-622.
- Beaver, W. H. ve Dukes, R. E. (1972). Interperiod Tax Allocation, Earnings Expectations, and the Behavior of Security Prices. *The Accounting Review*, 47(2), 320-332.
- Demir, Ş. (2001). IAS 12 (Uluslararası Muhasebe Standardı 12). *Yaklaşım Dergisi*(104).
- Dhaliwal, D., Trezevant, R. ve Wilkins, M. S. (2000). Tests Of Deferred Tax Explanation Of The Negative Association Between The Lifo Reserve And Firm Value. *Contemporary Accounting Research*, 17(1), 41-59.
- Diehl, K. A. (2013). Temporary Book-Tax Differences Under IFRS. *Taikomoji Ekonomika*, 7(1), 99-116.
- Erdoğan, M. ve Dinç, E. (2009). Türkiye Muhasebe Standartları ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(43), 154-169.
- Frischmann, P. J., Shevlin, T. ve Wilson, R. (2008). Economic Consequences of Increasing the Conformity in Accounting for Uncertain Tax Benefits. *Journal Of Accounting And Economics*, 46(2-3), 261-278.
- Göğüş Sümer, H. (2010). Ertelemiş Vergi ve Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm*, 20(101), 13-29.
- Gücenme, Ü. ve Poroy Arsoy, A. (2007). Vergilerin Muhasebeleştirilmesi, Ertelenen Vergi Varlık ve Yükümlülükleri. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 21, 1-16.
- Hanlon, M., Laplante, S. K. ve Shevlin, T. (2005). Evidence For The Possible Information Loss Of Conforming Book Income And Taxable Income. *Journal Of Law And Economics*, 48(2), 407-442.
- Herbohn, K., Tutticci, I. ve Khor, P. S. (2010). Changes In Unrecognised Deferred Tax Accruals From Carry-Forward Losses: Earnings Management Or Signalling? *Journal Of Business Finance & Accounting*, 37(7-8), 763-791.
- Jung, D.-J. (2004). The Valuation Allowance For Deferred Tax Assets: Predictive Ability, Earnings Management Implications, And Information Content. Doctoral Dissertation, University Of Kentucky.
- Kocamaz, H. (2012). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye'de Oluşum ve Gelişim Süreci. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 105-120.
- Kumar, K. R. ve Visvanathan, G. (2003). The Information Content Of The Deferred Tax Valuation Allowance. *The Accounting Review*, 78(2), 471-490.
- Lev, B. ve Nissim, D. (2004). Taxable Income, Future Earnings, And Equity Values. *The Accounting Review*, 79(4), 1039-1074.
- Rayburn, J. (1986). The Association of Operating Cash Flow and Accruals with Security Returns. *Journal of Accounting Research*, 24, 112-133.
- Robinson, L. A. ve Schmidt, A. P. (2013). Firm and Investor Responses to Uncertain Tax Benefit Disclosure Requirements. *American Accounting Association*, 35(2), 85-120.
- Thomas, J. ve Zhang, F. X. (2011). Tax Expense Momentum. *Journal of Accounting Research*, 49(3), 791-821.
- Weber, D. P. (2009). Do Analysts And Investors Fully Appreciate The Implications Of Book-Tax Differences For Future Earnings? *Contemporary Accounting Research*, 26(4), 1175-1206.
- Yıldıztekin, İ. (2013). TMS-11 ve 12 Standardı Kapsamında Ertelemiş Vergilere İlişkin Muhasebe Kayıtları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 295-320.

KALİTE MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI, UYGULANMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN ETKİN KILINMASI

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 06.05.2024
Kabul Tarihi : 03.07.2024
Türü : İnceleme Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mbakis.1479542

Prof. Dr. Çağrı KÖROĞLU*

Mehmet ANBARCI**

Can SUHHA***

Bibliyografik Bilgiler

Köroğlu, C., Anbarcı, M., & Suhha, C. (2024). "Kalite Maliyetlerinin Hesaplanması, Uygulanması ve Sürdürülebilirliğinin Etkin Kılınması" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 105-122) <https://doi.org/10.55322/mbakis.1479542>

ÖZ

Kalite ve kalite maliyetleri, işletmelerin rekabet gücünü artırmak için stratejik bir öneme sahiptir. Kalite maliyet kontrol sistemi doğru ve etkin kurulduğunda kayıp olan ve katlanılma istenmeyen giderlerin tespit edilerek, temel fırsatları göstermek ve kalite geliştirmede teşvik sağlamak için de kullanılabilir. Kalite maliyetlerinin ölçülmesi, raporlanması ve muhasebeleştirilmesi kalite sisteminin etkinliği için gereklidir. Çalışmada kalite maliyetlerinin hesaplanması, uygulanması ve sürdürülebilirliğinin etkin kılınması amaçlanmıştır. Bu çalışma, işletmelerin kalite maliyetlerini anlamaları, yönetmeleri ve azaltmaları için önem arz etmektedir. Kalite maliyetlerinin etkili bir şekilde yönetilmesi, işletmelerin rekabet gücünü artırarak müşteri memnuniyetini ve kârlılığını artırmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, işletmelerin kalite ve kalite maliyetleri konusunda sürekli olarak bilinçlenmeleri ve iyileştirme çabalarını sürdürmeleri gerekmektedir.

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Nazilli İİBF / İşletme Bölümü, cagrikoroglu@adu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-4073-1847

** İşletme Bilim Uzmanı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü,
mehmetanbarci9@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-1203-6620

*** Yüksek Lisans, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, csuhha@hotmail.com,
Orcid: 0009-0006-4100-9759

Anahtar Kelimeler: Kalite, Toplam Kalite Yönetimi, Kalite Maliyetleri

Jel Kodları: M11, M41, M49

CALCULATION, IMPLEMENTATION OF QUALITY COSTS AND MAKING ITS SUSTAINABILITY EFFECTIVE

ABSTRACT

Quality and quality costs are of strategic importance for businesses to enhance their competitiveness. When the quality cost control system is properly and effectively established, it can also be used to identify unwanted expenses and show fundamental opportunities, as well as to encourage quality improvement. Measurement, reporting, and accounting of quality costs are necessary for the effectiveness of the quality system. The aim of the study is to calculate, implement, and sustain the quality costs effectively. This study is important for businesses to understand, manage, and reduce quality costs. Effective management of quality costs helps businesses increase their competitiveness by enhancing customer satisfaction and profitability. Therefore, businesses need to continuously raise awareness and sustain efforts to improve quality and quality costs.

Keywords: Quality, Total Quality Management, Quality Costs

Jel Codes: M11, M41, M49

1. GİRİŞ

Endüstri 4.0'ın etkisiyle, küresel rekabet koşulları uluslararası düzeyde artarken, işletmeler sürekli olarak iyileştirme felsefesini benimsemek zorunda kalıyorlar. Bu dönemde, işletmelerin iç süreçlerinde ve sundukları ürün veya hizmetlerin özelliklerinde sürekli gelişme ve değişim ihtiyacı doğuyor. Hızla ilerleyen teknoloji, uluslararası ticaretin yaygınlaşması ve tüketicilerin istek ve beklentilerindeki sürekli değişimler gibi faktörler, işletmeleri rakiplerinden farklı olmaya yönlendiriyor. Bu sebeplerle, işletmelerin ürün veya hizmet üretiminde hatasız, düşük maliyetli ve hızlı olmaları gerekliliği artıyor. Kalite odaklı işletmeler için müşteri memnuniyetini sağlamak ve rakiplerini geride bırakacak düzeyde ürün veya hizmet sunmak, temel rekabet avantajı olarak kabul ediliyor. Ancak, aynı kalitedeki ürünü daha düşük maliyetle üretebilmek de önemli bir hedef haline geliyor. Bu nedenle, işletmeler kaliteli üretimi minimum maliyetle gerçekleştirmek için kalite maliyet sistemleri geliştiriyor ve bu sistemlerle ürüne değer katmayan kalite maliyetlerini azaltmaya çalışıyorlar.

En iyi kaliteyi en az maliyetle sağlamanın temel şartı, Toplam Kalite Yönetimi felsefesinin işletme geneline benimsenip uygulanmasıdır. Çünkü kalite maliyetleri, Toplam Kalite Yönetimi sisteminin işletmede somut bir şekilde hayata geçirilmesinin bedeli olarak görülebilir. Günümüz piyasa koşullarında, rekabet gücünü artırmak ve uzun vadeli bir başarı elde etmek isteyen işletmelerin, müşteri odaklı üretim faaliyetlerinin boyutunu ve maliyetini doğru bir şekilde belirlemeleri, stratejik kararlar almaları açısından

dan son derece önemlidir. Bu sebeple, işletmelerin kalite maliyetlerine gereken önemi vermeleri ve bu sistemin kurulması için gerekli yatırımları yapmaları gerekmektedir.

Çalışmada öncelikle kalite maliyetleri kavramının genel hatları incelenmiştir. Ardından kalite maliyetlerinin hesaplanması, kalite maliyetlerinin ölçümünün önemi irdelenmiştir. Son olarak ise, kalite maliyetlerinin işletmeye olan etkisini daha iyi gözlemleyebilmek adına, iki gider yerine sahip olan bir üretim işletmesindeki maliyetler ele alınarak ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2. KALİTE KAVRAMININ TANIMI, AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

İnsanlar yaşamlarının her anında hep daha iyisini, daha fazlasını, daha rahatını ve daha güzelini aramaktadır (Bektaş, 2019) İnsanlardaki mükemmel olana sahip olma arzusu ve sistemlerdeki hatalar ortaya kalite kavramını çıkarmıştır. Kalite sözlüğünde yer alan tanıma göre kalite “bir malın veya hizmetin, müşterilerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğidir” kalite kavramı tüketicinin istek ve arzularına, toplumdaki kültürel yapıya, cinsiyetlere, yaşlara ve daha önceki deneyimlere göre değişiklik gösteren bir kavramdır (Sarp, 2014). Kalite, müşterideki beklentiye karşılayan, hatta beklentiye aşarak ürünlere, hizmetlere, gelişime, insanlara ve süreçlere değerler katan dinamik bir durumdur (Gotsch & Davis, 2016).

Tablo 1. Kalitenin İşletmeye Sağladığı Avantaj ve Dezavantajlar

Avantajlar	Dezavantajlar
Müşterilerin Memnuniyetlerinin Artması	Müşterilerin Tatminsizliği
Çalışanların Memnuniyetlerinin Artması	Çalışanların Memnuniyetsizliği
Pazar Payının Artması	Kaynakların İsraf Edilmesi
Yüksek Rekabet Gücü Sağlaması	Verimlilikteki Azalma
Maliyetlerin Azalması	Maliyetlerin Artması
Kârın Artması	Pazar Payındaki Daralma

Kaynak: Bektaş, 2019: 7.

Kalite kontrol, ürünlerdeki kaliteyi geliştirmek, ulaşılan kalite düzeyini sürdürmek ve ürünün maliyetini en düşük halde tutmayı hedeflemektir. Kalite kontrol ürünün tasarım aşamasından müşteriye teslim edilinceye kadar devam etmektedir (Taşçı & Çabuk, 2015). Kalite kontroldeki amaç, en az maliyete katlanarak kalite özelliklerine uyum sağlamak ve müşterinin ihtiyaçlarının karşılanması için kalitenin gelişiminin ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Sarp, 2014).

Kalite güvencesi kavramı, üretim sektöründeki bir rekabet unsuru olmasından dolayı sivil kuruluşlarca da benimsenmiştir. Kalite güvencesi, belirlenmiş olan bir kalite seviyesine en az toplam maliyetle ulaşırken, tüketicilere en fazla güvence sunmaya yönelik bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Bektaş, 2019).

Toplam kalite yönetimi; insanlar, çalışanlar, ürünler ve hizmetler, süreçler ve çevrenin devamlı olarak gelişmesinden oluşur. Kaliteyi etkileyen her şey, toplam kalite yönetiminde sürekli gelişmenin hedefidir. Toplam kalite yönetimi etkili bir şekilde uygulandığında elde edilecek sonuçlar örgütsel mükemmellik, üstün değer ve küresel rekabet gücünü de beraberinde getirir.

Şekil 1. Toplam Kalitenin Üç Sacayağı

Kaynak: Goetsch & Davis, 2016.

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Toplam kalite yönetimini anlamının kolay yolu üç sacayağını da göz önünde bulundurmadan geçmektedir. Sacayağının üst kısmı müşteriye odaklılığı göstermektedir. Bu da “müşteri neyi arzularsa o geçerlidir” anlamına gelmektedir. Sacın üç ayağı ise süreci, insanları ve ölçümleri ifade etmektedir (Goetsch & Davis, 2016). Toplam kalite yönetiminin amacı, müşterideki istek, ihtiyaç ve beklentileri karşılamak amacıyla, işletmenin ürünlerinin ve hizmetlerinin kalitesinin sürdürmek ve gelişimini sağlamaktır (Taşçı & Çabuk, 2015).

3. KALİTE MALİYETLERİ

Şirketlerde kalitenin sağlanması ve geliştirilmesi için kayıpların ve hataların en aza indirilmesi gereklidir. Bu sayede üretim maliyetleri azalacak ve verimlilik artacaktır. Şirketin kalite hedeflerine ulaşabilmesi için kalite maliyetlerinin tam olarak bilinmesi önemlidir. Bu şekilde, kaynaklanan israfın hangi alanlardan kaynaklandığı belirlenir ve buna göre gerekli önlemler alınabilir (Pazarçeviren & Celayir, 2016). Kalite maliyetleri, düşük kalitenin önlenmesi, mevcut kalite seviyesinin korunması, kalite düzeyinin artırılması ve düşük kaliteli ya da hatalı ürünlerin tespit edilmesi ve düzeltilmesiyle ilgili maliyetleri kapsamaktadır (Mukhopadhyay, 2004). Bir başka ifadeyle; hataların önceden engellenmesi için yapılan faaliyetler, planlı kalite muayeneleri ve ürünün üretimi veya müşteriye teslimi sırasında meydana gelen hataların sonucunda ortaya çıkan maliyetlerdir (Taşçı & Çabuk, 2015).

Kalite maliyetleri için çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlardan bazıları, kaliteye ulaşmak için gereken maliyetler olarak görülürken, diğerleri kalite departmanlarında ortaya çıkan maliyetleri veya düşük kalitenin maliyetini ifade eder (Koç & Demirhan, 2007). Kalite maliyetleri, yapılan değerlendirmelerin parasal olarak ifade edilmesinin tek yoludur ve aynı zamanda işletmenin kalite iyileştirme çabalarının para birimiyle ifade edilen bir rapora dönüşmesini sağlar (Kaygusuz & Dokur, 2009).

Kalite maliyetlerinin işletmede meydana gelme aşamalarına bakıldığında, dört maliyet aşaması görülmektedir. Bu aşamalar; üretim öncesi, üretim süreci, üretim sonrası ve satış sonrası aşamalarıdır. Kalite maliyetlerinin aşamaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kalite Maliyetlerinin Aşamaları

Üretim Öncesi	Üretim Süreci	Üretim Sonrası	Satış Sonrası
Önleme Maliyeti			
	Değerlendirme Maliyetleri		
	İç Başarısızlık Maliyetleri		
			Dış Başarısızlık Maliyetleri

Kaynak: Basık, 2012: 364; Karabulut 2023: 24.

3.1. Önleme Maliyetleri

Önleme maliyetleri, üretim sürecinde hataların ortaya çıkmasını engellemeye yönelik olarak gerçekleştirilen aktivitelerin maliyetlerini ifade etmektedir (Korkmaz, 2016). Bu kapsamdaki maliyetler, üretim öncesi ve üretim sırasında genellikle ortaya çıkabilecek hataları engellemeyi amaçlayan maliyetlerdir. Önleme maliyetleri, işletmedeki tüm çalışanların ve departmanların işlerini ilk seferde doğru yapmalarını sağlamayı hedefler (Yükçü, 1999).

Önleme maliyetler, ölçme ve değerlendirme maliyetlerini, içsel başarısızlık ve dışsal başarısızlık maliyetlerini en aza indirme amacıyla ortaya çıkan maliyetlerdir.

3.2. Ölçme ve Değerlendirme Maliyetleri

Tüketici taleplerini ve gereksinimlerini karşılamak için harcanan maliyetler, kalite seviyesinin değerlendirilmesi amacıyla ortaya çıkar. Bu maliyetler, ürünleri hedeflenen kalite seviyesine getirirken ortaya çıkan maliyetlerdir. Hata tespitinden sonra yeniden işleme, bakım, onarım ve yeniden muayene gibi işlemlerin maliyeti bu bağlamda değerlendirilemez (Taşçı & Çabuk, 2015). Ölçme ve değerlendirme maliyetleri, şirketlerin ürünlerin kalite performansının gereksinimleri karşılayıp karşılamadığını belirlemek için ürünlerin değerlendirilmesi ve denetlenmesiyle ilgili maliyetlerdir (Wood, 2013).

3.3. İçsel Başarısızlık Maliyetleri

Müşteri taleplerini veya standartları karşılayamayan ürünlerin sevkiyatından önce meydana gelen kalite eksikliğinden kaynaklanan maliyetlerdir (Juran & Feo, 2010; Güzel & Kurşunel, 2015). İç başarısızlık maliyeti, üretim sırasında tüketici taleplerine uygun olmayan nedenlerle satışa sunulamayan ürünlerin iyileştirilmesi için yapılan harcamaları ifade etmektedir, bunlar arasında ıskarta ve hurda gibi unsurlar da bulunabilir (Kırlioğlu, 2013).

3.4. Dışsal Başarısızlık Maliyetleri

Teslimattan sonra fark edilen veya ortaya çıkan kusurlu ürünler veya kusur şüphesi nedeniyle karşılaşılan düşük kaliteli ürün maliyetleridir. Dışsal başarısızlık maliyetleri arasında şu durumlar bulunmaktadır (Taşçı & Çabuk, 2015):

- Müşteri şikâyetleri
- Garanti kapsamındaki taahhütlerin yerine getirilmesi
- Kabul edilmeyen ve geri gönderilen ürünler
- Uzlaşma, satış kaybı, müşteri ile iletişim maliyetleri
- Ürün sorumluluğu gereksinimleri

4. KALİTE MALİYETLERİNİN UYGULANMASI

Uluslararası rekabet düzeyinin artması sonucunda işletmeler rekabet edebilmeleri açısından satışlarını artırmak kadar maliyetlerini de etkin bir şekilde kontrol etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle işletmenin mali yapısını önemli derecede etkileyen maliyetlerin kaliteli bir biçimde belirlenmesi ve kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda modern maliyet yaklaşımlarından birisi olan kalite maliyetlerinin işletmeler tarafından uygun bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında kalite maliyetlerinin uygulama alanlarına yer verilmiştir.

4.1. Önleme Maliyetleri

Önleme maliyetleri, işletmede üretilen hizmet ve/veya üründe oluşabilecek hataların öngörülerek önceden tespiti için harcanmış olan giderler kalemleridir. Önleme maliyeti şirketler için katma değer yaratmayan bir gider olarak görünse de sıfır hata yaklaşımını sağlayabilecek en önemli unsurlardan biridir. Önleme maliyetlerinin firmalara yol göstermesi adına aşağıdaki maddelerin izlenmesi önem arz etmektedir. Maddelere verilen numaraların sebebi önleme maliyetleri tablosunda yer alan numarasından dolaydır.

- *Kalite Güvence Bölümü Çalışanlarının Maliyetleri*

Bir işletme Kalite Yönetim Standartları'nı (KYS) uygulama ve sürekliliğini sağlayabilmek adına Kalite Güvence Bölümü oluşturmak zorundadır. Bu bölüm; işletmelerde takip edilen iç ve dış denetim organizasyonlarını, yeni bir yönetim sistemi kurmak adına yapılacak olan çalışmaları, işletmede kullanılan ölçü aletlerinin doğru bir şekilde ölçüm yapmasını sağlayabilmek için kalibrasyon takibini, Kalite stan-

dartlarını arttırabilmek için iç ve dış kurumlardan alınabilecek eğitim organizasyonlarının oluşturulması, planlanması ve gerçekleştirilmesi için harcanan giderleri, aynı şekilde işletmede kullanılan üretim ekipmanların aynı kalitede ve sürede ürün çıkartabilmesi için yapılan önleyici bakım giderlerini takip eden, kurgulayan ve yayınlayan bölümdür. Kalite maliyetleri hesaplamasında kayıt altına alınması gereken birinci kısım Kalite Güvence Bölümü Çalışanlarının aylık maliyetleridir. Bu maliyetler İşletmelerde bulunan Özlük İşleri Bölümünden aylık olarak talep edilir ve Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Kalite Güvence Bölümü Çalışanlarının Maaşları” alanına eklenir.

- Sistem Giderleri

İşletmeler tamamlanmış ürünlerin tüm üretim aşamalarında ISO tarafından belirlenmiş olan üretim kalite standartlarını uygulamak zorundadır. Tüm bu gerekliliklerin hayata geçirilmesi için dünyanın her yerinde kaliteli bir işleyiş süreci gerekmektedir. Kurulmuş olan sistem işletmelerde nitelikli iş gücü ve sağlıklı bir üretim için müşterinin kaliteli ürün beklentisi kapsamında etkiler yaratacaktır. Bu bağlamda işletmelerin mevcut durumda kullandığı yönetim sisteminin uygunluğunu kontrol edebilmek için bir iş planı dâhilinde kontroller sağlamaktadır. Kurulan sistemsel yapının doğru çalıştığını kontrol altında tutmak için harcanan bu giderler sistem giderlerinde takip edilmektedir. Ayrıca işletmelerin yeni bir pazara girmesi için müşteri talebi ve/veya standartlar gereğince işletmeye dâhil edilmesi gereken yeni bir standart için harcanan giderler Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinin “Sistem Giderleri” başlığı altında aylık olarak takip edilecektir.

- Test ve Ölçme Aletlerinin Kalibrasyonu ve Doğrulama Giderleri

İşletmeler ürettiği ürünleri tasarım kapsamında üretmek zorundadır. Üretilen ürünün istenen kriterleri sağladığını belli başlı ölçüm aletleri kullanarak kontrol altında tutmaktadır. Ancak kullanımı gerçekleştirilen ölçüm aletlerinin doğruluğunu ISO 17024 standartları kapsamında akredite olmuş bir laboratuvar tarafından yaptırmak zorundadır. Üretim aşamasında kullanılan ölçü aletlerinin kullanım sıklığı belirlenerek, belli aralıklarla kalibrasyona gönderilmesi gerekmektedir. Kalibrasyona gönderilen ölçü aletlerinin maliyetleri bu kalemde takip edilmektedir. Ayrıca işletmeler çalışanlarına yönetim sistemleri dâhilinde eğitimler aldırarak işletme içinde doğrulama işlemleri de gerçekleştirebilirler. Ancak işletme ISO 17025 kapsamında akredite değil ise yapılmış olan bu işlem doğrulama işlemi olarak geçecektir. Kalibrasyonu yapılmış olan bir ölçü aletinin doğru ölçtüğü belirlenmiş olan sıklıklarda doğrulama işlemi yapılarak kontrol altında tutulmaktadır. Bu işlem de aynı kalibrasyon maliyetlerinin takip edildiği gibi Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinin “Test ve Ölçme Aletlerinin Kalibrasyonu ve Doğrulama Giderleri ” başlığı altında aylık olarak kayıt edilir.

- Eğitim Giderleri

İşletmelerin canlı bir varlık olması sebebi ile sürekliliğini ve güncelliğini sağlama ihtiyacı hissetmektedir. Ulusal ve/veya global anlamda gerçekleşen yenilikleri takip ederek işletme içerisinde çalışan her bir bireyden başlayarak, üretim aşamalarında gerçekleşen her bir prosese uyarlamak zorundadır. Bu bağlamda gerek standardın ihtiyacı olan, gerek müşteri talebi olarak firmaya dâhil edilmesi gereken gerek ise olası bir müşteri memnuniyetsizliği tarafından oluşan şikâyetin tekrarını önlemek adına işletmelerde eğitimler gerçekleştirilmektedir. Alınan bu eğitimler işletmede çalışanların yetkinlik durumuna bağlı olarak

gerek iç gerekse dış eğitim olarak gerçekleştirilebilir. Bu giderleri de müşteri memnuniyetini ve üretilen ürün ve/veya hizmetin kalitesini artırma yönünde tarifleyerek önleme maliyetleri alanında takip etme mükellefiyetindedir. Eğitim giderleri aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmalıdır;

$$\text{İç Eğitim Gideri} = \text{Eğitim Süresi} \times \text{Eğitime Katılan Ortalama Çalışan Maliyeti} \times \text{Eğitime Katılan Kişi Sayısı} \quad (1)$$

Eğer eğitim dış kuruluştan alınacak ise kuruluşun eğitim için işletmeye yansıttığı fatura bedeli de bu formüle eklenmesi gerekmektedir.

$$\text{Dış Eğitim Gideri} = \text{Eğitim Süresi} \times \text{Eğitime Katılan Ortalama Çalışan Maliyeti} \times \text{Eğitime Katılım Sağlayan Kişi Sayısı} + \text{Eğitim Alınan Kuruluşun Maliyeti} \quad (2)$$

Hesaplanan bu maliyetleri Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinin “Eğitim Giderleri” başlığı altında aylık olarak kayıt edilir.

- *Önleyici Bakım Giderleri*

Ürün ve/veya hizmet sunmak adına işletmelerde prosesler tariflenmiş ve bu prosesleri gerçekleştirmek adına ihtiyaç duyulan üretim ekipmanları işletmeye dâhil edilmiştir. Bu ekipmanların belli aralıklar ile kontrolü sağlanması ve üretim akışını engellemeyecek şekilde bakımlarının yapılması gerekmektedir. İşletmelerde bulunan Bakım Bölümleri tüm üretim ekipmanlarının önleyici bakım kontrollerini gerçekleştirmek ve bu bakım yapılan işçilik süresini takip etmektedir. İşçilik sürelerinin birim işçilik süresi ile çarpımı sonucunda Önleyici Bakım Giderleri oluşturulmalı ve Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinin “Önleyici Bakım Giderleri” başlığı altında aylık olarak kayıt edilmelidir.

- *Denetim Giderleri*

Kalite Yönetim Gereklilikleri kapsamında edinilmiş olan sertifikalarının süreçler bazında periyodik olarak denetlenmesi gerekmektedir. Denetim iç ve dış denetim olarak ikiye ayrılır. İç denetim; şirket içerisinde kadrolu olarak çalışan ve akredite olmuş eğitim kurumlarından denetçilik yapabilir yetkinliğini kazanan çalışanların süreçleri yılbaşlarında hazırlanan İç Denetim Programlarına göre denetlenme sürelerini kapsamaktadır. Dış Denetimler ise; mevcut durumda yönettiği KYS’sının 3. Taraf kuruluşlar tarafından yılda bir kez gerçekleşen denetimlerdir. Bu denetimlerin maliyetleri aşağıdaki formüller ile hesaplanmaktadır.

$$\text{İç Denetim Maliyeti} = \text{Denetim Saati} \times \text{Denetçi Sayısı} \times \text{Birim Ücret} \quad (3)$$

$$\text{Dış Denetim Maliyeti} = \text{3.Taraf Kuruluş Maliyeti} + \text{Denetim Saati} \times \text{Denetçi Sayısı} \times \text{Birim Ücret} \quad (4)$$

Hesaplama sonrası oluşan maliyetleri Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinin “Denetim Giderleri” başlığı altında aylık olarak kayıt edilmelidir.

- *Toplam Önleme Maliyetlerinin Hesaplanması*

Yukarıda maddeler halinde verilen kalemler tek tek aylık olarak hesaplandıktan sonra kalite maliyetleri hesaplama çizelgesinde bulunan ilgili alanlara doldurulması sağlanır. Ayrı ayrı hesaplanan maliyetlerin toplamı alınarak aylık elde edilen işletme cirosuna bölünerek yüzde değeri hesaplanır. Bazı işletmeler kur farkından dolayı oluşan farklılığı kontrol altında tutabilmek adına hem Türk Lirası hem de Döviz cinsinden verileri takip etmektedir. Çıkan bu değer işletmenin aylık olarak Kalite Önleme Maliyetlerine ciro içerisinde ayırdığı payı göstermektedir.

Önleme maliyetlerinin nasıl hesaplandığını aşağıda Tablo 3’de örnek olarak verilmiştir. Tablo’da, X işletmesinin Ocak 2024 verileri baz alınmıştır. İşletmenin aylık Ciroyu 150.000.000 TL’dir. 31 Ocak 2024 tarihindeki Euro kuru 32,85 Euro baz alınmıştır.

Tablo 3. Önleme Maliyetleri

1. ÖNLEME MALİYETİ	TUTAR (TL)	TUTAR (Euro)
1.1. Kalite Güvence Bölümü Çalışanlarının Maliyeti	250.000	17.048
1.1. Sistem Giderleri	10.000	305
1.2. Test ve Ölçme Aletlerinin Kalibrasyon ve Doğrulama Giderleri	7.000	213
1.3. Eğitim Giderleri (İç+Dış Toplam)	12.000	365
1.4. Önleyici Bakım Giderleri	23.000	700
1.6.1. İç Denetim Giderleri	8.000	244
1.6.2. Dış Denetim Giderleri	0	0
TOPLAM ÖNLEME MALİYETİ	310.000	9.438
ÖNLEME MALİYETLERİNİN CİROYA	Yüzde 0,21	Yüzde 0,21

Şirketler önleme maliyetini ciroya oranını artırdığında başarı maliyetinin düşmesine sebep olacaktır. Bu sayede işletmelerin başarı kriteri olarak belirlenen müşteri memnuniyeti oranında artış gözlemlenecektir.

4.2. Kontrol Maliyetleri

İşletmelerde üretilen hizmet ve / veya ürünün müşteri tarafına sorunsuz ulaşmasını sağlamak için belli başlı kontrol faaliyetleri yürütülmektedir. Bu kontrol maliyetleri işletme bünyelerinde indirekt maliyet olarak adlandırılmaktadır. Bu maliyetleri işletmelerin sunduğu ürün ve/veya hizmetin üretim aşamasında ne derece doğru yapıldığını ölçmek adına önemli bir göstergedir. İşletmeler açısından izlenmesi gereken en önemli kontrol maliyetleri aşağıdaki maddelerde belirtildiği gibidir.

- Kalite Kontrol ve Laboratuvar Çalışanlarının Maliyetleri

Üretilen bir ürünün doğru üretildiğini kontrol etmek ve fiziksel kimyasal olarak uygunluğunu teyit etmek ürün üzerinde belli başlı ölçümler gerçekleştirilmektedir. Bu ölçümleri yapan çalışanlar işletmelerde Kalite Kontrol Personeli olarak tanımlanmaktadır. Bu maliyetler İşletmelerde bulunan Özlük İşleri Bölümünden aylık olarak talep edilir ve Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde de “Kalite Kontrol ve Laboratuvar Çalışanlarının Maaşları” alanına eklenir.

- Cari Dönem İçerisinde Tedarik Edilen Test ve Ölçme Aletlerinin Maliyetleri

Üretilen ürünlerin kontrollerini ve testlerini gerçekleştirebilmek için ürün özelinde bulunan ölçüm cihazları ve/veya ekipmanlarını işletmeler tedarik etmek zorundadır. Bu cihaz ve/veya ölçü aletlerinin cari dönem içerisindeki maliyetleri kalite kontrol giderleri kaleminde tutulması işletmelerin müşterilere doğru ürün göndermek için katlandığı maliyeti gösteren kalemlerden biridir. Bu maliyetler İşletmelerde bulunan finans veya muhasebe departmanı tarafından aylık olarak talep edilir ve Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Yıl İçerisinde Tedarik Edilen Test ve Ölçme Aletlerinin Maliyeti” alanına eklenir.

- Firma Dışında Yapılan / Yaptırılan Test ve Muayene Giderleri

İşletmelerin ürettiği ürünleri kontrol altında tutmasının önemini daha önceki maddelerde belirtmiştik. Bu kontrol ve test işlemleri; işletme bünyesinde olabileceği gibi işletmelerin yetkinlik dâhilinde olmayan ve dış laboratuvarında yapılması gereken testler ve muayeneler gibi durumlarda da olabilir. Bu kısımda işletmemizin müşteri gereksinimlerinin sağlandığını gösterebilecek ve dış kuruluşlarda yapılan test ve muayene giderlerinin maliyetini takip etmemize olanak sağlayacaktır. Bu maliyetler İşletmelerde bulunan finans veya muhasebe departmanı tarafından aylık olarak talep edilir ve Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Firma Dışında Yapılan / Yaptırılan Test ve Muayene Maliyeti” alanına eklenir.

- Toplam Kalite Maliyetlerinin Hesaplanması

Şirketler önleme maliyetlerinin aktif bir şekilde uygulanabilir olduğundan emi olmak adına kontrol maliyetlerine katlanmak zorundadır. Bu maliyetler, önleme maliyetlerine hizmet ettiği gibi müşteri memnuniyetine de hizmet etmektedir.

Tablo 4. Kontrol Maliyetleri

2. KONTROLMALİYETİ	TUTAR (TL)	TUTAR (Euro)
2.1. Kalite Kontrol ve Laboratuvar Çalışanlarının Maliyetleri	500.000	15.221
2.2. Firma Dışında Yapılan / Yaptırılan Test ve Muayene Giderleri	23.000	700
2.3. Firma Dışında Yapılan / Yaptırılan Test ve Muayene Giderleri	12.500	381
TOPLAM KONTROL MALİYETİ	535.500	16.302
KONTROL MALİYETİNİN CİROYA ORANI	Yüzde 0,36	Yüzde 0,36

Önleme ve kontrol maliyetleri şirketler için katlanılması zorunlu bir yük gibi görünse de bu maliyetler şirketlerin sürdürülebilirliğine ve rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır.

4.3. Başarısızlık Maliyetleri

Bu kaleme kadar işletme içinde müşteri tarafına doğru ürünü göndermek için katlanılmak üzere olunan maliyetler hesaplanmıştır. Bu kalemde ise ilk olarak oluşan hatalı ürün veya hizmetin maliyetinin müşteriye yansımadan işletme içinde tekrar üretim maliyeti olarak iç başarısızlığı, ikinci olarak ise alınan tüm önlemlere rağmen müşteri tarafında tespit edilen ve giderilmesinin çok daha maliyetli olduğu dış başarısızlık olarak adlandırılan maliyetleri takip etmektedir. Burada oluşan maliyetlerin işletmeler tarafından sifıra yakın olması hedeflenmektedir. İzlenmesi ve raporlanması gereken kalemleri ayrı ayrı inceleyecek olursak;

- İç Başarısızlık Maliyetleri

İç başarısızlık maliyeti yukarıda değinildiği üzere üretim aşamasında oluşan problemlili ürünlerin işletmeye oluşturduğu ürünlerin işletmelere yüklediği ekstra maliyet giderlerini takip etmek için oluşturulmuştur. Bu kalemler;

- Hurda Maliyetleri

Müşteri gereksinimini karşılamayan bir ürün veya üretim esnasında proses gerekliliğinin sağlanmaması sebebi ile üretilen ürünün hurda edilmesine sebep olan tüm unsurların takip edilmesi gerekmektedir. Hurda maliyeti hesaplanırken, bir ürünün üretimde geçirdiği süre baz alınarak ürünü üretmek için harcanan işçilik süresinin yanı sıra o üründe kullanılan tüm alt malzemelerin tedarik maliyetini de değerlendirmeye almak gerekmektedir. Eğer birden fazla üründe aynı hata ile karşılaşıldı ise hurda miktarı kadar bu maliyetlerin çarpılması gerekecektir.

$$\text{Hurda Maliyeti} = (\text{Operasyon Süresi} \times \text{İşçilik Maliyeti} + \text{Üretimde Kullanılan Malzeme Maliyeti}) \times \text{Hurda Ürün Miktarı} \quad (5)$$

Yapılan kontroller sonrasında hurda edilen malzemelerin maliyeti Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Hurda Maliyeti” alanına eklenir.

- Yeniden İşlem Maliyeti

Müşteri gereksinimini karşılamayan bir ürün veya üretim esnasında proses gerekliliğinin sağlanmaması sebebi ile üretilen ürün her zaman hurda edilmemektedir. Hatalı ürünün analizleri sonrasında bazı prosesler ürün üzerinde tekrar gerçekleştirilerek uygun hale getirilebilir. Ürünü uygun hale getirebilmek için tekrar üretime alınacak tüm proseslerin ayrı ayrı hesaplanması gerekmektedir. (Örneğin delik çapı büyük gelen bir ürünün öncelikle kaynak yöntemi ile deliğinin kapanması birinci işlem, tekrar delik delinmesi ikinci işlem). Ancak bu işlemler sonrasında ürünün tekrar kalite kontrol faaliyetlerine tabi tutulmasının atlanmaması gerekir. Yeniden İşlem Maliyetini hesaplariken aşağıdaki formül kullanılmalıdır.

$$\begin{aligned} \text{Yeniden İşlem Maliyeti} &= [(\text{Ürünün Üretim Maliyeti} + \\ &(\text{n Adet Yeniden İşlem Yapılan Prosesin Süresi} \times \text{İşçilik Maliyeti})] \\ &\times \text{Yeniden İşlem Yapılan Ürün Adedi} \end{aligned} \quad (6)$$

Yapılan işlemler sonrasında oluşan maliyetler Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Yeniden İşlem Maliyeti” alanına eklenir.

- Arıza / Onarım Maliyeti

İşletmeler üretim süreçlerinin doğru bir şekilde ile üretimde kullanılan makine ve/veya ekipmanlarını periyodik olarak bakım planına almaktadır. Ancak tahmin edilemeyen ve/veya öngörülemeyen sebeplerden dolayı üretimde kullanılan makineler arızalanabilir ve üretim sürecini aksatabilir. Bu şekilde oluşan durumların zaman kaybı yaratması sebebi ile iç başarısızlık olarak takip edilmesi gerekmektedir. Burada oluşan maliyetleri işletmelerdeki bakım departmanları tarafından takip edilmekte ve raporlanmaktadır. Bu veriler Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Arıza / Onarım Maliyetleri” alanına eklenir.

- Dış Başarısızlık Maliyetleri

Tüm alınan önlemlere rağmen müşteri tarafında veya tedarikçi tarafında oluşan kalitesizlikler dış başarısızlık maliyetleri olarak adlandırılmaktadır. Bu kalemlerin en önemlileri aşağıda belirtilmiştir.

- Müşteri/garanti iadeleri

İşletmenin sunduğu ürünü kullanan gerek nihai müşteri gerek ise bir sonraki müşterisi tarafından belirtilen kriterlerin dışında kalan ürünlerde memnuniyetsizlik oluşacaktır. Bu memnuniyetsizlik durumunda müşteriler ürünleri geri iade etme talebinde bulunabilirler. Bu durumda işletmeler cari dönem içerisinde satışı gerçekleştirilmiş ve mücbir sebepler tarafından işletmeye geri iade edilmiş ürünlerin maliyetlerini takip etmektedirler. Bu maliyetler Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Müşteri / Garanti İadeleri” alanına eklenir.

- Kalite ile ilgili müşteri ziyaretleri

Bazı durumlarda ise müşteriler ürünleri geri iade etmeden çözüm üretme durumunu kullandığı alanda / lokasyonda gidermek isteyebilirler. Bu durumda üretici tarafından müşteri ziyaretleri gerçekleştirilmektedir. Bu ziyaretler gerek problemi kalıcı çözüme ulaştırmak adına yapılacak bir toplantı gerekse müşteri lokasyonunda ürün üzerinde yapılacak olan tamir/rötuş işlemlerinin maliyetleri olabilir. Bu giderlerin ana kalemleri aşağıdaki gibidir.

- a- Müşteri tarafına seyahat için kullanılan araç bedeli
- b- Müşteri tarafına ihtiyaç dâhilinde giden çalışanların maliyeti
- c- Tamir ve/veya rötuş yapılacak ise yapılan işlemlerin maliyeti
- d- Konaklama gerçekleştirilecek ise konaklama maliyeti

e- Müşteri işletme dâhilinde analizler gerçekleştirmek üzere işletmeyi ziyaret ettiğinde oluşan maliyetler Kalite problemi sebebi ile oluşan ziyaretlerde yukarıdaki maddelerin maliyetleri teker teker toplanarak Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Kalite İle İlgili Müşteri Ziyaretleri” alanına eklenir.

- *Acil nakliye giderleri*

Nakliye işlemleri hem müşteri talebini gerçekleştirmek adına tedarikçilerden temin edilen ürünlerin işletme içerisine gelmesi, hem de üretilmiş olan ürünün müşteri tarafına sevki işlemlerini tanılamaktadır. Bu nakliye giderleri üretim ve sevkiyat aşamasında planlı ve programlı bir şekilde gerçekleşmek zorundadır. Ancak öngörülemeyen durumlar için acil nakliye durumları oluşmaktadır.

- *Tedarik için yapılan acil nakliye giderleri*

Üretimde kullanılan her türlü malzemenin program dışında tedarikçiden temin edilmesi için katlanılan maliyettir. Bu maliyet kalemi Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Tedarik İçin Yapılan Acil Nakliye Maliyeti” alanına eklenir.

- *Satış için yapılan acil nakliye giderleri*

Satış için yapılan acil nakliye giderleri;

- a- Sevkiyat durumlarında oluşan ve termin tarihine uyulmadığı takdirde tekrar oluşan lojistik maliyetleri veya daha önceden planlanmış ve gerçekleştirilemeyen sevkiyat için oluşan farklılıklar maliyetleri,
- b- Müşteri tarafında oluşan kalite hatası sebebi ile yerine yeniden ürün göndermek için katlanılan lojistik maliyetleri,

ayrı ayrı hesaplanarak Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Satış İçin yapılan Acil Nakliye Giderleri” alanına eklenir.

- *Ödeme gecikmelerinden kaynaklanan kayıplar*

İşletmeler ürettikleri ürünler karşısında gelir elde etmektedir. Bu gelirleri çeşitli amaçlar ile işletmede kullanmaktadır. Bu amaçlardan biri de fon imkânlarını kullanarak elde edilen gelirin elden çıkartıldığı süre içerisinde finansal getiri sağlamasıdır. Bu bağlamda müşteriler ile mutabık kalınmış tarihten ileri bir tarihte gelen ödemeler fon kazanımı anlamında kullanılamayacak ve elde edilen finansal gelir azalacaktır. Müşterilerden temin edilemeyen ödemeler işletmelerde dış başarısızlık olarak adlandırılacaktır. Bu kalemi hesaplarken aşağıdaki formül kullanılmalıdır.

$$\text{Finansal Getiri} = [\text{Gelir Miktarı} \times (\text{Ödemenin Gerçekleştiği Gün} - \text{Ödemenin Gerçekleştirilmesi Gereken Gün}) \times \text{Finansal Kur Getirisi}] - \text{Gelir Miktarı} \quad (7)$$

Bu formüle göre hesaplanan kayıp Kalite Maliyetleri Hesaplama Çizelgesinde “Ödeme Gecikmelerinden Doğan Finansal Kayıp” alanına eklenir.

- *Toplam başarısızlık maliyetinin hesaplanması*

Başarısızlık maliyetlerinin tüm işletmeler için sıfır olması hedeflenmektedir. Ancak bu kalemler için oluşan maliyetler hem şirketlerin müşteri memnuniyet oranını düşürmekte hem de telafisi işletmeler için ekstra yükümlülük gerektiren durumlar oluşturabilmektedir.

Tablo 5. Başarısızlık Maliyetleri

3. BAŞARISIZLIK MALİYETİ		
3.1 İÇ BAŞARISIZLIK	TUTAR (TL)	TUTAR (Euro)
3.1.1. Hurda Maliyeti	32.500	989
3.1.2. Yeniden İşlem Maliyeti	18.750	571
3.1.3. Arıza / Onarım Maliyeti	27.500	837
3.2 DIŞ BAŞARISIZLIK	TUTAR (TL)	TUTAR (Euro)
3.2.1. Müşteri / Garanti İadeleri	75.000	2.283
3.2.2. Kalite İle İlgili Müşteri Ziyaretleri	25.000	761
3.2.3. Acil Nakliye Giderleri		
3.2.3.1. Tedarik İçin Yapılan Acil Nakliye Giderleri	18.000	548
3.2.3.2. Satış İçin Yapılan Acil Nakliye Giderleri	27.000	822
3.2.4. Ödeme Gecikmelerinden Kaynaklanan Kayıplar	150.000	4.566
TOPLAM BAŞARISIZLIK MALİYETİ	373.750	11.378
BAŞARISIZLIK MALİYETİNİN CİROYA ORANI	Yüzde 0,25	Yüzde 0,25

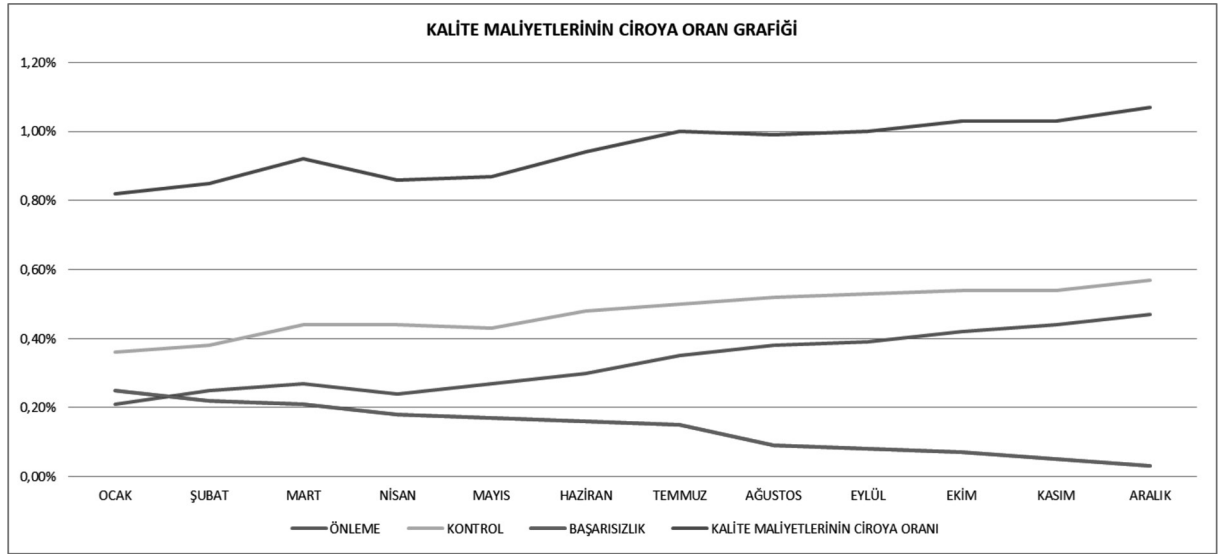
5. KALİTE MALİYETLERİNİN KONSOLİDE EDİLMESİ

Önceki bölümde elde edilen veriler ışığında hazırlanmış olan tüm maliyetleri Tablo 6 kullanılarak konsolide edilmektedir.

Tablo 6. Kalite Maliyetlerinin Konsolide Edilmesi

AÇIKLAMA	TUTAR (TL)	TUTAR (EURO)
Dönem Cirosu	150.000.000	4.566.558
Önleme ve Kontrol Maliyetlerinin Toplamı	845.500	25.740
Önlem ve Kontrol Maliyetinin Ciroya Oranı	0,0056	0,0056
Toplam Başarısızlık Maliyeti	373.750	11.378
Başarısızlık Maliyetinin Ciroya Oranı	0,0025	0,0025
Toplam Kalite Maliyeti	1.219.250	37.118
Kalite Maliyetlerinin Ciroya Oranı	Yüzde 0,81	Yüzde 0,81

Grafik 1’de işletme önleme ve kontrol maliyeti artırırken başarısızlık maliyetinin düştüğü gösterilmektedir. İşletmeler kalite önleme ve kontrol kriterlerine önem verdiği derecede müşteri memnuniyeti ve başarısızlığını artırabilir.

Şekil 2. Kalite Maliyetlerinin Ciroya Olan Etkisi

6. SONUÇ

Kalite maliyetleri, günümüz işletmeleri için rekabetin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Müşteri memnuniyetini sağlama ve rekabet avantajı elde etme çabalarında, işletmeler kaliteyi sağlamak için yoğun bir çaba harcamaktadırlar. Müşteri beklentilerinin karşılanması ve ürün kalitesinin artırılması, işletmelerin ulusal ve uluslararası pazarlarda varlıklarını sürdürebilmeleri için kritik öneme sahiptir.

İşletmeler arasındaki rekabetin artmasıyla birlikte, kaliteye verilen önem giderek artmıştır. Kalite maliyetleri, işletmelerin maliyet yönetimi sistemlerinde önemli bir yer edinmiş ve işletmeler için stratejik bir öneme sahip hale gelmiştir. Bu maliyetler, ürün kalitesinin sağlanması, müşteri memnuniyetinin artırılması ve rekabet üstünlüğünün elde edilmesi için gerekli olan yatırımların bir parçasıdır.

Bu çalışmada, önleme maliyetleri, kontrol maliyetleri ve başarısızlık maliyetleri incelenmiş ve hesaplanmıştır. Tablolara göre önleme ve kontrol maliyetleri için ayrılan bütçenin başarısızlık maliyetlerine hizmet etmediği görülmüştür. Çünkü başarısızlık maliyetlerinin düşmesini sağlayacak en önemli etkenler önleme ve kontrol maliyetleri için ayrılan bütçedir. Tabloda verilen X işletmesine ait önleme ve kontrol maliyetlerine ayrılan bütçenin daha yüksek olması katlanılacak olan başarısızlık maliyetinin çok daha az olacağı görülecektir.

Günümüzde müşteriler, daha kaliteli ve güvenilir ürünler beklemekte ve bu beklentilerin karşılanması için işletmelerden sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmelerini beklemektedirler. Bu nedenle, işletmelerin kalite maliyetlerine yatırım yaparak, daha fonksiyonel ve kaliteli ürünleri müşterilere tatmin edici bir şekilde sunmaları gerekmektedir. Neticede, işletmelerin ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeleri için kalite maliyetlerine odaklanmaları ve bu maliyetleri etkin bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Kalite maliyetlerine yapılan yatırımlar, işletmelerin müşteri beklentilerini karşılamalarına ve rekabet üstünlüğü elde etmelerine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bektaş, C. (2019). Toplam kalite yönetimine güncel bakış. Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Goetsch, D. L., & Davis, S. B. (2016). Quality management for organizational excellence: Introduction to total quality. Pearson.
- Sarp, N. (2014). Toplam kalite yönetimi uygulamaları. Siyasal Kitabevi.
- Taşçı, D., & Çabuk S. N. (Editörler) (2015). Kalite yönetim sistemleri. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Mukhopadhyay, A. R. (2004). Estimation of cost of quality in an Indian textile industry for reducing cost of non-conformance. Total Quality Management ve Business Excellence, 15(2), 229-234.
- Pazarçeviren, S. Y., & Celayir, D. (2016). Kalite maliyetlerinin uygulanması ve bir uygulama. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 5(2), 224-243.
- Kaygusuz, S. Y., & Dokur, Ş. (2009). Maliyet muhasebesi. Bursa: Dora Yayınları.
- Koç, T., & Demirhan, O. (2007). Önleme ve değerlendirme maliyetleri ile uygunsuzluk maliyeti arasındaki ilişkinin analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 6(11), 87-97.
- Güzel, F., & Kurşunel, F. (2015). Kalite maliyetleri ve veri kalitesi. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15(29), 282-301.
- Juran, J. M., & De Feo, J. A. (2017). Juran's quality handbook: The complete guide to performance excellence.
- Basık, F. O. (2012). Rekabet stratejisinde maliyet yönetimi. Türkmen Kitabevi.
- Karabulut, H. (2023). Kalite maliyetlerinin işletme verimliliğine etkisi: mobilya üretim işletmesinde bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmaniye.
- Korkmaz, G. (2016). Kalite maliyetlerinin ölçümü ve bir şirkette uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yükçü, S. (1999). Kalite maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi - Kalite muhasebesi. Anadolu Matbaacılık.
- Wood, D. C. (Ed.). (2012). Principles of quality costs: financial measures for strategic implementation of quality management. Quality Press.
- Kırlioğlu, H. (2013). Kalite maliyetleri. Sakarya Yayıncılık

FONKSİYONEL PARA VE TÜRKİYE UYGULAMALARI

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 17 Mayıs 2024
Kabul Tarihi : 8 Temmuz 2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mbakis.1485646

Prof. Dr. Göksel YÜCEL*
Prof. Dr. Burcu ADILOĞLU**
Dr. Öğr. Üyesi Merve ÖZ***

Bibliyografik Bilgiler

Yücel, G., Adiloğlu, B., & Öz, M. (2024). “Fonksiyonel Para ve Türkiye Uygulamaları” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 123-134) <https://doi.org/10.55322/mbakis.1485646>

ÖZ

Çalışmanın amacı “fonksiyonel para birimi” ve “raporlama para birimi” kavramlarını açıklayarak, fonksiyonel para birimi Türk lirası dışında, yabancı bir para birimi olan BIST-100 şirketlerinin fonksiyonel para birimi uygulamalarını incelemektir. Ayrıca Türkiye’deki enflasyon koşulları da dikkate alındığında fonksiyonel parası Türk lirası olan işletmelerin de kullandıkları Türk lirasının hangi değer olduğunu tartışmaya açmak bu çalışmanın bir diğer amacıdır. Bu hususlar TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri ve TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama standartları kapsamında açıklanacaktır. Çalışma, fonksiyonel para birimi değişimlerinin nedenlerini ve zamanlamasını araştırarak beraberinde gerekçeleri de sunmaktadır. Bu bağlamda şirketler arasında fonksiyonel para birimi uygulamalarını inceleyerek mevcut literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Fonksiyonel Para Birimi, Raporlama Para Birimi, TMS 21, TMS 29, Enflasyon Muhasebesi

JEL Kodları: M40, M41

* Türk-Alman Üniversitesi, gokselyucel@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1940-8789

** İstanbul Üniversitesi, adiloglu@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9680-1408

*** MEF Üniversitesi, ozmer@mef.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1826-9641

FUNCTIONAL CURRENCY AND ITS APPLICATIONS IN TÜRKİYE**ABSTRACT**

This study aims to explain the concepts of “functional currency” and “reporting currency” and to examine the functional currency practices of BIST-100 companies, which have a functional currency other than Turkish Lira. In addition, considering the inflation conditions in Türkiye, another aim of this study is to discuss the value of the Turkish Lira used by companies whose functional currency is the Turkish Lira. These issues will be explained within the scope of IAS 21, The Effects of Changes in Foreign Currency Rates, and IAS 29, Financial Reporting in Hyperinflationary Economies. The study contributes to the accounting literature by identifying businesses operating in Turkey and listed on the BIST-100 whose functional currency differs from the Turkish Lira. These companies’ functional currencies are categorized by analyzing their financial statements. The research delves into the reasons and timing behind these currency shifts, providing accompanying justifications. The study’s significance lies in scrutinizing functional currency practices among companies, contributing valuable insights to existing literature.

Keywords: Functional Currency, Reporting Currency, IAS 21, IAS 29, Inflation Accounting

JEL Codes: M40, M41

1. GİRİŞ

Çok değişik kaynakta ve mevzuatta muhasebenin temel hareket noktası veya kavramı olarak değer ölçüsünün “para” olduğu ifade edilir. Ticaret hayatının da temeli budur, paranın icat edildiği dönemlerden bu yana... Ancak muhasebe kavramlarının belki de en zayıf halkası budur. Enflasyon ortamında sürekli olarak ölçüm büyüklüğü değişen bir “birim” kullanılamaz hale gelir. Ancak bu incelemenin temel konusu bu değildir. Mesele hangi ülkenin para biriminin kullanılması gerektiğidir.

Yerel mevzuat doğal olarak ölçü birimini ülkenin parası olarak tanımlar. Örneğin, Vergi Usul Kanunu çerçevesinde tutulan kayıtların çok özel durumlar dışında Türk lirası ile yürütüleceği belirtilmiştir. Oysaki yerel para birimi işletmenin ağırlıklı olarak kullandığı para birimi değilse, bu durumda işletme performansı başta olmak üzere finansal ölçüleri hatalı sonuçlar verebilir ve karar alıcıları yanıltır.

Bu nedenle bir işletmenin muhasebeye dayalı ölçümlerini yaparken, ülkenin yerel para birimi yerine, işletmenin ağırlıklı olarak kullandığı “para” biriminin seçilmesi gerekir. “Fonksiyonel para birimi (functional currency)” olarak isimlendirilen bu ölçü birimi ülkenin yerel parasını değil, işletmenin ait olduğu ekonomik çevrenin kullandığı para birimini ifade eder.

Fonksiyonel para ile karıştırılan bir diğer kavram ise “raporlama para birimi (reporting currency)”dir. İşletmenin raporlama para birimi ile bir işlem yapıyor olması gerekmez. Raporlama para birimi kullanıcıların anlayabileceği bir ölçüden ibarettir.

Bu çalışmanın amacı bu kavramları açıklamak, kamuya açık bilgileri olan Türk işletmelerindeki fonksiyonel para uygulamalarını incelemek ve bir başka ölçme problemi olan enflasyonu ele almaktır.

2. FONKSİYONEL PARA BİRİMİNİN SEÇİMİ

Bu konuya el atmış olan kapsamlı ilk mevzuat 1983 yılında yayınlanan ve halen geçerli olan IAS 21'dir. Kur değişiminin etkileri konulu, resmi dilindeki başlığı ile "The Effects of Changes in Foreign Currency Rates" standardında fonksiyonel para biriminin belirlenmesindeki ölçüler şu şekilde belirlenmiştir. Fonksiyonel para;

- İşletmenin mal ve hizmetlerini çoğunlukla fiyatlandığı para birimi olmalıdır.
- Yasal düzenlemeler veya rekabet unsurları nedeniyle işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarını en çok etkileyen ülke veya bölgenin para birimi olmalıdır.
- Mal ve hizmetlere ilişkin maliyetleri en fazla etkileyen, bu maliyetlerin olduğu ve ödendiği para birimi olmalıdır.

Bu temel göstergeler yeterli karar almaya yardımcı olmuyorsa, ikincil göstergelerin neler olacağı da keza adı geçen standartta yer almaktadır.

Temel finansal göstergeler yeterli olmuyorsa işletmeler fonksiyonel paranın seçiminde aşağıdaki ikincil göstergelere başvurabilir:

- İşletmenin borçlanma veya sermaye artırımı vb. finansman faaliyetlerinde kullandığı para birimi,
- İşletmenin nakdi elde tutmasında tercih ettiği para birimi,
- İşletmenin özerklik derecesi,
- İşletmenin bir ana ortağı var ise ana ortağın payı ve önem derecesi,
- İşletmenin bir ana ortağı var ise işletmenin ana ortağının nakit akışlarından etkilenip etkilenmediği, ne ölçüde etkilendiği,
- İşletmenin bir ana ortağı var ise kolaylıkla nakit akışının ana ortağa aktarılabilir olması,
- İşletmenin borçlarını ana ortağının (var ise) yardımı olmadan ödeme gücünün olup olmaması,
- İşletmenin mal ve hizmetleri için gerekli olan hammadde, işçilik ve diğer üretim faktörlerini var ise ana ortakta sağlayıp sağlamadığı.

Temel göstergeler ve ikincil göstergeler işletmenin fonksiyonel para birimini seçiminde karar almada yeterli gelmiyorsa işletme yönetimi temel göstergelere dayanarak fonksiyonel parasının hangi para birimi olacağına ilişkin karar almalıdır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODOLOJİSİ

Türkiye'de özellikle yabancı sermayenin ağırlıkta olduğu şirketlerde fonksiyonel paranın Türk lirası (TL) dışında olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, finansal bilgilere ulaşma problemi nedeniyle

çalışma kapsamı içerisinde Borsa İstanbul'a kote olan, dolayısıyla kamuya açıklanan mali tabloları elde edilen şirketler ele alınmıştır. Araştırma kapsamında bu şirketlerin mali tabloları ve dipnotlarına ulaşılmış ve inceleme yapılmıştır. Fonksiyonel parası TL dışında olan şirketlerin neden başka bir para birimini geçerli para olarak benimsedikleri gerekçeleri ile açıklanacaktır. Bu şirketler sayıları fazla olmamakla birlikte gerek kamuoyundaki etkileri gerekse ekonomideki önemleri açısından çarpıcı örneklerdir. Bu doğrultuda 2023 yılının ikinci üç aylık dönemi itibariyle fonksiyonel para birimi TL dışında başka bir para birimi olan BIST-100 şirketleri şu şekilde tespit edilmiştir:

- Borusan Yatırım ve Pazarlama A.Ş.
- Borusan Mannesmann Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.
- Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.
- İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.
- Kordsa Teknik Tekstil A.Ş.
- Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.
- TAV Havalimanları A.Ş.
- Türk Hava Yolları A.O.

Bu şirketlerden Pegasus ve TAV Havalimanları A.Ş. fonksiyonel para birimini euro olarak belirlemişken; diğer şirketlerin fonksiyonel para birimi Amerikan doları (USD) olarak belirlenmiştir.

Araştırma döneminde BIST'te işlem görüp ancak BIST 100'e dahil olmayan, fonksiyonel para birimi TL dışında olan şirketler ise şunlardır: Arena Bilgisayar, Doco, Döktaş, Hitit Bilgisayar, Hun Yenilenebilir Enerji, Ingram Mikro Bilişim Sistemleri, Kartal Yenilenebilir Enerji, Klimasan, Koza Polyester, Netaş, Parsan, Penta Teknoloji, Sekuro Plastik, Tatlıpınar Enerji Üretim A.Ş.

4. FONKSİYONEL PARA TÜRKİYE UYGULAMALARI

2023 yılının ikinci üç aylık dönemi itibarıyla BIST-100 endeksinde işlem gören ve fonksiyonel para birimi TL dışında olan şirketlerin hangi gerekçelerle TL'den farklı bir fonksiyonel para birimi benimsedikleri ve bu değişikliğin ne zaman yapıldığına ilişkin bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir. Bu bilgilere şirketlerin mali tablolarından ulaşılmıştır.

Tablo 1: Fonksiyonel Para Birimi TL Dışında Olan Şirketler ve Gerekçeleri

Şirket	Fonksiyonel Para Birimi	Değişim Yılı	Raporlama Para Birimi	Gerekçeler
BORUSAN YATIRIM	USD	2005	TL	<ul style="list-style-type: none"> USD'nin şirket operasyonlarında ağırlıklı olarak kullanılması, USD'nin şirket operasyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip bulunması, USD'nin şirket için önemlilik arz eden durum ve olayların ekonomik temellerini yansıtması.
BORUSAN MANNES-MANN	USD	2005	TL	<ul style="list-style-type: none"> USD'nin Grup operasyonlarında ağırlıklı olarak kullanılması, USD'nin Grup operasyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip bulunması, USD'nin Grup için önemlilik arz eden durum ve olayların ekonomik temelini yansıtması.
ENKA İNŞAAT	USD	2005	TL	<ul style="list-style-type: none"> USD'nin Enka İnşaat operasyonlarında ağırlıklı olarak kullanılması, USD'nin Enka İnşaat operasyonları üzerinde önemli etkiye sahip bulunması, USD'nin Enka İnşaat için önemlilik arz eden durum ve olayların ekonomik temelini yansıtması, Enka İnşaat'ın satın alma ve satış fiyatları ile esas hizmet ve ürün fiyatlarının çoğunlukla USD cinsinden belirlenmesi.
EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK	USD	2013	TL	<ul style="list-style-type: none"> Şirketin faaliyet gelirleri ve faaliyet giderleri içerisinde USD'nin önemli bir ağırlığının bulunması, Finansal varlık ve borçların önemli bir ağırlığının USD kalemlerden oluşması.
İSKENDERUN DEMİR VE ÇELİK	USD	2013	TL	<ul style="list-style-type: none"> Şirketin faaliyet gelirleri ve faaliyet giderleri içerisinde USD'nin önemli bir ağırlığının bulunması, Finansal varlık ve borçların önemli bir ağırlığının USD kalemlerden oluşması.
KORDSA TEKNİK TEKSTİL	USD	2022	TL	<ul style="list-style-type: none"> Faaliyet gelir/giderlerin, finansal varlık/borçların önemli bir ağırlığının USD bazlı kalemlerden oluşması.

PEGASUS	EUR	2013	TL	<ul style="list-style-type: none"> Ana operasyonu olan tarifeli uçuş gelirlerinin önemli bir kısmının Avrupa uçuşlarından oluşması, Şirket finansal borçlarında euronun önemli ağırlığı olması, Şirket yönetiminin, yönetsel karar almasını sağlayan yönetim raporlaması ve bütçesinin euro para biriminden hazırlanması.
TAV HAVALİ-MANLARI	EUR	2007	TL	<ul style="list-style-type: none"> Euro'nun Grup'a dahil olan birçok şirketin operasyonlarında ağırlıklı olarak kullanılması, Euro'nun Grup operasyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip bulunması, Euro'nun Grup için önemlilik arz eden durum ve olayların ekonomik temelini yansıtmaması.
TÜRK HAVA YOLLARI	USD	2011	TL	<ul style="list-style-type: none"> Faaliyet gelirleri ve faaliyet giderleri içerisinde USD ve euronun önemli bir ağırlığı bulunması, Finansal varlık ve borçların önemli bir ağırlığını USD ve euro kalemler oluşturması, Bilançoda yer alan en önemli varlık kalemi olan uçaklar ve uçak ilişkili diğer varlıkların uluslararası piyasada USD cinsinden değerlendirilmesi, Ortaklığın son yıllarda yaptığı yatırımlarla filosundaki uçak sayısını ve dış hat uçuş noktası sayısını önemli sayıda arttırmış olması, ...TL'nin rekabet/faaliyet unsurları açısından, içinde bulunulan temel ekonomik çevreyi yansıtmadaki etkisinin azalmış olması, USD'nin mevcut faaliyetlere olan etkisinin daha fazla olması.

5. FİNANSAL TABLOLAR HANGİ PARA BİRİM İLE HAZIRLANMALIDIR?

Finansal tablolar hangi para birimi ile hazırlanmalıdır? Para biriminin seçimi isteğe mi bağlıdır? Yoksa şirket faaliyetlerinde ağırlıklı olarak kullanılan para birimi mi ya da şirketin faaliyet gelirleri ve giderlerinde ağırlıklı etkiye sahip olan para birimi mi kullanılmalıdır? Tüm bu soruların cevabı fonksiyonel para birimidir. Başka bir deyişle fonksiyonel para birimi işletmelerin finansal tablolarının düzenlendiği

para birimidir. Bu noktada raporlama para birimine değinilecek olursa; işletmenin finansal durum ve performansını açıklamak, finansal tablolarını başka bir para birimine tercüme etmek amacıyla kullandığı herhangi bir para birimi raporlama para birimidir. Raporlama para biriminin seçimi işletmeye, bilgi talep edene göre değişmektedir.

TMS 21'in 9. paragrafına göre finansal tabloların hazırlanacağı para birimi olan fonksiyonel para birimi, o işletmenin finansal durumunu ve sonuçlarını en iyi şekilde yansıtacak olan para birimidir. Çünkü fonksiyonel para birimi o işletmenin ana makroekonomik çevresinin para birimi olduğundan işletmenin geçerli para birimi olarak ifade edilmektedir. Fonksiyonel para birimi dışında kalan bütün para birimleri ise yabancı para birimi olarak ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında yer alan şirketler için de TL yabancı para birimi niteliği taşımakta, USD ya da euro ise o işletmelerin geçerli para birimi olmaktadır.

Türkiye'de mevzuat, muhasebe kayıtlarının TL ile ve vergi mevzuatına uygun olarak tutulmasını, mali tabloların yerel para ile hazırlanmasını talep etmektedir. Fonksiyonel para birimi TL dışında olan şirketler yerel para ile hazırlanan mali tablolarını fonksiyonel para birimine dönüştürmelidir.

Esasen bugün teknolojinin de gelişmesi ile işletmeler çift kayıt ve hatta aynı anda ikiden fazla ülkenin para birimi ile kayıt tutabilmektedir. Bu da finansal tabloların hazırlanma sürecini oldukça kolaylaştırmaktadır. Ancak sadece TL ile kayıt tutulması durumunda TMS 21, mali tabloların yerel para birimi üzerinden hazırlanmasını daha sonra ise bu tabloların fonksiyonel para birimine dönüştürülmesini öngörmektedir. Böyle bir dönüştürme sürecinde:

- Parasal varlık ve borçlar bilanço tarihindeki kur üzerinden fonksiyonel para birimine dönüştürülmelidir.
- Parasal olmayan varlık ve borçlar ile gelir ve giderler işlem tarihindeki kur üzerinden fonksiyonel paraya dönüştürülmelidir.
- Dönüştürme işleminden kaynaklanan kur farkları "çevrim farkları" adıyla kâr veya zarar unsuru olarak dönem sonucuna yansıtılmalıdır.

Aşağıdaki örnekler konunun anlaşılması açısından uygun örneklerdir.

Örnek 1: AB işletmesi 01.01.2023 tarihinde, Türkiye'de 100 \$ sermaye ile kurulmuş, sermayeyi yıl sonuna kadar muhafaza etmiş ve başka bir işlem yapmamıştır. İşletmenin kurulduğu gün 1\$= 18 TL iken yıl sonunda 1\$= 30 TL olmuştur.

İşletmenin finansman faaliyetlerinde kullandığı para birimi ve eldeki parasal varlık bulundurulma biçimine göre fonksiyonel para birimi dolardır. İşletmenin kayıtlarının yerel para birimi olan TL üzerinden tutulması durumunda dönem başında ve dönem sonunda yapılacak olan kayıtlar şu şekildedir:

VUK'a göre kayıtların tutulması:

	‘-----/-----	
	Kasa (\$)	1.800
1.Oca.23	Kasa (TL)	1.800
	1\$= 18 TL	
	-----/-----	
	Kasa (\$)	1.200
31.Ara.23	Kambiyo Kârı	1.200
	1\$= 30 TL	
	‘-----/-----	

Örneğe göre \$, TL karşısında değer kazandığı için dönem sonunda kambiyo kârı ortaya çıkmıştır.

Örnek 2: CD işletmesi 2023 yılının başında 3.000 \$ sermaye ile kurulmuş, bunun 2.000 \$'ını ve \$ karşılığı olan 18.000 TL'yi yıl sonuna kadar elde tutmuş ve bu işlemler dışında başka bir işlem yapmamıştır.

VUK'a göre raporlama yapılması:

Bilanço (TL)			
1.01.2023			
Kasa (\$)	36.000		
2.000 \$			
Kasa (TL)	18.000	Sermaye	54.000
			3000 \$
	54.000		54.000

1\$= 18 TL

Bilanço (TL)			
31.12.2023			
Kasa (\$)	60.000		
2.000 \$			
Kasa (TL)	18.000	Sermaye	54.000
			3000 \$
		KÂR	24.000
	78.000		78.000

1 \$= 30 TL

Gelir Tablosu (TL) 2023	
Kur Farkı Kârı	24.000
KÂR	24.000

Yerel para birimi ile mali tablolar hazırlandığı takdirde \$'ın TL karşısında değer kazanmasından dolayı dönem sonunda 24.000 TL kâr ortaya çıkmıştır.

TMS 21' göre fonksiyonel para birimi ile raporlama yapılması:

Yukarıdaki örnekte dönem başında net varlığı 3.000 \$ olan işletmenin dönem sonundaki net varlığı 2.600 \$'a düşmüştür. Bunun nedeni ise TL'nin \$ karşısında değer kaybetmesidir. Esasen ortada kâr değil, zarar vardır ve şu şekilde raporlanmalıdır:

Bilanço (\$) 1.01.2023				Bilanço (\$) 31.12.2023			
Kasa (\$)	2.000			Kasa (\$)	2.000		
	2.000\$				2.000 \$		
Kasa (TL)	<u>1.000</u>	Sermaye	<u>3.000</u>	Kasa (TL)	<u>600</u>	Sermaye	3.000
	18.000 TL				18.000 TL	ZARAR	<u>400</u>
	3.000		3.000		2.600		2.600

1\$ = 18 TL 1 \$ = 30 TL

Gelir Tablosu (\$) 2023	
Çevrim Farkı	<u>-400</u>
ZARAR	<u><u>-400</u></u>

Örneklere varsayımlar anlaşılabilir olmak adına basitleştirilmiştir. Ancak görüldüğü üzere fonksiyonel para birimi işletmenin mali durumunu en gerçekçi şekilde yansıtan para birimidir ve finansal tabloların hazırlanması gereken para birimidir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

IAS 21'in Türkçe çevirisi niteliğinde olan TMS 21, çeviri hataları nedeniyle yanlış anlamalara neden olan bir niteliktedir (Örneğin "foreign operations" ifadesinin yurt dışında işletmeye sahip olmak biçiminde çevrilmiş olması gibi). Keza IAS 21'in de "reporting currency" yerine "presentation currency" terimini kullanması, TMS 21'in fonksiyonel para yerine "geçerli para birimi" demesi, "reporting currency" yerine "finansal tablolarda kullanılan para birimi" ifadesini kullanması bu çarpıcı konuda bilgisi olmayanların IAS 21'i (veya TMS 21'i) kur farklarından ibaret bir standart olarak algılamalarına neden olmaktadır. Bir kısmı kamuoyunun büyük ilgisinde olan büyük ölçekli işletmelerimizin para birimlerinin Türk lirası olmadığı, aksine Türk lirasının onlar için "yabancı para" niteliğinde olduğunun bilinmediği, bu konuda yapılacak bir kamuoyu araştırmasının temel hipotezi olabilir. Bu çalışma bilimsel çalışma yapanları bu konuya yönlendirme amacı da taşımaktadır.

Ayrıca Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon ortamında, fonksiyonel parası yerel de olsa, o paranın "Türk lirası" mı, yoksa "mali tabloların ait olduğu dönemin sonundaki Türk lirası mı" ve hatta "mali

tabloların yayınlandığı tarihteki Türk lirası mı olması gerektiği” gündeme getirilmesi gereken bir diğer konudur. Böylelikle çalışma “enflasyon muhasebesi” konusunu da tartışmaya açmak hedefindedir.

7. EK- TMS 21 KUR DEĞİŞİMİNİN ETKİLERİ

Türkiye Muhasebe Standardı 21 Kur Değişiminin Etkileri'nin iki temel amacı;

1. Yabancı para birimleri ile gerçekleştirilen muhasebe işlemlerinin nasıl düzenleneceğini, yurtdışındaki işletmelerin finansal tablolara nasıl dahil edileceğini ve
2. Yabancı para birimleri ile gerçekleştirilen işletmecilik faaliyetlerinin (varsa) hangi döviz kuru ya da kurları ile ölçüleceğinin belirlenmesini ve döviz kurlarındaki değişimin finansal tablolar üzerindeki etkilerinin nasıl raporlanacağını düzenlemektir.

Bu iki temel amaca ek olarak finansal tabloların sadece bilgi sunmak amacıyla yabancı para birimi ile hazırlanması da bu standart kapsamında düzenlenmektedir.

Standartta geçen terimler:

Fonksiyonel para birimi (Geçerli para birimi): İşletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevrenin para birimidir. Standartta göre işletmenin temel ekonomik çevresi, genel olarak nakit yarattığı ve harcadığı çevredir. İşletme fonksiyonel para biriminin tespitinde şu faktörleri dikkate alır:

- Mal ve hizmetlerin satış fiyatlarını en çok etkileyen para birimi,
- Rekabet unsurları ve yasal düzenlemeleriyle mal ve hizmetlerin satış fiyatının en çok etkileyen ülkenin para birimi,
- Mal ve hizmetlere ilişkin işçilik, hammadde ve diğer maliyetleri en çok etkileyen para birimi.

Bunlara ek olarak aşağıdaki faktörler de bir işletmenin fonksiyonel para biriminin belirlenmesine ilişkin destekleyici unsurlar olarak kanıt sağlar:

- Krediler ve özkaynağa dayalı finansman araçları gibi finansman faaliyetlerinden yaratılan fonların para birimi,
- İşletme faaliyetlerine ilişkin tahsilatların tutulduğu para birimi.

Raporlama para birimi (Finansal tablolarda kullanılan para birimi): Bilgi talebini karşılamak amacıyla finansal tabloların fonksiyonel para biriminden farklı bir para birimi ile hazırlanması ve sunumunda kullanılan para birimidir.

Yabancı para: İşletmenin fonksiyonel para biriminden farklı para birimidir.

Yabancı para birimi ile yapılan işlemlerin muhasebeleştirilmesi (Yabancı para biriminden fonksiyonel para birimine geçiş): Bir yabancı para işlemi ilk muhasebeleştirme sırasında işlem tarihindeki kurlar kullanılarak muhasebeleştirilir. İzleyen raporlama dönemi sonlarında raporlama esnasında yabancı para birimine bağlı parasal varlık ve borçlar bilanço gününde kapanış kuru üzerinden fonksiyonel para birimine çevrilir. Bu çevrimden kaynaklanan kur farkı ya da zararı net kârın belirlenmesinde çevrim

kârı ya da zararı olarak göz önünde bulundurulur ve dönem kârına yansıtılır. Parasal olmayan varlık ve borçlar ise işlem tarihindeki kur üzerinden çevrilir.

Fonksiyonel para biriminden raporlama para birimine geçiş: İşletme, finansal tablolarını herhangi bir para biriminde (ya da para birimlerinde) sunabilir. İşletmenin fonksiyonel para birimi ile raporlama para biriminin birbirinden farklı olması durumunda işletme, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumunu finansal tablolarda kullanılan para birimine çevirir.

Fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi değilse: Bu durumda işletmenin faaliyet sonuçları ve finansal durumu raporlama para birimine şu işlemler uygulanarak çevrilir:

- Bilançonun her bir aktif ve pasif kalemi finansal tabloların sunulacağı tarihteki kapanış kurundan çevrilir.
- Gelir ve giderler işlemin meydana geldiği gün kur üzerinden çevrilir. Bu çevrimde uygulama kolaylığı olması amacıyla işlemlerin yapıldığı tarihlerdeki döviz kurlarına yaklaşık bir kurun, örneğin dönemin ortalama kurunun kullanılması mümkündür.
- İşlemlerde farklı kurlar kullanılması nedeniyle ortaya çıkacak farklar “yabancı para çevrim farkı” olarak özkaynaklar içerisinde ayrı bir kalem olarak izlenir.

Fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi ise: İşletmenin faaliyet sonuçları ve finansal durumu raporlama para birimine şu işlemler uygulanarak çevrilir:

- Tüm tutarlar (aktif-pasif ve gelir-giderler) finansal tabloların sunulacağı tarihteki kapanış kurundan çevrilir.

Ancak işletmenin yukarıda belirtilen çevirme yöntemini kullanmadan önce finansal tablolarını “TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama” standardına göre yeniden düzeltmesi gerekmektedir. Ekonomi yüksek enflasyonlu olma özelliğini yitirdiğinde ve işletme finansal tablolarını TMS 29’a göre düzeltme uygulamasına son verdiğinde; finansal tablolarını düzeltmeyi bıraktığı tarihteki fiyat seviyelerine göre düzeltilmiş tutarları tarihi maliyet olarak kabul ederek raporlama para birimine çevirir.

Fonksiyonel para biriminde değişiklik olması durumunda: Bir işletmenin fonksiyonel para birimi işletme ile ilgili temel işlemleri, olayları ve koşulları yansıtır. Bu nedenle bir kere belirlendikten sonra, işletmeyi etkileyen temel işlemler, olaylar, koşullar değişmediği sürece fonksiyonel para birimi değişmez. İşletmenin fonksiyonel para biriminde değişiklik olması durumunda ise işletme, bu değişikliğin yapıldığı tarihten itibaren ileriye dönük olmak üzere yeni fonksiyonel para birimi için çevrim işlemlerini uygular. Diğer bir deyişle, değişikliğin etkisi ileriye dönük olarak muhasebeleştirilir.

KAYNAKÇA

- Atılgan Sarıdoğan, A. (2016). İşletmelerde Fonksiyonel Para Biriminin Seçimi ve Mali Performansın Ölçülmesindeki Rolü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cansen, E. (2023, Ağustos 10). Çift para, çift ekonomi. <https://www.sozcu.com.tr/2023/yazarlar/ege-cansen/cift-para-cift-ekonomi-7768387/> adresinden alındı
- International Accounting Standard 21 (IAS 21)- The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates, IASB. (1983).
- International Accounting Standard 29 (IAS 29)- Financial Reporting in Hyperinflationary Economies, IASB. (1989).
- PhilipCapital. (2023, Haziran 7). BIST 100 İhracat Oranları ve Döviz Pozisyonları. <https://www.phillipcapital.com.tr/Files/OtherReports/32076a0b-a7e2-4103-aa22-8e305ea0f54b.pdf> adresinden alındı
- Türkiye Muhasebe Standardı 21 (TMS 21)- Kur Değişiminin Etkileri, KGK. (2019).
- Yaz, D, A. (2020). Antik Çağdan Geleceğe Para-Paranın Yazılmamış Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları
- Yücel , G., & Adiloğlu, B. (2017). Fonksiyonel Para. *Seçmeler 2017* (s. 13-34). içinde İstanbul : İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 77.
- Yücel, G. (2019, Nisan 10). Kârınızı Hangi Para Birimi İle Ölçüyorsunuz (?). <https://dd.com.tr/yayinlarimiz/haf-tanin-yonetim-fikri/krinizi-hangi-para-birimi-ile-olcuyorsunuz-> adresinden alındı
- Yücel, G. (2023). Parasal Kazanç (Monetary Gain) Anlaşılmadan Enflasyona Göre Düzeltilmiş Finansal Tablolar Anlaşılabilir. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3 (1), 1-10.
- Yücel, G., & Adiloğlu, B. (2019). 2018 Yılında Ortada Kar mı Var, Yoksa Zarar mı?: Türk Hava Yolları Vak'ası. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi* (61), 103-112. doi:10.26650/MED.2019589139

PAYA DAYALI KİTLE FONLAMA MODELİNDE TARAFLARA İLİŞKİN MUHASEBE UYGULAMALARI*

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 31.05.2024
Kabul Tarihi : 22.08.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1492991

Öğr. Gör. Dr. Bahri Ozan YAMAN**
Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU***
Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK****

Bibliyografik Bilgiler

Yaman, B., O., Ayanoğlu, Y., & Yanık, S., S. (2024). "Paya Dayalı Kitle Fonlama Modelinde Taraflara İlişkin Muhasebe Uygulamaları" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 135-156) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1492991>

ÖZ

Güntümüzde girişimcilerin düşük maliyetli fona istedikleri zamanda ve kolayca erişebilmeleri önemli bir sorun haline gelmiştir. Girişimciler, kitle fonlaması yolu ile gerçekleştirmek istedikleri projeleri için gerekli olan fonu, bilindik finansal kurumlardan almak yerine, küçük gruplardan veya her bireyin ufak meblağlarda katkıda bulunacağı çok sayıda kişiden toplamaya çalışmaktadır. Bu modelde, fon ihtiyacı duyan yenilikçi bir proje sahibi girişimcinin, bilindik fon sağlama modellerinin sert kurallarını ortadan kaldırarak doğrudan halka ulaşma imkânı bulunmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de paya dayalı kitle fonlama modelini kullanarak yatırım yapanların, fona ihtiyaç duyanların ve bunlara aracılık yapan platformların yaptıkları faaliyetler, gerçek bir uygulamadan hareketle hem vergisel düzenlemeler hem Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği hem de Türkiye Muhasebe (Finansal Raporlama) Standartları çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye’de kitle fonlamaya yönelik vergi ve muhasebe standartları kapsamında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla çalışmadaki

* Bu çalışma Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı "Muhasebe ve Vergi Düzenlemeleri Çerçevesinde Kitle Fonlama ve Finansal Raporlamaya Yansımaları" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Amasya Üniversitesi, Gümüşhacıköy Hasan Duman MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, bahri.yaman@amasya.edu.tr, Orcid ID:0000-0002-3078-7620.

*** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, Tez Danışmanı, yildiz.ayanoglu@hbv.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-1024-2105.

**** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, Tez İzleme Komitesi Üyesi, serap.yanik@hbv.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-7525-8717.

gerçek bir örnek uygulamanın çözümü mevcut vergi düzenlemeleri ve uygulanabilir finansal raporlama çerçeveleri ışığında yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitle fonlama, paya dayalı kitle fonlama, Türkiye düzenlemeleri

Jel Kodu: M40, M4

ACCOUNTING APPLICATIONS RELATED TO PARTIES WITHIN THE SHARE-BASED CROWDFUNDING MODEL

ABSTRACT

Nowadays, it has become an important problem for entrepreneurs to easily access slow-cost funding whenever they want. Entrepreneurs try to collect the funds required for the projects they want to realize through crowdfunding, instead of receiving them from well-known financial institutions, from small groups or a large number of people to whom each individual will contribute small amounts. In this model, an entrepreneur with an innovative project who needs funding for their ventures has the opportunity to reach the public directly by eliminating the rigid rules of known funding models. In the study, the activities of those who invest using the share-based crowdfunding model in Turkey, those who need funds and the platforms that mediate the same are discussed, based on a real application, within the framework of both tax regulations, General Communiqué on Accounting System Application and Turkish Accounting (Financial Reporting) Standards. In Turkey, there is no special regulation on crowdfunding within the scope of tax and accounting standards. Therefore, the solution of the sample application in the study has been made in the light of existing tax regulations and applicable financial reporting frameworks.

Keywords: Crowdfunding, equity-based crowdfunding, Turkish regulations

Jel Code: M40, M49

1. GİRİŞ

Kitle fonlama modeli, inovatif, ilgi çekici bir projesi olan girişimcilerin projelerini çok sayıda insana ulaştırılarak fon elde etme amacıyla yapılan bir fon arama modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle fonlama modeli, son yıllarda çok sayıda girişimcinin ürünleri veya iş fikirleri için gerekli olan finansmanı elde etmede kullandıkları yeni ve gelişen bir finansman sağlama modelidir.

Tüm dünyayı derinden etkileyen 2008 yılı finansal krizi, bankacılık kesiminin ve finansal piyasaların etkisizliğini ortaya koymuştur. Söz konusu bu kriz hükümetlere, düzenleyici kuruluşlara tedbirler alarak ekonomiyi düzeltmeye sevk etmiş ve bunun sonucu olarak da fona erişimde çok daha sert kurallar gelmiştir. Fakat bu sert kurallar dizisi daha yolun başında olan girişimleri ve küçük işletmeleri olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu kısıtlara ve fona ulaşmadaki zorluklara ayrıca teknolojide yaşanan çığır açıcı gelişmelerde eklenince girişimciler alternatif fon arama yollarına yönelmişlerdir.

Kitle fonlama yöntemi ile fon sağlama modeli geleneksel fon sağlama modellerinin aksine herkese açık bir modeldir. Söz konusu bu model başlangıç evrelerinde, daha çok sanatçıların eserlerine veya yenilikçi projelere fon sağlama yönü ile ön plana çıkmış ancak daha sonraki zamanlarda hızlı bir şekilde başka alanlara sirayet etmiştir. Girişimciler kitlelere erişimde günümüzde çok kullanılan ve etkinliği yüksek olan sosyal medyanın da insana ulaşma yönünü kullanarak, ihtiyaç duydukları fon için talepte bulunmaya başlamışlardır. Özetle bu modelde, yenilikçi bir fikri veya projesi olan ve gerçekleşmesi için gerek duyulan finansmanın küçük gruplardan veya her bir bireyin küçük meblağlarda destekte bulunarak toplanmasına çalışılmaktadır.

Çalışmada kitle fonlama modeli önce teorik çerçevede ele alınmış, daha sonra ise gerçek bir uygulamadan hareketle paya dayalı kitle fonlama modelinden faydalanan her bir tarafın yaptıkları faaliyetlerin hem MSUGT hem de muhasebe standartları çerçevesinde muhasebeleştirilmesine yer verilmiştir.

2. KİTLE FONLAMA FİNANSMAN MODELİ

İşletmeler için istedikleri zamanda ve kolayca düşük maliyetli finansmana erişebilmek günümüz dünyasında önemli bir sorun teşkil eder olmuştur. Özellikle kuruluş aşamasında olan, yeni kurulmuş ya da yenilikçi bir fikre sahip ve henüz piyasada yeterli düzeyde saygınlık kazanamamış küçük işletmelerin finansman olanakları daha kısıtlıdır (Yıldırım & Karabayır, 2024: 333). İşte bu noktada kitle fonlaması projelere finansman imkânı tanıyan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitle fonlama yöntemi genelde özel, yenilikçi, ilgi çekici projelere finansman desteği sağlamaktadır. Bu yöntemle kullanılarak fona ulaşıırken tarafların tek muhatabı kitle fonlama platformudur. Bu sayede finansmana gereksinim duyan taraf kitle fonlama platformlarına, projenin özelliklerini detaylı bir şekilde girerek ihtiyaç duyduğu fonu karşılamak için kitlelere ulaşmaktadır.

Literatürde kitle fonlama kavramının farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Bazı tanımlara yer verilecek olursa; kitle fonlama, çok sayıda kişiden, kuruluştan toplanan küçük tutarlardaki paranın bir girişimi fonlamak için başvuru olan bir modeldir (Kirby & Worner, 2014: 8). Diğer taraftan kitle fonlama, küçük tutarda yatırımda bulunmak niyetinde olan yeni yatırımcılar ile sermaye artırmayı hedefleyen girişimciler arasında interneti kullanan platformlar aracılığıyla iletişim kurma modeli olarak tanımlanmaktadır (Valanciene & Jegeleviciute, 2013: 41).

Kitle fonlama modeli, nitelikli taraflardan ziyade bireylerin belli bir proje veya girişimin fonlamasıdır. Teoride geleneksel bankalar parası olanlar ile paraya gereksinim duyanlar arasında aracı konumunda olduğundan, bireyler kendi tasarruflarıyla yatırımları dolaylı bir yoldan fonlamaktadırlar. Kitle fonlama sisteminde ise herhangi bir aracı olmaksızın bu fonlama işlemi gerçekleşmektedir (Schwienbacher & Larralde, 2012: 4). Yani finansmana ihtiyaç duyan kesim, internet üzerinden platform aracılığı ile direkt olarak fonu sağlayacak bireylere ulaşmaktadır.

İlk başlarda kitle fonlama yöntemi bir fon sağlama işleminden daha ziyade hayırseverliğe dayanan bir yöntem olarak kullanılırken, bugünlerde ise geziler, bilimsel araştırmalar, filmler, kampanyalar, albümler, kitaplar ve ürün fonlanması gibi birçok farklı türde fikri desteklemek için kullanılmaktadır (Beaulieu vd., 2015: 3). Başlarda bağış ve ödül yoluyla ortaya çıkan kitle fonlama modeline yönelik dünya genelinde yasal düzenlemelere rastlanmamıştır. Daha sonraki süreçlerde kitle fonlama modelinin paya

veya borca dayalı olarak uygulanmaya başlaması ile birlikte sermaye piyasası kurulları tarafından yapılan yasal düzenlemelerle bu türler sistemli ve güvenilir hale getirilmiştir. ABD’de 2012 yılında JOBS (Jumpstart Our Business Startups Act) Yasası’yla paya ve borca dayalı kitle fonlama düzenlemeleri onaylanmıştır.

Türkiye’de ise 2010’lu yıllardan itibaren bağış ve ödüle dayalı kitle fonlama platformları faaliyetlerine başlamıştır. Ancak o zamanlarda Türkiye’de paya ve borca dayalı kitle fonlamasına ilişkin özel düzenlemelerin bulunmaması bu türlerin gelişmesini yavaşlatmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 6362 sayılı kanunun 2017 yılında düzenlenmesi ile birlikte paya dayalı kitle fonlama modelinin yasal alt yapısı oluşturulmuştur. Yine SPK tarafından 03.10.2019 tarih ve 30907 sayılı Resmî Gazete’de “*Paya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliği (III-35/A.1)*” yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu bu tebliğ ile sadece paya dayalı kitle fonlama modeline ilişkin düzenlemeler yer almıştır. 27.10.2021 tarih ve 31641 sayılı Resmî Gazete’de yeni “*Kitle Fonlaması Tebliği (III-35/A.2)*” yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğde paya dayalı kitle fonlama düzenlemelerine ek olarak borca dayalı kitle fonlama düzenlemeleri de yer almıştır.

2.1. Kitle Fonlamann Türleri

Kitle fonlama modelinin gerçekleştirdiği amaca ve yatırımcılarından toplanan fonun geri dönüş şekline göre en sık tercih edilen dört değişik türü bulunmaktadır. Bunlar bağışa, ödüle, paya ve borca dayalı kitle fonlama türleridir. Bazı kaynaklarda kitle fonlama modeli türlerinin finansal ve finansal olmayan kitle fonlama türleri olarak geçtiği görülse de literatürde genellikle bu dört modelin kullanıldığı görülmektedir. Finansal olmayan tür olarak bağışa ve ödüle dayalı kitle fonlama modeli; finansal tür olarak da paya ve borca dayalı kitle fonlama modeli yer almaktadır. Çalışmamızın paya dayalı kitle fonlamasına odaklandığından, diğer fonlama türlerine burada çok kısaca yer verilmiştir.

2.1.1. Bağışa Dayalı Kitle Fonlama

Bu model, ilk örneklerin görüldüğü modeldir ve bağış yapanların bağışlarını herhangi bir finansal karşılık beklemeden verdiği, tamamen yardım amaçlı yapılmaktadır (Massolution, 2015: 41). Bu tür projelere destek olanlar finansal bir getiri isteğinde değildirler, bu yüzden bu modelde risk de yoktur (Onur & Değirmenci, 2015: 2). Bu nedenle bazı proje sahibi girişimcilerin bu modelle arzu ettikleri tutarda fona erişmeleri zordur. Tam tersine diğer bazı projeler de yatırımcılar tarafından ilginç bulduklarından ya da sağlıklı ilgili bazı projelere karşı yatırımcılar daha duyarlı yaklaştığından girişimcilerin talep ettikleri fondan daha yüksek meblağlarda kaynak toplanabilir.

2.1.2. Ödüle Dayalı Kitle Fonlama

Finansal olmayan kitle fonlama türü olan ödüle dayalı kitle fonlama modelinde, kitle fonlayıcıları kampanyadan toplanan fonlarla bir tür ödül karşılığında bir kampanyaya destek olmak için finansman sağlarlar. Bu model, belirli bir girişime veya projeye bağış toplamak isteyen ve bunun karşılığında da küçük ve çoğunlukla parasal bir değere sahip olmayan ödüller verebilen proje sahibi girişimciler tarafından kullanılan bir modeldir ve ödüller sembolik bir değerdedir (De Buysere vd., 2012: 10). Bu modelde ödülün değeri genellikle yapılan desteğin değerinden düşük olmaktadır

Ödüle dayalı kitle fonlama modelinde ayrıca fon sağlayıcılarına finanse ettikleri proje ürünlerini ürün piyasaya sürülmeden önce daha uygun bir fiyatla veya başka özel avantajlarda sağlanır (Mollick, 2014: 3). Ürünlerin destekçilere ön satışı bu modelin en çok başvurulan şekli olarak bilinmektedir.

2.1.3. Borca Dayalı Kitle Fonlama

P2P (peer to peer) olarak bilinen bu model, birbirlerinden bihaber olan bireylerin geleneksel fonlama kuruluşlarına başvurmadan, internet aracılığıyla borçlanma işlemleri için kullanılmaktadır. Türkçede denkler arası, kişiler arası borçlanma olarak da bilinir. Bu türde, girişim sahibi ihtiyacı olan fon tutarı için taraflar arasında daha önceden belirlenmiş faiz ve vadede hedef yatırımcılardan borçlanmayı amaçlamaktadır (İşler, 2014: 57).

Bu yöntem daha çok şirketinin hisselerini yatırımcılara vermek arzusunda olmayan girişimciler için kullanılmaktadır. Ayrıca, yatırımcılar cazip faiz getirisi sağlarken; girişimciler de uygun maliyetli borçlanma imkânı elde etmektedirler.

2.1.4. Paya Dayalı Kitle Fonlama

Çalışmamızda örnek uygulama ile destekleyeceğimiz bu kitle fonlama modelinde ise yine platform aracılığıyla insanlara çağrıda bulunularak, destek karşılığında, girişimcinin veya bir projesi olan şirketin; payının, temettüsünün verilmesi şeklinde gerçekleşen bir modeldir (Şahinoğlu, 2019: 26).

Yeni bir projesi olan girişimcinin projesini hayata geçirebilmesi için fon sağlayan kesimden bir öz kaynak payı karşılığında fon toplanması yoluyla uygulanan bir modeldir. Yatırımcılar açısından bakıldığında kar elde etmeye ilave olarak bir girişime, bir projeye destek olmak gibi bir güdüyle de bu modelin kullanıldığı görülmektedir.

Bu türün tercih edilmesi durumunda platform aracılığıyla girişimci işletmenin değerlemesi, iş planı, toplanacak fonun nerelerde ve ne şekilde değerlendirileceği, işletmenin hisselerinin hangi oranda satışa sunulduğuna dair birtakım bilgilerin de paylaşılması gerekmektedir (Mumcu, 2021: 32). Söz konusu bu bilgilere taraflar arasında yapılan sözleşmelerde yer verilmekte ve fon toplayan platformun sitesinde paylaşılmaktadır.

Bu modelde yatırımcıyı korumak amacıyla kitle fonlamanın parasal büyüklüğü, coğrafi imkânları ve pazarlama imkânları sınırlandırılmıştır. Paya dayalı kitle fonlama modeli, çoğunlukla hisse senedine benzer düzenlemeleri içermektedir. Hisse senedine benzer bir getiriyi yatırımcına sunmaktadır.

2.2. Kitle Fonlamanın Tarafları

Kitle fonlama yönteminde üç farklı taraf yer almaktadır. Birinci taraf proje sahibi girişimciler yani fon arayanlardır. Bunlar, piyasaya direkt ulaşmak, destekçilerden fon toplamak için bu modeli tercih ederler. Kitle fonlama sistemi aracılığıyla fon arayanlar, genelde başka yollarla projelerine fon sağlayamayan ya da sermayelerini artıramayan girişimcilerdir (Valanciene & Jegeleviciute, 2013: 41). Kitle fonlama, bu tür girişimlere sadece sermaye tedarik etmekle kalmaz, ayrıca girişimcilerin yani fon arayanların fikirleri veya projeleri için bir test olanağı da sunmaktadır. Bu şekilde proje veya fikirler daha hayata geçmeden piyasada oluşabilecek algıyı görebilme imkanına kavuşabilmektedir.

Kitle fonlama modelinin ikinci tarafı projeleri finansal açıdan desteklemeye kararlı olan, risk almayı seven ve belli bir oran ve tutarda getiri arzusunda olan yatırımcılar yani fon sağlayanlardır. Burada yatırımcılar, kendileri açısından umut veren veya ilginç buldukları girişimleri seçerek fon tedarikinde bulunurlar. Bu yatırımcıların bir bölümünün yatırımcı olarak kitle fonlama sistemine dahil olmak için özellikleri belirlenmemişken, diğer bir bölümünün ise özel nitelikleri bulunmaktadır (Bouncken vd., 2015: 411). Özel nitelikleri olan bu yatırımcılar, nitelikli ve nitelikli olmayan yatırımcılar olacak şekilde bir ayrıma tabi olmaktadır. Bu şekilde bir ayrımın temelinde yatan ana amaç yatırımcıların getiri elde etme isteğidir.

Kitle fonlama modelinde üçüncü taraf ise yeni proje veya fikir sunma arzusunda olanlarla bu tür projeleri destekleme niyetinde olan yatırımcıları bir araya getiren, aralarında köprü vazifesi üstlenen kitle fonlama platformlarıdır. Bu kitle fonlama platformları, internet sitesi şeklinde faaliyet gerçekleştirdikleri için “web sitesi sağlayıcıları” olarak da bilinmektedir. Bu platformlar, teknolojik altyapı desteğini kullanarak fon arayanların projelerini potansiyel destekçilere ulaştırmaktadır (Beaulieu vd., 2015: 4). Sistemin işlemesi için bu platformlar büyük bir öneme sahiptir, çünkü bu platformların ana görevi kampanya sürecini oluşturmak, yönetmek, kontrolünü yapmak ve sonuç olarak sistemin sorunsuz bir şekilde çalışmasını temin etmektir.

2.3. Kitle Fonlama Sisteminin İşleyişi

Platformlara birbirinden farklı projeler sunulur ve ana hedef daha önce şartları ve tutarı belirlenen fon tutarını elde etmektir. Bu platformlara daha önce belirtilen finansal getirisi olan modellerde sunulabileceği gibi finansal getirisi olmayan modellerde sunulabilir. Platformlarda sunulan projeler için daha öncesinde belirlenen finansman tutarına erişme olanağı ancak ve ancak kampanyalar için yapılan plana, programa ve bunların nasıl yürütüldüğüne bağlı olmaktadır (Açıkgöz vd., 2020: 63-64). Kitle fonlamanın farklı modelleri olduğundan her bir tür için benzer yolu izlemek projede başarıya ulaşmak açısından yeterli olmayabilir. Kitle fonlama sisteminin işleyişi ana hatlarıyla aşağıda açıklanmıştır.

Hedeflenen fon tutarının belirlenmesi aşamasında, projelerin ürün veya hizmet aşamasına gelebilmesi ve gereksinim duyulan fona ulaşabilmek için aşamaların tamamında oluşabilecek maliyetleri ve riskleri dikkate alarak, piyasa şartları ile uyumlu bir fiyatlandırma yapılması şarttır (Yücel, 2021: 41). Çünkü bir projeye uygun bir fon tutarının belirlenmesi en az projenin tanıtılması kadar önemlidir. Ayrıca projenin fonlanması için amaçlanan tutar ile projenin tanıtımının birbirlerini destekleyici nitelikte de olması gerekmektedir. Bundan dolayı girişimciler, projelerini ancak etkili bir sunum ve tanıtımla yatırımcıları cezbedici bir duruma getirebilirler (Aydın, 2019: 15).

Proje sahibi girişimciler kitle fonlama modelini ticari bir sebeple girişimlerine fon sağlamak amacıyla kullandıkları hallerde, projelerini cazip hale getirebilmek için hedef belirledikleri kitlelerle bazı “mahrem bilgileri” paylaşarak süreci şeffaf duruma getirmektedir. Kaynak sağlayanlara sağladıkları fonların karşılığında hediye, ödül, ortaklık veya getiri sunulması aşamasında, proje sahibi girişimci tarafından projenin finansmanı için daha önceden belirlenen hedefe erişilmesi halinde destekçilere kitle fonlama modeline göre getiri sunulmaktadır.

Hedeflenen fon tutarının oluşması ve tedariki aşamasında ise proje, belirlenen süreye ulaşıldıktan ve arzu edilen finansman tutarına erişildikten sonra, daha önce tarafların belirlediği sözleşmede yer alan komisyon bedeli kesilir ve akabinde kalan tutar yatırımcının hesabına geçirilmektedir (Akyıldız, 2021: 13). Fakat fon toplama faaliyeti başarısız olursa platformlar daha az tutarda komisyon ücreti olarak ya da hiçbir komisyon ücreti almadan o zamana kadar toplanmış olan fonu yatırımcısına iade etmektedirler. Başka bir anlatımla başarı durumunda da başarısızlık durumunda da uygulanan kurallar yatırımcı ile platform arasında imzalanan sözleşme ve Kitle Fonlama Tebliği'nde belirlenen hükümler doğrultusunda uygulanmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Kitle fonlama yazınında **dünyada ve Türkiye'de** yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır, fakat kitle fonlama sisteminde tarafların yapacakları işlemlere ilişkin faaliyetlerin muhasebe kayıtlarına dair çalışmaların hem yabancı hem de yerli literatürde oldukça **çok az sayıda olduğu görülmüştür**.

Agrawal ve diğerleri (2014) çalışmalarında paya dayalı kitle fonlamanın gelişim unsurlarını tam anlamıyla belirleyememişler, ancak diğer kitle fonlama modellerinden daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Yazarlar, paya dayalı kitle fonlama modeliyle ilgili yasal düzenlemeler olmadığı takdirde yatırımcılar için sorun olacağını vurgulamışlardır. Paya dayalı kitle fonlama modelinin gelişmesiyle birlikte bu modelin daha da teşvik edileceği ve katılımın daha da artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Nicolaescu ve diğerleri (2016) kitle fonlama faaliyetinin hukukî zemini ile halihazırda uygulanan yasalara göre muhasebeleştirilmesini Romanya için ele aldıkları çalışmalarında, kendi geliştirdikleri örnek uygulama paralelinde paya dayalı kitle fonlama modeli ile **çevrimiçi kitle fonlama** platformları üzerinden başlattıkları kampanyanın olumlu neticelenmesi sonucunda elde edilen fonun **“Ödenmiş Sermaye”** hesabına kaydedilmesi gerektiğini, buna ilave olarak komisyon ücreti ile katma değer vergisinin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği sürecini işlemişlerdir.

Durlanık ve Yıldırım (2019) kitle fonlamanın dünya ve Türkiye **örneklerini inceledikleri çalışmalarında**, kitle fonlama modelinin sağladığı yararların ortaya konması ve kitle fonlamanın vergilendirilmesi hakkında **çeşitli tavsiyelerde** bulunmuşlardır. Gelir getiren her unsurun ve vergiyi doğuran olayın, her bir kitle fonlama tarafı için farklı düşünülüp vergisel olarak yapılacak olan **düzenlemelerde konunun** geniş kapsamlı olacak şekilde her açıdan ele alınması gerektiği, kitle fonlama sisteminin vergisel konularda da suiistimale açık olduğu gerçeği göz önünde tutularak yapılacak denetimlerin daha sıkı bir şekilde olması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Yakar ve Kandır (2020) çalışmalarında paya dayalı kitle fonlama türünün daha hızlı bir şekilde uygulanabilmesine destek vermek için vergi teşvikleri uygulanması gerektiğini, modele ilişkin Türkiye'de vergi mevzuatında özel bir düzenleme bulunmadığını, dolayısıyla da mevcut vergi düzenlemelerine göre değerlendirme yapıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Camgöz ve Yılmaztürk (2023) Türkiye için inovatif girişimciliğin finansmanında **paya dayalı kitle fonlamaya yatırım yapanların** motivasyon faktörlerini ele aldıkları çalışmalarında, bir yatırımcı bir projeye yatırım yaparken, yatırım yapacağı projeye alakalı tanıtıcı unsurları, projenin özgün olması ve sürece katkı sağlarken yenilikçi bir bakış açısı ile geleceği görebilen unsurların etkisiyle yatırım yapıldı-

ğı tespit edilmiştir. Ayrıca, erkek yatırımcıların finansal öğeleri daha çok önemseydiği, borsada yatırımcı olanların ise daha fazla getiri istedikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

Öztürk ve diğerleri (2023) çalışmalarında dünyada ve Türkiye’de paya dayalı kitle fonlama modeli uygulamalarını incelemişler, modelin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymuşlar, Türkiye’de paya dayalı kitle fonlamanın gelişmesi için birtakım tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ayrıca modelin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansman açısından önemli bir alternatif oluşturduğu, bu modelin girişimcilere daha düşük maliyet ile finansmana ulaşabilme imkânını verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

4. TÜRKİYE’DE PAYA DAYALI KİTLE FONLAMA UYGULAMALARI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Türkiye’deki vergi mevzuatında kitle fonlama sistemine has bir düzenleme bulunmamaktadır. Bundan dolayı kitle fonlama sisteminde yer alan taraflarının vergisel yükümlülükleri yürürlükte bulunan ilgili diğer hükümlere göre yapılmaktadır. Bu çalışmada paya dayalı kitle fonlamaya dahil olan tarafların yapacakları muhasebe kayıtları hem TMS/TFRS’ye hem Muhasebe Sistemi Uygulamaları Genel Tebliği’ne göre ele alınmıştır.

4.1. MSUGT’ye Göre Paya Dayalı Kitle Fonlamanın Muhasebe Uygulamaları

Kitle Fonlama Tebliği III-35/A.2’nin 5. maddesinin a bendinde “*faaliyette bulunacak olan paya dayalı kitle fonlama platformlarının anonim şirket şeklinde olmaları zorunluluğu...*” ifadesi yer almaktadır. Tebliğin 11. maddesi 3. fıkrası f bendinde, “*platformlarda emanet yetkilisinin toplanan fon tutarını nemalandırıp nemalandırmayacağı hususu ile alınacak ücret, komisyon ve kesintiler belirtilmiştir.*” Aynı tebliğin 16. maddesinin 1. fıkrasında “*toplanan fonların sadece sermaye artırımını yapmak suretiyle çıkarılacak paylar karşılığında fonlanan şirkete aktarılması mecburiyeti*” bulunduğu için proje sahibi girişimci şirket, topladığı fonları sadece sermaye artırımında kullanmak zorundadır.

Kitle fonlama platformları anonim şirket oldukları için Kurumlar Vergisi mükellefi olmaktadır ve hizmetleri karşılığında alacakları ücret, komisyon veya kesintiler kurum kazancı niteliğinde olduğundan Kurumlar Vergisi yükümlüsü olmaktadır, ancak bilindiği üzere bu vergi kitle fonlama platformlarının ticari karı üzerinden değil mali karı üzerinden alınacaktır. KDV ile ilgili olarak doğrudan bir hüküm bulunmadığından dolayı KDV Kanunu’nun 1. maddesinde “*Türkiye’de yapılan ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler, her türlü mal ve hizmet ithalatı, diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler Katma Değer Vergisi’ne tabidir.*” açıklamasından hareketle KDV uygulaması yapılacaktır.

Yukarıdaki düzenlemeler doğrultusunda çalışmanın devamında paya dayalı kitle fonlamasına ilişkin bir örnek uygulama ve MSUGT’ye göre muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir.

UYGULAMA 1: Bu uygulama Fongogo Kitle Fonlama Platformu’nda yer alan gerçek uygulamadan faydalanılarak geliştirilmiştir (<https://yatirim.fongogo.com/campaign/lojipark>). Lojistar Teknoloji Anonim Şirketi halka açık olmayan bir teknoloji girişim şirkettir ve lojistik sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Şirket yürütülecek olan kampanya kapsamında hazırlanmış olduğu bilgi formunu Fongogo Paya Dayalı Kitle Fonlama Platformu’na sunmuş, 01.04.2022 tarihinde yatırım komitesinin onayın-

dan geçerek, kampanya 06.04.2022 tarihinde başlatılmıştır. Şirketin gereksinim duyduğu fon 1.050.000 TL, kampanya süresi ise 60 gündür. Toplanacak tutar 1.260.000 TL'ye kadar artırılabilir. Çünkü KGK'nin Kitle Fonlama Tebliği'nin 16/4. maddesine göre "*talep edilen fon miktarının azami yüzde 20'sine kadar ek fon toplanabilir.*" ifadesi yer almaktadır. Toplanan fonlar ise sermaye artırımında kullanılacaktır.

Kampanya hakkındaki genel bilgiler şöyledir:

Çıkarılacak Payların Türü: Toplanan fon karşılığı yatırımcılara verilecek paylar nama yazılı ve B grubu olacaktır. B grubu payları imtiyazlı değildir.

Çıkarılacak Payların Nominal Değeri: Birim nominal değeri 0,01 TL, payların toplam nominal değeri 4.667 TL (ek fon ile 5.600 TL) olacaktır.

Çıkarılacak Payların Satış Fiyatı: 466.670 adet pay (ek fon ile 560.004) satışa sunulacak olup payların birim satış fiyatı 2,25 TL olacaktır.

Kampanyaya dair giderler aşağıdaki gibidir:

- **Girişim Şirketi Giderleri**

Platformda kampanyanın yayınlanma bedeli olan tutarı, girişimci şirket platforma 2.500 TL + yüzde 18 KDV¹ olarak ödeyecek ve proje başarısız olursa bu tutarın iadesi olmayacaktır. Bu ödeme fonlar toplanmaya başlamadan önce yapılır.

Kampanyanın başarılı olmasının akabinde girişim şirketi, platforma toplanan fon tutarının yüzde 7,5'i + yüzde 18 KDV'si kadar hizmet bedeli ödemesi de yapacaktır. Kampanya başarısız olursa yukarıda bahsi geçen başarı ücretleri alınmayacak ve tüm yatırım tutarları yatırımcılarına herhangi bir kesintiye uğramadan iadesi yapılacaktır.

Kampanya başarılı olursa Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. toplanan fonun binde 1'i + yüzde 18 KDV ve toplanan fonları blokaj eden İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. topladığı fon tutarının binde 1'i + binde 1 BSMV tutarında alacağı işlem bedelini kampanya bitiminde platformun faturasına istinaden şirket tarafından ödemesi yapılacaktır. Başarısız olma durumunda ise söz konusu paylar talep edilen fon tutarı üzerinden kesilecektir.

- **Katılımcıların Üye Giderleri**

Ödeme işlemi komisyonu olarak yüzde 1,75 + yüzde 18 KDV oranındaki tutar yatırımcının yapacağı ödemeye eklenir. EFT ile yapılan ödemelerde ise EFT masrafı yatırımcıya aittir. Toplanan fonları girişim şirketi sermaye artırımında kullanacaktır. Kampanyaya 408 yatırımcı 1.158.622 TL'lik fon sağlamış ve kampanya başarılı şekilde sonuçlanmıştır.

Yukarıda verilen bilgilere hesaplamalar ve tarafların MSUGT çerçevesinde yapacakları muhasebe kayıtları aşağıda yer almaktadır.

¹ Örnek uygulama 2022 yılına ait olduğundan KDV oranı yüzde 20 olarak değil, aslına uygun olarak yüzde 18 olarak alınmıştır.

Kampanyanın Başarılı Olması Sonucunda Yapılan Hesaplamalar:

Girişimci işletme tarafından platforma ödenecek komisyon tutarı = $1.158.622 \text{ TL} \times 0,075 = 86.896,65 \text{ TL}$

Ödenecek komisyon üzerinden hesaplanan KDV tutarı = $86.896,65 \text{ TL} \times 0,18 = 15.641,40 \text{ TL}$

Platformuna yapılacak toplam ödeme = $86.896,65 + 15.41,40 = \mathbf{102.538,05 \text{ TL}}$

Merkezi Kayıt Kuruluşuna (MKK) ödenecek bedel = $1.158.622 \text{ TL} \times 0,001 = 1.158,62 \text{ TL}$

MKK bedelinin KDV'si = $1.158,62 \text{ TL} \times 0,18 = 208,55 \text{ TL}$

Merkezi Kayıt Kuruluşunun KDV dahil alacağı tutar = $1.158,62 + 208,55 = \mathbf{1.367,17 \text{ TL}}$

Takasbank'a ödenecek tutar = $1.158.622 \text{ TL} \times 0,001 = 1.158,62 \text{ TL}$

Takasbank'a ödenecek tutar üzerinden BSMV = $1.158,62 \text{ TL} \times 0,001 = 1,16 \text{ TL}$

Takasbank'a ödenecek toplam tutar = $1.158,62 + 1,16 = \mathbf{1.159,78 \text{ TL}}$

Girişimcinin elde edeceği net fon tutarı = $1.158.622 - (102.538,05 + 1.367,17 + 1.159,78 \text{ TL}) = \mathbf{1.053.557 \text{ TL}}$

Projeye destek olan taraflar; toplamda $1.158.622 \text{ TL} / 2,25 \text{ TL} = 514.943$ adet hisse satışı olmuştur. ABC AŞ'nin 67.500 TL (30.000 adet) pay satın aldığı varsayalım. Satın alma esnasında toplamda 128 TL EFT ve BSMV masrafı kesilmiştir. İşletme ödemeyi kredi kartıyla yapmadığı için yüzde 1,75 + yüzde 18 KDV üyelik masrafına katlanmamıştır.

Kitle fonlama tebliğinin 4. maddesinin "ş" bendinde pay, "*Fonlanan şirketin sermayesini temsil eden ve sahibine ortaklık hakkı veren menkul kıymet*" şeklinde tanımlandığından yatırımcıların satın aldıkları paylar "*Menkul Kıymet*" olarak değerlendirilmektedir.

Kitle fonlama yoluyla elde edilen şirket paylarının bu paylara has aktif işleyen bir piyasanın olmayışı nedeniyle satış olanakları bir hayli az olmaktadır. Bundan dolayı bu özellikte yer alan payların nakde çevrilebilme imkanı aktif bir borsada işleme açık olan paylara göre daha sınırlı olmasından ötürü duran varlık olarak takip edilmesinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Eğer paya dayalı kitle fonlama yatırımcısı sahip olduğu bu payları uzun vadeli bir saikle satın almışsa 248 Diğer Mali Duran Varlıklar hesabında, fakat kısa vadede elden çıkarma niyetiyle satın almışsa 118 Diğer Menkul Kıymetler hesabında takip de edebilir. Yine de yukarıda anlatılan bu özel durumların finansal tablo dipnotlarında açıklanması yatırımcıyı korumak açısından önemlidir. Diğer taraftan hisse senetlerini satın almak için banka tarafından kesilen EFT ve BSMV'nin bedeli işletmenin yatırım faaliyetiyle ilgili olduğundan 770 Genel Yönetim Giderleri veya 653 Komisyon Giderleri hesabında muhasebeleştirilebilir.

A) Yatırımcı ABC AŞ'nin Yapacağı Kayıtlar

- Projenin başarılı olması durumunda yatırımcının payları satın alma ve EFT ile BSMV kayıtları

248 DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR	67.500	
102 BANKALAR		67.500
653 KOMİSYON GİDERLERİ	128	
102 BANKALAR		128

Fon toplama işleminin başarısızlıkla sonuçlanması halinde ise ABC AŞ, satın almış olduğu payların iptal kaydını parası iade edildiğinde yapacaktır.

- ABC AŞ'nin satın aldığı payların iptali kaydı

102 BANKALAR	67.500	
248 DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR		67.500

B) Kitle Fonlama Platformunun Yapacağı Kayıtlar

Kitle fonlama platformu aracılık hizmeti sunmakta, dolayısıyla bu hizmetten elde ettiği komisyonu esas faaliyetinden sağlamış olmakta ve 600 Yurtiçi Satışlar hesabına kaydetmesi gerekmektedir. Yine aynı sebepten ötürü kitle fonlama platformu topladığı fonları, proje sahibi girişimci şirketin hesabına geçinceye kadar 329 Diğer Ticari Borçlar hesabında izlemesi uygun olacaktır. Platform Takasbank ve MKK adına kestiği tutarları ödeyinceye kadar 336 Diğer Çeşitli Borçlarda izleyebilir.

- Kampanya başında projeyi platforma kaydetmek için girişimci şirketten alınan tutarın kaydı

102 BANKALAR	2.950	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR		2.500
391 HESAPLANAN KDV		450

- Fonlar platform adına emanet yetkilisi nezdinde açılan ve kampanya bitimine kadar bloke olan hesapta toplanan paraların kaydı

102 BANKALAR	1.158.622	
-Bloke Edilen Hesap		
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		1.158.622

- **Kampanya bitiminde bloka kaldırılıp hesaptan emanet yetkilisi Takasbank, Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Platforma ait komisyonlar kesildikten sonra girişimcinin hesabına net tutarın yatırılması kaydı**

102 BANKALAR -Vadesiz Hesap 102 BANKALAR -Bloke Edilen Hesap	1.158.622,00	1.158.622,00
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR 102 BANKALAR -Vadesiz Hesap 600 YURTIÇİ SATIŞLAR 391 HESAPLANAN KDV 336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR -Takasbank 1.159,78 -MKK 1.367,17	1.158.622,00	1.053.5587,00 86.896,65 15.641,40 2.526,95
336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR 102 BANKALAR -Vadesiz Hesap	2.526,95	2.526,95

Paya dayalı kitle fonlama projesinde fon toplama işleminin başarılı olamaması durumunda ise yapılacak muhasebe kaydı aşağıda tarafımızca geliştirilen bir uygulamada açıklanmıştır.

Kampanya sonucunda 500.000 TL'lik fonunun toplandığını varsayalım. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde kampanyanın başlangıcında belirlenen 1.050.000 TL'lik fonun daha önce belirlenen 60 günlük zaman dilimi içerisinde toplanamamış olmasından dolayı proje başarısız olacaktır. Böyle bir durumda kitle fonlama platformu o aşamaya kadar topladığı fonu proje yatırımcısına iade edecektir. Ancak burada bir konuya dikkat edilmesi gerekir ki o da daha önce belirlenen fon tutarı henüz toplanmamış olmasından dolayı proje sahibine aktarılan herhangi bir tutar olmamıştır. Bu hesaba aktarma işleminin olmaması nedeniyle ayrı bir muhasebe kaydı yapılmamış, sadece o ana kadar toplanan tutarın iadesine ilişkin kayıt yapılmıştır.

- **Fonlar iade edildiğinde yapılacak kayıt**

329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	500.000	
102 BANKALAR		500.000
-Blok Edilen Hesap		

Ancak proje başarıya ulaşmasa bile projenin platformda listeye alınma bedeli olan 2.500 TL + yüzde 18 KDV'nin yapılan sözleşme gereği iadesi olmayacak ve platform bunu kampanya başında gelir kaydettiği için bir başka kayıt yapmayacaktır. Ancak Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun payı ile Takasbank'ın paylarını girişimci şirket tarafından ödenmesini sağlayacaktır.

A) Proje Sahibinin (Girişimci Şirketin) Yapacağı Kayıtlar

Öncelikle proje sahibinin elde ettiği fonu sermaye artırımında kullanılacağı için proje sahibi sermaye artırımına ve platformda listelenme karşılında ödediği bedele ilişkin kayıtları yapacaktır.

- **Projenin kitle fonlama platformuna kaydedilmesi yani listeye alınması için ödenen bedelin kaydı**

780 FİNANSMAN GİDERLERİ	2.500	
191 İNDİRİLECEK KDV	450	
102 BANKALAR		2.950

Sermaye Taahhüt Kaydı

501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE	1.050.000	
500 SERMAYE		1.050.000

Kampanyada toplanan 108.622 TL fazla fon için Kitle Fonlama Tebliği'nde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat kitle fonlama sözleşmesinde yer alan “*toplanan fonlar sermayeye eklenecektir.*” ifadesinden ve ayrıca SPK'nın VII-128.1 Pay Tebliği'nin 24. maddesinin 3. fıkrasında “*Ek pay satışına konu payların halka arz edilecek paylar ile aynı hakları taşıması zorunludur*” ifadesinden hareketle sermayeye eklenmiştir.

- **Taahhüdün yerine getirilmesi, kesintilerden sonraki net tutarın işletme hesabına geçmesi ve toplanan fazla fonun kaydı**

102 BANKALAR	1.053.557,00	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	89.215,05	
-Platform Ücreti 86.896,65		
-MKK Ücreti 1.158,62		
-Takasbank 1.159,78		
191 İNDİRİLECEK KDV	15.749,95	
-Platform KDV 15.641,40		
-MKK KDV 208,55		
501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE		1.050.000,00
500 SERMAYE		108.622,00

Projenin başarısız olması durumunda, belirlenen 60 günlük sürede fon toplama miktarı tamamlanmamış olduğundan dolayı proje sahibine aktarılan herhangi bir tutar olmayacaktır. Dolayısıyla bir muhasebe kaydı da yapılmamıştır. Bu yüzden başarısızlık durumunda sadece daha önce yapılan sermaye taahhüt kaydı ters kayıtla kapatılacaktır.

• **Sermaye taahhüt kaydının iptali**

500 SERMAYE	1.050.000	
501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE		1.050.000

Projenin başarısız olması durumunda projenin platformda listeye alınma bedeli olan 2.500 TL + yüzde 18 KDV'yi yapılan sözleşme gereği kitle fonlama platformu tarafından iade edilmeyeceğinden dolayı proje sahibi daha önce gider olarak kaydettiği bu tutarla ilgili herhangi bir işlem yapmayacaktır.

Ancak fonlamanın başarısız olması durumunda MKK, kaydıleştirme işlemleri için toplam fon talebi üzerinden binde 1'i + yüzde 18 KDV tutarında işlem bedeli alacaktır. Takasbank ise toplanan fonların bloke edilmesine aracılık hizmetinden dolayı toplam fon talebinin binde 1'i + BSMV tutarında işlem bedeli alacaktır.

MKK'nın payı = fon talebi bedeli 1.050.000 TL * 0,001 = 1.050 TL

MKK payı KDV'si = 1.050 TL * 0,18 = 189 TL

MKK'ya KDV dahil yapılacak toplam ödeme = 1.239 TL

Takasbank'ın payı = 1.050.000 TL * 0,001 = 1.050 TL

Takasbank BSMV binde 1 = 1.050 TL * 0,001 = 1,05 TL

Takasbank'a yapılacak toplam ödeme = 1.051,05 TL

• **MKK ve Takasbank paylarının muhasebeleştirilmesi**

780 FİNANSMAN GİDERLERİ	2.101,05	
191 İNDİRİLECEK KDV	189,00	
102 BANKALAR		2.290,05

4.2. TMS/TFRS'ye Göre Paya Dayalı Kitle Fonlamanın Muhasebe Uygulamaları

Yürürlükteki kitle fonlama düzenlemeleri kitle fonlama yöntemiyle finansmana erişim sağlayan girişimlere büyüme evresinde izin vermektedir. Bu işletmeler Türkiye'deki düzenlemelere göre halka açık olmayan şirketlerdir. Fakat daha sonraki dönemlerde borsada işlem gören işletmelerinde kitle fonlama sisteminden faydalanmasının önündeki engellerin kaldırılacağı **düşünüldüğünden** hareketle tarafların yapacakları **işlemlerin** muhasebe standartlarına göre değerlendirilmesine ve KGK'nın Taslak Hesap Planına göre muhasebeleştirilmesine bu bölümde yer verilmiştir.

Mevcut muhasebe standartlarında doğrudan paya dayalı kitle fonlama modelini **açıklayan** bir TMS/TFRS düzenlemesi bulunmamaktadır. Mevcut TMS/TFRS düzenlemeleri açısından değerlendirilme yapıldığında, her bir kitle fonlama tarafının faaliyetlerine dair **işlemler mevcut** muhasebe standartları çerçevesinde ele alınmıştır. Tarafların yapacakları muhasebe kayıtları ve kullanılan hesaplar için KGK'nın "*Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı*"ndaki hesaplar kullanılmıştır. Yine kitle fonlama kampanyalarının başarılı olamamaları halinde tarafların yapacakları muhasebe kayıtları MSUGT'dekine benzer şekilde olduğu için tekrara düşmemek adına sadece gerekli açıklamalar yapılmış, muhasebe kayıtlarına yer verilmemiştir.

Paya dayalı kitle fonlama sisteminde tarafların yaptıkları iş ve işlemlerin TMS/TFRS'ye göre uygulanmasına geçmeden önce sisteme katılan her bir tarafın hangi muhasebe standardına göre muhasebeleştirme işlemini yapacağı ve bunun kitle fonlama sistemine özgü uyarlanması aşağıda açıklanmıştır. Bu açıklamadan MSUGT'de kullanılan örnek uygulamadan hareketle ilgili standartlara göre yapılacak muhasebe kayıtları açıklamaları ile birlikte yer verilmiştir.

Projeye destek olanların yapacakları muhasebe kayıtları tekdüzen hesap sisteminde yapılan kayda benzer şekildedir, tek farkı KGK taslak hesap planında yer alan hesapların kullanılmasıdır.

Proje sahibi ise bir hisse senedi ihraç ederse; bir öz kaynağa dayalı finansal araç ihracında bulunmuş olmaktadır. Bu durumla ilgili standart da TFRS 9 "*Finansal Araçlar Standardı*" dır. Kitle fonlama tebliği III-35/A.2'nin 4. maddesinin "ş" bendinde daha önce de değinildiği üzere paylar, "*fonlanan şirketin sermayesini temsil eden ve sahibine ortaklık hakkı veren menkul kıymet*" olarak ifade edilmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere pay "*menkul kıymet*" olarak görülmekte ve "*TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum*", "*TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar*" ve "*TFRS 9 Finansal Araçlar*" standartlarına göre değerlendirmesi gerekmektedir.

Kitle fonlama platformları ise çevrimiçi platformlarda projelerin görsel medya aracılığıyla tanıtımını, pazarlamasını yapmaktalar ve sağladıkları bu hizmet karşılığı olarak proje sahibinden komisyon bedeli talep etmektedir. Dolayısıyla bu platformlar aracılık hizmeti sunmaktalar. Bu hizmetleri karşılığında sadece proje sahibi girişimcilerden/şirketlerden komisyon ücreti talep ederken, finansal destek de bulunan yatırımcılardan ise herhangi bir ücret almamaktadırlar. Bu kitle fonlama platformlarının gelirleri, platform sağlama ücreti ile kitle fonlama projesinin başarıya ulaşması sonucundaki ücretlerden oluşmaktadır. Bir başka deyişle sözleşmede belirtilen oran ve tutardaki komisyonu kapsamaktadır. Daha önce taraflar arasında belirlenen hedefe ulaşılan kadar kitle fonlama platformları topladıkları fonları ayrı bir emanet hesabında tutmak mecburiyetindedirler. Hedeflenen zaman sürecinde hedefe ulaşıldığında, platform söz konusu komisyon ücretini yatırımcıdan kesecek ve kalan tutarı başvuru sahibi girişimci şirkete aktaracaktır. Fakat burada kitle fonlama platformları projelerin başarısı veya istenilen fon tutarının toplanmasına ilişkin garanti vermemektedir. Bu sebeple arzı edilen hedefe ulaşılamaması halinde fonlar yatırımcılara herhangi bir kesintiye maruz kalmadan iade edilecektir.

Kitle fonlama platformları yaptıkları bu faaliyetlere ilişkin muhasebe kayıtlarını “TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat” standardına göre yapacaktır. Ancak kitle fonlama sistemi her ne kadar sözleşmeye dayalı gerçekleşse de bir telekomünikasyon, bir yazılım sektörü gibi hasılat standardından çok fazla etkilenmemektedir. Bundan dolayı söz konusu standardın kitle fonlama sistemine uygulanması daha kısıtlı olmaktadır.

Kitle fonlama sisteminde daha önce belirtildiği şekilde fon arayan (girişimci), kitle fonlama platformu ve fon sağlayan (yatırımcı) olmak üzere üç taraf bulunmaktadır. Ancak TRFS 15’te iki taraf yer almaktadır. Bunlar “işletme” ve “müşteri”dir. Kitle fonlamada bulunan **üçüncü taraf yatırımcıdır**, bu da standartta geçmemekte ve yatırımcı olarak sistemde yerini almaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak TFRS 15’i kitle fonlama sistemine entegre ettiğimizde, buradaki işletme “*kitle fonlama platformunu*”, müşteri ise “*fon arayan*” tarafı temsil etmektedir. “*TRFS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat*” standardının ilgili maddeleri kitle fonlama sistemine uyarlanmasıyla aşağıda yer almaktadır.

Standardın amacı, “*müşteriyle yapılan bir sözleşmeden doğan hasılatın ve nakit akışlarının niteliği, tutarı, zamanlaması ve belirsizliğine ilişkin faydalı bilgilerin finansal tablo kullanıcılarına raporlanmasında işletmenin uygulayacağı ilkeleri düzenlemektir*” (TFRS 15, md. 1). Müşteri yani fon arayışında olan taraf ile yapılan sözleşmede, fonun elde edilmesine karşın nakdi bir bedeli ödemeyi taahhüt etmektedirler. Bunun sonucu olarak hak ve yükümlülükler ortaya çıkmaktadır.

TFRS 15 kapsamında hasılatın finansal tablolara alınabilmesi için 5 aşamalı işlemler hiyerarşisi ve bu standardın kitle fonlama sistemine uygulanışı aşağıda özetlenmiştir.

1-Sözleşmenin belirlenmesi; kitle fonlama sisteminde müşteri (fon arayan) ile işletme (platform) arasında sözleşme yapılmaktadır. Yapılan bu sözleşme yazılı olmaktadır. Dolayısıyla bu sözleşmenin yapılmasıyla TFRS 15’in “*sözleşmenin belirlenmesi*” aşaması yerine getirilmektedir. Yani taraflar sözleşmeyi onaylamakta ve yükümlülüklerini gerçekleştirmenin taahhüdünü vermektedirler. Söz konusu bu sözleşmede, sözleşme konusu olan fon tutarı, tarafların hak ve yükümlülükleri, ödeme koşulları açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu sözleşme ticari bir öze de sahiptir. İşletmenin (platformun) fon toplama süresinin bitimiyle fonu tahsil etmesi muhtemeldir. Dolayısıyla kitle fonlama platformunun yapacağı

faaliyetler yani aldığı komisyon tutarı TFRS 15 uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmekte, muhasebeleştirilmeyi bu uygulamalar çerçevesinde yapması gerekmektedir.

2-Sözleşmedeki yükümlülüklerin belirlenmesi; standartta “*Sözleşme başlangıcında işletme, müşteriyle yaptığı bir sözleşmede taahhüt ettiği mal veya hizmetleri değerlendirir ve müşteriye verdiği her bir taahhüdü bir edim yükümlülüğü olarak belirler.*” ifadesi yer almaktadır (TFRS 15/22). Kitle fonlama sisteminde işletmenin (platform) hizmet bedeli olan komisyon tutarı toplanan fon üzerinden hesaplanmakta ve sözleşmedeki yükümlülüğün bir girdisi olarak değerlendirildiğinden birbirinden ayrııştırılmaz, çünkü kitle fonlama sözleşmesinde nihai hizmet toplanan fonun teslimidir.

3-İşlem fiyatının belirlenmesi; yine söz konusu standartta “*İşletme (platform), işlem bedelini tespit etmek için sözleşme hükümlerini ve ticari teamülleri dikkate alır. İşlem bedeli, işletmenin (platform) üçüncü şahıslar adına tahsil edilen tutarlar hariç, taahhüt ettiği mal veya hizmetleri müşteriye (fon arayan) devretmesi karşılığında hak etmeyi beklediği bedeldir. Müşteriyle (fon arayan) yapılan bir sözleşmede taahhüt edilen bedel, sabit tutarları, değişken tutarları veya her ikisini içerebilir*” ifadesi bulunmaktadır (TFRS 15, md. 47).

4-İşlem bedelinin edim yükümlülüklerine dağıtım; kitle fonlama sisteminde yapılan sözleşmeler tek bir sözleşme yükümlülüğüne sahip olduğu için dağıtım işleminin yapılması gerekmektedir.

5-Hasılatın muhasebeleştirilmesi; kitle fonlama sisteminde platform (işletme) kampanya başarıyla sonuçlandıktan sonra sözleşmede yer alan düzenlemeler dahilinde belli tutarda komisyon ve vergi kesintisi yapar, kalan tutarı fon arayanın (müşteri) hesabına aktarmaktadır. Nihayetinde bu durum hasıl olduktan sonra platform, ancak hasılatı muhasebeleştirebilmektedir. Fon arayan (müşteri) ise kitle fonlama kampanyası başarılı olduktan sonra toplanan fon tutarı kendi hesabına geçmesiyle birlikte muhasebeleştirme işlemi yapmaktadır.

UYGULAMA 2: Uygulama 1’deki bilgiler kullanılmıştır.

A) Projeye destek olan taraflar (katılımcılar) açısından; AAŞ’nin 67.500 TL (30.000 adet) değerinde pay satın aldığı daha önce varsayılmıştı. Paya dayalı kitle fonlama yoluyla elde edilen şirket paylarının, borsada işlem gören paylara göre ikincil piyasalarının olmayışı sebebiyle el değiştirme olanağı azdır. Dolayısıyla bu payların nakde çevrilme imkânı düşük olduğundan dolayı duran varlıklar içerisinde yer almasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu pay bedellerinin KGK taslak hesap planına göre uygulanan geçerli finansal raporlama çerçevesinin maliyet bedeli üzerinden ölçüme izin vermesi durumunda, bu yöntemle ölçülen finansal yatırımların izlenmesinde kullanılan 203 Maliyetle Ölçülen Finansal Yatırımlar hesabında takip edilmesi gerekmektedir. Bu hesapta takip edilmesinin sebebi olarak şirketin payları borsada işlem görmediği için bir piyasa oluşmayacak ve payların gerçeğe uygun değerinin tespit edilme olanağı olmayacaktır. Fakat burada kullanılan 203 nolu hesaba alternatif olarak diğer uzun vadeli finansal yatırımların izlendiği hesap olan 207 Diğer Finansal Yatırımlar hesabında kullanılması uygundur. Ancak muhasebeleştirmede tercihimiz 203 nolu hesap olmuştur. Yatırımcının aldığı bu paylar kısa vadeli bir amaç güdüsüyle alınmış olsaydı, pay tutarları 113 Maliyetle Ölçülen Finansal Yatırımlar hesabında ya da 117 Diğer Finansal Yatırımlar hesabında da takip edilebilirdi. Burada açıkladığımız bu özellikli durumların finansal tablo dipnotlarında açıklanması yatırımcının korunması açısından oldukça önem arz etmektedir.

- **Payların satın alma kaydı ile EFT ve BSMV kaydı**

203 MALİYETLE ÖLÇÜLEN FİNANSAL YATIRIMLAR 102 BANKALAR	67.500	67.500
659 DİĞER FAALİYETLERDEN ÇEŞİTLİ GİDER VE ZARARLAR -Komisyon Giderleri 102 BANKALAR	128	128

Projeyi fonlama işleminin başarıyla sonuçlanmaması halinde; ABC AŞ'nin satın almış olduğu bu paylar ile katılım bedelini bankadan geri iade şeklinde alacağından dolayı payların satın alınmasına ilişkin iptal kaydını yapacaktır.

Kitle fonlama platformu; daha önce anlatıldığı gibi platformların yapacağı kayıtlar “*TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat*” standardı hükümlerine göre yapılacaktır. Aşağıda platformun yapacağı muhasebe kayıtları açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

Platform, aracılık faaliyeti nedeniyle elde ettiği komisyon tutarını ve aldığı kayıt bedelini 600 Yurtiçi Satışlar hesabına kaydedecektir. Yine aynı sebepten platform topladığı fon tutarını proje sahibine geçinceye kadar 116 Kullanımı Kısıtlı Banka Bakiyeler hesabının borcu karşılığında, 326 Diğer Ticari Borçlar hesabının alacağına takip edecektir. Burada 116 nolu hesabın kullanılma nedeni toplanan fonların öncelikle bir banka hesabında fon toplama işlemi bitinceye kadar platform adına bloke edilmesinden dolayıdır. Bu blokaj süresi paya dayalı kitle fonlama kampanyalarında en fazla iki ay ile sınırlıdır. Platformun listeye alınma karşılığında girişimci şirketten aldığı bedelin kaydı Uygulama 1'deki ile aynıdır.

- **Fonlar toplandığında, kesintiler yapıldığında ve proje sahibinin hesabına geçtiğinde yapılacak kayıtlar**

116 KULLANIMI KISITLI BANKA BAKİYELERİ 326 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	1.158.622,00	1.158.622,00
102 BANKALAR 116 KULLANIMI KISITLI BANKA BAKİYELERİ	1.158.622,00	1.158.622,00

326 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	1.158.622,00	
102 BANKALAR		1.053.557,00
600 YURTIÇİ SATIŞLAR		86.896,65
391 HESAPLANAN KDV		15.641,40
336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR		2.526,95
336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR	2.526,95	
-MKK Payı 1.367,17		
-Takasbank Payı 1.159,78		
102 BANKALAR		2.526,95

Projenin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda proje sahibinin, projenin başarı ile sonuçlanıp sonuçlanmamasına bakılmaksızın kampanyanın kitle fonlama platformunda listelenmesi karşılığında platforma ödediği tutar 2.500 TL + yüzde 18 KDV'dir. Söz konusu tutar platformun geliri olarak 600 Yurtiçi Satışlar hesabına kampanya başında kaydedildiğinden bu aşamada yapılacak bir kayıt olmayacaktır. Ancak platform MKK (yüzde 18 KDV dahil 1.239 TL) ve Takasbank (Binde 1 BSMV dahil 1.051,05) paylarının proje sahibi tarafından ödenmesini sağlayacaktır.

B) Proje sahibi (girişimci şirket) açısından bakıldığında, muhasebe kayıtları “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum”, “TMS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar” ve “TFRS 9 Finansal Araçlar” standartları hükümleri gereğince yapılmıştır. Söz konusu bu standartlar giriş kısmında anlatıldığı için burada tekrara düşmemek adına sadece muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir.

Kitle fonlama tebliği III-35/A.2'nin 16. Maddesinin 1. fıkrasında “toplana fonların yalnızca sermaye artırım suretiyle çıkarılacak paylar karşılığında fonlanan şirkete aktarılması zorunluluğu” ifadesi yer aldığından dolayı toplanan fonlar yalnızca sermaye artırımında kullanabilecektir. Bu sebeple proje sahibi girişimci şirket sermaye artırım muhasebe kaydı yapacaktır. Kampanya başarılı bir şekilde sonuçlanmış ve 1.158.622 TL fon toplanmıştır. Sonuç olarak kampanyada 108.622 TL'lik fazla fon toplanmıştır. Bu toplanan fazla fon, uygulama 1'deki ilgili kısımda açıklandığı üzere sermayeye eklenmiştir. Platformun kesintilerinden emanet yetkili banka ile MKK'nın payları düşüldükten sonra kalan tutar blokenin kaldırılmasıyla girişimcinin banka hesabına yatırılmıştır. Bu işlemin muhasebeleştirilmesinde kullanılacak hesaplar KGK'nın Taslak Hesap Planı ile Tekdüzen Muhasebe Sisteminde aynı isimle aynı kodla olduğu için kayıtlar tekrar edilmemiştir.

Projenin başarısız olması durumunda proje sahibine aktarılan bir fon olmayacak, yalnızca daha önce taahhütte bulunmuş olduğu sermayenin muhasebe kaydını ters kayıtla kapatacaktır. Ancak proje başarısız olsa bile projenin platformda listeye alınma bedeli olan 2.500 TL + yüzde 18 KDV tutarı yapılan sözleşme gereği kitle fonlama platformuna girişimci tarafından iade edilmeyecektir. Dolayısıyla proje sahibi bu tutarı her durumda finansman gideri olarak kaydını yapacaktır. Ayrıca fonlama faaliyetinin başarı ile sonuçlanıp sonuçlanmamasına bakılmaksızın MKK, kaydileştirme ücretini, Takasbank işlem

ücreti alacaktır. Bu işlemlere ait muhasebe kayıtları Uygulama 1'deki ile kayıtlar ile benzer olduğu için burada tekrar yer verilmemiştir.

5. SONUÇ

Kitle fonlama modeli, girişimcilerin sahip oldukları yenilikçi fikirleri hayata geçirebilmek için ihtiyaç duydukları fonu, küçük gruplardan veya geleneksel finans kurumlarından sağlamak yerine, her bir bireyin küçük tutarlarda destekte bulunacağı çok sayıdaki kişiden toplamaya çalışmaktadır. Kitle fonlama günümüzde internetin ve sosyal medyanın da sayesinde geniş bir kitleye ulaşarak girişimler için alternatif finansman kaynağı olmuştur.

ABD kitle fonlama uygulamasına öncülük etmiş, daha sonra ise diğer ülkelere yayılmıştır. Türkiye'de ise 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda 2017 yılında değişikliğe gidilerek kitle fonlama tanımlanmış ve böylece yapılacak yasal düzenlemeler için alt yapı oluşturulmuştur. Daha sonra 03.10.2019 tarihinde "*Paya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliği III-35/A.1*" Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de vergi mevzuatında kitle fonlama modeline özgü bir düzenleme yer almamaktadır. Bundan dolayı kitle fonlama sistemine dahil olan taraflar faaliyetlerini ilgili vergi kanunlarına göre yürütmektedirler. Tarafların tabi olacağı vergi yükümlülükleri genel hükümler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Gerçek bir örnek uygulamadan faydalanarak tarafların muhasebe kayıtları MSUGT'ye göre yapılmıştır.

Kitle fonlama tebliği Türkiye'de kitle fonlama modeline ilişkin tek düzenleme olup yatırımcıların, proje sahibi girişimcilerin ve platformların muhasebe uygulamaları ve vergi yükümlülüklerine ilişkin direkt olarak bir TMS/TFRS düzenlemesi ya da muhasebe uygulaması bulunmamaktadır. Dolayısıyla halihazırdaki TMS/TFRS hükümleri çerçevesinde her bir tarafın faaliyetlerine ilişkin işlemler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda muhasebe kayıtlarında KGK'nin "*Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı*"ndaki hesaplar kullanılmıştır.

TMS/TFRS açısından ilgili muhasebe standartlarına kitle fonlama faaliyetine yönelik düzenlemeler dahil edilerek, sistemi kullanan tarafların ilgisini çekeceği ve sisteme daha da fazla işlerlik kazandırabileceği değerlendirilmektedir. Türkiye'de ve dünyada paya dayalı kitle fonlama sistemini kullanan taraflarının faaliyetlerine ilişkin işlemlerin muhasebeleştirilmesi alanında çok az sayıda çalışma yapıldığından, bu çalışmanın paya dayalı kitle fonlamanın muhasebeleştirilmesi, vergilendirilmesi ve muhasebe standartları düzenlemeleri konularında çalışmak isteyenlere yol göstereceği düşüncesindeyiz. Ayrıca paya dayalı kitle fonlama modelinde işlem hacmi Türkiye'de henüz yeni model olarak görüldüğü için oldukça düşüktür. Bu modeli daha çok tercih edilebilir hale getirmek ve yaygınlaşmasını sağlamak için KGK'nın paya dayalı kitle fonlama modelinin iş ve işleyişine uygun geliştireceği bir hesap planı sisteminin geleceği ve kullanımı için önem arz edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, B., Ayanoğlu, Y. & Yanık, S. S. (2020). Muhasebe bakış açısından bağlı ve ödüle dayalı kitlesel fonlama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (86), 57-78.
- Agrawal, A., Catalini, C., & Goldfarb, A. (2014). Some simple economics of crowdfunding. *Innovation Policy and the Economy*, 14(1), 63-97.
- Akyıldız, B. (2021). *Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kitlesel fonlamanın karşılaştırılması üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, İ. C. (2019). *Kitlesel fonlama yatırım kararlarının davranışsal finans açısından incelenmesi: Kitlesel fonlama platformlarında bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Beaulieu, T., Sarker, S., & Sarker, S. (2015). A conceptual framework for understanding crowdfunding. *Communications of the Association for Information Systems*, 37(1), 1.
- Bouncken, R. B., Komorek, M., & Kraus, S. (2015). Crowdfunding: The current state of research. *International Business & Economics Research Journal*, 14(3), 407- 416.
- Camgöz, M., & Yılmaztürk, S. (2023). İnovatif girişimciliğin finansmanında paya dayalı kitle fonlaması yatırımcısının motivasyon faktörleri: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 261-288.
- De Buysere, K., Gajda, O., Kleverlaan, R., Marom, D. & Klaes, M. (2012). A framework for European crowdfunding.
- Durlanık, İ., & Yıldırım, N. (2019). İmece geleneğinden modern bir finansman yöntemine geçiş: kitlesel fonlama ve vergilendirme. *Vergi Raporu*, (239), 137-151.
- İşler, S. T. (2014). Modern finansmanda yeni bir dönem: kitlesel fonlama-crowdfunding. *Gösterge, Sonbahar*, 51-65.
- Massolution, C. L. (2015). Crowdfunding industry report. See <http://reports.crowdsourcing.org/index.php>.
- Mollick, E. (2014). The dynamics of crowdfunding: An exploratory study. *Journal of business venturing*, 29(1), 1-16.
- Mumcu, A. Y., & Ataman, G. (2021). Girişimcilikte fonlama sorununa yeni bir çözüm önerisi: Kitlesel fonlamanın olumlu ve olumsuz yönleri üzerine bir inceleme. *Journal of Research in Business*, 6(1), 164-176.
- Nicolaescu, C -Tăgăduan, D - David, D (2016). Accounting and Legal aspects regarding the online Romanian Crowdfunding platforms' operations *Journal of Economics & Business Research*, 22(2), 585-609.
- Onur, M. N., & Değirmenci, Ö. (2015). Crowdfunding-kitle fonlaması. *TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları*, 7, 1-18.
- Öztürk, M. B., Çelik, M. S. & Açıkgöz, E. (2023). Yeni girişimler ve yatırımcılar için alternatif finansman yöntemi: Paya dayalı kitle fonlaması. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 55-67.
- Schwienbacher, A., & Larralde, B., (2012). Alternative types of entrepreneurial finance. The oxford hand book of entrepreneurial finance.
- SPK (2021). Kitle Fonlaması Tebliği Resmî Gazete. Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- SPK (2013). Pay Tebliği Resmi Gazete. Erişim Tarihi: 02.05.2024.
- Şahinoğlu, E. (2019). *Kitlesel fonlamada başarı faktörleri: Türkiye'de ödül bazlı kitlesel fonlama projelerinin durumu*. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar Standardı

TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı

TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı

TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum Standardı

Üreten, B. (2022). *Paya dayalı kitle fonlamasına ilişkin muhasebe ve vergi uygulamaları: türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Valanciene, L., & Jegeleviciute, S. (2013). Valuation of crowdfunding: benefits and drawbacks. *Economics and management*, 18(1), 39-48.

Yakar, S., & Yılmaz, S. K. (2020). Türkiye’de paya dayalı kitle fonlaması için bir vergi teşviki önerisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1), 189-202.

Yıldırım, H., & Karabayır, M. E. Firm-Specific and Macroeconomic Factors Affecting Capital Structure. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 11(1), 329-345.

Yücel, N. (2021). *Kitle fonlaması ile kobi finansmanı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu Ve İlgili Tebliğler.

www.fongogo.com. <https://yatirim.fongogo.com/campaign/lojipark> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).

İŞLETME VE MUHASEBE MÜFREDATINDA YAPAY ZEKÂNIN YERİ: TÜRKİYE VE DİĞER ÜLKE ÜNİVERSİTE MÜFREDATLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ*

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 12.06.2024
Kabul Tarihi : 14.08.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1500479

Dr. Zeliha KALDIRIM**

Dr. Yusuf KALDIRIM***

Bibliyografik Bilgiler

Kaldırım, Z., & Kaldırım, Y. (2024). "İşletme ve Muhasebe Müfredatında Yapay Zekânın Yeri: Türkiye ve Diğer Ülke Üniversite Müfredatlarının Karşılaştırmalı Analizi" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 73, Sayfa : 157-176) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1500479>

ÖZ

Yapay zekâ dijital dönüşümü tetikleyen ve yaşamın her alanında geleceği şekillendirecek olan anahtar teknolojilerden biridir. Geleceğin meslek mensuplarını yetiştiren üniversiteler işletme ve muhasebe eğitiminde müfredatlarını yapay zekâ ve yeni teknolojilere uyumlu hale getirmeli, geleceğin muhasebe çalışanlarını beklenen büyük dönüşüme hazırlamalıdır. Çalışmanın amacı Türkiye ve diğer ülke üniversitelerindeki işletme ve muhasebe bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora programı müfredatlarında yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin derslerin mevcudiyetini araştırmaktır. Araştırmanın örneklemini THE endeksi Dünya Üniversite Sıralamaları (World University Rankings) başlığı altında 2023 yılı muhasebe ve finansman alanı genel başarı (overall) kategorisindeki ilk 52 diğer ülke üniversitesi ile sıralamada yer alan 52 Türk üniversitesi oluşturmaktadır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, Türkiye’de bölüme göre işletme bölümlerinde, üniversite türüne göre ise vakıf üniversitelerinde, Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin karşılaştırmasında diğer

* Bu makale, 17-21 Nisan 2024 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen XLII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumunda sunulan özet bildirinin, genişletilmiş halidir.

** Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, zelihabilmez@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7514-1006.

*** Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, yusufkaldirim54@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9725-7069.

ülke üniversitelerinde, AACSB akreditasyonuna göre yapılan karşılaştırmada ise akreditasyonu olan üniversitelerde yapay zekâ ve yapay zekâ ile ilgili derslere daha fazla yer verildiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, İşletme ve Muhasebe Eğitiminde Yapay Zekâ, AACSB

JEL Sınıflandırması: M41, M15, I21

THE PLACE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS AND ACCOUNTING CURRICULUM: COMPARATIVE ANALYSIS OF UNIVERSITY CURRICULUM IN TÜRKİYE AND OTHER COUNTRIES

ABSTRACT

Artificial intelligence is one of the key technologies that trigger digital transformation and will shape the future in all areas of life. Universities that train the professionals of the future should adapt their curricula in business and accounting education to artificial intelligence and new technologies, and prepare the accounting employees of the future for the expected great transformation. The aim of the study is to investigate the presence of artificial intelligence and artificial intelligence-related courses in the undergraduate, master's and doctoral program curricula of business and accounting departments in universities in Turkey and other countries. The sample of the research consists of the top 52 universities from other countries in the 2023 accounting and finance field overall success category under the title of THE World University Rankings and 52 Turkish universities in the rankings. Document analysis method was used in the research. The findings revealed that artificial intelligence and artificial intelligence-related courses are given more in business departments according to the department in Turkey, in foundation universities according to university type, in universities of other countries when comparing universities in Turkey and other countries, and in universities with accreditation when comparing according to AACSB accreditation.

Keywords: Accounting Education, Artificial Intelligence in Business and Accounting Education, AACSB

JEL Classification: M41, M15, I21

1. GİRİŞ

Teknolojik yenilikler ve gelişmeler disiplinleri ve çalışma hayatını farklı boyutlarda etkilemektedir. Endüstri 4.0 teknolojileri arasında yer alan otonom araçlar, 3D yazıcılar, biyoteknoloji, nanoteknoloji, kuantum hesaplama, robot teknolojisi, yapay zekâ destekli dronlar, nesnelerin interneti (IoT) gibi uygulama ve araçların tümü yapay zekâ tarafından desteklenmektedir. Schwab (2017) bu hızlı dijital dönüşümü hızı, genişliği, derinliği ve ülkeler, endüstriler, şirketler ve toplum gibi diğer tüm sistemler üzerindeki etkisi nedeniyle “Dördüncü Sanayi Devrimi” olarak tanımlamaktadır.

Yapay zekâ insan davranışlarını taklit edebilen bilgisayar programları ya da yazılımlar olarak tanımlanmaktadır. Yapay zekânın makina öğrenmesi, derin öğrenme, doğal dil işleme gibi dalları bulunmaktadır (Ng ve Alarcon, 2021, 1-4)

Yapay zekâ, hem yeni teknolojilerin geliştirilmesi hem de işletmelerin iş yapış biçimlerini, etkilemektedir. Mckinsey & Company (2023) araştırma sonuçları yüksek düzeyde yapay zekâyı kullanan işletmelerin faiz ve vergi öncesi kazançlarının en az yüzde 20 sini yapay zekânın kaynaklı olduğunu ve yüksek düzeyde yapay zekâ kullananların her yıl daha fazla yapay zekâyâ yatırım yaptığını ortaya koymaktadır.

Miao vd. (2021)'nin bulguları 2030 yılına kadar iş faaliyetlerinin yüzde 30'unun otonom hale geleceği ve dünya çapında 375 milyon kadar çalışanın etkileneceği öngörülmektedir (Miao vd, 2021, 12). Dünya Ekonomik Forumu'nun "İşlerin Geleceği" başlıklı raporuna göre teknoloji ve pandeminin etkisiyle 2025 yılına kadar 85 milyon çalışanın işini kaybedileceği düşünülmektedir. Buna göre geriye kalan işlerin yüzde 50'sinin de 2025 yılına kadar yeniden yapılandırılması ve dönüştürülmesi gerekmektedir (World Economic Forum, 2020). Yapay zekâ ve yapay zekâ temelli teknolojik dönüşüm işgücünü de dönüştürmekte, yapay zekânın erken döneminde özellikle hizmet sektöründeki meslekler bu dönüşümden etkilenmektedir. Bu mesleklerden biri de muhasebedir.

Yapay zekâ teknolojisindeki hızlı ilerlemeler ile birlikte muhasebe alanında yapay zekâ yatırımları her geçen gün artmaktadır. Price Waterhouse Coopers (PWC), Amerika Birleşik Devletlerindeki operasyonlarında 2023 yılından itibaren 3 yıl içerisinde vergi, denetim, danışmanlık hizmetleri için yapay zekâyâ 1 trilyon dolar; KPMG, 2023 yılından itibaren 5 yıl içerisinde yapay zekâ ve bulut teknolojilerine 2 trilyon dolar yatırım yapmayı planlamaktadır. Deloitte, yapay zekâyı da içeren denetim teknolojilerine yönelik eğitime 2022 yılından itibaren 4 yıl boyunca 1,4 trilyon dolar yatırım yapılacağını açıklamıştır. KPMG'nin global başkanı ve CEO'su yapay zekâyâ yapılacak yatırımlarla işgücünü azaltmayı değil, işgücünün verimliliğini arttırmayı amaçladıklarını ifade etmiştir (<https://www.wsj.com/articles/kpmg-plans-2-billion-investment-in-ai-and-cloud-services-e4fd0dd5>). Muhasebe alanında yapay zekâ uygulamalarının, rutin işlerin önemli bir bölümünü otomatikleştirmesi, verimliliği arttırması ve maliyet tasarrufu sağlaması beklenmektedir.

Yapay zekâ teknolojisindeki gelişmeler ve iş hayatında bu teknolojilerin yer bulması geleceğe yönelik kaygıları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ uygulamalarının alandaki iş gücü ihtiyacını azaltması ve algoritmik önyargı, güvenlik, gizlilik gibi risklere sebep olacağı düşünülmektedir (Ng ve Alarcon, 2020, 2). Yönetim ve danışmanlık şirketi Mckinsey & Company (2023)'nin yapay zekâyı kullanan sadece birkaç şirketin yapay zekânın yaygın olarak kullanımı ya da kullanımın getireceği iş risklerine hazır olduğunu göstermektedir. Henüz yapay zekâyla ilgili standart vb. düzenlemelerin bulunmaması ya da olgunlaşmamış olması ve şeffaflığa yönelik yetersizlikler sebebiyle tartışmalar devam etmektedir.

Avantajları ve kaygılarla birlikte yapay zekânın önümüzdeki yıllarda muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacağı açıktır. Alamin vd. (2020)'nin çalışmasında Amerika'daki şirketlerin son dört yıl içinde kullanılmayan yazılımlara 30 milyar dolar harcadığı belirtilmiş, araştırmacılar yazılımların kullanılmamasının sebebini, dijital dönüşümün çok hızlı ilerlemesi ve çalışanların değişime direnç göstermesi olarak açıklamışlardır. Grabinska vd. (2021) çalışanların yeni teknolojilere kolayca adapte olamaması veya bu teknolojileri kullanmayı reddetmesinin yapay zekâ uygulamalarına yapılan yatırımlardan beklenen verimin azalmasına sebep olacağını; bu sorunun ise üniversite müfredatlarına yapay zekâ gibi yeni teknolojilere ilişkin derslerin entegre edilmesiyle kısmen çözülebileceğini ifade etmişlerdir.

Yapay zekâ teknolojilerine uyum ve yapay zekâdan beklenen faydaların sağlanması için muhasebe meslek mensuplarına yapay zekâ ile ilgili gerekli yetkinlik ve becerilerin kazandırılması gerekmektedir. Bu konuda muhasebe profesyonellerini yetiştiren üniversitelere önemli görev düşmektedir. Üniversiteler müfredatlarını yapay zekâ ve yeni teknolojilere uyumlu hale getirmeli, yapay zekâ destekli eğitim modellerini kullanmalı, öğrencilerinde farkındalık yaratarak, muhasebe mesleğini ve geleceğin meslek mensuplarını bu teknolojik dönüşüme hazırlamalıdır. The Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB) tarafından yayınlanan A5 standardına göre; bilgi teknolojilerinin muhasebe ve işletme bölümlerine dahil edilmesi, mevcut ve gelişen teknolojilerin akademik müfredata entegre edilmesi gerekmektedir (Grabinska vd., 2021, 23).

Araştırmada Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinde İşletme, Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi bölümleri lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının müfredatlarında yapay zekâyla ilgili derslerin mevcudiyetini araştırmak; Türkiye'deki üniversitelerin yapay zekâ ile ilgili müfredatlarını dünya sıralamasına giren diğer ülke üniversitelerinin müfredatları ile karşılaştırmak amaçlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye ve diğer ülkelerdeki üniversitelerin işletme ve muhasebe bölümleri lisans ve lisansüstü program müfredatlarında "Yapay zekâ ile ilgili derslere yer verilmekte midir? Türkiye ile diğer ülkelerdeki üniversiteleri, bu üniversitelerin bölüm ve programları arasında yapay zekâyla ilgili derslerin mevcudiyeti açısından farklılık var mıdır? "Türkiye'deki üniversitelerde vakıf ve devlet üniversitelerinin müfredatlarında farklılık var mıdır?" sorularına cevap aranmıştır. Türkiye ve diğer ülkelerdeki üniversitelerin işletme ve muhasebe bölümlerinde lisans ve lisansüstü programlarda yapay zekâyla yönelik derslerin varlığını karşılaştırmalı olarak araştıran çalışmaların sınırlı olması araştırmanın motivasyonunu oluşturmaktadır.

Bulgular, Türkiye'de bölüme göre işletme bölümlerinde, üniversite türüne göre ise vakıf üniversitelerinde, Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin karşılaştırmasında diğer ülke üniversitelerinde, AACSB akreditasyonuna göre yapılan karşılaştırmada ise akreditasyonu olan üniversitelerde yapay zekâ ve yapay zekâ ile ilgili derslere daha fazla yer verildiğini ortaya koymuştur

Çalışmada giriş bölümünde yapay zekâ ve muhasebe mesleğine etkileri hakkında bilgi verilmiş, çalışmanın amacı, motivasyonu ifade edilmiş literatür bölümünde konuyla ilgili çalışmalar özetlenmiş, sonrasında araştırmanın metodolojisi ve bulgular açıklanmış, sonuç bölümünde bulgular yorumlanmıştır.

2. LİTERATÜR

2.1. Yapay Zekânın Gelişimi

Yapay zekâ her geçen gün kullanım alanlarını daha derinleştiren ve kapsamını genişleten bir teknolojidir. Bu hızlı gelişme sürecinde yapay zekânın tanımı da güncellenmektedir. Yapay zekâ, bilgisayar ya da bilgisayarlar tarafından kontrol edilen robotların genellikle akıllı varlıklarla ilişkili görevleri yerine getirme becerisidir (Digital Britannica). Yapay zekâ insan zekâsını kopyalayan ya da taklit eden sistem ve algoritmaların geliştirilmesini kapsar (Naaz, 2023, 253). Makina öğrenmesi, doğal dil işleme, bilgisayarlı görü (Computer Vision), robotik, derin öğrenme, otomasyon ve karar verme gibi alt dalları içermektedir.

- Yapay zekânın temelleri ve altyapısı 20. yüzyılın ikinci yarısında oluşmuştur. 1950-1956 dönemi yapay zekânın doğduğu dönemdir. Alan Turing'in 1950'de yayınladığı " Hesaplama Makineleri ve Zekâ" başlıklı makalede makineler düşünebilir mi? sorusundan yola çıkmış, bir makinayı insan zekâsından ayırt edebilmeyi test eden matematiksel zekâ testi ("Turing Testi") yapay zekâ yolculuğunu başlatan milat olmuştur. John McCarthy 1955'te yapay zekâ kavramını, 1959'da Arthur Samuel makina öğrenmesi kavramını literatüre kazandırmıştır.
- 1957-1979 yılları arasında yapay zekâ araştırmaları için ilk programlama dili (LISP, John McCarthy), makine öğrenmesi kavramı (Arthur Samuel) yapay zekâ programları, robotlar, doğal dil işleme programı (NLP) otonom araçların ilk örneğinin geliştirildiği yapay zekânın olgunlaşma dönemidir.
- 1980-1987 yılları 5. nesil bilgisayar geliştirme çalışmaları, uzman sistemlerin piyasaya sürüldüğü, yapay zekâ araştırmalarının fonlandığı, bilgisayarların deneyim ile öğrenmesini sağlayan derin öğrenme popüler hale geldiği ve yapay zekâ araştırmalarının yoğunlaştığı, yapay zekâya karşı ilgi, beklentiler ve iyimserliğin yüksek düzeyde olduğu dönemdir.
- 1987-1993 dönemi yapay zekâya tüketici, kamu ve bireylerin ilgisinin azaldığı yapay zekâ teknolojisinin duraklama dönemidir.
- 1993-2011 yılları arasında yapay zekâda etkileyici gelişmeler olmuştur. 1997 yılında dünya satranç şampiyonu Gary Kasparov IBM'in Deep Blue programına karşı oyunu kaybetmiştir. Ağız, yüz kaş, kirpik, kulaklarıyla insanı taklit edebilen robotun, NASA'nın Mars yüzeyine indirdiği uzay aracı, sosyal medya uygulamalarında reklam ve kullanıcı deneyimlerini tespit etmeye yönelik algoritmalar vb. Siri gibi sanal asistan uygulamaları iyice günlük hayatın içinde yer almaya başlamıştır.
- 2012 den günümüze kadar olan süreçte insansı robotlar, sürücüsüz araçlar, derin öğrenme, makina öğrenmesi, doğal dil işleme gibi uygulamalarla yapay zekâ hayatın artık bir parçası haline gelmiştir (<https://www.tableau.com/data-insights/ai/history>).

Başlangıcından günümüze 3 çeyrek yüzyıla sığan gelişmeler ve hızla devam eden yenilikler yapay zekâyı hayatın her alanında etkin konuma getirmiştir. Elon Musk 2030 yılında yapay zekânın tün insanlığın zekâsının toplamından daha zeki olacağını ileri sürmektedir.

2.2 Muhasebe Mesleğinde Yapay Zekâ

Yapay zekâ temel iş kolları sanayi, tarım, hizmet sektörlerinde, bilimde, sanatta, günlük hayatta, sosyal hayatta, hayatın dokunduğu tüm alanlarda iş ve işlemleri kolaylaştırmakta, zamanı daha verimli kullanma imkânı sunmakta, kaliteli ve doğru veri üretmek gibi çok farklı niteliklerle iş hayatına bilime ve yaşama değer katmaktadır. Yapay zekânın yaygın olarak bilinen başlıca dalları, makina öğrenmesi, doğal dil işleme, derin öğrenmedir. Yapay zekânın finansal raporlama ve denetim başta olmak üzere muhasebe alanında uygulanması 25 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir (Chukwudi vd., 2018, 2).

Yapay zekâ teknolojisindeki gelişmeler ile birlikte muhasebe mesleği zaten yaygın olarak kullanılan teknolojinin daha da ağırlık kazandığı bir döneme girmiştir. Muhasebe mesleğinde yapay zekâ uzman sistemler, sürekli denetim karar destek sistemleri, yapay sinir ağları, makina öğrenmesi ve derin öğ-

renme, doğal dil işleme, bulanık mantık (fuzzy logic), genetik algoritma, robotik süreç otomasyonu ve bunların bileşiminden oluşan hibrid sistemlerle uygulama alanı bulmaktadır (Hasan, 2022, 451-454).

Yapay zekâ ile birlikte muhasebe mesleğinde sürece güçlü yeni bir paydaş dâhil olmuştur. Yapay zekânın başlıca faydası hızdır, veri girişi gibi muhasebe alanında tekrar eden ve zaman tüketen işlemleri otonomlaştırarak zaman tasarrufunu sağlayıp, muhasebe personelinin değer katan işlere odaklanmasını imkân sunarak verimlilik artışını desteklemektedir (Naaz, 2023, 252). Bilgi güçtür, yapay zekâ büyük miktardaki veriyi analiz edip, anlamlı ve özet veri setine dönüştürerek stratejik kararlar ve değerlendirmeler için veri üretebilmektedir. Bu yönü ile yapay zekâ stratejik karar alma ve geleceğe yönelik isabetli tahmin üretme süreçlerine destek olarak muhasebe mesleğinde küçük büyük tüm işletmeler için stratejik partner, danışman konumunu ve farklı muhasebe dallarındaki entegrasyonu güçlendirmek ve muhasebe mesleğini daha dinamik ve verimli hale getirmek için fırsat sunmaktadır.

Denetim alanında büyük miktarda yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış veriyi analiz ederek yolsuzluk, hile ve uyumsuzlukların tespit edilmesinde geleneksel yöntemlere göre daha etkin olabilmektedir (Naaz, 2023, 252). Yapay zekâ uygulamaları karar süreçlerinde subjektifliğe yol açan önyargı, kısayol (heuristic) gibi davranışsal faktörleri devreden çıkararak rasyonel karar mekanizmasını çalıştırmaktadır. Bu işlevleriyle doğru, güvenilir veri üreterek muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgilerin kalitesini ve şeffaflığını arttırmaktadır.

2.3. Literatür

Bilişsel teknoloji olarak da bilinen (Hasan, 2022, 446) yapay zekâ öğrenme, anlama, akıl yürütme, etkileşim kurma gibi insan benzeri işlevler gerçekleştiren makineleri tanımlamak için kullanılan kavramdır (Europe Parliament Briefing, 2019). Yapay zekânın teknik yönü işletme ve muhasebe disiplinin konusu olmasa da, yapay zekânın kapsamlı etkisi onu işletme ve muhasebe uygulamaları ve eğitiminin konusu haline getirmiştir (Hasan, 2023, 446).

Yapay zekânın muhasebeye etkileri ve muhasebe alanında yapay zekâ kullanımına yönelik çeşitli araştırmalar bulunmakta ve yapay zekânın hayatımızda hızla daha fazla yer almasına paralel olarak çalışmalar ivme kazanarak artmaktadır. Romero-Carazas vd. (2023) muhasebe eğitiminde yapay zekâyâ yönelik araştırmaların 2019-2022 yılları arasında hızlı bir artış gösterdiğini tespit etmiştir.

Baldwin-Morgan (2006), Qasim ve Kharbat (2020), Surianti (2020), Grabinska vd. (2021) üniversitelerin muhasebe eğitiminde yapay zekâyâ ilgili derslerin eklenerek müfredatların güncellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Moore ve Felo (2021) The Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB) akreditasyonuna sahip olmayan üniversitelerin veri analitiği dersini müfredatlarına entegre etmede geciktiği sonucuna varmışlardır. Müfredatların güncellenmesi gerekliliği yanında Holmes ve Douglass (2022) muhasebe profesyonellerinin yapay zekânın muhasebe standart ve ilkelerine kolayca dâhil edilemeyeceğini yapay zekânın karmaşık problemlerin çözümü için kullanılması durumunda iş riskini artırabileceğini düşündüklerini ifade etmiş, Qasim, Refae ve Eletter (2022) muhasebe bölümü lisans programlarının muhasebe profesyonellerinin gereksinimlerini tam olarak karşılamadığını tespit etmişlerdir. Cheng vd. (2023) eğitsel muhasebe vakalarında Chat GPT'nin doğru çözüm sağlama yeteneğinin, vaka gereksiniminin türüne bağlı olarak değiştiğini, açıklama, kuralların uygulanması ve

bir çerçeve kullanılarak etik değerlendirme gerektiren görevlerde yapay zekâ uygulamalarının daha iyi performans gösterdiğini, mali tablo oluşturma, günlük veri girişi gerektiren görevlerde nispeten düşük performans gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda, Antepli (2018) üniversitelerin muhasebe müfredatlarının ivedi bir şekilde güncellenmesi ve meslek odalarının eğitim faaliyetlerinin gelişmelere ayak uydurması gerektiği sonucuna varmıştır. Ucoğlu (2020) AACSB akreditasyonu olan üniversitelerde, muhasebe yüksek lisans programlarında iş/veri analitiği, büyük veri, veri madenciliğine yönelik dersler bulunduğunu tespit etmiş, üniversitelerde müfredatların güncellenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bağdat (2022) muhasebe eğitiminde endüstri 4.0 ve e-muhasebe derslerine daha fazla önem verilmesi gerektiğini ifade etmiş, Kıymetli Şen ve Terzi (2022) yapay zekâ ve dijitalleşmenin muhasebe mesleğine etkisini değerlendirerek, muhasebe eğitimine yönelik önerilerde bulunmuş, Varol (2023) muhasebe ve denetim müfredatlarının güncellenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eskin ve Arısoy (2023) muhasebe ve finans yönetimi bölümleri müfredatlarında dijital dönüşüme ilişkin derslere yeterli düzeyde yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Mert (2023) yeni geliştirilen teknolojilerin muhasebe müfredatına kısmen uyarlandığını tespit etmiştir.

İşletme ve muhasebe eğitiminde lisans ve lisansüstü programlarda yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin derslerin varlığını araştıran çalışmaların sınırlı olması, yapay zekâ konusunda Türkiye’deki üniversite müfredatlarını dünyadaki diğer üniversitelerle karşılaştıran çalışma bulunmaması sebebiyle yapılan araştırmanın alana katkı yapması beklenmektedir.

3. METODOLOJİ

Çalışmanın amacı Türkiye ve diğer ülke üniversitelerindeki İşletme, Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora programı müfredatlarında yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin derslerin mevcudiyetini araştırmak; Türkiye’deki üniversitelerin yapay zekâ ile ilgili müfredatlarını dünya sıralamasına giren diğer ülke üniversitelerinin müfredatları ile karşılaştırmaktır. Akademik araştırmalarda kabul gören ve YÖK’ün tanıdığı dünya üniversite sıralaması kuruluşları Times Higher Education (THE), Shanghai Ranking Consultancy (ARWU), Quacquarelli Symonds (QS) ve CWTS Leiden Ranking’tir. THE, bu kuruluşlar arasında derecelendirme ölçülerini ayrıştırması, ölçü yüzdelere erişim imkânı vermesi, alana göre sıralama yapılabilmesi ve sıralamada Türk üniversite sayısının fazla olması sebebiyle tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklemini THE endeksi Dünya Üniversite Sıralamaları (World University Rankings) başlığı altında 2023 yılı muhasebe ve finansman alanı genel başarı (overall) kategorisindeki üniversiteler oluşturmaktadır. Türkiye’de THE endeksi başarı sıralamasına giren 52 üniversite tespit edilmiş, bu nedenle dünya sıralamasında da ilk 52 üniversite araştırma kapsamına alınarak 104 üniversitenin işletme ve muhasebe bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora müfredatları analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizin başlangıcında yapay zekâ ve yapay zekâyla ilgili dersler belirlenerek araştırmada kullanılacak anahtar kelimeler tespit edilmiştir. Bu bağlamda müfredatlardaki ders isimlerinde veya içeriklerinde Yapay zekâ (Artificial Intelligence), Makine Öğrenmesi (Machine Learning), Derin Öğrenme (Deep Learning), Büyük Veri (Big Data), Python ve R Programlama Dilleri gibi dersler anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Ayrıca Yönetim Bilişim Sistemleri (Management Information Systems), Veri Bilimi

(Data Science), Verilerle Programlama (Programming with Data), Veri Analizi (Data Analytics) ve Veri Madenciliği (Data Mining) gibi ders isminde belirlenen anahtar kelimeler bulunmayan fakat ders içeriklerinde anahtar kelimelerin geçtiği dersler de araştırma kapsamına alınmıştır. İlk olarak Türkiye ve diğer diğer ülke üniversite müfredatlarında bölüme ve programa göre yapay zekâya yönelik derslerin var olup olmadığı araştırılmış, Türkiye'deki üniversiteler vakıf ve devlet üniversitesi olarak sınıflandırılmış, yapay zekâya yönelik müfredatlar programlar ve bölümler bazında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Daha sonra diğer ülke üniversitelerine ilişkin bulgular ile Türkiye'deki üniversitelere ilişkin bulgular, programlar ve bölümler bazında karşılaştırılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamındaki tüm üniversitelerin müfredatları AACSB akreditasyonu olup olmamasına göre de analize tabi tutulmuştur. Araştırmada tespit edilen derslerin zorunlu veya seçmeli olup olmadığı dikkate alınmıştır. Bazı üniversitelerin web sayfalarında ders müfredatlarının güncellenmemiş olması sebebiyle seçmeli derslerin açılıp açılmadığı tespit edilememiştir. Müfredatlarda tespit edilen tüm yapay zekâ ve yapay zekâ ile ilişkili seçmeli derslerin açıldığı varsayılmıştır. Bu durum araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır.

4. BULGULAR

THE tarafından yapılan 2023 yılı Türkiye Muhasebe ve Finansman alanı genel başarı sıralamasına girilen 52 üniversitenin işletme ve muhasebe bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının müfredatlarında yapay zekâya ilişkin derslerin mevcudiyeti Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Türk Üniversitelerindeki İşletme ve Muhasebe Bölümlerinin Müfredatlarında Programlara Göre Yapay Zekâ ile İlgili Derslerin Varlığı

	Üniversite	Türü	İşletme						Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi						
			Lisans		Yüksek Lisans		Doktora		Lisans		Yüksek Lisans		Doktora		
			Z	S	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S	
1	Çankaya Üniversitesi	V	-	√			-	√							
2	Koç Üniversitesi (AACSB)	V	-	√			-	-							
3	Sabancı Üniversitesi (AACSB)	V	-	√			-	√							
4	Bahçeşehir Üniversitesi	V	√	-	-	√	-	-			-	-			
5	Hacettepe Üniversitesi	D	-	-			-	-			-	-			
6	İstanbul Teknik Üniversitesi	D	√	-	-	-	-	-							
7	Boğaziçi Üniversitesi	D	√	-	-	√	-	√							
8	Düzce Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-							
9	Fırat Üniversitesi	D	√	-	-	√									
10	Özyeğin Üniversitesi (AACSB)	V	-	√	-	-	-	-							

11	Atılım Üniversitesi	V	-	√	-	-	-	-						
12	İstanbul Üniversitesi (AACSB)	D	-	√	-	-	-	-			-	-	-	-
13	Necmettin Erbakan Üniversitesi	D	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
14	Sakarya Üniversitesi (AACSB)	D	-	√	-	√					-	√	-	√
15	Akdeniz Üniversitesi	D	-	√	-	-	-	√			-	-		
16	Anadolu Üniversitesi	D	-	-	-	√	-	-			-	-	-	√
17	Ankara Üniversitesi	D	-	√	-	-	-	-						
18	Atatürk Üniversitesi	D	-	√	-	-	-	-			-	-	-	-
19	Bozok Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-						
20	Dokuz Eylül Üniversitesi	D	-	-			-	-			-	-		
21	Ege Üniversitesi	D	-	√	-	√	-	√						
22	Erciyes Üniversitesi	D	-	√	-	-	-	-						
23	Gebze Teknik Üniversitesi	D	-	√	-	-	-	-						
24	İstanbul Medipol Üniversitesi	V	-	-	-	-	-	-						
25	Karabük Üniversitesi	D	√	-	-	√	-	-						
26	Marmara Üniversitesi	D	-	-							-	√	-	√
27	Selçuk Üniversitesi	D	-	√			-	-			-	-	-	√
28	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	V	-	√	-	-								
29	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	D	-	-							-	-	-	-
30	Aksaray Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-			-	-		
31	Başkent Üniversitesi	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	√
32	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-			-	-	-	-
33	Bursa Uludağ Üniversitesi	D	-	√	-	√	-	√			-	-		
34	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	D	-	√			-	√			-	-	-	√
35	Çukurova Üniversitesi	D	-	-	-	-								
36	Dicle Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	√						
37	Dumlupınar Üniversitesi	D	-	-			-	-	-	-	-	-		
38	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-			-	-		
39	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-			-	√	-	√

40	Gaziantep Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	√	
41	İnönü Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
42	Karadeniz Teknik Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
43	Kırıkkale Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
44	Kocaeli Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
45	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
46	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	D	-	-	-	√	-	√	-	-	-	-	-	
47	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
48	Süleyman Demirel Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-	-	
49	Uşak Üniversitesi	D	-	-	-	√	-	√	-	-	-	-	-	
50	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
51	Yeditepe Üniversitesi	V	-	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
52	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
TOPLAM			6	18	0	10	0	11	0	0	0	5	0	8

* Gri alanlar ilgili bölüm veya programın bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 1’de sıralamaya giren üniversitelerin lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde yapay zekâ ile ilgili tespit edilen zorunlu (Z) ve seçmeli (S) dersler ile üniversitenin türü vakıf (V) veya devlet (D) olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma kapsamındaki üniversitelerin 10’u vakıf, 42’si devlet üniversitesidir. Üniversitelerin 5’inin işletme veya işletme-muhasebe alanı AACSB akreditasyonu bulunmaktadır. Bu üniversitelerin 3’ü vakıf, 2’si devlet üniversitesidir. AACSB akreditasyonu olan üniversitelerin tamamında işletme bölümü lisans programlarında yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin dersler bulunmaktayken bu derslerin tamamı seçmelidir. Bu üniversitelerin sadece 1’inde muhasebe bölümü yüksek lisans ve doktora programında yapay zekâya ilişkin seçmeli ders bulunmaktadır.

İşletme bölümü lisans programı bulunan üniversitelerin sadece 6’sında yapay zekâ ile ilgili zorunlu ders bulunmaktayken diğer tüm bölüm ve programlarda belirlenen dersler seçmelidir. Çankaya, Sabancı, Boğaziçi, Fırat, Sakarya ve Ege Üniversitelerinin araştırma kapsamındaki eğitim verilen tüm bölüm ve programlarında yapay zekâya ilişkin seçmeli ya da zorunlu ders yer almaktadır. Tablo 1’deki bulgular araştırılan üniversitelerin yüzde 36,5’unda (19 üniversite) lisans veya lisansüstü düzeyde yapay zekâ veya yapay zekâ ile ilgili ders bulunmadığını göstermektedir. Tablo 1’e ilişkin ayrıntılı açıklamalar Tablo 2’nin altında yer almaktadır.

Tablo 2 Türkiye’deki vakıf ve devlet üniversitelerinde yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin tespit edilen derslerin varlığını programlar ve bölümler bazında karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye’deki Vakıf ve Devlet Üniversitelerinde Yapay Zekâ ile İlgili Derslerin Varlığı

	VAKIF ÜNİVERSİTESİ						DEVLET ÜNİVERSİTESİ						GENEL TOPLAM					
	İşletme			Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi			İşletme			Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi			İşletme			Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi		
	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Araştırma Kapsamındaki ÜNİVERSİTE Sayısı	10						42						52					
Araştırma Kapsamındaki Üniversitelerde ilgili BÖLÜMLERİN Bulunma Sayısı	10	7	9	1	3	1	42	34	36	3	26	16	52	41	45	4	29	17
Araştırma Kapsamındaki Üniversitelerde ilgili DERSLERİN Bulunma Sayısı	8	2	2	0	1	1	16	8	9	0	4	7	24	10	11	0	5	8
ORAN (yüzde)	80	29	22	0	33	100	38	24	25	0	15	44	46	24	24	0	17	47

Tablo 2’ye göre araştırılan 52 üniversitenin tamamında işletme bölümü lisans, 41’inde yüksek lisans ve 45’inde doktora programı bulunmaktadır. İşletme bölümü lisans programlarının yüzde 46’sında, yüksek lisans programlarının yüzde 24’ünde, doktora programlarının yüzde 24’ünde yapay zekâ ile ilgili dersler müfredatta yer almaktadır. Bu üniversitelerin 4’ünde muhasebe bölümü lisans, 29’unda yüksek lisans, 17’sinde ise doktora programı bulunmaktadır. Yüksek lisans düzeyindekilerin yüzde 17’sinde, doktora düzeyindekilerin yüzde 47’sinde yapay zekâ ve benzeri ders bulunmakta; muhasebe bölümü lisans programlarında ilgili dersler yer almamaktadır.

Üniversitelerin işletme bölümü lisans programlarında yapay zekâya ilişkin derslerin bulunma oranı vakıf üniversitelerinde yüzde 80, devlet üniversitelerinde yüzde 38; yüksek lisans programlarında vakıf üniversitelerinde yüzde 29, devlet üniversitelerinde yüzde 24; doktora programlarında ise vakıf üniversitelerinde yüzde 22 iken, devlet üniversitelerinde yüzde 25’tir. Muhasebe ve benzeri bölümlerin lisans programlarında vakıf ve devlet üniversitelerinin hiçbirinde yapay zekâya ilişkin ders bulunmamaktadır. Muhasebe programında yüksek lisans düzeyinde yapay zekâ ile ilgili derslerin bulunma oranı vakıf üniversitelerinde yüzde 33, devlet üniversitelerinde yüzde 15, doktora düzeyinde devlet üniversitelerinde yüzde 44, vakıf üniversitelerinde yüzde 100’dür.

Bulgulara göre Türkiye’de vakıf üniversitelerinin hem işletme hem de muhasebe bölümü müfredatlarında yapay zekâya ilişkin derslere devlet üniversitelerinden daha fazla yer verilmektedir.

Tablo 3’te THE Endeksi 2023 yılı dünya geneli Muhasebe ve Finansman alanı genel başarı sıralamasındaki ilk 52 üniversitenin müfredatlarında yapay zekâ ile ilgili derslerin varlığına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3. Diğer Ülke Üniversitelerindeki İşletme ve Muhasebe Bölümlerinin Müfredatlarında Programlara Göre Yapay Zekâ ile İlgili Derslerin Varlığı

	Üniversite	AACSB	Ülke	İşletme						Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi					
				Lisans		Yüksek Lisans		Doktora		Lisans		Yüksek Lisans		Doktora	
				Z	S	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S
1	University of Oxford	√	United Kingdom	-	√	-	√	-	√					-	√
2	Harvard University	√	United States	-	√	√	√	-	√					-	√
3	University of Cambridge		United Kingdom	√	√	-	√	-	√			-	√	-	√
4	Stanford University	√	United States	-	-	-	√	-	-			-	-	-	-
5	Massachusetts Institute of Technology	√	United States	-	√	-	√							-	-
6	Yale University	√	United States			√	√							-	-
7	Columbia University	√	United States	-	-	-	√	-	-			-	-	-	-
8	ETH Zurich		Switzerland			-	√	-	√						
9	The University of Chicago	√	United States	-	√	-	√	-	√					-	√
10	University of Pennsylvania	√	United States			-	√							-	-
11	Johns Hopkins University	√	United States			√	-								
12	Tsinghua University	√	China	-	-	-	√	-	-			-	√	-	√
13	Peking University	√	China	-	√	-	-	-	√					-	√
14	University of Toronto	√	Canada	-	√	-	√	√		-	√	-	√	-	√
15	National University of Singapore	√	Singapore	-	√	-	√	-	-	-	√	-	√	-	-
16	University of California, Los Angeles	√	United States	-	√	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-

17	University of Michigan-Ann Arbor		United States	-	√	-	√	-	-			-	√		
18	New York University	√	United States	-	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-	-
19	Duke University	√	United States	-	-	-	√					-	-	-	-
20	Northwestern University	√	United States	-	√	-	√	-	-					-	-
21	University of Washington	√	United States	-	-	-	√	-	-	-	-	-	√	-	-
22	Carnegie Mellon University	√	United States	-	√	-	-							-	-
23	University of Edinburgh	√	United Kingdom	-	√	-	-							-	-
24	Technical University of Munich		Germany	-	√	-	√								
25	University of Hong Kong	√	Hong Kong	-	√	-	√			-	√	√	-	-	-
26	University of California, San Diego	√	United States	-	-	-	-			-	-	-	√		
27	University of Melbourne	√	Australia	-	-	-	√	-	-						
28	King's College London	√	United Kingdom	-	√	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-
29	Nanyang Technological University, Singapore	√	Singapore	-	√	-	√	-	-	-	√	-	√		
30	London School of Economics and Political Science		United Kingdom	√	-	-	√	-	-	√	√	-	-	-	-
31	The University of Tokyo		Japan	-	√	-	√	-	√						
32	University of British Columbia	√	Canada	-	-	-	√								
33	KU Leuven		Belgium	-	-	-	-	-	-						
34	Monash University	√	Australia	-	√	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
35	Chinese University of Hong Kong	√	Hong Kong	-	√	-	-	-	-	-	√	-	√	-	-
36	McGill University		Canada	-	-	-	√	-	-	-	-	-	-		
37	Paris Sciences et Lettres – PSL Research University		France	-	-	-	-					-	-		
38	University of Illinois at Urbana-Champaign	√	United States	-	-	-	-	-	-	-	√	-	√	-	-
39	University of Texas at Austin	√	United States	-	-	-	√	-	-	-	-	-	√	-	-
40	Fudan University	√	China	-	-	-	√			-	√				
41	Shanghai Jiao Tong University	√	China	-	-	-	-			-	-				

42	The University of Queensland	√	Australia	-	√	-	√								
43	University of Manchester	√	United Kingdom	-	-	-	√	-	-	-	-	-	-	-	-
44	The University of Sydney	√	Australia	-	√	√	-	-	√	-	√	-	-	-	√
45	Seoul National University		South Korea	-	√	-	-			-	-	-	-	-	-
46	Washington University in St Louis	√	United States	-	-	-	-					-	√		
47	The Hong Kong University of Science and Technology	√	Hong Kong	-	-	-	√	-	-	-	√	-	√	-	√
48	University of Amsterdam	√	Netherlands	-	-	-	√					-	√	-	-
49	Australian National University		Australia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50	University of California, Davis	√	United States	-	-	-	√					-	-		
51	University of California, Santa Barbara		United States							-	-				
52	University of Southern California	√	United States	√	√	-	√			-	-	-	√	-	-
TOPLAM				3	25	4	34	1	9	1	13	1	17	0	9

* Gri alanlar ilgili bölüm veya programın bulunmadığını ifade etmektedir

Tablo 3'te yer alan 52 üniversitenin yüzde 42'si Amerika Birleşik Devletleri'nde, yüzde 12'si Birleşik Krallık'ta yer almakta, diğerleri Kanada, Hong Kong, Singapur, Japonya, Fransa, Almanya, Belçika, Güney Kore ve İsviçre'de bulunmaktadır. Ayrıca bu üniversitelerin 40'ı işletme veya işletme-muhasebe alanı AACSB akreditasyonuna sahiptir. Üniversitelerin yüzde 9'unun (5 üniversite) hiçbir bölüm veya program müfredatında yapay zekâya ilişkin ders bulunmamaktadır. Bu üniversitelerden 1'i AACSB akreditasyonuna sahiptir.

Tablo 3'e göre işletme bölümü lisans programlarında 3, yüksek lisans programlarında 4, doktora programlarında 1; muhasebe bölümü lisans ve yüksek lisans programlarında 1 üniversitede yapay zekâya ilişkin **zorunlu** ders bulunmakta; muhasebe doktora programlarında ise **zorunlu** ders yer almamaktadır.

Tablo 4'te araştırılan diğer ülke üniversitelerinde yapay zekâ ve yapay zekâya ilişkin tespit edilen derslerin varlığı programlar ve bölümler bazında sunulmaktadır.

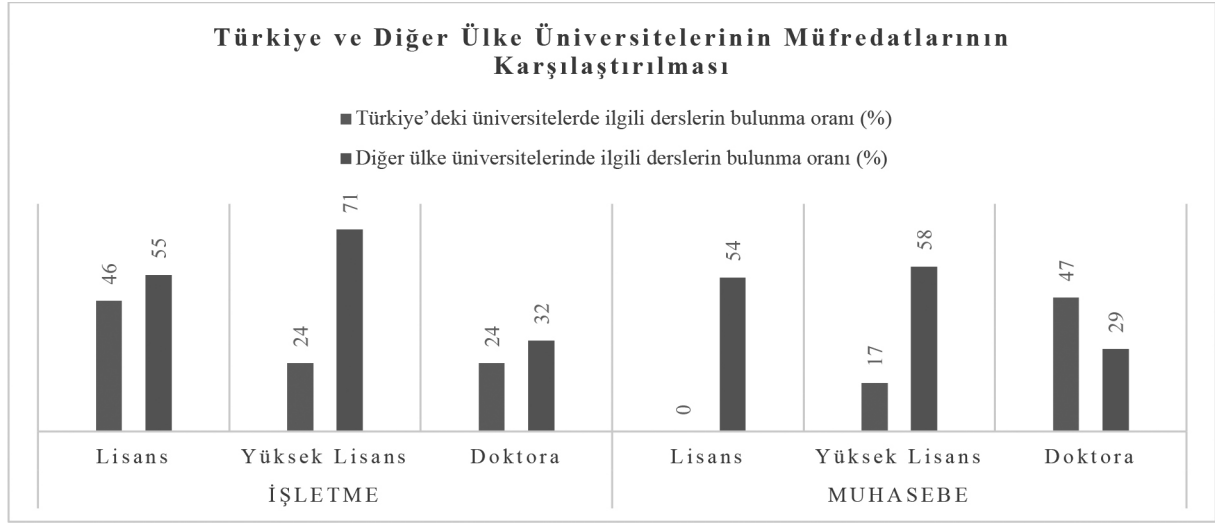
Tablo 4. Diğer Ülke Üniversitelerinin Müfredatlarında Yapay Zekâ ile İlgili Derslerin Varlığı

	İşletme			Muhasebe, Muhasebe ve Finansman, Muhasebe ve Denetim, Muhasebe, Finans ve Bankacılık, Muhasebe ve Finans Yönetimi		
	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Araştırma Kapsamındaki ÜNİVERSİTE Sayısı	52			52		
Araştırma Kapsamındaki Üniversitelerde ilgili BÖLÜMLERİN Bulunma Sayısı	47	51	31	24	31	34
Araştırma Kapsamındaki Üniversitelerde ilgili DERSLERİN Bulunma Sayısı	26	36	10	13	18	10
ORAN (yüzde)	55	71	32	54	58	29

Diğer ülke üniversitelerinin 47'sinde işletme bölümü lisans, 51'inde yüksek lisans, 31'inde doktora programı bulunmaktadır. İlgili üniversitelerin 24'ünde muhasebe bölümü lisans, 31'inde yüksek lisans ve 34'ünde doktora programı vardır.

Üniversitelerin işletme bölümü lisans programlarının yüzde 55'inin, yüksek lisans programlarının yüzde 71'inin, doktora programlarının yüzde 32'sinin müfredatlarında yapay zekâya ilişkin dersler bulunmaktadır. Muhasebe bölümlerinde ise lisans programlarının yüzde 54'ünde, yüksek lisans programlarının yüzde 58'inde, doktora programlarının yüzde 29'unda yapay zekâ ile ilgili dersler yer almaktadır. Tablo 4'teki verilere göre, diğer ülke üniversitelerinin işletme bölümlerinde bütün düzeylerde yapay zekâ ile ilgili dersler muhasebe bölümlerine göre daha yüksek düzeyde bulunmakta fakat ciddi bir farklılık bulunmamaktadır.

Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin müfredatlarındaki yapay zekâ ile ilgili derslerin bulunma oranları bölümler ve programlar bazında Grafik 1'de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil 1. Türkiye ve Diğer Ülke Üniversitelerinin Müfredatlarının Karşılaştırılması

Grafik 1'e göre işletme bölümü lisans programlarının müfredatlarında yapay zekâ ile ilgili dersler Türkiye'deki üniversitelerin yüzde 46'sında, diğer ülkelerin yüzde 55'inde, yüksek lisans programlarında Türkiye'deki üniversitelerin yüzde 24'ünde, diğer ülkelerin yüzde 71'inde, doktora programlarında Türkiye'deki üniversitelerin yüzde 24'ünde, diğer ülkelerin yüzde 32'sinde bulunmaktadır. İşletme bölümü müfredatları karşılaştırıldığında lisans ve doktora düzeylerinde diğer ülke üniversitelerinde daha fazla yapay zekâ ile ilgili ders bulunmaktadır. İşletme bölümünde Türkiye ve diğer ülke üniversiteleri arasındaki en belirgin fark yüzde 24 - yüzde 71 oranları ile yüksek lisans düzeyindedir.

Muhasebe bölümü müfredatlarında ise Türkiye ve diğer ülke üniversiteleri arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Türkiye'de muhasebe bölümü lisans programlarında hiçbir üniversitede yapay zekâyâ ilişkin ders bulunmazken, diğer ülke üniversitelerinin yüzde 54'ünde yapay zekâyâ ilişkin dersler yer almakta; yüksek lisans programlarında Türkiye'dekilerin yüzde 17'sinin, diğer ülke üniversitelerinin yüzde 58'inin müfredatında yapay zekâyâ ilişkin dersler bulunmaktadır. Doktora düzeyinde ise tam tersi bir durum dikkat çekmektedir. Türkiye'deki üniversitelerin yüzde 47'sinde yapay zekâyâ ilişkin ders yer almaktayken diğer ülke üniversitelerinin ise yüzde 29'unda ilgili dersler tespit edilmiştir.

Bulgular programlar bazında karşılaştırıldığında Türkiye'deki üniversitelerde en fazla *muhasebe bölümü doktora* programlarında, diğer ülke üniversitelerinde ise en fazla *işletme bölümü yüksek lisans* programlarında yapay zekâ ile ilgili derslere yer verildiği tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Yapay zekâ günlük hayatımızda, şirketlerin operasyonel faaliyetlerinde, üretimde, planlamada, yönetimde, iktisat, muhasebe, finans ve pek çok alanda yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Alandaki hızlı gelişmeler, hayal gücünün ve tahmin edilebilirliğin ötesinde mesleklere ve çalışanlara her geçen gün yenilikler ve kolaylıklar sunmaktadır. Yapay zekâ ekonominin ve verimliliğin anahtarı konumunda-

dır. Diğer taraftan yapay zekânın, ekonomi ve toplum üzerinde iş gücünün yerini alması, yapay zekâ teknolojilerine sahip olmayan firmalar, yapay zekâ konusunda belirli niteliklere sahip olan ve olmayan çalışanlar, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliği arttırması gibi son derece yıkıcı bir etkisi de olabilir (European Parliament Briefing, 2019). Mevcut gelişmeler ve endişeler doğrultusunda üniversitelerin eğitim programlarının yapay zekâ uygulamaları ve çalışma hayatında yapay zekânın kullanımına yönelik içeriklerle güncellenmesi ve öğrencilerine konu ile ilgili gerekli yetkinlik ve becerileri sağlamaları gerekmektedir.

Araştırmada 52 Türk ve 52 diğer ülke üniversitesi olmak üzere toplam 104 üniversitenin işletme ve muhasebe bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora programları incelenmiştir. Türk üniversitelerine yönelik bulgulara göre; üniversitelerin yüzde 36,5'inin (19 üniversite) müfredatlarında yapay zekâ ya da yapay zekâyla ilgili herhangi bir ders bulunmamaktadır. Vakıf üniversitelerinin işletme ve muhasebe bölümlerinin her ikisinde de yapay zekâyla ilişkin dersler devlet üniversitelerine göre daha fazla bulunmakta; muhasebe bölümü lisans programlarında ise hiç bulunmamaktadır. Türkiye'deki üniversitelerin yüzde 92'sinde (48 üniversite) muhasebe bölümü lisans programı bulunmamakta, programın bulunduğu üniversitelerde (4 üniversite) seçmeli dersler genellikle farklı bölüm veya programlardan belirlenmemektedir. Müfredat araştırmasında yapay zekâ ile ilgili ders bulunan bölüm ve programlarda seçmeli derslerin genellikle üniversitenin farklı bölüm veya programlarından seçilebildiği görülmüştür. Araştırma kapsamındaki üniversitelerde muhasebe bölümü lisans program sayısının sınırlı olmasının yanında bu üniversitelerin muhasebe bölümlerinde seçmeli derslerin belirlendiği kapsamın dar olması, muhasebe bölümlerinde yapay zekâyla ilişkin derslere yer verilmemiş olmasının sebepleri arasında gösterilebilir. Yapay zekânın muhasebe mesleğine etkileri düşünüldüğünde özellikle lisans eğitimi veren üniversitelerin seçmeli ders kategorilerini genişletmeleri gerekmektedir.

Üniversite türüne göre vakıf üniversitelerinde, bölüm türüne göre ise işletme bölümlerinde daha fazla yapay zekâ ile ilgili ders bulunmaktadır. Bu bulgu devlet üniversiteleri ile muhasebe bölümlerinde yapay zekâ ile ilgili derslerin müfredatlara dâhil edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Diğer ülke üniversitelerinin yüzde 91'unda (5 üniversite) yapay zekâ ile ilgili ders bulunmamaktadır. Bu oran Türk üniversiteleri ile karşılaştırıldığında; diğer ülkelerin yapay zekâ ve ilgili dersleri müfredatlarına daha hızlı entegre ettiği sonucuna varılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki; yapılan araştırmada Türk üniversitelerinin karşılaştırıldığı üniversiteler dünyada ilk 52'ye giren en köklü, birçok konuda öncü ve başarılı üniversitelerdir. Bu sebeple Türkiye'deki üniversitelerin de konuyla ilgili gündemi takip ettiği ve en kısa sürede birçok üniversitenin ilgili dersleri müfredatlarına entegre edeceği düşünülmektedir.

Ayrıca diğer ülke üniversitelerinde belirlenen yapay zekâ ile ilgili derslerin büyük çoğunluğunun Türk üniversitelerine benzer şekilde seçmeli olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, hem dünya hem de Türkiye'deki akademik çevrelerde işletme ve muhasebe öğrencileri için yapay zekâ uygulamalarının bir zorunluluk olarak görülmemesinin neticesi olabilir.

Diğer ülke üniversitelerinde bölümler bazında yapılan karşılaştırmada yapay zekâ ile ilgili derslere işletme bölümlerinde daha fazla yer verildiği, muhasebe bölümlerinde ise Türkiye'deki üniversitelere benzer şekilde yapay zekâ ile ilgili derslerin müfredatlarda yeterince yer almadığı tespit edilmiştir.

Hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerdeki AACSB akreditasyonuna sahip üniversitelerle, akreditasyona sahip olmayan üniversite karşılaştırılmasında akreditasyona sahip üniversitelerin daha fazla yapay zekâ derslerini müfredatlarına dâhil ettiği saptanmıştır. Bunun sebebi üniversitelerin akredite olabilmek için uyması gereken standartlardan kaynaklanabilir.

Araştırma sonucunda işletme bölümü lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinin tamamı ile muhasebe bölümü lisans ve yüksek lisans düzeylerinde diğer ülke üniversitelerinin Türk üniversitelerine göre müfredatlarında daha fazla yapay zekâ ile ilgili derslere yer verdiği; işletme lisans ve yüksek lisans düzeylerinde belirgin bir farkın olmadığı, fakat işletme yüksek lisans ile muhasebe lisans ve yüksek lisans düzeylerinde ise ciddi bir fark bulunduğu tespit edilmiştir. Muhasebe doktora programlarında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Türk üniversitelerinin müfredatlarında diğer ülkelere göre daha fazla yapay zekâ ve benzeri ders bulunmaktadır.

Sonuç olarak bulgular, Türkiye’de bölüme göre işletme bölümlerinde, üniversite türüne göre ise vakıf üniversitelerinde, Türkiye ve diğer ülke üniversitelerinin karşılaştırılmasında diğer ülke üniversitelerinde, AACSB akreditasyonuna göre yapılan karşılaştırmada ise akreditasyonu olan üniversitelerde yapay zekâ ve yapay zekâ ile ilgili derslere daha fazla yer verildiğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda Türkiye’deki üniversitelerde yapay zekâ ile ilgili derslerin müfredatlarda yeterince yer almadığı, özellikle yapay zekânın muhasebe mesleğine etkileri düşünüldüğünde üniversitelerin bir an önce muhasebe bölümü müfredatlarını güncellemeleri, seçmeli ders kategorilerini genişletmeleri böylece konuyla ilgili gerekli yetkinlik ve beceriyi öğrencilerine sağlamaları gerekmektedir.

Sonraki çalışmalarda araştırmaya dâhil edilen üniversite sayısı arttırılabilir, farklı kıstaslarla karşılaştırmalar yapılabilir veya önceki yılların müfredatları da incelenerek üniversitelerin konu ile ilgili gelişimi incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Alamin, A. A., Wilkin, C. L., Yeoh, W. & Warren, M. (2020). The Impact of Self-Efficacy on Accountants' Behavioral Intention to Adopt and Use Accounting Information Systems, *Journal of Information Systems*, 34(3), 31-46. <https://doi.org/10.2308/isys-52617>.
- Antepli, A. (2018). Endüstri 4.0; Muhasebe Eğitimine ve Muhasebecilik Mesleğine Yansımaları. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(29), 3506-3514. <https://doi.org/10.26450/jshsr.761>.
- Bağdat, A. (2022). Muhasebe Eğitiminde E-Muhasebe ve Endüstri 4.0 Teknolojisi Dersleri Üzerine Müfredat Önerisi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 924-937. doi: 10.11616/asbi.1104332.
- Baldwin-Morgan, A.A. (1995). Integrating Artificial Intelligence Into The Accounting Curriculum. *Accounting Education*, 4(3), 217-229. [tps://doi.org/10.1080/09639289500000026](https://doi.org/10.1080/09639289500000026).
- Digital Britannica, <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (Çevrimiçi Sözlük)
- Cheng, X., Dunn, R., Holt, T., Inger, K., Jenkins, J. G., Jones, J., Long, J. H., Loraas, T. M., Mathis, M., Stanley, J. D. & Wood, D. A. (2023). Artificial Intelligence's Capabilities, Limitations, and Impact on Accounting Education: Investigating ChatGPT's Performance on Educational Accounting Cases. *Issues In Accounting Education*, 38(4), 1-25, <https://doi.org/10.2308/ISSUES-2023-032>.
- Eskin, İ. & Arısoy, Ö. (2023). Muhasebe Eğitiminde Dijital Yetkinlikler: Türk Muhasebe Müfredatı Üzerine Bir İnceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58, 169-192. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1228489>.
- Europe Parliament Briefing (2019). Economic Impact of Artificial Intelligence. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637967/EPRS_BRI\(2019\)637967_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637967/EPRS_BRI(2019)637967_EN.pdf), Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Grabinska, B., Andrzejewski, M. & Grabinski, K. (2021). The Students' And Graduates' Perception Of The Potential Usefulness Of Artificial Intelligence (AI) In The Academic Curricula Of Finance And Accounting Courses. *e-mentor*, 5 (92), 16-25.
- Hasan, A.R. (2022). Artificial Intelligence (AI) in Accounting & Auditing: A Literature Review. *Open Journal of Business and Management*, 2022, 10, 440-465
- Holmes, A.F. & Douglas, A. (2022). Artificial Intelligence: Reshaping the Accounting Profession and the Disruption to Accounting Education, *Emerging Technologies*, 19(1), 53-68.
- <https://www.wsj.com/articles/kpmg-plans-2-billion-investment-in-ai-and-cloud-services-e4fd0dd5>.
- Kıymetli Şen, İ. & Terzi, S. (2022). Yapay zekâ ve Muhasebe Trendlerinde Muhasebe Eğitimine Yönelik Öneriler. *Journal Of Business In The Digital Age*, 5(2), 106-113. DOI: 10.46238/jobda.1131381.
- Mckinsey & Company (2023) <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-ais-breakout-year>
- Mert, İ. (2023). Muhasebe Eğitimi ve Araştırmasında Çok Disiplinli Yaklaşım: Dijitalleşme ve Modern Yöntemler. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 68, 249-262, <https://doi.org/10.55322/mbakis.1131174>.
- Miao, F., Holmes, W., Huang, R. & Zhang, H., (2021). AI And Education: Guidance For Policy-Makers. UNES- CO, <https://doi.org/10.54675/PCSP7350>, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376709>, Erişim Tarihi: 10.12.2023.
- Moore, W.B. & Felo, A. (2021). The evolution of accounting technology education: Analytics to STEM. *Journal of Education For Business*, 97 (2), 105-111. <https://doi.org/10.1080/08832323.2021.1895045>.
- Naaz, H. (2023). The Emergence of Artificial Intelligence in Auditing: Opportunities and Challenge. *International Journal of Management and Commerce Innovations ISSN 2348-7585 (Online) Vol. 11 (1), 252-257*

Ng, C. & Alarcon, J. (2021). *Artificial Intelligence in Accounting*. Routledge.

Qasim, A. & Kharbat, F.F. (2020). Blockchain Technology, Business Data Analytics and Artificial Intelligence: Use in the Accounting Profession and Ideas for Inclusion into the Accounting Curriculum. *Journal of Emerging Technologies In Accounting*, 17(1), 107-117. DOI: 10.2308/jeta-52649.

Qasim, A., Refae, G. & Eletter, S. (2022). Embracing Emerging Technologies And Artificial Intelligence Into The Undergraduate Accounting Curriculum: Reflections From The UAE. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 19 (2): 155–169. <https://doi.org/10.2308/JETA-2020-090>.

Romero-Carazas, R., Dávila-Fernández, S. I., Vallejos-Tafur, J. B., Ochoa-Tataje, F. A., Samaniego-Montoya, C. M., Torres-Sánchez, J. A., Porrás-Roque, M. S., Espiritu-Martinez & A. P. (2023). Artificial Intelligence in Accounting Education and its Trends in Scopus: A Bibliometric Analysis, *Migration Letters*, 20(7), 343-357.

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, Switzerland.

Surianti, M. (2020). Development of Accounting Curriculum Model Based on Industrial Revolution Approach. *Research Journal Of Finance and Accounting*, 11(2), 116-123.

Uçođlu, D. (2020). Yapay zekâ Teknolojisinin Muhasebe Mesleğine ve Eğitimine Etkileri. *Press Academia*, 1, 16-21. DOI: 10.17261/Pressacademia.2020.1232.

Varol, N. (2023). Dijital Dönüşüm ve Yapay Zekâ: Muhasebenin ve Denetimin Geleceği. *Journal of Auditing and Assurance Services*, 3(2), 162-184.

World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report*, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2023.

<https://www.tableau.com/data-insights/ai/history>

Chukwudi, O., Echefu, S., Boniface, U., & Victoria, C. (2018). Effect of Artificial Intelligence on the Performance of Accounting Operations among Accounting Firms in South East Nigeria. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 7, 1-11.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAZIM KURALLARI

- 1- Çalışma, Word ortamında hazırlanmalı ve DergiPark platformuna yüklenmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutunda, 1.5 satır aralığıyla, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazarın adı, unvanı ve bağlı olduğu kuruluş, e-mail adresi ve ID bilgisi burada yer almalıdır.
- 4- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
  - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
  - ii. İlk sayfada, makalenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
  - iii. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) ve JEL sınıflandırması bulunmalıdır. JEL kodları <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> adresinden alınmalıdır.
- 5- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır. Birinci derece başlıkların tamamı büyük harfli ve koyu, diğer başlıkların yalnızca ilk harfi büyük harfli ve koyu yazılmalıdır.
- 6- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta Times New Roman 10 punto ile yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 7- Atıflar metin içerisinde parantez kullanımı veya dipnot şeklinde yapılabilir. Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 8- Dergimiz APA 7 (2020) kurallarına göre makaleleri düzenlemekte ve çalışmaların en son çıkan APA formatına göre hazırlanmasını talep etmektedir. Buna göre dergimizde kullandığımız metin içi ve metin sonu kaynakça örnekleri aşağıda yer almaktadır.

Kitap

Kitap ismi italik ve küçük harflerle verilmelidir. Kitap isminin başında ve sonunda nokta olmalı ardından yayınevi düz ve büyük harfle başlayacak şekilde verilmelidir.

Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. Sage. (Sadece yayınevi verilmeli ancak yayın yeri verilmemelidir.)

Metin içinde kitaplar (Potter & Wetherell, 1987) şeklinde verilmelidir. & işareti and veya ve kelimeleri yerine kullanılmalıdır.

Makale

Makalelerde makale ismi küçük harflerle düz ancak dergi ismi büyük harfle başlayacak ve italik şekilde yazılmalıdır. Dergi cilt sayısı italik ancak sayı no parantez içinde düz olmalıdır.

Guadalupe, M., Li, H., & Wulf, J. (2014). Who lives in the C-suite? Organizational structure and the division of labor in top management. *Management Science*, 60(4), 824-844.

Metin içinde ise (Guadalupe, Li & Wulf, 2014) olarak verilmelidir.

Diğer kaynak türleri ile ayrıntılı bilgiye APA 7 resmi sitesinden ulaşabilirsiniz.

9- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalı, sayfalar numaralandırılmalıdır.

10- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.

11- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için "basıla" verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

12- Makale yazarlarının makalelerde tanımlayıcı kimlik/numarasına (ID) yer verilecektir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli numaralı bir URI'dir.

<http://orcid.org> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir.

13- Birden ona kadar olan rakamlar; tablo ve listelerde kullanılması, matematiksel, istatistikî veya teknik birim ve miktarların (uzaklık, ağırlık vs.) belirtilmesi hariç yazı ile yazılmalı, diğer sayılar nümerik olarak gösterilmelidir.

14- Metin içerisinde “%” işareti kullanılmamalı, “yüzde” ifadesi kullanılmalıdır.

15- Denklemler parantez içinde numaralandırılmalı, numaralar sağa yaslanmış ve sıralı olarak birbirini izlemelidir.

16- Çalışmalar her sayfanın üst alt sağ ve solundan 3'er cm boşluk kalacak şekilde hazırlanmalıdır.

Etik Kurul izni;

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

ETİK KURUL İZİNİ GEREKTİRMEKTEDİR.

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir.

Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,

Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,

Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi

İzinle ilgili bilgilere makalede yer verilmesi zorunludur. Eğer bu izinlerin alınması gerekli ise, izinin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça makalede yer almalıdır.

TELİF HAKLARI DEVRİ

- Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisine gönderilen makalenin Yazar / yazarların özgün çalışması olduğunu,
- Çalışmalar başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olduğunu,
- Makale yazar / yazarlarının makalenin son halini onayladıklarını,
- Makalede bulunan metnin ve şekillerin diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini,
- Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve internet yoluyla iletim de dahil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını makaleyi gönderdiği andan itibaren Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi'ne devretmeyi kabul ve taahhüt etmiş sayılırlar.
- Yazar/ yazarlar makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi'nin yayımcı kuruluş olarak belirtilmesi ve atıfta bulunulması şartıyla izin verilir.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

ETİK İLKELERİ

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi “Yayın Etiği”, “Araştırma Etiği” ve “Yasal/Özel izin belgesi alınması” ile ilgili kurallara ve uluslararası yayın etik standartlarına uymayı taahhüt eder.

Makale gönderen yazarlar aşağıdaki kurallara uymalıdır:

1. Gönderilen makaleler, yazar(lar)ın özgün çalışması olmalıdır.
2. Gönderilen makaleler daha önce yayımlanmamış veya eşzamanlı olarak başka bir dergiye yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
3. Olası herhangi bir çıkar çatışması açıkça belirtilmelidir.
4. Makalenin geliştirilmesinde kullanılan veri kaynakları hakkında yayın kurulu bilgilendirilmelidir.
5. Makale yayınlanmak üzere yollandıktan sonra yazar tarafından herhangi bir hata bulunursa, yazar(lar) yapılan düzeltmeleri derhal Editöre bildirmelidir.
6. Yazar(lar)ın, hakem raporlarında istenilen düzeltmeleri zamanında yapmalıdır.
7. Gerekli durumlarda alınması gereken etik kurul onayı makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.
8. Yazar(lar) makalelerini bilimsel araştırma ve yazma tekniklerine uygun olarak hazırlamalıdır.

Hakemler aşağıdaki kurallara uymalıdır:

1. Bütün makaleleri, makalenin entelektüel içeriğini temel alarak, yazarın cinsiyet, ırk, etnisite, din, bağlı bulunduğu kurum, vatandaşlık veya siyasi değerlerine bakmaksızın adil şekilde değerlendirmelidirler.
2. Değerlendirmelerini; küçümseyici, rencide edici değerlendirme ve yorumlar yapmaktan kaçınacak şekilde objektif ve yapıcı yapmalıdırlar.
3. Doğru bir değerlendirme yapmak için gereken uzmanlık yeterliliğine sahip olmalı ve makaleleri kabul etmeleri durumunda kendilerine verilen süre içinde değerlendirmelidirler.

4. Gözden geçirme işlemi sırasında çıkar çatışması gözlemliyorlarsa, durumu Editör'e bildirmelidirler.
5. Makaleyle ilgili tüm bilgileri gizli tutmalı ve başkalarıyla paylaşmamalıdır.
6. Değerlendirme süreci sırasında elde ettikleri bilgileri, kendi veya başkalarının veya başka kuruluşların avantajına veya başkalarını dezavantajlı duruma düşürmek veya itibarını zayıflatmak için kullanmamalıdır.
7. Makalenin yayınlanmasının reddine neden olabilecek herhangi bir bilgi varsa Editöre bildirmelidirler.

Editörler aşağıdaki kurallara uymayı taahhüt eder

1. Bütün makaleleri, makalenin entelektüel içeriğini temel alarak, yazarın cinsiyet, ırk, etnisite, din, bağlı bulunduğu kurum, vatandaşlık veya siyasi değerlerine bakmaksızın adil şekilde değerlendirir.
2. Makaleler ile ilgili bilgileri gizli tutar.
3. Makaleler ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması gözlemlenmeleri halinde, bunları açıklar.
4. Yayın Kurulu, yayınlanmak üzere gönderilen makalenin hakem değerlendirmelerine dayalı olarak yayınlanması kararının verilmesinden, derginin yayın kurulu politikalarından ve intihal, hakaret, etik ve telif hakkı ihlaline karşı yasal tedbirlerin alınmasından sorumlu olur.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN POLİTİKASI

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi teorik ve/veya uygulamalı özgün makaleleri yayınlayan hakemli, bilimsel bir dergidir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi'ne Türkçe çalışmalar gönderilebilir.

Kapsam olarak, muhasebe ve denetim alanlarında gönderilecek makalelere açıktır.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurması ilkesi doğrultusunda açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Dergi içeriği tüm kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli"dir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, sürecin her aşamasında, hakem ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Hakem raporları beş yıl süreyle saklanır. Makaleyi değerlendiren iki hakemden birisinin olumlu diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilerek üçüncü hakemin olumlu veya olumsuz görüşüne göre nihai karar verilmektedir.

Dergiye gönderilecek makalelerin "yazım kurallarına" uygun hazırlanmış olması, başka hiçbir yerde yayımlanmamış olması veya dergimize gönderildiği tarihte bir başka dergide hakem değerlendirme sürecinde olmaması gerekir. Yayımla ilgili bitmeden 2. bir dergiye makale göndermek "duplikasyon" olarak nitelendirilmektedir. Bu şekilde makale gönderen yazarlar hukuki olarak suç işlemektedirler. "duplikasyon" yaptığı tespit edilen yazarlar hakkında dergimiz gerekli gördüğü taktirde yasal işlem başlatabilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi gönderilen çalışmalarda yazarlar, hakemlerin ve yayın kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Dergideki hakemlik sürecinde, akademik unvana sahip kişilerin yayınları için ancak eşit ya da üst derecede akademik unvana sahip kişiler veya konunun uzmanı hakem olabilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi makale gönderen yazar/yazarlar, derginin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılırlar.

Makale Değerlendirme Süreci ve Süresi

Dergiye gelen çalışmalar, öncelikle dergi editörleri tarafından değerlendirilerek özgünlük ve bilime yaptığı katkı açısından ön bir değerlendirmeye tabi tutulur. Ön değerlendirme sonucunda özgün ve bilimsel katkısı olduğu düşünülen çalışmalar, hakemlerce değerlendirilme sürecine alınır. Bu süreçte çalışmalar, en az iki hakem tarafından kör hakemlik esasına bağlı olarak değerlendirilir. Çalışmalara ilişkin olarak hakemlerden gelecek değerlendirme raporlarının sonucuna göre gerektiğinde üçüncü bir hakemin daha görüşüne başvurulur.

Dergiye gelen ve ön değerlendirmeyi geçen çalışmaların değerlendirilmesi ve hakem değerlendirmelerinin olumlu olması şartıyla yayınlanması süreci 3 - 12 ay arasında sürmektedir.

Açık Erişim Politikası

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

